

**ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ГРАНКІНА ВАЛЕНТИНА ІГОРІВНА

УДК 343.8

**НАГЛЯДОВА ПРОБАЦІЯ ПРИ ВИКОНАННІ ПОКАРАНЬ,
АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПОЗБАВЛЕННЮ ВОЛІ**

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Спеціальність 081 - Право

Галузь знань – 08 - Право

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ **В.І. Гранкіна**

Науковий керівник: **Данилевський Андрій Олександрович**, кандидат юридичних наук, доцент

Кропивницький – 2023

АНОТАЦІЯ

Гранкіна В.І. Наглядова пробація при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, 2023.

Дисертація є однією з перших у кримінально-виконавчій науці роботою, що присвячена комплексному дослідженню наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі. У результаті проведеного дисертаційного дослідження розв'язано конкретне наукове завдання, зміст якого полягав у комплексному дослідженні застосування наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі.

На підставі аналізу генези теоретичних уявлень і законодавства щодо питання впровадження пробації в Україні виділено такі періоди розвитку правового положення пробаційної діяльності на теренах України: формування передумов створення інституту пробації, розробка концепцій розвитку та реформування Державної кримінально-виконавчої служби, законодавчого закріплення інституту пробації.

Пробацію визначено як законодавчо-обґрунтовану систему соціально-правової діяльності, що реалізується за рахунок симбіозу контрольних, наглядових та соціально-виховних заходів, які застосовуються до засуджених (та до осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням в порядку статей 75, 79, 104 КК України). В свою чергу, наглядову пробацію визначено як систему контрольно-наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських або виправних робіт, осіб, звільнених

від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Така система включає в себе елементи супроводу та спостереження за додержанням суб'єктами пробації правил соціально-прийнятної поведінки; виконанням обов'язків, визначених, встановлених та покладених судом; проведенням виключно необхідного втручання в життя особистості, що індивідуалізує механізми і способи реалізації кримінального покарання.

Встановлено, що служба пробації є сталим елементом кримінальної юстиції для кожної країни, різняться лише завдання та функції, які покладаються на служби пробації, оскільки останні залежать від правових звичаїв та законодавчої системи кожної держави. Поряд з тим існує ряд спільних рис, що мають пробаційні процеси зарубіжних країн з національною моделлю.

Доведено, що впровадження пробації призвело до позитивних зрушень, оскільки відбулись зміни у функціоналі працівників уповноважених органів з питань пробації. Вони перестали зводитись лише до контролю за засудженими під час виконання вироку суду, а зосередились переважно на проведенні якісної соціально-виховної роботи та реалізації комплексу індивідуально-попереджувальних заходів в межах пробаційних процедур.

Досудова пробація є певним підґрунтям, продовжувальною ланкою на шляху до якісної реалізації соціально-виховної роботи, як однієї з функцій наглядової пробації. З'ясовано, що комплексний підхід до проведення соціального дослідження та оцінки ступеню суспільної небезпеки обвинуваченого, з огляду на виявлене коло індивідуальних криміногенних факторів та потреб, дає змогу визначати напрями майбутньої корекційної роботи із засудженими. В досудових доповідях знаходять відображення наступні аспекти: встановлення певних обов'язків, проходження пробаційних програм, участь у тренінгах, за умови реалізації яких можливо досягти мети покарання та належної суспільно прийнятної поведінки правопорушника. Визначення рівня інтервенцій, ефективних шляхів впливу, заходів допомоги

служать підґрунтям для переорієнтування злочинної мотивації правопорушника

Доведено необхідність оптимізації процесу здійснення відбору інформації для провадження досудової пробації у відношенні осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою та які знаходяться в місцях попереднього ув'язнення. Запропоновано ввести в штатний розпис додаткові посади старших інспекторів уповноважених органів з питань пробації, які територіально працюватимуть у підрозділах максимально наближених до 31 слідчого ізолятора / установи виконання покарань за запитами інших підрозділів.

Доведено, що оцінка ризиків є важливим елементом соціально-виховної роботи та інструментом процесу визначення особистісних чинників протиправної поведінки засуджених. Вона є підґрунтям для спрямування подальшої роботи та створення сприятливих умов для ресоціалізації, розвитку та інтеграції внутрішніх ресурсів засуджених, переорієнтування злочинної мотивації правопорушників.

Кожному виду покарань, альтернативних позбавленню волі, притаманні певні специфічні ознаки, які визначають аутентичність провадження нагляду під час їх виконання. У зв'язку із необхідністю покращення контрольно-наглядової функції наглядової пробації було запропоновано ряд заходів.

Обґрунтовано необхідність «пришвидшення» процесу направлення вимог до територіальних підрозділів інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції про встановлення випадків учинення засудженими особами нових кримінальних правопорушень.

Доведено потребу оптимізації комунікативної складової в процесі провадження наглядової пробації в частині виклику засуджених до уповноважених органів з питань пробації. Запропоновано внесення зміни до законодавства щодо встановлення обов'язковості надання, окрім копії судового рішення та розпорядження, копії розписки засудженого з

ознайомленням про необхідність явки до територіального підрозділу пробації та власним діючим номером телефону.

Запропоновано зміни до законодавства, спрямовані на вдосконалення визначення правосуб'єктності осіб, здатних здійснювати направлення доручень щодо контролю за перетином кордону засуджених осіб, позбавлених цього права.

Доведено необхідність уніфікації підходів до отримання та накопичення підтверджуючих документів про строкову можливість виїзду за межі України засуджених, які перебувають на обліку уповноважених органів з питань пробації. Запропоновано зміни до законодавства щодо можливості подання до уповноваженого органу пробації копій підтверджуючих документів (разом з оригіналами для звірки).

З'ясовано, що розроблення потребує новий нормативно-правовий акт Міністерства юстиції України, який би регулював Порядок взаємодії уповноважених органів з питань пробації і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо забезпечення соціального супроводу дітей та молоді, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Запропоновано зміни до законодавства, спрямовані на надання органами пробації психологічної допомоги членам сім'ї засуджених.

З огляду на важливість місії залучення волонтерів пробації до роботи із суб'єктами пробації та часткову неукomплектованість підрозділів, визначено необхідність залучення до волонтерства людей з певними морально-вольовими якостями. Враховуючи специфіку діяльності, яка є доволі небезпечною, авторитет та багаторічний професійний досвід, пропонуємо долучати до волонтерства колишніх співробітників правоохоронних органів (пенсіонерів Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції), які б з великою вірогідністю працювали та здійснювали позитивний вплив на засуджених, за умови певної компенсації їх діяльності.

Парадигма пробаційної діяльності дедалі більше вимагає від персоналу уповноважених органів з питань пробації знань та навичок декількох різних

професій. Професійна діяльність співробітників пробації пов'язана з виконанням нових задач, підвищеним психологічним навантаженням, браком часу та ризиком порушення особистих прав і свобод. Важливим є необхідність помірного навантаження на кожного співробітника. Визначено необхідність розробки ефективності обрахунку оптимального навантаження на одну особу. З переосмисленням концепту, запропоновано власну модифіковану формулу обрахунку помірного навантаження на персону співробітника уповноваженого органу з питань пробації. Зазначено, що завдяки раціональному використанню волонтерської допомоги, за прикладом зарубіжних країн, можливо суттєве полегшення та унормування роботи персоналу. А на теперішній час, з огляду на навантаження та складність виконуваних завдань, зазначено, що співробітники пробації потребують додаткових стимулів та мотивацій

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: а) у науково-дослідній роботі під час подальшої теоретичної розробки проблем застосування наглядової пробації при виконанні покарань альтернативних позбавленню волі; б) у законотворчому процесі при удосконаленні норм кримінально-виконавчого та кримінального закону у частині правової регламентації наглядової пробації; в) у правозастосовній діяльності для підвищення ефективності практики здійснення контрольних та наглядових функцій, в рамках реалізації наглядової пробації при виконанні альтернативних позбавленню волі покарань; г) у навчально-методичній діяльності під час підготовки начально-методичних рекомендацій, підручників та посібників з кримінально-виконавчого права, а також у ході викладання таких дисциплін, як «Кримінально-виконавче право», «Кримінальне право», «Кримінологія».

Ключові слова: покарання, альтернативні позбавленню волі, засуджені, пробація, нагляд, контроль, наглядова пробація, кримінологічний профіль, оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення.

SUMMARY

Hrankina V.I. Supervised probation when executing sentences alternative to imprisonment. – Qualification scientific work as a manuscript.

Thesis for Doctor of Philosophy degree in major 081 – Law. – Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, 2023.

This thesis is one of the first works in criminal executive science devoted to a comprehensive study of supervised probation when executing sentences alternative to imprisonment. As a result of thesis research, a specific scientific task was solved, aimed at a comprehensive study of supervised probation application when executing sentences alternative to imprisonment.

Based on the analysis of theoretical concepts and legislation genesis on probation implementation in Ukraine, the following legal status development periods of probation activity in Ukraine are distinguished: formation of prerequisites for establishing the probation institution, development of vision and State Criminal Executive Service reform, probation institution legislative consolidation.

Probation is defined as a legally based system of social and legal activities, implemented through a symbiosis of control, supervisory and socio-educational measures applied to convicts (and persons released from serving a sentence with probation in accordance with Articles 75, 79, 104 of the Criminal Code of Ukraine). In turn, supervised probation is defined as a system of control, supervisory and socio-educational measures in relation to convicted persons sentenced to deprivation of the right to hold specific posts or engage in certain activities, community service, correctional labor, persons whose sentence of restriction of liberty or imprisonment for a certain period was replaced by a sentence of community service or correctional labor, persons released from serving a sentence with probation, pregnant women and women with children under the age of three. Such a system includes elements of follow up activities and monitoring observance of socially acceptable behavior by probationers; fulfillment of duties defined, established and imposed by the court; conducting only necessary intervention into person's life, individualizing criminal punishment execution arrangements and methods.

It is established that the probation service is a permanent element of criminal justice for each country, only the tasks and functions assigned to probation services differ, as the latter depend on the legal practices and legislative system of each state. At the same time, there are a number of common features that the probation processes of foreign countries have in common with the national probation model.

It has been proved that probation introduction has led to positive changes, as there have been changes to the duties of authorized probation officers. They ceased to be limited only to supervising convicts during court sentence execution, and focused mainly on conducting high-quality social and educational work and implementing a set of individual preventive measures within probation procedures framework.

Pretrial probation is a certain foundation, a continuing link towards qualitative socio-educational work implementation, as one of supervisory probation components. It has been found that an integrated approach to social research and assessing the degree of social danger of the accused, considering an identified range of individual criminogenic factors and needs, allows to determine the directions of future correctional work with convicts. Pretrial reports reflect the following aspects: imposing certain orders, attending probation programs, participating in trainings, which can help to achieve the purpose of punishment and proper socially acceptable behavior of the offender. Determining intervention levels, effective ways of influence, support measures serve as a foundation for redirecting offender's criminal motivation.

The necessity of optimizing the process of selecting information for implementing pretrial probation of persons subject to a measure of restraint in the form of detention and those in pretrial detention has been proved. It is proposed to update authorized probation authorities staffing list with additional positions of senior inspectors, who will be located in the departments as close as possible to 31st pretrial detention center / punishment execution authorities upon other departments request.

It has been proven that risk assessment is an important element of socio-educational activity and a tool for determining the personal factors of convicts' unlawful behavior. It is the foundation for guiding further work and creating favorable conditions for resocialization, development and integrating convicts' inner resources, reorienting offenders' offensive motivation.

Each type of punishment alternative to imprisonment has certain specific features characterizing supervision authenticity during implementation. Due to the need to enhance the control and supervisory feature of supervised probation, a number of measures were proposed.

The necessity was substantiated to "accelerate" the process of forwarding requests to the information and analytical support department territorial units of National Police to identify new criminal offenses committed by convicted persons.

The need for optimizing communication component during supervised probation process regarding convicts summoning to the authorized probation authorities has been proved. It was proposed to amend the legislation to require submission of, in addition to a copy of the court decision and an order, a copy of the convicted person's receipt confirming the need to attend a territorial probation authority and his/her own valid phone number.

Legislative amendments were proposed to improve the definition of legal personality of persons authorized to submit orders to control the border crossing of convicted persons deprived of this right.

The need has been proved to harmonize the approach for obtaining and accumulating supporting documents proving temporary permit to leave Ukraine for convicts registered with the authorized probation authorities. Amendments were proposed to the legislation allowing to submit supporting documents copies to the authorized probation authority (including originals for verification).

It was found that a new Ministry of Justice of Ukraine normative legal act needs to be developed, governing the Cooperation Procedure between authorized probation authorities and family, children and youth social service centers to ensure social support for children and youth sentenced to non-custodial sentences.

Legislative amendments were proposed to provide counseling services to family members of convicts by probation authorities.

Considering an importance of involving probation volunteers to work with probationers and partial departments understaffing, the need was revealed to attract charismatic individuals for volunteering. Considering the nature of work, being quite dangerous, credibility and extensive professional experience, we propose to involve former law enforcement officers (Ministry of Internal Affairs, National Police retired employees) in volunteering, who would most likely work and have a positive impact on convicts, subject to certain financial remuneration for their work.

The paradigm of probation activity increasingly requires authorized probation authorities personnel to have skills and be qualified in several different professions. Probation officers' professional activity involves performing new tasks, increased psychological pressure, limited time resources and the risk of violation of personal rights and freedoms. It is essential to have a moderate workload for each employee. The need to develop efficient calculation of optimal workload per person has been determined. Following concept revision, the author proposed his own modified formula for calculating moderate workload per each authorized probation officer. It is noted that due to the rational volunteer assistance, following foreign countries' practices, it is possible to significantly facilitate and regulate the personnel's work. Meanwhile, given the workload and complexity of the work performed, it was noted that probation officers require additional incentives and motivation.

The scientific provisions, conclusions and proposals contained in this thesis may be used: a) in scientific research for further theoretical development of issues related to supervised probation application when executing sentences alternative to imprisonment; b) in lawmaking process when improving criminal executive and criminal law provisions on legal supervised probation regulation; c) in law enforcement activities to improve the practice of exercising control and supervisory measures, as part of supervised probation application when executing sentences alternative to imprisonment; d) in educational and methodological activities when preparing initial methodological recommendations, textbooks and guidelines on

criminal executive law, as well as when delivering such disciplines as "Criminal Executive Law", "Criminal Law", "Criminology".

Keywords: sentences alternative to imprisonment, convicts, probation, supervision, control, supervised probation, criminological profile, reoffense risk assessment

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. M.Kalatur, Y.Levchenko, T.Myroniuk, V.Hrankina, Y.Huzenko Re-socialization of convicted persons: stage sand methods. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues (JLERI)*. 2020. Т № 23. № 4.
2. Гранкіна В.І. Щодо впровадження інституту пробації в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. №2. С. 135-144.
3. Гранкіна В.І. Окремі аспекти реалізації досудової пробації в Україні. *Jurnal uljuridic national: teorie şipractică*. 2020. № 5 (45) С.75-81.
4. Гранкіна В.І. Щодо дефініцій та сутності діяльності пробації. *Науковий вісник МГУ. Серія: «Юриспруденція»*, 2021. № 50 С.133-148.
5. Гранкіна В.І. Вплив держави на реалізацію постпенітенціарних заходів. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2021 № 6 С. 53-57.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Гранкіна В. І. Пробація як захід запобігання злочинності. *Кримінологічна безпека населених пунктів: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Маріуполь, 31 липня 2020 року). Маріуполь: МДУ, 2020. С. 59-62.
2. Гранкіна В. І. Оцінка ризиків та потреб – елемент соціально-виховної роботи з суб'єктами пробації. *Актуальні питання досудового розслідування: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Кривий Ріг, 16 жовтня 2020 року). Кривий Ріг, 2020. С. 60-64.

3. Гранкіна В. І. Реалізація рекомендацій Правил Ради Європи про пробацію з допомоги сім'ям засуджених в умовах сьогодення: можливість чи утопічність? *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 30 квітня - 01 травня 2021 року). Східноукраїнська наукова юридична організація, 2021. С. 132-135.

4. Гранкіна В. І. Організація досудової пробації: досвід зарубіжних країн. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у XXI столітті*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 18 - 19 березня 2021 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2021. С. 127-131.

5. Гранкіна В.І. Окремі аспекти взаємодії органів пробації з суспільством. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Протидія кримінальним правопорушенням на території ООС»* (22 жовтня 2021 року м. Маріуполь), 2021. С. 53-55

6. Гранкіна В.І. Інститут пробації за проектом нового кримінального кодексу України . *I Міжнародний пенітенціарний форум «Пенітенціарна система у глобальному вимірі»* (м. Рівне, 29 – 30 жовтня 2021 р.) Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2021. С. 88-91.

7. Гранкіна В.І. Роль пенітенціарної пробації в системі кримінальної юстиції. IX науково-практична конференція «Кримінально-виконавча система України та її роль в розбудові правової і соціальної держави» (м. Чернігів, 17 червня 2022 р.) Академія Державної пенітенціарної служби, 2022. С. 35-38.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. Загальні засади дослідження інституту наглядової пробації	25
1.1. Засади запровадження інституту пробації в Україні.....	25
1.2. Стан дослідження проблем інституту наглядової пробації	38
1.3. Поняття та сутність наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі.....	54
1.4. Зарубіжний досвід застосування пробації та покарань, альтернативних позбавленню волі.....	79
Висновки до розділу 1.....	100
РОЗДІЛ 2. Наглядова пробація при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі, як засіб забезпечення безпеки суспільства	104
2.1. Значення досудової пробації в системі наглядової пробації при виконанні альтернативних позбавленню волі покарань.....	104
2.2. Механізм реалізації наглядової та соціально-виховної роботи при роботі із суб'єктами наглядової пробації	121
Висновки до розділу 2.....	155
РОЗДІЛ 3. Напрями удосконалення реалізації наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі.....	159
3.1. Впровадження міжнародних стандартів в сфері виконання альтернативних покарань, можливість імплементації в національну правозастосовну практику	159
3.2. Розвиток професійної компетентності персоналу органів пробації ...	195
Висновки до розділу 3.....	220

ВИСНОВКИ	224
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	229
ДОДАТКИ.....	251

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ООН –	Організації Об'єднаних Націй
МЮ –	Міністерство юстиції України
МОН -	Міністерство освіти та науки України
МОЗ –	Міністерство охорони здоров'я України
КМУ –	Кабінет міністрів України
РЄ –	Рада Європи
ДУ –	Державна установа
ДКВС –	Державна кримінально-виконавча служба
ДДУ ПВП	Державний департамент України з питань виконання кримінальних покарань
МВС -	Міністерство внутрішніх справ України
ДСА –	Державна судова адміністрація України
КВІ –	Кримінально-виконавча інспекція
УОП –	Уповноважені органи з питань пробації
УВП –	Установа виконання покарань
СІЗО –	Слідчий ізолятор
ОВС –	Органи внутрішніх справ
ЗУ –	Закон України
КК України –	Кримінальний кодекс України
КВК України –	Кримінально-виконавчий кодекс України
КПК України –	Кримінальний процесуальний кодекс України
ГР –	Громадські роботи
ВР –	Виправні роботи
ЗЗПД –	Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Кримінально-виконавча політика в Україні є одним з найголовніших напрямків діяльності держави у сфері боротьби зі злочинністю, оскільки захист прав та свобод громадян є пріоритетним завданням держави. Реалізується вона у діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України шляхом забезпечення законності при виконанні та відбуванні кримінальних покарань, виправленні та ресоціалізації засуджених.

В Україні існує усталена думка, що призначене покарання досягає своєї цілі лише за умови ізоляції особи від суспільства. Тобто лише за умови карального впливу та постійного контролю особа, що вчинила кримінальне правопорушення, здатна виправитись та перевиховатись. Сьогодні світова спільнота розглядає позбавлення особи волі як крайній захід, який застосовується у разі дійсної загрози інтересам безпеки суспільства. Досвід зарубіжних країн став поштовхом для вироблення не лише нових підходів у царині призначення покарань, альтернативних позбавленню волі, а й абсолютно нового комплексного процесу формування соціально сприятливих змін у особистості правопорушника, яким по суті стала наглядова пробація. Саме впровадження наглядової пробації виявилось «первинним імпульсом» соціально-виховної роботи, спрямованої на визначення криміногенних потреб засуджених, шляхом до попередження вчинення кримінальних правопорушень та виправлення правопорушників. Паралельно з розвитком альтернативних позбавленню волі видів покарань та усвідомленням необхідності надання всебічної допомоги засудженим удосконалювалось законодавство, що знайшло своє відображення у прийнятті Закону України «Про пробацію».

Окремі питання щодо застосування альтернативних позбавленню волі видів покарань та впровадження пробації розглядались у наукових працях таких вчених, як К.А. Автухов, І.С. Алексєєв, О.В. Беца, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, С.О. Виноградова, Т.А. Денисова, В.М. Дрьомін,

К.А. Калашнікова, О.Г. Колб, В.М Лиска, Є.С. Назимко, Є.Ю. Полянський, Є.О. Письменський, Д.О.Пилипенко, М.С. Пузирьов, А.Х. Степанюк, О.М. Тогочинський, Т.І. Тіточка, С.І. Халимон, Д.В. Чернишов, В.О. Човган, В.В. Шаблистий, Д.В. Ягунов, І.С. Яковець, О.Б. Янчук та інші. Однак, вчені у своїх роботах акцентували увагу на загальних питаннях виконання покарань, альтернативних позбавленню волі та засадах впровадження пробаційної діяльності. Ця тематика не була предметом окремого комплексного дослідження науковців.

Вищезазначене підтверджує актуальність наукового опрацювання питання наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі. Це обумовлює потребу у проведенні комплексного теоретичного дослідження проблем застосування наглядової пробації при виконанні альтернативних позбавленню волі видів покарань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено відповідно до положень Програми діяльності КМУ п. 19.3 «Створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань», затвердженої постановою КМУ від 12 червня 2020 року № 471, Проекту стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року, Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України № 119/2021 від 24 березня 2021 року, пункту 4.1.5. «Шодо розвитку альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів», Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України № 231/2021 від 11 червня 2021 року, пріоритетного напрямку «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини», Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки, затвердженої рішенням загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року.

Тема дисертаційного дослідження обрана в межах Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних

розробок на період до 2020 року, затвердженого постановою КМУ від 07.09.2011 № 942; Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років, затверджених Наказом МВС України від 16.03.2015 № 275. Тема дослідження затверджена вченою радою Донецького юридичного інституту МВС України 27 листопада 2019 року (протокол № 3).

Мета і завдання дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу практичних напрацювань, теоретичних положень та норм чинного законодавства України з питань виконання покарань розробити конкретні теоретичні та науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення діяльності органів пробації в процесі здійснення наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі.

Вказана мета зумовлює необхідність у розв'язанні наступних завдань:

- визначити засади запровадження служби пробації в Україні;
- дослідити поняття та сутність пробації а також наглядової пробації;
- вивчити зарубіжний досвід організації діяльності служби пробації;
- встановити роль взаємозв'язку досудової та наглядової пробації при виконанні альтернативних позбавленню волі покарань;
- визначити роль використання оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення;
- встановити особливості застосування реалізації наглядової пробації під час виконання альтернативних позбавленню волі покарань;
- визначити головні напрями удосконалення діяльності в процесі здійснення наглядової пробації.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при виконанні альтернативних позбавленню волі покарань у сфері наглядової пробації.

Предметом дослідження є наглядова пробація при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення завдань дисертаційного дослідження застосовано систему загальнонаукових та спеціальних методів. Так, *історико-правовий метод* використовується для вивчення генези становлення інституту наглядової пробації (підрозділ 1.1.). Застосування *формально-логічного та порівняльно-правового методів* було обумовлено необхідністю наукового опрацювання загальної характеристики пробаційної діяльності, розгляду досвіду застосування пробаційних механізмів європейськими державами при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі (усі розділи). *Системно-структурний та структурно-функціональний методи* реалізовувалися під час визначення поняття наглядової пробації, розгляду функціонального призначення пробації та наглядової пробації при виконанні альтернативних позбавленню волі покарань (підрозділ 1.3.), реалізації наглядової та соціально-виховної роботи при роботі із суб'єктами пробації, удосконалення механізмів реалізації наглядової пробації при виконанні покарань альтернативних позбавленню волі (розділи 2, 3). *Соціологічний та статистичний методи* застосовувалися для одержання та узагальнення результатів опитування співробітників уповноважених органів з питань пробації. Системне використання наведених методів уможливило здійснення комплексного та ґрунтовного науково дослідження наглядової пробації при виконанні покарань альтернативних позбавленню волі та отримання обґрунтованих і достовірних наукових результатів.

Нормативно-правову базу дисертаційного дослідження становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, КВК України та інші акти законодавства України.

Теоретичну базу дисертації склали наукові роботи вітчизняних та зарубіжних учених у галузі кримінально-виконавчого права та інших юридичних галузей науки.

Емпіричну базу становлять результати анкетування 90 співробітників уповноважених органів з питань пробації протягом 2020–2021 років, рішення

національних судів, а також власний восьмирічний досвід практичної роботи автора, набутий в уповноважених органах з питань пробації ДУ «Центр пробації».

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є однією з перших у кримінально-виконавчій науці науковою роботою, що присвячена комплексному дослідженню наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі. Наукову новизну складають найбільш значимі та вагомі наукові результати, до яких потрібно віднести наступні.

Вперше

- визначено пробацію як законодавчо-обґрунтовану систему соціально-правової діяльності, що реалізується за рахунок симбіозу контрольних, наглядових та соціально-виховних заходів, які застосовуються до засуджених (та до осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням в порядку статей 75, 79, 104 КК України); виконання та контроль за певними видами кримінальних покарань, альтернативних позбавленню чи обмеженню волі;
- доведено необхідність оптимізації процесу здійснення відбору інформації для провадження досудової пробації у відношенні осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою та які знаходяться в місцях попереднього ув'язнення. Запропоновано ввести в штатний розпис додаткові посади старших інспекторів УОП, які територіально працюватимуть у підрозділах максимально наближених до 31 СІЗО/ УВП за запитами інших підрозділів;
- обґрунтовано потребу оптимізації комунікативної складової в процесі провадження наглядової пробації в частині виклику засуджених до уповноважених органів з питань пробації. Запропоновано внесення зміни до законодавства щодо встановлення обов'язковості надання, окрім копії судового рішення та розпорядження, копії розписки засудженого з

ознайомленням про необхідність явки до територіального підрозділу пробації та власним діючим номером телефону;

- запропоновані зміни до законодавства, спрямовані на вдосконалення визначення правосуб'єктності осіб, здатних здійснювати направлення доручень щодо контролю за перетином кордону засуджених осіб, позбавлених цього права;

- доведено необхідність уніфікування підходів до отримання та накопичення підтверджуючих документів про строкову можливість виїзду за межі України засуджених, які перебувають на обліку уповноважених органів з питань пробації. Запропоновані зміни до законодавства щодо можливості подання до уповноваженого органу пробації копій підтверджуючих документів (разом з оригіналами для звірки);

- враховуючи реалії суспільного життя та передбачені завдання пробації, запропоновано зміни до законодавства, спрямовані на надання, за потреби, органами пробації психологічної допомоги членам сім'ї засуджених;

Удосконалено

- процес реалізації досудової пробації в частині розширення переліку суб'єктності осіб, щодо яких складається досудова доповідь. Запропоновано внесення змін до частини 2 статті 314⁻¹ КПК України, які б стосувались складення досудової доповіді щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального проступку, осіб (представників уповноважених органів пробації), які повинні бути присутніми під час підготовчого судового засідання. Запропоновано відповідно до частини 2 статті 314 КПК України, включити орган пробації до кола учасників, які викликаються та можуть бути присутніми під час підготовчого судового засідання;

- підходи до розгляду питання про погодження заяви засудженого на виїзд за межі України. У частині інформування засудженого пропонується можливість розгляду уповноваженим органом з питань пробації заяви та винесення постанови про погодження на виїзд з України засудженої особи (або відмову у погодженні) тривалістю «не більше п'яти робочих днів». У частині

інформування суміжних органів, у разі винесення постанови УОП про погодження на виїзд з України, пропонується інформування не лише територіального органу Національної поліції України за місцем розташування УОП, а й Державної прикордонної служби України.

- рекомендації щодо залучення та збільшення кількості волонтерів пробації, які провадять роботу із засудженими.

Набули подальшого розвитку:

- теоретичні положення щодо семантичного тлумачення дефініції «нагляд» крізь призму значень термінів «нагляд» та «контроль». Вказано на відсутність чіткого кордону між термінами «контроль» та «нагляд». Визначено, що *нагляд* за засудженими до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, особами, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років, по суті є процесом спостереження за додержанням суб'єктами пробації правил поведінки та виконанням обов'язків, визначених, встановлених та покладених на них судом;

- наукові погляди стосовно більш широкого застосування покарань, альтернативних позбавленню волі. Констатовано, що використання практики застосування засобів електронного контролю (електронний моніторинг) у поєднанні із громадськими роботами є економічно сталою альтернативою більш затратного та коштовного позбавлення волі та можливістю відшкодування заподіяної шкоди\ збитків;

- теоретичні положення про застосування до засуджених обов'язків, достатніх та необхідних для досягнення цілей покарання. Запропоновано покладання на суб'єктів пробації основного обов'язку у вигляді повідомлення співробітників пробації про допит, затримання або привід до Національної

поліції та додаткового у вигляді відшкодування заподіяної шкоди \ збитків. Це має покращити контрольню-наглядову складову при удосконаленні реалізації наглядової пробації;

- пропозиції щодо ідей впровадження ресторативної юстиції в систему національного законодавства. Визначено, що процесуальне та профільне законодавство потребує змін та доповнень в частині регулювання діяльності пробації в площині застосовування процедури відновного правосуддя. Медіація має впроваджуватись не як альтернатива, а як додаток до кримінального судочинства на стадії виконання судового рішення;

- теоретичні розробки ефективності обрахунку оптимального навантаження на одну особу. З переосмисленням концепту, запропоновано власну модифіковану формулу обрахунку помірною навантаження на персону співробітника уповноваженого органу з питань пробації. Зазначено, що завдяки раціональному використанню волонтерської допомоги, за прикладом зарубіжних країн, можливо суттєве полегшення та унормування роботи персоналу.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: а) у науково-дослідній роботі – під час подальшої теоретичної розробки проблем застосування наглядової пробації при виконанні покарань альтернативних позбавленню волі; б) у законотворчому процесі – при удосконаленні норм кримінально-виконавчого та кримінального закону у частині правової регламентації наглядової пробації; в) у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності практики здійснення контрольних та наглядових функцій, в рамках реалізації наглядової пробації при виконанні альтернативних позбавленню волі покарань; г) у навчально-методичній діяльності – під час підготовки начально-методичних рекомендацій, підручників та посібників з кримінально-виконавчого права, а також у ході викладання таких дисциплін, як «Кримінально-виконавче право», «Кримінальне право», «Кримінологія».

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження апробовані на Міжнародній науково-практичній конференції *«Кримінологічна безпека населених пунктів»* (м. Маріуполь, 31 липня 2020 року); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Актуальні питання досудового розслідування»* (м. Кривий Ріг, 16 жовтня 2020 року) ; Міжнародній науково-практичній конференції *«Розвиток правової системи України в умовах сьогодення»* (м. Харків, 30 квітня - 01 травня 2021 року); Міжнародній науково-практичній конференції *« Актуальні проблеми юридичної науки та практики у XXI столітті»* (м. Рівне, 18 - 19 березня 2021 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Протидія кримінальним правопорушенням на території ООС»* (22 жовтня 2021 року м. Маріуполь); I Міжнародному пенітенціарному форумі *«Пенітенціарна система у глобальному вимірі»* (м. Рівне, 29 – 30 жовтня 2021 р); IX науково-практична конференція *«Кримінально-виконавча система України та її роль в розбудові правової і соціальної держави»* (м. Чернігів, 17 червня 2022 р.)

Публікації. Основні наукові результати дисертації відображено у 12 наукових публікаціях, з них 2 статті – у наукових виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 статтю - у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базі даних Scopus, 2 статті – у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу, з наукового напрямку «Право», 7 тез доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та науково-практичних семінарів.

Структура та обсяг дисертації обумовлюється метою, завданнями, об'єктом і предметом наукового дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційного дослідження становить 276 сторінок, з них основний текст – 230 сторінок, список використаних джерел (168 найменувань) – 21 сторінка, додатки – 25 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ НАГЛЯДОВОЇ ПРОБАЦІЇ

1.1. Засади запровадження інституту пробації в Україні

Протиправні діяння, як негативні соціальні явища, та покарання супроводжували людство з початку його існування. Історія налічує безліч суворих видів покарань, що завдавали особливих мук злочинцям: тілесні покарання, повішення, відсічення голови, закопування в землю, які накладались для посилення карального ефекту. З часом змінювались погляди на ефективність призначення та застосування покарань. Якщо звернутись до історичного досвіду, кримінальні покарання мали тісний взаємозв'язок з певним періодом розвитку суспільства, його моральними та правовими поглядами, станом економіки, ідеологією. Яскравим прикладом є покарання, що відповідали «духу часу»: оголошення ворогом революції або народу, оголошення поза законом, навіювання, вираження суспільного осуду, примус до дії, що не передбачає фізичного позбавлення, оголошення під бойкотом, виключення з об'єднання, позбавлення політичних прав [1]. Демократичні цінності конкурували з авторитаризмом, гуманістичні ідеали – з узаконенням репресій проти політичних опонентів [2, с. 65]. Термін «репресія» є характерним для трагічного минулого нашої країни за часів Радянського Союзу, коли визначення «репресований» стало невід'ємною категорією тодішнього буття та пов'язаний із безпідставним кримінальним переслідуванням [3, с. 43].

У процесі зміни суспільно-політичного та соціально-економічного устрою еволюціонувала й система покарань .

Тривалий час у кримінальному праві нашої держави концепція протидії злочинності зводилась до системи «злочин-покарання». Особа, яка скоїла злочин, несла відповідальність перед суспільством. Зазвичай до осіб, які були

визнані винними у вчиненні кримінальних правопорушень, застосовувались заходи кримінально-правового впливу, пов'язані з позбавленням волі. Громадська думка була зорієнтована на жорсткіше ставлення до злочинців, і саме цим фактором влада і суд пояснювала каральний характер кримінальної політики. Таку репресивну практику можна було б зрозуміти в перші роки незалежності, коли внаслідок росту злочинності наше суспільство виявляло підвищену тривогу за свою безпеку, вимагало від влади «сильних» та «жорстких» дій і пропонувало посилити застосування карних санкцій [4, с. 14]. Окрім того, в соціумі панувала досить стала, однак хибна думка, що призначене покарання досягає своєї мети лише за умови ізоляції особи від суспільства. Тобто лише за умови карального впливу та постійного контролю особа, що вчинила кримінальне правопорушення, здатна виправитись та перевиховатись. Підтвердженням чому є думки науковців, які зазначають, що реабілітація за допомогою ув'язнення є ілюзією [5, с. 6]. До позбавлення волі потрібно вдаватись лише в крайніх випадках. Кримінальне покарання – найсуворіший захід, і в установах виконання покарань слід утримувати осіб, небезпечних для суспільства, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини [6, с. 5; 7], оскільки покарання у вигляді позбавлення волі не лише лягає тягарем на бюджет держави, а й спричиняє розрив соціальних зав'язків засуджених, що породжує криміналізацію суспільства. Для того, щоб не виникали подібні ситуації, треба застосувати нові альтернативні види покарання, зокрема ті, що існують у зарубіжних країнах [8, с. 360].

Досить слушно зазначає Т.А. Санайлов, погоджуючись із думкою С.Г.Келіної, що з часом змінюється не тільки коло діянь, які включаються в категорію злочинів, змінюються також методи кримінально-виховного впливу – розширюється перелік видів покарань за вчинення злочинів, розроблюються інші заходи, що не є покаранням, але які є правовими наслідками вчинення злочину [9, с. 163].

Тож не видається дивним широке обговорення науковим загалом доцільності застосування покарання у виді позбавлення волі та пошук

альтернатив цього виду покарання. Ці питання викликали значний інтерес та виносились на обговорення чисельних Міжнародних тюремних конгресів та конгресів ООН. Ще на Стокгольмському конгресі 1878 р. була визначена превентивна реабілітаційна роль умовного засудження як міри, що надає чималих вигод як суспільству, так і засудженим. На конгресі, що відбувся в 1885 р. в Римі, пропонувались такі альтернативні короткостроковому ув'язненню покарання: штраф, судова догана, примусові роботи без позбавлення волі, обмеження у виборі місця проживання. На Петербурзькому (1890 р.) та Паризькому конгресах (1895 р.) альтернативи тюремному ув'язненню розглядались у зв'язку з обговоренням питання про ефективність догани як засобу соціального захисту і виду умовного засудження [10, с. 260].

Починаючи з 1955 року на конгресах ООН з попередження злочинності й поведінки з правопорушниками зверталась увага на важливість застосування покарань не пов'язаних з ув'язненням. Основна перевага вбачалась у широких можливостях ресоціалізації, реадaptaції, забезпечення збереження фізичного і психічного здоров'я засуджених. Крім цього, перевагою вважалось, що умови відбування альтернативних позбавленню волі покарань відповідають умовам нормального життя на волі, дозволяючи з більшою ефективністю досягати мети виправлення та соціальної превенції [11, с. 49]. Логічним продовженням дискусійних питань стала нормотворча діяльність міжнародних політичних інституцій, покликаних підтримувати мир, міжнародну безпеку, законність, стандарти права та демократичний розвиток держав. Так поступово, починаючи з 1981 року, ООН та РЄ ухвалюють резолюції, які покликані спонукати держави до розвитку та розширенню заходів, альтернативних тюремному ув'язненню. Приймаються основні документи: Європейська Конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками (ETS № 51, 1964 р.), Рекомендація № R (92) 16 Комітету Міністрів РЄ про Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів, Мінімальні стандартні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням «Токійські правила»

(Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 45/110). Випереджаючи події, зазначимо, що в дослідженні будуть розглядатись й інші важливі з огляду тематики дисертаційного дослідження міжнародно-правові акти: Рекомендації CM\Rec(2008)11 Комітету міністрів РЄ щодо Європейських правил стосовно неповнолітніх правопорушників, які підлягають призначенню санкцій або заходів та Рекомендації CM\Rec(2010)1 Комітету міністрів РЄ про Правила РЄ про пробацію. Але повернемося до сутності Токійських правил, в яких і підкреслюється, що тюремне ув'язнення має застосовуватись як крайній захід та передбачається коло альтернативних заходів, не пов'язаних з ізоляцією особи.

Відповідно Токійських правил, такими альтернативними санкціями можуть бути:

- усні санкції, зауваження, попередження, догана;
- умовне звільнення від відповідальності;
- обмеження в цивільних правах;
- економічні санкції, штрафи;
- конфіскація майна;
- повернення майна жертві або компенсація матеріальних збитків;
- умовне покарання чи покарання з відстрочкою;
- умовне звільнення з ув'язнення й встановлення судового нагляду;
- суспільно корисні роботи;
- домашній арешт;
- будь-яке інше поводження, не пов'язане з тюремним ув'язненням [12].

Спираючись на вдалу юридичну думку, система альтернативних санкцій та умовного засудження стає поширеною в багатьох країнах світу: США, Англія, Франція, Бельгія. Умовне засудження в цих країнах хоч і має свої особливості, однак їх об'єднує можливість фактичного незастосування покарання на підставі встановлення іспитового строку по відношенню до правопорушників.

КК України 2001 року увібрав у себе розвинуті ідеї гуманізму та закріпив

інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням та перелік покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Саме тому, з моменту становлення України на шлях європейського розвитку, пріоритетом держави у реалізації кримінально-виконавчої політики стало широке застосування альтернативних позбавленню волі видів покарань, покликаних насамперед гарантувати безпеку суспільства шляхом запобігання скоєння засудженими повторних кримінальних правопорушень. Надана державою довіра злочинцю у вигляді заміни кримінальної відповідальності на альтернативні види покарань, мала сприяти виправленню правопорушника та відновленню соціального балансу. Органами, які реалізовували альтернативні позбавленню волі покарання, були кримінально-виконавчі інспекції.

Гуманізація кримінально-виконавчої політики мала стати можливістю для вдосконалення діяльності установ, що виконують покарання, альтернативні позбавленню волі. Дати змогу змінити вектор з контролю на особистість засуджених, їх потреби та як наслідок - уникнути негативного впливу як для конкретних осіб, так і для держави в цілому. Фантазувати, вигадуючи нові підходи до роботи з правопорушниками, було недоцільно, оскільки у світі вже існувала система, яка задовольняла всі вищеперелічені сподівання, та протягом історії свого існування довела ефективність суспільної, соціально-реабілітаційної роботи. Мова йде про пробацію.

В історичному вимірі пробація досить нове явище, яке виникло у XIX столітті на тлі соціокультурних змін суспільства як концепція поведінки із злочинцями. Її розвиток був зумовлений соціальними тенденціями в країнах Західної Європи та Північної Америки, коли пенальні реформи почали орієнтуватись на ідеї гуманітаризму, поєднані з висновками щодо неспроможності в'язниці повернути злочинців до суспільства як повноцінних його членів [13]. А в'язниці були простором примусової нормалізації індивідів, які поєднували в собі сукупність ознак таких дисциплінуючих механізмів як лікарня, школа, мануфактура, казарма. Та вважались «великою поразкою кримінального правосуддя», бо: 1) в'язниці не знижували рівня

злочинності; 2) в'язниці не могли не створювати делінквентів; 3) в'язниці робили можливою і навіть заохочували організацію середовища делінквентів; 4) звільнені в'язні фактично вимушені вчиняти повторні злочини; 5) в'язниці опосередковано створюють делінквентів шляхом позбавлення родини ув'язненого матеріальних можливостей для існування [14]. Кримінальна політика піддавалась гострій критиці за неспроможність вирішити головне завдання кримінального покарання щодо виправлення та соціальної реабілітації правопорушників, а також зростання загальної чисельності кількості ув'язнених. Пробація розглядалась як форма вирішення нагальних потреб суспільства. Тож не вбачається дивним, що в пенальних системах та системах кримінальної юстиції пробація, усунувши в'язницю, стала займати чи не центральне місце.

У контексті формалізованого та гуманного покарання, що застосовується до неповнолітніх правопорушників, про пробацію історично відомо ще з 1820 року. Саме тоді Ворвікширський магістрат вперше до неповнолітнього правопорушника застосував формальне покарання у вигляді одного дня ув'язнення з передачею під нагляд батьків. Ця ідея виявилась вдалою, і окремі судді за своєю ініціативою почали впроваджувати цю практику в діяльність судів.

З 1840 року подібна система зазнає широкого розповсюдження. Молоді правопорушники, винні у правопорушеннях невеликої тяжкості, звільнялись від ув'язнення та передавались під опіку особам, які визивались бути опікунами (здійснювали свою діяльність безкоштовно, на волонтерських засадах). Причому як особи, що брали під свою опіку правопорушника, підписували декларацію, так і «звільнені» надавали підписку, відповідно якої зазнавали покарання та грошового стягнення у разі вчинення будь-якого правопорушення у період строку опіки. Пізніше з'являється інститут спеціальної посадової особи - «офіцери для з'ясування обставин», які здійснюють нагляд за умовно звільненими правопорушниками та виконують вирок «про направлення на випробування».

Акт 1887 року вводить в Сполученому Королівстві інститут пробації. Згідно з положеннями цього закону, підставами для застосування пробації є вчинення злочину вперше і його невелика небезпека (максимально можливий термін тюремного ув'язнення не перевищує двох років). При наявності цих умов суд мав право не призначати покарання і звільнити обвинуваченого під заставу або поручительство. У відносинах обвинуваченого встановлювалася вимога з'являтися до суду за першим викликом, відшкодувати потерпілому заподіяну шкоду, протягом випробування не порушувати законів. Якщо відмічені обов'язки не виконувались, суд присуджував правопорушника вже до реальної міри покарання.

Закон «Про пробацію злочинців» (Probation of offenders act), прийнятий в Англії в 1907 році, більш чітко регламентував умови застосування пробації. Розглядаючи питання про її застосування, суд мав враховувати не лише тяжкість правопорушення та розмір суспільної небезпеки, але й особливості особистості підсудного: вік, стан здоров'я, інтелектуальний та емоційний розвиток, досвід життя, який передувє скоєнню правопорушення. Пробаційна діяльність своїм підґрунтям мала соціальну роботу з правопорушниками, а її ідея полягала у дотриманні та реалізації простої формули - «to advise, assist and befriend». «Консультування, допомога та намагання бути дружнім до злочинця» - основна формула, якої дотримувались офіцери пробації у своїй роботі із дрібними злочинцями.

Деякі дослідники народження пробації як «концепту» пов'язують з філантропічною діяльністю американських послідовників гуманістичних ідей. А саме з ім'ям чоботара Джона Огастуса, який у 1841 вперше взяв на поруки людину, що скоїла злочин через зловживання алкоголем. Будучи бізнесменом, Огастус мав змогу вносити застави за правопорушників та звільняти їх, беручи на поруки. За весь час своєї місіонерської, волонтерської діяльності він взяв на поруки 1946 осіб. Серед перших 1100 пробаціонерів тільки один не виконав своїх зобов'язань перед поручителем та судом. Пізніше, 1869 року, у Сполучених Штатах Америки засновується спеціальна посада агента, в

обов'язки якого входило відвідування неповнолітніх в пенітенціарних закладах та спостереження за правопорушниками. Агенту надавалось право звільняти неповнолітніх на свободу за умов гарного, законослухняної поведінки з їхнього боку, одночасно агентом надавалась різнопланова допомога неповнолітньому. З 1878 року подібна система поширюється й на дорослих, і одночасно з'являється інститут посадових осіб (Probation officer), які виконують вирок про направлення на випробування. По суті це й була поява пробації в Сполучених Штатах Америки [15].

На загальнодержавному рівні пробація в цій країні стала застосовуватися з 1925 року на основі відповідного федерального закону. Це означало, що стосовно цього заходу кримінально-правового впливу склалось позитивне уявлення юристів, урядових структур та широкого загалу.

Саме тому, з моменту становлення України на шлях європейського розвитку, пріоритетом держави у реалізації кримінально-виконавчої політики стало широке застосування альтернативних позбавленню волі видів покарань, покликаних насамперед гарантувати безпеку суспільства шляхом запобігання скоєння засудженими повторних кримінальних правопорушень. Спираючись на майже двохсотрічний досвід країн Європи, де пробація є мультифункціональною системою альтернативною тюремному ув'язненню, діяльність якої передбачає як правовий контроль під час виконання кримінального покарання, так і виправлення засудженого шляхом розвитку особистості, Україна пройшла багаторічний шлях вивчення як на доктринальному рівні, так і на рівні громадських обговорень питання доцільності впровадження інституту пробації. Генеза пробації в Україні сягає відрядження з обміну досвідом делегації Державного департаменту України з питань виконання покарань до Швеції. За результатом якого, у 2002 році, до КМУ були скеровані пропозиції щодо імплементації досвіду створення відповідної служби в Україні. Крім того, створити в Україні службу пробації було рекомендовано у листопаді 2006 року в оціночній доповіді експертів Європейського Союзу з питань визначення пріоритетів реформування

кримінально-виконавчої служби. Представляється вельми вдалою думка А.Х. Степанюка, що розуміння наукою кримінально-виконавчого права основних проблем виконання покарань сприятиме підготовці, становленню й удосконаленню кримінально-виконавчого законодавства [16, с. 30]. Однак шлях розробки питання впровадження пробації в Україні був довгим та досить тернистим. Загалом його можна систематизувати, виділивши декілька етапів:

- перший етап - з 2002 року до 2008 року - етап формування передумов створення інституту пробації, який характеризувався вивченням зарубіжного досвіду та дорученням Кабінету Міністрів України Державному департаменту України з питань виконання покарань щодо погодження пропозицій зі створення служби пробації в Україні;

- другий етап - з 2008 року до 2012 року – етап розробки концепцій розвитку та реформування Державної кримінально-виконавчої служби, який знаменував створення в перспективі служби пробації; створення Державної пенітенціарної служби;

- третій етап - з 2012 року до 2015 року - етап законодавчого закріплення інституту пробації, зареєстровані *проекти ЗУ «Про службу пробації» № 1197* та *проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» № 1198*, що визначили позицію створення нової державної служби, яка «забирає» в кримінально-виконавчої інспекції функцію виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. А вже 2013 року зареєстрований *проект ЗУ «Про пробацію» №1197-1*, який передбачав створення органів пробації на базі кримінально-виконавчих інспекцій [17, с. 253].

Ключовим моментом у комплексному процесі заходів щодо створення інституту пробації в Україні стало прийняття 230 народними депутатами у 2015 році ЗУ «Про пробацію». До прийняття відповідного документу Державною пенітенціарною службою України проводилась підготовча робота не лише з вивчення досвіду пробації інших держав, а й відпрацювання методології пробаційної роботи в рамках пілотних проєктів. Тому не є дивним те, що орган пробації утворився в складі Державної пенітенціарної служби

України. А «людським ресурсом» закону, чи доцільніше сказати суб'єктами його виконання, на етапі впровадження пробації, внаслідок реорганізації, стали співробітники кримінально-виконавчих інспекцій. Слід зазначити, що з урахуванням необхідності реалізації абсолютно нових функцій, була розроблена методика професійної підготовки співробітників пробації та проводились відповідні курси.

Як зазначалось вище, ЗУ «Про пробацію» розроблявся з урахуванням світових стандартів розвитку альтернатив позбавленню волі, а також європейських стандартів пробації, закріплених у Рекомендації Комітету Міністрів РЄ № СМ/(2010)1 про Правила Ради Європи з пробації. У зазначеному нормативно-правовому акті вперше на законодавчому рівні визначено поняття пробації як системи наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [18]. До прийняття закону зазначений термін знайшов своє відображення в кримінально-правовій науці. Наприклад, І.Г. Богатирьов зазначав, що пробація є засобом покарання, який полягає у передачі особи, визнаної судом винною у вчиненні злочину під нагляд спеціальної служби на строк та на умовах визначених судом, порушення яких веде до позбавлення волі. Нагляд за засудженим та його ресоціалізація ґрунтуються на встановленні стосунків між офіцером пробації та засудженою особою, при цьому офіцер пробації не лише наглядає за її життям, ходом виправлення, але й активно впливає на цей процес [19, с.25]. У свою чергу О.І. Богатирьова розглядала поняття пробації двовекторно, як різновид кримінальної відповідальності за скоєний злочин, та як службу, яка створюється для виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбуття покарання з випробуванням, умовно-достроково звільненими, діяльність якої спрямована на вивчення особи правопорушника, складання його соціально-психологічної характеристики та

пропозиції до суду щодо обрання реального виду покарання [20, с. 149]. Як бачимо, законодавчо закріплене визначення увібрало в себе думки та точки зору провідних науковців щодо розуміння поняття пробації. ЗУ «Про пробацію» визначає три види пробації: досудову, наглядову та пенітенціарну, які за своїм змістом стали в тій чи іншій мірі новелами у кримінально-виконавчій діяльності. Досудова пробація включає в себе забезпечення суду інформацією, що характеризує особу обвинуваченого, з метою прийняття судом виваженого рішення про міру відповідальності. Результати соціального дослідження особистості повинні виявляти емоційно-вольові, моральні якості особистості та в певній мірі відповідати на питання наскільки пробаційні заходи здатні позитивно впливати на правопорушника та його поведінку в майбутньому. Наступним видом є наглядова пробація, яка характеризується здійсненням наглядових та соціально-виховних заходів до всіх категорій суб'єктів пробації, окрім осіб засуджених до обмеження волі, які лише направляються органами пробації для відбування покарання до виправних центрів. Окрім того механізмом наглядової пробації є реалізація пробаційних програм у відношенні осіб, звільнених від відбуття покарання з випробуванням. Третім видом пробації є пенітенціарна пробація, зміст якої полягає у взаємодії уповноважених органів з питань пробації, установ виконання покарань та підрозділів з питань соціального захисту населення при підготовці до звільнення осіб засуджених до обмеження або позбавлення волі. Сприяння у трудовому і побутовому влаштуванні за обраним ними місцем проживання. Актуальною вимогою часу, яка допоки залишається поза увагою нормотворців, було б впровадження постпенітенціарної пробації. Таким чином реалізовувались би не лише контрольні-наглядові функції за особами звільненими з місць позбавлення волі, а й адаптаційно-реінтеграційні заходи збалансованої допомоги та підтримки з боку держави [21, с. 55].

Виходячи зі змісту завдань пробації, окрім функцій які були природними та виконувались кримінально-виконавчою інспекцією, на орган пробації додатково були покладені завдання із:

- здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк до звільнення;
- підготовки досудових доповідей, щодо обвинувачених осіб;
- проведення соціально-виховної роботи із засудженими;
- реалізації пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

Запроваджені нові види, завдання та пробаційні процедури були спрямовані, перш за все, на гуманізацію існуючого інституту виконання покарання, а також на полегшення та налагодження роботи правоохоронної та судової системи, координацію взаємодії УОП з установами виконання покарань, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами організаціями різних форм власності, волонтерів пробації у процесі призначення і виконання альтернативних позбавленню волі покарань.

Аналіз положень названого закону дозволяє стверджувати про те, що його головною ідеєю є створення повноцінної системи пробації, яка не лише покликана, а й практично забезпечує баланс між безпекою суспільства шляхом запобігання скоєнню кримінальних правопорушень під час відбування покарань та виправленням суб'єктів пробації шляхом визначення їх криміногенних потреб з подальшим запровадженням заходів, які впливатимуть на мінімізацію криміногенних потреб, а також моніторингом змін рівня ризику вчинення повторного кримінального правопорушення у період пробації.

Навряд чи на сьогоднішній день можна казати, що така система повністю побудована, а її механізми стовідсотково є ефективним, проте позитивні зміни від запроваджених пробаційних механізмів свідчать про переваги їх існування. Як приклад, можемо навести дані, які зазначив у інтерв'ю директор ДУ «Центр пробації» Олег Янчук: «Із тих людей, які пройшли через пробацію в період, коли ми з ними працювали, спілкувались, контролювали лише 2% вчинили повторні злочини, тобто 98 людей зі 100 злочини не вчиняли». У зв'язку з цим хотілось би зазначити, що серед осіб які засуджувались та перебували в місцях

позбавлення волі відсоток тих, хто вчиняв повторні злочини в 25 разів більший, ніж у засуджених до альтернативних позбавленню волі покарань [22].

Такі позитивні зрушення, на нашу думку, пов'язані у тому числі із зміною функцій працівників УОП, які не зводяться лише до контролю за засудженими під час виконання вироку суду, а зосереджені переважно на проведенні якісної соціально-виховної роботи та реалізації комплексу індивідуально-попереджувальних заходів в межах пробаційних процедур.

Разом з тим працівники органів пробації в практичній діяльності позбавлені значущих ефективних механізмів реалізації покладених на них завдань. Наприклад, працівники органів пробації не мають доступу до баз даних правоохоронних органів (Міністерства внутрішніх справ, Державної прикордонної служби України) для реалізації заходів, спрямованих на невідкладне реагування на скоєння суб'єктами пробації правопорушень.

Крім того, існують певні організаційно-правові проблеми в питаннях взаємодії працівників органів пробації з суб'єктами, які повинні бути дотичні до реалізації пробаційних механізмів. Наприклад, ми вважаємо, що працівники органів пробації повинні тісно взаємодіяти з територіальними органами поліції у питаннях реалізації наглядових та соціально-виховних заходів, і перш за все із дільничними офіцерами поліції, на території обслуговування яких мешкають особи засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Проте, на жаль, на сьогоднішній день механізми їх взаємодії нормативно не визначені, оскільки ч. 4 ст. 76 КК України [23] передбачено здійснення нагляду за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, лише УОП за місцем проживання, роботи або навчання засудженого, а щодо засуджених військовослужбовців – командирами військових частин. Крім того, Інструкція про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі та здійсненням контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, яка покладала обов'язок щодо проведення індивідуально-профілактичної роботи за місцем проживання засудженої особи

на органи внутрішніх справ (прим. – нині Національна поліція України) втратила свою чинність, а в положеннях Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі [24] серед повноважень територіальних органів Національної поліції України не передбачено функцій із реалізації спільних наглядових та соціально-виховних заходів з уповноваженими органами пробації, що на практиці призводить до правозастосовного вакууму. На нашу думку, відсутність нормативно закріпленого напрямку діяльності щодо проведення індивідуально-профілактичної роботи з боку дільничних офіцерів поліції у відношенні суб'єктів пробації та їх взаємодії з УОП є одним із чинників, що призводить до збільшення кількості осіб, які ухиляються від постановки на облік та відбування покарань, альтернативних позбавленню волі.

1.2. Стан дослідження проблем інституту наглядової пробації

Дослідження розвитку та функціонування органів пробації, їх діяльності саме в частині наглядової пробації зумовлено нагальною потребою впровадження нових методів виховного та соціально-поведінкового впливу при проведенні роботи з суб'єктами пробації. При цьому необхідно визначити оптимальні форми та напрями пробаційної діяльності, ураховуючи національну правосвідомість засуджених та допустимі межі контрольованого втручання в їх життя.

Варто зазначити, що дослідження вищезазначеного питання у вітчизняних кримінологічній, кримінально-правовій та кримінально-виконавчій науках раніше не здійснювалося.

Проведений під час дослідження аналіз робіт, присвячених окремим проблемам розвитку та функціонування органів пробації, певним проблемним аспектам застосування наглядової пробації при провадженні пробаційної діяльності, дозволив виокремити напрями дослідження проблеми, зокрема:

– окремі питання діяльності органів пробації вивчалися у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених: К.А. Автухова, Є.Ю. Бараша, О.В. Беци, І.Г. Богатирьова, О.І. Богатирьової, В. В. Голіни, Т.А. Денисової, О.М. Джужи, В.М. Дрьоміна, О.О. Книженко, О.Г. Колба, М.О. Колесника, Н.М. Крестовської, О.М. Литвинова, І.М. Микитась, І.М. Михайлової, Л.І. Олефір, М.С. Пузирьова, С.Я. Фаренюка, Д.В. Ягунова, І.С. Яковець, О.Б. Янчука та інших;

- навчальні посібники, методичні матеріали, в яких окреслено порядок реалізації пробації розробляли: І.С. Яковець, О.Б. Янчук, А.В. Волік та ін (Ведення випадку в роботі з засудженими фахівців служби пробації, 2015), А.О. Дука, О.Б. Янчук, Дж. Седхем, М. Октіган та ін. (Основи професійної діяльності персоналу органу пробації, 2017), А.О. Дука (Комунікативні навички та мотиваційне інтерв'ювання, 2019), К.В. Автухов, І.С. Яковець, В.О. Човган (Оцінка ризиків і сучасна кримінальна юстиція, 2019), А.О. Дука, О.Б. Янчук, Дж. Седхем, М. Октіган (Онлайн-курс для персоналу уповноважених органів з питань пробації, 2019)

– на дисертаційному рівні окремі питання пробаційної діяльності досліджували: Т.В. Чабаненко (Взаємодія пробації з органами поліції, місцевого самоврядування та громадськими формуваннями при здійсненні нагляду за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, 2017), Л.І. Олефір (Кримінально-виконавчі засади застосування пробації в Україні, 2018), Д.М. Чернишов (Адміністративно-правові засади пробації в Україні, 2019), С.О. Виноградова (Гуманізація системи виконання покарань в умовах євроінтеграційних процесів, 2019), А.А. Коренюк (Взаємодія органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні, 2019), І.С. Алексєєв (Інститут пробації в системі кримінальної юстиції України, 2019), О.М. Дука (Розвиток професійної компетентності персоналу органу пробації у відомчих навчальних закладах Державної кримінально-виконавчої служби, 2019).

Крім того, національній науковій літературі відомі докторські дисертації, в яких досліджувалися окремі аспекти діяльності органів пробації як альтернативи ув'язненню та наряду виправлення\ ресоціалізації засуджених; підходи, практичні сторони та проблемні питання при реалізації наглядових заходів, зокрема праці О. І. Богатирьової (Пробація в Україні: гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, 2014), О.О. Шкути (Теоретико-прикладні засади функціонування кримінально-виконавчої системи України, 2018), О.П. Гороха (Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України, 2019).

Попри постійну значну увагу науковців до інституту пробації в Україні, яка зосереджена здебільшого на дослідженні загальних положень таких, як сутність поняття, принципи, проблеми впровадження тощо, у національній науці кримінально-виконавчого права не здійснювалось комплексного та системного дослідження наглядової пробації при виконанні досить широко вживаних у системі кримінальної юстиції покарань альтернативних позбавленню волі.

З цього приводу Л.І. Олефір у своєму дослідженні стверджує, що світове співтовариство зійшлося на думці про необхідність скорочення сфери застосування покарань у виді позбавлення волі та розширення практики альтернативних видів покарань. Питання створення служби пробації, як сучасної моделі роботи з особами, які вчинили злочин і за вироком суду їм призначено покарання, не пов'язане із позбавленням волі, стало для України нагальною потребою [25, с. 56]. Зазначимо, що на доктринальному рівні ідеї впровадження пробації обговорювались прогятом десятиліть. Фактичним же моментом реалізації пробації став не 2015 рік, коли було прийнято профільний закон, а 2017 рік, коли світ побачили перші унормовані нормативно-правові акти (на відміну від методичних рекомендацій 2016), які регулювали порядок та механізм її реалізації. До цього часу в Україні функціонували органи, що виконували дотичні до пробаційної діяльності функції - КВІ. Однак, КВІ здійснювали переважно функцію контролю за поведінкою осіб, звільнених від

відбування покарань з випробуванням. При цьому головні аспекти перевиховання правопорушника та запобігання вчинення ним нового кримінального правопорушення, такі як соціально-виховна робота-були майже відсутні. Фактично завдяки тому, що кримінально-виконавчі інспекції мали свою матеріальну базу та штат працівників, вони стали «донорами» майбутньої пробації, що значно пришвидшило процес її впровадження на теренах України.

Загалом зародження пробації як концепту мало витoki із ідей взаємодопомоги, які радше були схожі на певну філософську течію аніж на репресивні заходи державницького апарату. Р. Харріс стверджував, що пробація - це не річ, яку можна взяти або залишити, а набір ідей і можливостей, які повинні використовуватися творчо, стратегічно для вирішення місцевих проблем кримінального судочинства; структура, в яку можуть бути вбудовані рішення, здійснені й бажані в місцевих умовах [26, с. 67]. Пробацію як вид кримінального покарання, альтернативного позбавленню волі, вперше було впроваджено у Великобританії на початку ХХ сторіччя. Як стверджує В.П. Лютий, на сьогодні різні її прояви широко використовуються в країнах Західної Європи [27, с. 32]. А.В. Коренюк, підтримуючи позицію експерта проєкту NORLAU Віллі Гілла, висловлює погляди, щодо сутності пробації. На думку науковців, пробація полягає у встановленні нагляду за засудженим із покладанням на нього певних зобов'язань та обмежень без ізоляції його від суспільства, тобто: відвідування центрів пробації, періодичні зустрічі з наглядовим офіцером, участь у громадських роботах, дотримання законослухняної поведінки. Крім того науковці розглядають пробацію не лише як механізм реалізації видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а й один із засобів запобігання повторним кримінальним правопорушенням [28, с. 80]. При цьому служба пробації співпрацює з іншими установами з метою перевиховання засуджених та зменшення ризику шкоди. До цих установ належать поліція, соціальні служби, органи охорони здоров'я, спеціальні установи, які спеціалізуються, наприклад, у боротьбі з

токсикоманією та алкоголізмом. В.М. Дрьомін акцентує увагу на тому, що тісний зв'язок з іншими закладами є необхідним для виконання цього обов'язку та для підвищення ефективності та продуктивності спільної роботи [10, с. 12].

За останнє десятиріччя науковці розглядали пробацію під призмою різних концепцій, поглядів та ідей. В роботі С.О. Виноградової визначальну частину приділено загальним засадам виконання покарань в Україні та теоретико-правовій характеристиці її гуманізації. Служба пробації ж розглядається досить поверхнево та підлягає опису лише в третьому розділі дисертаційного дослідження, висвітлюючи питання європейської практики застосування альтернативних покарань, впровадженню та перспектив застосування пробації в системі покарань.

Автором описано пробацію, яка як альтернатива ув'язненню полягає у встановленні нагляду за злочинцем, що залишається в суспільстві з певними обмеженнями, встановленими судом. При цьому правила вимагають від нього зустрічатись з наглядовим офіцером, брати участь у певних різновидах діяльності, передбачених положенням про пробацію, дотримуватись законослухняної поведінки. Головною метою служби визначено захист суспільства, попередження повторних кримінальних правопорушень, сприянні реінтеграції порушника у суспільство [29, с. 117].

Частково наведено певний зарубіжний досвід функціонування служб пробації Литви, Англії, Швеції. Політика судів Швеції спрямована на максимальне застосування покарань, альтернативних позбавленню волі. Склад осіб, які потрапляють до служби пробації та знаходяться під наглядом, складається з 5 основних категорій:

1. Особи, що були засуджені умовно.
2. Особи, що були звільнені з місць позбавлення волі умовно-достроково (офіцери служби пробації починають роботу із засудженою особою до фактичного її звільнення з місць позбавлення волі).
3. Особи, що були засуджені до громадських робіт.

4. Особи до яких застосований «електронний моніторинг».
5. Особи, що підписали контрактну домовленість на лікування.

Робиться наголос на тому, що в Швеції існує тісний зв'язок між поліцією, судом та службою пробації. Оскільки офіцер пробації проводить кримінологічне та соціально- психологічне дослідження осіб, суд знає, що останній буде нести відповідальність за свої рекомендації та безпосередньо працювати з тією особою, яка буде знаходитись під його наглядом. Визначальним є те, що офіцери пробації проводять свою роботу по відношенню до осіб, взятих під варту, які перебувають у СІЗО. Якщо існує імовірність призначення за злочин покарання у виді позбавлення волі, офіцер пробації, спираючись на результати вивчення особи підсудного, вносить пропозиції щодо визначення йому рівня безпеки установи. Після призначення покарання не пов'язаного з позбавлення волі засуджений підпадає під нагляд служби пробації [29, с. 121-122]. Звертає автор увагу й на корекційні програми Швеції. Шведські колеги називають ці програми «національними», оскільки вони розроблені науковими закладами за державним замовленням, що свідчить про реальний науковий супровід діяльності пенітенціарної системи. Програми спрямовані на профілактику агресивної поведінки, рецидиву злочинів, мотивацію позитивних змін особистості та покращення соціальних відносин. У Латвії теж існують пробаційні програми, які застосовуються на розсуд служби пробації. Окрім програм, спрямованих на формування відносин з суспільством, змін мислення та менеджмент вживання засобів, нашу увагу привернула програма, якої наразі немає в національній пробаційній практиці – «Програма корекції поведінки злочинців, які скоїли злочини проти статевої недоторканості». Окрім того Латвійська пробація, задля зменшення кількості засуджених, послуговується процесом примирення сторін, тобто добровільним процесом переговорів між потерпілим та правопорушником за допомогою посередника. При чому, як зазначає Д.В. Ягунов, процес примирення можливий на всіх стадіях кримінального процесу, якщо особа, що

скоїла злочин, визнає свою вину та обидві сторони мають бажання брати участь у процесі примирення [30, с. 66].

У країнах Європи існують різноманітні «спеціальні» програми інтенсивної пробації: для водіїв, які скоїли дорожньо-транспортну пригоду в нетверезому стані, соціально- психологічний тренінг сексуальних злочинців; програма утримання від алкоголю, наркотиків. Вони можуть реалізовуватися волонтерами, пробаціонерами та працівниками агенств, що спеціалізуються на алкогольному лікуванні, працевлаштуванні, розв'язанні певних соціальних проблем.

Крім того, перевагою пробації є не лише гуманність системи правосуддя, але й соціально-економічна діяльність. Так, за рахунок залишення правопорушника в суспільстві, збільшуються шанси його успішного виправлення, збереження корисних соціальних зв'язків (створення сім'ї), роботи (економіка країни, компенсація шкоди потерпілим), уникнення негативного впливу кримінального середовища інших засуджених у в'язницях (правопорядок). З економічної точки зору утримання пробації для держави дешевше, ніж витрати на утримання місць позбавлення волі (інфраструктура, персонал, утримання засуджених. Так у Швеції, Фінляндії, Естонії та Румунії витрати на організацію пробації щодо однієї особи у десять-одинадцять разів менші, ніж витрати на одного ув'язненого. Співвідношення персоналу та утримуваних у в'язницях складає майже один до одного, а персоналу пробації до клієнтів –більше , ніж один до двадцяти [29, с. 130].

Підсумовуючи, автор зазначає, що строк пробації в Європейських країнах варіюється від шести місяців до трьох років. Серед функцій співробітників виділяє дві основні:

- досудову - на етапі слідства збір інформації щодо особи з метою визначення найбільш ефективного виду покарання та підготовки спеціальної програми ресоціалізації у разі призначення судом альтернативного виду покарання. При чому обов'язком співробітника є присутність на засіданні та роз'яснення висновків, зроблених у доповіді;

- післясудову – виконання альтернативних видів покарань, нагляд за засудженими, ресоціалізацію по програмі, запропонованою у досудових докладах. А в залежності від умов, за яких клієнт проходить пробацію, варіюється і реалізація владних повноважень, якими наділені співробітники. Важливим є те, що співробітники пробації не мають повноважень застосовувати до підоблікових засуджених, у разі порушення порядку та умов пробаційного нагляду, певні стягнення. Так у разі порушення дисципліни - при одиничному випадку - засудженого викликають на бесіду до начальника пробації. У випадку повторного – офіцер служби пробації звертається з поданням до регіональної наглядової комісії з питань пробації, очолюваної професійними суддями для заміни покарання на штраф чи громадські роботи з обов'язковим відвідуванням денного центру пробації. Однак, на відміну від української пробації, у разі хорошої поведінки мають повноваження направляти до суду матеріали про дострокове звільнення засудженого.

Загалом науковець висловлює думки, з якими ми повністю погоджуємося, що у різних країнах пробаційні процеси проходили по-різному, однак існують такі загальні риси ,як:

- незастосування до правопорушника покарання у виді ув'язнення або звільнення від покарання (на підставі спеціального дослідження особистості);
- застосування пробації до правопорушника залежно від обставин (вчинений злочин, особистість, соціальна ситуація правопорушника);
- здійснення нагляду, який відрізняється від поліцейського нагляду та поєднаний з соціальною допомогою правопорушнику у процесі ресоціалізації [29, с. 127].

Дисертаційне дослідження А.А. Коренюк в більшій мірі, ніж попередня робота, стосується практик пробації, однак розглядається крізь призму взаємодії з релігійними організаціями при роботі виключно з неповнолітніми правопорушниками. Автор ретранслює думку, що однією із головних причин рецидивної злочинності неповнолітніх є низький духовний та моральний

рівень розвитку підлітків, що потребує нагального залучення до роботи з даною категорією релігійних організацій задля релігійної профілактики. М.В. Палій під релігійною профілактикою злочинності розуміє діяльність церков, релігійних організацій, їх представників та центрів соціальної реабілітації, які використовують віровчення, релігійну літературу, релігійні обряди, молитви та іншу богослужбову практику для запобігання або усунення рецидиву злочинів та пов'язаного з цим способу життя у суспільстві [31, с. 362].

А.А. Коренюк зазначає, що практика застосування суворих та жорстких видів покарань підвищує показники рецидивної злочинності серед неповнолітніх, оскільки відбувається криміналізація осіб, та впевнена, що гуманізація покарань, функціонування інституту пробації у співпраці з релігійними організаціями мають забезпечити позитивні результати запобігання рецидиву серед неповнолітніх. Говорячи про пробацію, як про ефективну систему профілактики та вдосконалення протидії рецидивній злочинності неповнолітніх (у взаємодії із громадськими та релігійними організаціями) автор акцентує увагу на надважливому значенні врахування позитивного досвіду соціально-виховної роботи з неповнолітніми у пенітенціарних установах. Підтримує думку В.В. Ковалю, який на основі вивчення проблем соціалізації неповнолітніх у пенітенціарних установах встановив, що означений процес нерозривно пов'язаний зі сформованістю правової культури особистості, з розумінням наявних у суспільстві політичних, правових, етичних явищ та засвоєнням приписів правових і моральних норм в якості власних життєвих установок. На основі цього, правове та моральне виховання визначено як стратегічні напрями підготовки неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом [32, с. 14]. При цьому автор додержується думки, що покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх правопорушників має застосовуватися, як самий крайній засіб впливу, коли неповнолітній становить загрозу для суспільства і тому є необхідність його ізоляції. У всіх інших випадках до неповнолітнього

засудженого необхідно застосовувати комплекс передбачених пробацією наглядових та виховних заходів з метою його виправлення. При цьому пробацію можна розглядати, як можливість запровадження індивідуальних підходів до правопорушників та здійснення конструктивного нагляду за кожним засудженим неповнолітнім у період його перебування на обліку в уповноважених органах з питань пробації. В свою чергу, здійснення таких підходів у виховній роботі з неповнолітніми дасть змогу навчити їх усвідомлювати відповідальність за вчинені кримінальні правопорушення, а отже і отримати шанс на уникнення майбутнього рецидивіста [28, с. 161].

А. А. Коренюк у дисертаційному дослідженні наводить періодизацію становлення та розвитку взаємодії органів пробації з релігійними організаціями в Україні, яку умовно поділяє на три періоди:

- 1) 2002 – 2008 рр. – співпраця з релігійними організаціями у межах реалізації пілотних проектів щодо впровадження системи пробації в українську кримінально-виконавчу систему (пілотний проект «Дім на півдорозі», реалізований ВБО «Конвіктус Україна» та Шведським урядом);
- 2) 2008 – 2015 рр. – нормативне закріплення пробації, зокрема і окремих положень взаємодії з релігійними організаціями, у державних концепціях (Концепція реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 та у Концепція реформування ДКВС України, схваленої Указом Президента України від 25 квітня 2008 року № 401/2008);
- 3) 2015 – по теперішній час – прийняття ЗУ «Про пробацію», який значно деталізував основні засади реалізації інституту пробації в Україні, зокрема, визначено поняття пробації, її місце, роль та основні завдання, а також ключові аспекти взаємодії органів пробації з державними і недержавними організаціями, у тому числі релігійними. На основі цього закону активізувалась робота по розробленню і прийняттю інших законів та підзаконних актів, що стосуються окремих напрямів пробації [28, с. 54-55].

Наразі в Україні активно впроваджуються ключові принципи та засади пробації, одним із яких є принцип взаємодії органів пробації з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та громадянами. Ми погоджуємося з думкою директора ДУ «Центр пробації» О.Б. Янчука, що сталі партнерські відносини між органами пробації та інституціями громадянського суспільства, у тому числі релігійними організаціям, – це якісна та комплексна допомога засудженим і звільненим особам, а це, у свою чергу, матиме позитивний ефект для громади у напрямі зменшення кількості рецидивних злочинів та підвищення суспільної безпеки» [33]. Однак на теперішній час взаємодія органів пробації з релігійними організаціями під час роботи, направленої на виправлення, десоціалізацію та ресоціалізації відноситься більше до доктринальних засад за відсутністю законодавчого підґрунтя, на практиці реалізуючись засобами залучення релігійної громади в рамках волонтерсько-просвітницької діяльності. Тому автор, відстоюючи позицію унормування залучення релігійних організацій до профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками, пропонує внесення змін у КВК України. Зокрема статтю 128-2 у КВК України «Душпастирська опіка суб'єктів пробації, богослужіння і релігійні обряди в органах пробації» доповнити положеннями, які б регулювали здійснення душпастирської опіки в органах пробації:

1. Душпастирська опіка суб'єктів пробації - діяльність в уповноважених органах з питань пробації священнослужителів (капеланів), уповноважених релігійними організаціями, статути (положення) яких зареєстровані у встановленому законом порядку, спрямованими на задоволення релігійних потреб суб'єктів пробації, їх духовне виховання з метою запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.
2. Заходи душпастирської опіки не повинні порушувати порядок виконання застосованих за рішенням суду та відповідно до закону наглядових та соціально-виховних заходів до суб'єктів пробації.

3. Зустрічі священнослужителів (капеланів) із суб'єктами пробації відбуваються за згодою керівництва уповноважених органів з питань пробації та за попередньою домовленістю щодо часу та місця.

4. Богослужіння і релігійні обряди за участі суб'єктів пробації проводяться за сприяння уповноважених органів з питань пробації або за зверненням релігійної організації шляхом укладення договору про співпрацю (Меморандуму). Керівництво та співробітники уповноважених органів з питань пробації не мають виявляти свого ставлення до певної релігії чи конфесії.

5. Договори про співпрацю можуть укладатися тільки з представниками релігійних організацій, які офіційно зареєстровані у встановленому законом порядку» [28, с. 198].

Підводячи підсумок свого дослідження, пріоритетними формами розвитку пробаційної діяльності по відношенню до неповнолітніх правопорушників, автор вбачає в :

- участі релігійних організацій у підготовці досудової доповіді щодо неповнолітніх обвинувачених шляхом здійснення допомоги органу пробації у наданні та зборі інформації, у розробленні пробаційних програм на державному рівні, у реалізації пробаційних та індивідуальних програм стосовно неповнолітніх суб'єктів пробації;
- здійсненні безпосередньої душпастирської опіки з неповнолітніми суб'єктами пробації, проведення релігійних обрядів (богослужінь, літургій, «сповіді гріхів» та ін);
- створенні єдиного реєстру релігійних організацій, які здійснюють діяльність, пов'язану з пробацією;
- розширенні штатної чисельності працівників УОП шляхом введення посади капелана в штатну структуру підрозділів пробації та секторів ювенальної пробації;
- введенні та застосуванні до неповнолітніх четвертого виду пробації - постпенітенціарної - здійсненні тимчасових заходів нагляду до осіб, які мають

високий рівень ризику вчинення повторних кримінальних правопорушень, терміном до дванадцяти місяців після зняття їх з обліку в уповноважених органах з питань пробації та звільнення з місць позбавлення волі.

І.С. Алексєєв, на відміну від попередніх авторів, здійснив комплексне більш глибоке дослідження організаційно-правових основ впровадження та функціонування пробації в сучасній національній системі кримінальної юстиції; витоків пробаційної діяльності у XX ст. на прикладі США, Великобританії, Франції. Проаналізував зарубіжний досвід функціонування цього інституту та можливість імплементації його позитивних практик, з урахуванням особливостей вітчизняної правової системи.

Слід зауважити, що автор провів дослідження поглядів науковців на зміст пробації, які варіювались – від форми соціально-правового контролю до розгляду пробації в контексті дослідження інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. Автор наголошує, що якщо порівняти сутність пробації на сучасному етапі її розвитку та принаймні тридцять років тому, то вони суттєво різняться. Інститут пробації продовжує розвиватися, про що свідчить депрофесіоналізація (менеджеріалізація) пробаційної діяльності та зміна власне природи пробації як певного виду діяльності [34, с. 56].

Надалі до кола зору науковця увійшов розгляд принципів та функцій пробаційної діяльності. Автор у межах дисертаційного дослідження визначає низку принципів, які важливі для розгляду змісту законодавства України про пробацію. Відносить принципи поваги до прав людини, справедливості, відсутності дискримінації, презумпції невинуватості, законності, демократизму, участі громадськості в роботі служби пробації. Принцип *поваги до прав людини* передбачає, що під час застосування засобів виховного впливу слід зважати на особу правопорушника, його стан здоров'я, а в разі роботи з потерпілими – також і на їх права та потреби. Принцип *справедливості* вимагає від служби пробації під час виконання будь-якого покарання або обмежувального заходу враховувати тяжкість правопорушення та дані про особу порушника. Принцип *недискримінації* гарантує однакове застосування

заходів впливу незалежно від статі особи, її раси, кольору шкіри, мови, віросповідання, фізичних вад, сексуальної орієнтації, політичних та інших поглядів, національного або соціального походження, приналежності до етнічних меншин тощо. Принцип *презумпції* невинуватості передбачає неможливість будь-якого впливу на правопорушника без його згоди до моменту доведення у встановленому порядку його вини. Принцип *законності* відносить на рівень законодавчого регулювання питання мети і завдань служби пробації, порядку її взаємодії з державними органами. Принцип *демократизму* передбачає скоординовану та взаємодоповнюючу співпрацю служби пробації з державними або приватними організаціями й місцевими органами самоврядування з метою оптимального включення засудженого в суспільство. Принцип *участі громадськості* в роботі служби пробації акцентує увагу на необхідності обов'язкового громадського контролю за роботою служби пробації [34, с. 56].

Розглядаючи функції пробації, автор звертається до Правил РС про пробацію та приходять до висновку, що пробаційні функції кожної держави проводяться залежно від особливостей національної правової системи. На його думку функціонал служби пробації може охоплювати досить широкий перелік, до якого можна віднести:

- забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених (досудова доповідь);
- виконання окремих видів кримінальних покарань;
- виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт і виправних робіт;
- здійснення заходів сприяння засудженим, які готуються до звільнення;
- забезпечення процесу ресоціалізації осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк;
- здійснення заходів щодо реалізації програм корекції соціальної поведінки осіб (пробаційна програма);

- реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково;
- організація процедур примирення між потерпілими й особами, що вчинили кримінальне правопорушення;
- надання підтримки та допомоги потерпілим від кримінальних правопорушень;
- надання підтримки й допомоги особам, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі.

Як зазначає автор, названі функції у своїй сукупності акумулюють і відображають найбільш об'ємний функціонал органу пробації. Водночас рівень розвитку правової системи не впливає на обсяг виконуваних органом пробації функцій. Більшою мірою варіативність функцій зумовлена історичним досвідом конкретної країни, національними традиціями, особливостями політики у сфері виконання кримінальних покарань тощо [34, с. 59].

В роботі І.С. Алексєєв, обґрунтовуючи необхідність запровадження інституту пробації в систему кримінальної юстиції, викладає власне авторське бачення відповідного процесу. На його думку процес був пов'язаний з:

- недопущенням негативних наслідків, які завдає в'язниця, та необхідністю ресоціалізації засудженого в суспільстві. Однак, як зауважує автор, процес впровадження пробації в національну правову систему завжди балансуватиме між необхідністю проведення курсу на розширення застосування альтернативних видів покарань та потребою вжиття дієвих заходів реагування на вчинене правопорушення. Тобто фокус має бути зосереджено на взаємозбалансованості гуманітарних, політичних, економічних факторів з необхідністю застосування кримінально-правової санкції як попереджувального впливу;
- так званою людиноцентристською теорією, при якій діяльність держави здійснюється в напрямі гуманізації кримінально-виконавчої системи, з метою

приведення життя засуджених у відповідність з фізіологічними, санітарними, побутовими, економічними та іншими стандартами;

- зміною парадигми правосуддя та процесу виконання покарань з каральної до всебічного вивчення та виправлення ситуації (в напрямі підвищення уваги до прав, свобод і законних інтересів людини – відновне ресторативне правосуддя). Доцільно наголосити, що автор термін «відновлення» розглядає з соціальної точки зору, як оздоровлення потерпілого, відшкодування завданої йому шкоди, прийняття особою, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, відповідальності за свої дії, а також відновлення порушених соціальних відносин у межах як окремої громади, так і держави загалом, а не з формально-юридичної точки зору, як відновлення порушеного абстрактного правопорядку та прав потерпілого шляхом покарання особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння [34, с. 198].

Надалі було досліджено концептуальні документи, затверджені указами Президента України, розпорядженнями КМУ й наказами МЮ України, завдяки розвитку яких нарешті утворилась початкова організаційно-управлінська структура національних органів пробації. Вона складалась з Департаменту пробації у складі МЮ України (37 посад), шести управлінь пробації Міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації МЮ України (69 посад) і 499 уповноважених органів з питань пробації (3942 посади, серед яких інспектори, соціальні працівники, психологи). Здійснюючи дослідження організаційної структури та правового статусу органу пробації, увагу слід акцентувати на взаємодії органу пробації з органами влади, підприємствами, установами й організаціями. Необхідно зауважити, що напрями взаємодії визначають відповідно до напрямів реалізації пробації – досудова, наглядова та пенітенціарна.

При чому на думку науковця, при реалізації завдань пробації фаховий співробітник органу пробації повинен замінити принциповий підхід співробітників пенітенціарної служби до осіб-злочинців у кількісно-якісному вимірі. З цього приводу слушно зазначає О.А. Дука, що одним з пріоритетних

напрямів діяльності у сфері виконання кримінальних покарань є створення реальних і необхідних умов для виправлення й ресоціалізації засуджених. Цей процес неможливо втілити в життя без кваліфікованих пенітенціарних кадрів. Тому нині ДКВС України потребує високопрофесійного, високоморального, духовно розвинутого та фізично підготовленого працівника, здатного виконувати покладені на нього соціально значущі функції на підставі найсучасніших підходів і методів роботи [35, с. 71]. Підсумовуючи, в дослідженні автор приходить до висновків, що пробація має неабиякий потенціал, оскільки здатна розв'язати значну частину проблем, що постали перед правовою системою України в процесі реформування системи кримінальної юстиції. Може слугувати самостійним та цілком ефективним механізмом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень. Та наголошує на тому, що варто пам'ятати, що пробація сама по собі не є зовнішнім рішенням внутрішніх проблем кримінального правосуддя, пенології або управління, а є тими межами, у яких може бути встановлено бажані рішення.

Отже, незважаючи на певну кількість публікацій та наукових доробок, а також враховуючи відсутність оптимальних форм реалізації наглядової пробації при виконанні покарань альтернативних позбавленню волі, вважаємо за необхідне дослідити теоретичні і практичні аспекти організації цієї роботи, а також надати пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства на рівні дисертаційного дослідження.

1.3. Поняття та сутність наглядової пробації при виконанні покарань альтернативних позбавленню волі

Метою нашого дисертаційного дослідження є вивчення теорії та практики впровадження і застосування наглядової пробації. Ця мета обумовлює потребу у розгляді концептуальних питань дослідження пробації, наглядової пробації як виду пробаційної діяльності, понять, завдань та

сутності інституту пробації. В контексті дослідження, доцільним здається звернутись до нормативних, в тому числі міжнародних, правових актів, в яких викладено положення змісту та завдань пробації. Звернутись до праць науковців, в яких втілені сучасні погляди та ідеї щодо змісту, понять, завдань та сутності пробації.

Оскільки наглядова пробація реалізується УОП то розглянемо історію сучасних органів виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Вона бере свій початок з інспекцій виправних робіт, які функціонували в структурі МВС та були створені в кожному міському чи районному відділах. На співробітників інспекцій покладались функції з виконання покарань у вигляді виправних робіт, а також керівництво й контроль за діяльністю спецкомендатур (виконання покарань стосовно осіб звільнених умовно з виправно-трудових колоній, з обов'язковим залученням до праці) Із 1983 року на інспекції виправних робіт були покладені додаткові функції з контролю за поведінкою умовно засуджених із іспитовим строком та засуджених із застосуванням відстрочки виконання вироку, а також щодо виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. А оскільки співробітники були офіцерами, то на них ще й покладались окремі обов'язки загального характеру - добові наряди, конвоювання, чергування. Завдання щодо розкриття та припинення злочинів і правопорушень, охорони громадського порядку [36, с. 43].

У зв'язку із реформуванням інспекції виправних робіт згідно наказу ДДУ ПВП від 21 листопада 2001 за № 212 та відповідно до Закону України від 11 липня 2001 року «Про внесення змін до Виправно-трудового кодексу України» було утворено кримінально-виконавчі інспекції. КВІ відповідно до встановлених цілей та завдань виконували покарання у виді ЗЗПД, ГР та ВР. Здійснювали контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбуття покарання з випробуванням а також звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Крім того, починаючи з 2008 року, на КВІ покладено виконання адміністративних стягнень у вигляді ГР та

ВР. Функції, які виконували КВІ під час реалізації своїх повноважень умовно можна поділити на три види: виконавчу, профілактичну та контролюючу. Вважаємо доцільно більш детально розглянути кожен. Згідно Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, затвердженої наказом ДДУ ПВП та МВС від 19.12.2203 № 270\ 1560 виконавча функція була пов'язана з процесом реалізації щодо засуджених правообмежень, відповідно до призначеного виду покарання.

Підставою для виконання покарань були копія вироку, ухвали суду, завірені підписом судді та скріплені печаткою суду, що набрали законної сили, ЗУ «Про амністію» та акт помилування. Сама виконавча функція полягала в діях, що забезпечували реалізацію виконання судових рішень, а саме:

- ведення обліку засуджених осіб (внесення відомостей до журналу обліку; заведення особових справ, в яких зберігаються всі матеріали стосовно здійснення контролю та виконання вироку; впродовж десятиденного строку з дня постановки на облік направлення повідомлень до суду, органу внутрішніх справ, районних військових комісаріатів, відділів у справах громадянства та реєстрації фізичних осіб);

- встановлення періодичності, днів проведення реєстрації засуджених осіб та проведення реєстрації таких осіб;

- роз'яснення порядку та умов відбування покарання, правових наслідків у разі порушення вимог вироку суду та ухилення від відбуття покарання;

- внесення подання до органів внутрішніх справ щодо здійснення приводу

- у разі неявки до інспекції без поважних причин;

- організація початкових розшукових заходів засуджених, місцезнаходження яких невідоме;

- направлення до суду, подання про відміну іспитового строку та направлення для відбуття призначеного покарання;

- у разі ухилення від відбування альтернативних видів покарань, внесення подання до правоохоронних органів для вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності відповідно ч. 1, 2 ст.389 КК України;

- внесення до суду подання про звільнення від покарання осіб, які під час перебування на обліку захворіли на психічну чи іншу тяжку хворобу [37].

Профілактична робота була спрямована на запобігання вчинення повторних кримінальних правопорушень під час перебування на обліку та мала свій прояв у:

- індивідуальних бесідах із особами, засудженими до альтернативних позбавленню волі покарань ;

- направленням у добровільному порядку до міськрайонних центрів зайнятості, з метою допомоги у працевлаштуванні;

- моніторингу змін поведінки засуджених, шляхом встановлення фактів притягнення підоблікових осіб до адміністративної (раз на три місяці) та кримінальної (раз на пів року) відповідальності;

- участі у виховній роботі із засудженими спільно з ОВС та громадськими формуваннями;

- підтримка контактів з ОВС, кримінальною міліцією у справах дітей (наразі - ювенальною превенцією) та службами у справах дітей виконавчих комітетів районних у місті рад;

Контролююча функція полягала у здійсненні контролю за дотриманням законності всіма учасниками кримінально-виконавчого процесу та передбачала:

- контроль за виконанням додержання засудженою особою встановлених вимог вироку суду;

- контроль за поведінкою засуджених осіб та додержанням засудженими особами громадського порядку;

- застосування до правопорушників передбачених законодавством заходів заохочення та стягнення;

- контроль за додержанням порядку та умов відбування покарання засудженими особами і власником підприємства за місцем роботи осіб, засуджених до покарань у вигляді ВР, ЗЗПД, ГР;

- контроль за додержанням встановлених правообмежень органами, що мають право анулювати дозвіл на зайняття відповідним видом діяльності, що заборонена особам, засудженим до покарання у вигляді ЗЗПД;

- контроль за правильністю та своєчасністю відрахувань із заробітку осіб, засуджених до покарання у вигляді ВР, і перерахуванням відрахованих сум у дохід держави;

- скерування до суду подання про звільнення від подальшого відбування покарання або про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням та направлення засуджених для відбування призначеного покарання [37].

Обов'язки щодо здійснення соціальної роботи із засудженими на посадових осіб КВІ згідно нормативно-правових актів не покладались.

Однак, відповідно спільного наказу ДДУ ПВП та Міністерства у справах сім'ї молоді та спорту від 28 жовтня 2008 р. за №288\4322 «Про затвердження Порядку взаємодії кримінально-виконавчої інспекції і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо забезпечення соціального супроводу і контролю за поведінкою дітей та молоді, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, звільнені від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково» вона здійснювалась опосередковано. Функція КВІ зводилась до інформування Центрів про кількісний, криміногенний та соціально-демографічний склад дітей та молоді та полягала в наданні інформації про :

- постановку засуджених на облік, наданні інформації для забезпечення соціального супроводу дітей та молоді;

- направлення засуджених (до 35 років) для здійснення соціального супроводу, надання комплексу адресних соціальних послуг;

- дотримання підобліковими порядку та умов відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, результати контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;

А вже в обов'язки співробітників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді входило виконання широкого загалу соціальної роботи: визначення потреб у наданні соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, психологічних, юридичних та інформаційних послуг дітям та сім'ям, у яких вони виховуються, здійснення соціального патронажу шляхом надання цих послуг; сприяння зміцненню родинних та суспільно корисних зв'язків дітей і молоді, набуттю ними освіти, вирішенню питань трудового і побутового влаштування; здійснення заходів, спрямованих на формування та закріплення здорового способу життя, профілактику наркоманії, алкоголізму, соціально небезпечних хвороб, у т.ч. ВІЛ/СНІД; організації і проведення «Днів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» у підрозділах інспекції; консультування персоналу інспекції з питань соціально-виховної та психологічної роботи з дітьми та молоддю; участь у проведенні навчально-практичних семінарів для персоналу інспекції з питань ресоціалізації дітей та молоді [38]. Центри щоквартально надавали інспекціям інформацію щодо проведеної роботи з кожною окремою дитиною та відомості, які характеризують її особу; загальну інформацію про чисельність засуджених осіб молодіжного віку та соціальні послуги, що їм надавались.

Індивідуально-профілактична робота за місцем проживання осіб, засуджених до альтернативних позбавленню волі покарань, відповідно адміністративно-територіального розподілу, покладалась на дільничних офіцерів поліції. Саме вони щомісяця здійснювали перевірки за місцем проживання вищезазначених осіб та профілактичну роботу, спрямовану на попередження учинення нових злочинів, порушень громадського порядку, і як результат – виправлення засуджених. За результатами проведеної роботи, щокварталу, до кримінально-виконавчих інспекцій надавались поіменні матеріали перевірок. У разі ж встановлення факту притягнення до

адміністративної відповідальності засудженої особи, представників інспекцій повідомляли негайно, письмово.

З вищевикладеного очевидно, що існуюча в Україні система виконання покарань, альтернативних позбавленню волі, була зорієнтована лише на контроль за виконанням вимог судових рішень засудженими. І не розглядала злочинця, в аспекті «споживача соціальних послуг». Тобто діяльність виключала заходи соціальної реабілітації засуджених, заходи, спрямовані на надання соціальної допомоги та підтримки. Особистість та потреби засуджених, які перебували на обліку після винесення обвинувального вироку, в КВІ вивчалась лише з метою ідентифікації осіб та здійснення контролю за ними. Як зазначалось в стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленою Указом Президента України № 276/2015, одним із недоліків функціонування прокуратури та кримінальної юстиції як суміжних правових інститутів є обмежене застосування альтернативних видів покарання та відсутність позитивного досвіду застосування механізмів пробації. В чисельних концепціях ДКВС: «Про реформування Державної кримінально-виконавчої служби України», «Про схвалення концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України» зазначалось, що існуюча система виконання кримінальних покарань є спадком Радянського Союзу, орієнтованим на створення поліцейсько-карного апарату нагляду, та не відповідає принципам гуманізму, сучасному рівню соціально-економічного розвитку суспільства, в процесі виконання кримінальних покарань [39, 40], а отже потребувала реформування в контексті створення пробації.

Відповідно визначення юридичної енциклопедії, пробація (probatio - проба, випробування) - є видом покарання у Великобританії, США, яке полягає у накладенні певних обмежень на здійснення засудженим своїх прав і свобод, установленні спеціального нагляду за його поведінкою [41, с. 340]. Пробація - переважно юридичний термін, який з'явився майже 200 років тому як кримінальний інститут англосаксонського права й був різновидом умовного

засудження або умовного звільнення. Пробація в перекладі з англійської означає «випробування» або «умовне звільнення (від покарання)», а в перекладі з латини – «випробовувати» або «віддавати під нагляд» [42, с. 20].

Це термін, який використовується в міжнародній практиці для визначення назви та напрямку діяльності служби, яка історично створювалась для організації роботи з надання здебільшого реабілітаційних послуг особам, засудженим до покарань не пов'язаних з позбавленням волі, тобто без ізоляції від суспільства, або ж особам, які звільнялись з місць позбавлення волі. До впровадження національної моделі інституту пробації у державне законодавче поле, думки та підходи українських дослідників та науковців щодо розуміння та визначення поняття «пробації», її сутності та завдань не мали єдності та різнилися. Однак, у загальній сукупності, твердження багатьох з них віднайшли своє підтвердження при визначенні та законодавчому закріпленні. Так І.С. Яковець зазначала, що в національних джерелах слово «пробація» практично завжди перекладається як «випробування», що дає підстави розуміти її як вид звільнення від відбування покарання, з одночасним запереченням можливості її застосування у разі засудження до покарань у вигляді виправних або громадських робіт, умовно-дострокового звільнення від відбування покарання тощо. Натомість, у переважній більшості країн використовується не сам по собі термін «пробація», зазвичай йдеться про «probation service», тобто про «пробаційні (іспитові) послуги» чи «іспитове (випробувальне) обслуговування», а також про «probation order» – «іспитовий (пробаційний) наказ». У деяких країнах інститут пробації визначено як систему заходів, що застосовується до правопорушника, як виховні методи замість порушення кримінальної справи або позбавлення волі. У законодавстві зарубіжних держав інститут пробації визначається як вид покарання або вид звільнення від відбування покарання із випробуванням. Під пробацією також розуміють умовне невиконання призначеного покарання або умовне не призначення покарання із поміщенням засудженого на певний термін під індивідуальний нагляд посадової особи (офіцера пробації, агента, помічника

тощо), яка здійснює контроль за поведінкою піднаглядного, виконанням ним певних обов'язків та умов пробації, забезпечує проведення виправного курсу [43, с. 154]. На думку В.М. Лиски, сутність пробації полягає у встановленні нагляду за засудженим з покладенням на нього певних зобов'язань і обмежень, без ізоляції його від суспільства (відвідувати центри пробації, періодично зустрічатися з наглядовим офіцером, брати участь у певних різновидах діяльності, дотримуватися законослухняної поведінки тощо) [44].

О.І. Богатирьова розглядала поняття пробації двовекторно як різновид кримінальної відповідальності за скоєний злочин та як службу, яка створюється для виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбуття покарання з випробуванням, умовно-достроково звільненими, діяльність якої спрямована на вивчення особи правопорушника, складання його соціально-психологічної характеристики та пропозиції до суду щодо обрання реального виду покарання [20, с. 149].

В свою чергу І.Г. Богатирьов розглядав пробацію як форму умовного засудження, орган, засіб покарання. На його думку пробація як форма умовного засудження виступає, з одного боку, альтернативою ув'язнення, а з другого – правозастосовною інституцією, спеціалізованим органом чи службою, які виконують цю та деякі інші альтернативні санкції; причому як *сутність* пробації визначав нагляд та ресоціалізацію злочинця, який залишається у суспільстві, але на якого судом покладені певні зобов'язання й обмеження. Розглядаючи під іншим кутом, вбачав пробацію як засіб покарання, який полягає у передачі особи, визнаної судом винною у вчиненні злочину під нагляд спеціальної служби на строк та на умовах визначених судом [19, с. 25-26].

Разом з тим в літературі зустрічається й наступна точка зору - І.С. Алексєєв вказує, що пробація є інструментом забезпечення прав і свобод людини та громадянина, оскільки є новітньою системою забезпечення соціально-правової корекції девіантної поведінки осіб, що вчинили злочини,

елементом державної політики, який покликаний забезпечити перехід від карально-репресивної функції кримінально-виправної системи до попереджувально-запобіжної з урахуванням примату прав і свобод людини [45, с. 53]. На перший погляд таке визначення кореспондується з конституційними принципами, які покладені в основу чисельних норм та нормативно-правових актів щодо визначення діяльності пробації. Однак подібна позиція для нас не прийнятна. Ми лише частково погоджуємось із запропонованим підходом автора до дефініції пробації. Як бачимо, дослідник вважає що соціально-правова корекція девіантної поведінки є інструментом забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Не цілком зрозуміло яким чином можливо співвіднести корекцію девіантної поведінки та інструментарій забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Оскільки корекція за своєю суттю є скоріше цілеспрямованою діяльністю, формою психологічного впливу на поведінку засуджених. Тим паче девіантна поведінка не у всіх випадках означає «погана» чи «неприйнятна» поведінка. Вона розрізняється та поділяється на позитивний тип і негативний тип. І от якраз на позитивну девіантну поведінку (гіперактивність, помірність чи талант), яка не суперечить букві закону, впливати немає потреби. З негативним все доволі зрозуміло: шкідливі звички, жорстоке ставлення до людей і тварин, пристрасть до азартних ігор, правопорушення, дисциплінарні правопорушення... При подібному тлумаченні, ми вважаємо автору доцільніше було б вживати вислів «делінквентна девіантна поведінка».

Проаналізувавши думки науковців, вважаємо, що І.С. Яковець, О.І.Богатирьова, І.Г. Богатирьов бачили в пробації альтернативу найбільш суворому кримінальному покаранню – позбавленню волі. Дослідники з одного боку розглядали пробацію як інституцію з нагляду за особами, які певною мірою зазнали кримінально-правового впливу, однак не ізольовані від суспільства. А з іншого – як поєднання засобів контролю та ресоціалізації, що застосовувались до правопорушників. Як нам вважається, обидва підходи справедливі, оскільки завданням пробації є і забезпечення

контролю, і нагляд, і надання допомоги в процесі виправлення та ресоціалізації засуджених.

Маємо зазначити, що, на нашу думку, найбільш наближеними до закріпленої у законодавстві моделі пробації є позиції О.І. Богатирьової та Д.В. Ягунова. О.І. Богатирьова вважала, що сутність пробації полягає у здійсненні, з одного боку, нагляду та контролю, з іншого – індивідуальної роботи із правопорушником, його супроводі та підтримці, й сконцентрована більше на виправленні, ніж на покаранні, що обумовлено її ресоціалізаційним спрямуванням. У цілому ж пробація за кордоном на сьогоднішній день являє собою скоріше соціальний інститут, спрямований на надання допомоги особам, які вчинили правопорушення, ніж кримінально-правовий інститут [46, с. 257]. Д.В. Ягунов зазначав, що термін «пробація» може вживатися у наступних значеннях:

- 1) як концепція соціальної роботи з правопорушниками та іншими соціально вразливими групами;
- 2) як ієрархічна організаційна структура (служба);
- 3) як орган державної влади;
- 4) як різновид кримінального покарання, не пов'язаного з позбавленням волі і водночас як умовне звільнення від покарання з випробуванням;
- 5) як специфічний процес виконання альтернативних покарань;
- 6) стан, у якому перебуває злочинець упродовж певного терміну: злочинець (пробаціонер) перебуває «на пробації» — тобто під пробаційним наглядом;
- 7) як певна з'єднувальна ланка між кримінальною юстицією та соціальною роботою. А сутність пробації полягає у випробуванні певних категорій злочинців спеціальними юридичними обов'язками, поєднаними з наданням їм різної допомоги реабілітаційного характеру. Мета - у ефективному виправленні засуджених та зведенням до мінімуму, наскільки це можливо, кримінального рецидиву з їхнього боку [15].

О.Б. Янчук зазначає, що розвиток пробації у різних країнах відбувався по-різному. Однак виділяє спільні загальні риси:

- 1) не застосування до порушника покарання у вигляді ув'язнення або взагалі звільнення від покарання (на підставі спеціального соціального дослідження правопорушника);
- 2) застосування пробації до правопорушника залежно від обставин (учинений злочин, особистість, соціальна ситуація правопорушника);
- 3) здійснення нагляду, який відрізняється від поліцейського нагляду та поєднаний із соціальною допомогою правопорушнику в процесі реалізації.

До прийняття ЗУ «Про пробацію» було розроблено нормативно-правові акти, які намагались визначити концептуальні засади діяльності пробації. До переліку цих нормативів 2008 року можна віднести Концепцію реформування кримінальної юстиції України, Концепцію реформування ДКВС, Концепцію Державної цільової програми реформування ДКВС. Маємо зазначити, що думки науковців та нормотворців різнились й щодо форми та змісту пробаційної діяльності, а не лише з приводу термінологічного визначення пробації. Так одним із найперших актів, в якому офіційно було використано термін «пробація» та зроблено спробу визначення змісту цього інституту, стала Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008. У положеннях Концепції пробація визначалась як інститут права іноземних держав, який використовується у двох значеннях: 1) вид покарання; 2) спеціальна служба [43, с.155]. Діяльність служби пробації, яка за задумом мала бути створена у сфері МЮ України, мала бути спрямована на здійснення своїх функцій за двома напрямками: виконання певного з видів покарання та забезпечення суду інформацією щодо осіб, обвинувачених у вчиненні кримінального правопорушення «для забезпечення суду інформацією про соціальну характеристику особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, з метою визначення запобіжного заходу або міри чи виду покарання має діяти служба пробації, яка повинна готувати та надавати суду матеріали соціального обстеження особи зі своїми рекомендаціями». Відповідно Концепції реформування ДКВС, схваленої Указом Президента України від

25 квітня 2008 року за № 401 [39], КВІ мали організовувати свою діяльність на засадах пробації. З квітня по листопад 2008 року погляди нормотворців на концепцію пробаційної діяльності як такої та на механізм створення служби пробації не змінились. Вдосконалення діяльності ДКВС вбачалось в організації діяльності КВІ на засадах пробації та створенні сталої служби пробації. Зокрема Концепція Державної цільової програми реформування ДКВС на період до 2017 року, схвалена розпорядженням КМУ від 26 листопада 2008 року за № 1511-р, визначала, що створення та стале функціонування служби пробації має бути забезпечене в період з 2013 - 2017 роки у сфері відання МЮ України [47].

Якщо досліджувати зміст Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, затвердженої Указом Президента України від 24 травня 2011 року №597/2011 [48], результатом її поетапної реалізації у 2011-2016 роках мало стати прийняття законодавчих актів про службу пробації та створення центрів пробації неповнолітніх. Робота з неповнолітніми має провадитись службами пробації, які, в тому числі, мають надавати суду інформацію соціально-психологічного характеру про особу неповнолітнього правопорушника. Забезпечувати патронаж щодо неповнолітніх, які перебувають у спеціальних виховних установах. Сприяти їх соціальній адаптації та реінтеграції шляхом сприяння в отриманні освіти та наданні допомоги у працевлаштуванні.

Тож можемо прийти до висновку, що у нормативних актах, які передували прийняттю профільного Закону, пробація розглядалась в двох аспектах: як служба, що виконує покарання у громаді та здійснює нагляд за неповнолітніми правопорушниками, та безпосередньо як процес забезпечення суду матеріалами соціальних обстежень обвинувачених. Дослідники ж у своїх тлумаченнях розглядали пробацію дещо ширше - як інституцію з нагляду за особами, які певною мірою зазнали кримінально-правового впливу, однак не ізольовані від суспільства, що поєднує в собі засоби контролю та ресоціалізації.

Відповідно до положень Рекомендацій CM/Res (2010) 1 Комітету Міністрів РЄ державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію, пробація є процесом виконання в суспільстві покарань і заходів, передбачених законом і призначених правопорушникам. Вона включає широке коло дій та заходів виховного впливу таких, як нагляд, контроль і надання допомоги, метою яких є залучення засудженого до суспільного життя, а також забезпечення безпеки суспільства [49]. При цьому, відповідно до рекомендацій, основними функціями пробації є доповідь суду, громадські роботи, здійснення нагляду, електронний моніторинг, допомога в соціальній адаптації, відновне правосуддя та профілактика злочинності.

Нарешті звернемось до термінологічного визначення пробації, яке закріплено у профільному пробаційному законі, яке викладено наступним чином. Пробація визначається як «система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого.» [18]. Як бачимо, національна модель пробації частково відповідає положенням Рекомендацій CM/Res (2010)1 Комітету Міністрів РЄ державам-членам про Правила Ради Європи оскільки містить в собі не повний перелік, а лише деякі функції. А саме: таку функцію, як доповідь суду, закріплено в рамках національної моделі досудової пробації, кінцевим етапом реалізації якої є складання досудових доповідей; функцію нагляду закріплено в рамках реалізації наглядової пробації. Проаналізувавши законодавчо закріплену дефініцію пробації можемо припустити, що в даному визначенні перелічені певні форми роботи та завдання, покладені на орган пробації. Але при тому маємо зазначити, що не всі завдання покладені на орган пробації власне є пробацією. Здійснення заходу з направлення у кримінально-виконавчі установи відкритого типу засуджених до обмеження волі для відбування покарання (незважаючи на застосування відповідно до вимог закріплених судовим рішенням); виконання адміністративних стягнень у виді громадських,

виправних і суспільно корисних робіт відповідно до визначення не є пробацією, однак здійснюється органом пробації. Маємо зазначити, що виконання вищезазначених адміністративних стягнень українською пробацією, ще з часів кримінально-виконавчої інспекції, є сталою функцією. Однак такий підхід не відповідає існуючим в зарубіжних країнах підходам, оскільки виконання зарубіжними органами пробації вищезазначених функцій не є природними і покладає на пробацію додаткове навантаження. *Виходячи із закріпленої моделі, пробацію можна визначити як певну законодавчо обгрунтовану систему соціально-правової діяльності за рахунок симбіозу контрольних, наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються до засуджених (та до осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням в порядку статті 75, 79, 104 КК України); виконання та контроль за певними видами кримінальних покарань, альтернативних позбавленню чи обмеженню волі.*

Отже, за своєю суттю, у вузькому сенсі, пробація є різновидом умовного засудження, передбаченим англо-американським кримінальним правом, і поєднує нагляд з боку спеціальних державних органів з наданням соціальної допомоги. Приймаючи рішення про можливість обрання пробації, суд замість засудження особи до позбавлення волі направляє засудженого на визначений термін під спостереження співробітника служби пробації, якому доручається контроль за його поведінкою. Залишеному на свободі засудженому встановлюються певні обмеження і вимоги: пройти курс навчання або лікування, не змінювати самовільно місце проживання, не відвідувати визначених місць, не зустрічатися з певними людьми і т.д. Дана обставина також обумовлюється наявністю таких ознак: умовне засудження правопорушника, тобто «тимчасове, періодичне» звільнення від відбування покарання; покладення юридичних обов'язків, яких правопорушник має додержуватись та виконувати протягом встановленого рішенням суду іспитового строку; контроль та нагляд за засудженим з боку органів пробації. Однак, якщо розглядати пробацію в широкому сенсі та більш детально, стає

зрозуміло, що це специфічна кримінально-правова інституція з осяжним, але вельми значним переліком функцій та механізмів втілення їх у життя. Пробація - це не лише робота з умовно засудженими особами або ,доцільніше сказати, з особами, звільненими від відбуття покарання з випробуванням, пробація - це безперервне забезпечення виконання покарань, альтернативних позбавленню волі (штрафів, ГР, ВР із відрахуванням частини заробітної плати до бюджету, ЗЗПД, звільнення від покарання з випробуванням) та адміністративних стягнень (ГР, ВР, СКР). За особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням на певний строк та засудженими до альтернативних видів покарань, здійснюється пробаційний нагляд. Він передбачає як контроль за поведінкою, так і здійснення соціальної, психологічної допомоги, профілактичних і виховних заходів, закріплених в плані індивідуально-виховної роботи, що базується на проведеній оцінці ризику вчинення повторного злочину та його криміногенних потреб. Іншими словами, засуджені, які перебувають на обліку УОП, є суб'єктами наглядової пробації.

У попередній частині роботи нами було досліджено термін «пробація». Наразі, для дослідження поняття «наглядова пробація», вважаємо за необхідне спочатку з'ясувати значення «нагляду» за тезаурусом. У Великому юридичному словнику «нагляд» визначається як «контроль, що здійснюється» [41, с.6] Тож нагляд чи контроль? Або ж взагалі ці поняття є тотожними та синонімічними, чи навпаки різними за значеннями та мають розмежовуватись? Потрібно проаналізувати, чи співпадають за значенням і використанням терміни «контроль» і «нагляд», чи є лише синонімами, що зближуються за значенням лише за умови певного контексту. На думку В.М. Гаращук, з якою ми повністю погоджуємось, «чітке визначення місця й ролі контролю та нагляду у суспільних відносинах, належна регламентація контролюючої та наглядової діяльності вже самі по собі можуть суттєво послабити напруженість у відносинах між суб'єктом та об'єктом контролю або нагляду» [50, с. 3].

Проаналізувавши юридичну літературу, можемо зробити висновок, що певні дослідники наголошують на відмінності відповідного понятійного апарату. Так існує точка зору, що залежно від обсягу контролю розрізняють контроль, власне як процес перевірки законності та доцільності діяльності; та нагляд як процес, що обмежується виключно перевіркою законності. Багато довідникових джерел визначають нагляд як спостереження з метою перевірки, розглядаючи його діяльність як певну форму із забезпечення законності та врешті решт саме різновиду контролю, що знаходить свій прояв у наукових працях. Так деякі вчені вважають, що контроль є ширшим за нагляд. Нагляд розглядається як елемент контролю, звужений контроль, але звужений відносно меж його застосування [51, с. 42]. Контроль має статус родового поняття, яке охоплює нагляд як особливий вид контролю в деяких галузях права, та нагляд має більш вузьку сферу застосування. Контроль розглядається як сукупність різних за формою дій, що здійснюються суб'єктами контролю за поведінкою людей (власною поведінкою), відносинами, які виникають у суспільстві, або для встановлення будь-яких наукових та інших пізнавальних цілей при дослідженні об'єктів матеріального світу. Під час здійснення контролю суб'єкт контролю здійснює перевірку і облік того, як контрольований суб'єкт виконує покладені на нього завдання і функції. Контроль використовується для перевірки відповідальності діяльності учасників суспільних відносин, встановленим приписам у межах, яких вони мають діяти, і є основним засобом забезпечення законності й дисципліни [52, с. 93]. В.М. Манохін підкреслює багатозначність категорії «контроль», визначає його як одну з основних функцій управління, яка виступає у якості способу забезпечення законності й державної дисципліни. Як діяльність щодо забезпечення законності і дисципліни контроль містить три елемента: а) перевірка фактичного виконання планів, задач тощо, словом, усієї діяльності органів та їх особового складу, що визначена їх компетенцією; б) перевірка шляхів і засобів виконання в процесі контролю для виправлення стану, усунення недоліків, заохочення або, навпаки, покарання осіб. Нагляд,

зауважує вчений, наступний засіб забезпечення законності і державної дисципліни. Він також полягає в активній діяльності відповідних державних органів та здійснюється при додержанні певних вимог. У системі елементів державного управління нагляд, як і контроль, може бути включений у склад функцій управління як елемент змісту управління. Але, на відміну від контролю, властивості компетенції усіх без винятку управлінських органів, нагляд входить складовою частиною в компетенцію тільки декотрих з них. За своїм змістом нагляд характеризується тим, що має за мету перевірку роботи органів та осіб лише з точки зору відповідності їй закону та іншим правовим нормативним актам [53, с. 250-252]. Відмінність контролю та нагляду прослідковується й у кінцевій меті відповідних дій:

–при контролі–виявлення та вжиття заходів щодо добровільно-примусового усунення виявлених відхилень в діяльності підконтрольного об'єкта з метою дотримання ним законності, доцільності та підвищення ефективності його діяльності;

– при нагляді–виявлення порушень, обов'язкових вимог та застосування державно-примусових заходів, як правило, адміністративно-правового характеру у вигляді попередження, припинення, відновлення та покарання щодо дотримання законності діяльності піднаглядних об'єктів [54, с. 39].

У той же час зустрічається протилежна точка зору, відповідно якої науковці не приділяють або не акцентують особливої уваги щодо розмежування між поняттями «контроль» та «нагляд» у контексті правової діяльності. Так А. Міцкевич, погоджуючись із твердженням В.Є. Чіркїна, вважає, що нагляд – це також контроль, та об'єднує поняття контролю і нагляду за дотриманням законів єдиним терміном «нагляд». У словнику С. Ожегова «нагляд» трактується як спостереження «з метою догляду, перевірки» або «група осіб, орган для спостереження за ким, чим-небудь». Як зазначає С.С. Вітвіцький «є непоодинокими випадки, коли ці терміни вживаються як взаємозамінні та ідентичні». Н.В. Вітрук серед державних органів, що здійснюють конституційний контроль, називає, зокрема,

спеціалізовані органи конституційного контролю у вигляді органів конституційного нагляду. Говорячи про співвідношення термінів «нагляд» та «контроль», в свою чергу М. В. Руденко зазначає, що через відповідні служби, інспекції, комітети, комісії, управління, відділи держава здійснює контроль (нагляд) за додержанням правових приписів [55, с. 29]. А.В. Мельник вказує, що аналіз питання про співвідношення понять «контроль» і «нагляд» свідчить, що ні в науковій літературі, ні в законодавстві не визначені чіткі критерії їх розмежування [56].

Отже, підводячи підсумок короткому огляду вживаності термінів «нагляд» та «контроль», ми приходимо до наступних висновків: за значенням терміни є найближчими один до одного. При цьому зміст терміну «контроль» розкривається крізь призму терміну «нагляд» та навпаки. Відсутність чіткого кордону між термінами «контроль» та «нагляд» свідчить про певну семантичну ідентичність та певною мірою сутнісну рівнозначність визначень.

Відповідно до пункту 3 статті 2 ЗУ «Про пробацію» термін «нагляд», який безпосередньо здійснюється органами пробації, - визначається як заходи, що здійснюються органом пробації за місцем проживання, роботи та навчання засуджених з метою дотримання обов'язків, визначених законом та покладених на них судом. Маємо зазначити, що в даному законі термін нагляд використовується з іншим змістовним наповненням. На відміну від нагляду, як різновиду дії самого органу пробації, термін нагляд у статті 23 ЗУ вживається в контексті дії органів прокуратури саме вже за діяльністю органів пробації. У Рекомендаціях CM/Rec(2010)1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію закріплено поняття нагляду, який полягає у наданні допомоги, спрямованої на підтримку засудженого в суспільстві з боку органу, який виконує покарання, або від його імені – іншим суб'єктом, а також дії щодо забезпечення виконання засудженим в рамках реалізації пробаційної програми покладених на нього обов'язків, включаючи контроль за засудженим. Нагляд може бути обов'язковим або добровільним (на прохання засудженого) [39].

На нашу думку, *нагляд* за засудженими до покарань у виді ЗЗПД, ГР, ВР особами, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді ГР або ВР, особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років, по суті є процесом спостереження за дотриманням суб'єктами пробації правил поведінки та виконанням обов'язків, визначених, встановлених та покладених на них судом. Відповідно вказівки ЗУ, він розпочинається після застосування судом до винної особи альтернативного позбавленню волі покарання та поєднує в собі як наглядові, так і соціально-виховні заходи.

Загалом порядок здійснення нагляду встановлюється та затверджується центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері пробації. Відповідно, на сьогоднішній день нагляд за засудженими до альтернативних позбавленню волі покарань, здійснюється згідно Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, затвердженого наказом МЮ України від 31.01.2019 р. за № 272/5. Варто зазначити, що положення відомчого Порядку кореспондуються та є відображенням норм функцій, покладених на органи пробації з нагляду, закріплених у КВК України. Так, відповідно частини 4 статті 76 КК України, нагляд за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, здійснюється УОП за місцем проживання, роботи або навчання засуджених, а щодо засуджених військовослужбовців – командирами військових частин. Згідно частини 3 статті 79 КК України у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, нагляд за ними здійснюється УОП. Так само нагляд за звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років, здійснюється УОП за місцем їх проживання (частина 3 статті 83)

Дослідивши окремо етимологію понять «пробація» та «нагляд», наразі доцільно буде звернутись до дефініції «наглядова пробація». У літературі

існують не чисельні, однак в більшій мірі подібні підходи до трактування визначення дефініції наглядової пробації. Так, О.Б. Янчук висловлює думку, що нагляд – це по суті контроль за дотриманням обов’язків, визначених законом і покладених судом на суб’єктів пробації, який поєднується із реалізацією певних заходів, визначених в індивідуальному плані. А наглядова пробація розпочинається одразу після застосування судом покарання, альтернативного позбавленню волі, і містить у собі здійснення наглядових і соціально-виховних заходів щодо засуджених. [57, с. 190]. У свою чергу О.М.Тогочинський зазначає, що наглядова пробація передбачає пробаційний нагляд та соціально-виховну роботу з особами, засудженими до покарань: надання психологічної, консультативної та інших видів допомоги, сприяння в працевлаштуванні, залучення до навчання, участь у виховних заходах та соціально-корисній діяльності, проведення індивідуально-профілактичної роботи щодо особи, про яку йдеться в пробації [58, с. 182]. І.А. Алексеев, досліджуючи окремі питання пробаційної діяльності, вважає наглядову пробацію «специфічним способом державного впливу на процес покарання злочинців» та стверджує, що «сама пробація не є заходом впливу, а способом визначення необхідності продовження кримінального примусу, а також способом визначення ефективності заходу кримінальної відповідальності» [59, с. 117].

Якщо звернутись до законодавчо унормованого терміну, наглядова пробація – це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів [41]. Разом з тим, виходячи з аналізу Правил

РЄ про пробацію, зміст «наглядової пробації» є поняттям ширшим порівняно з українською моделлю наглядової пробації. Зокрема, якщо зміст наглядової пробації поширюється на стадію виконання покарань та інших заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, то в розумінні Правил РЄ пробаційний нагляд включає і постпенітенціарну стадію [49].

На нашу думку, законодавчо визначений зміст поняття «наглядової пробації» є не повним та не відображає всі суттєві ознаки цього мультиструктурного явища. Дослідивши поняття «пробація» та «нагляд», ураховуючи відсутність суттєвих ознак, пропонуємо власне тлумачення, відповідно якого наглядова пробація *це система контрольно-наглядових та соціально-виховних заходів, яка включає в себе елементи супроводу та спостереження за дотриманням суб'єктами пробації правил соціально-прийнятної, асертивної поведінки; виконанням обов'язків, визначених, встановлених та покладених на них судом; проведенням виключно необхідного втручання в життя особистості, що індивідуалізує механізми і способи реалізації кримінального покарання.*

Принципи, на яких ґрунтуються засади діяльності сучасної пробації та наглядової пробації зокрема, - збігаються з їх основними функціональними напрямками діяльності. Це принципи:

- справедливості, який в широкому сенсі встановлює баланс між вчиненими суспільно-небезпечними діями і визначенням за це певних репресій з боку держави, забезпечуючи відповідність між конституційними правами і обов'язками особи та обмеженнями її правового статусу;

- законності, який виявляється у суворому та неухильному дотриманні співробітниками УОП закону, в процесі виконання покарань та здійсненні нагляду за поведінкою суб'єктів пробації. Цей принцип ґрунтується на єдності розуміння, закріплення й застосування норм законодавства та на обопільності відповідальності суб'єктів відповідного процесу: партитетно засуджені повинні неухильно дотримуватися вимог кримінально-виконавчого законодавства;

- дотримання прав і свобод людини і громадянина, який полягає в додержанні співробітниками уповноважених органів з питань пробації, при провадженні наглядової пробації, прав людини, виявлення поваги до особистої гідності, здоров'я (з урахуванням певних індивідуальностей) суб'єктів пробації;

- поваги до людської гідності, рівності перед законом, який полягає у неможливості зневажливого, принизливого ставлення до суб'єктів пробації, що перебувають на обліку УОП, незважаючи на тяжкість та суспільну небезпечність вчиненого ними кримінального правопорушення; можливість бути безпристрасним при інтерв'юванні, встановлені картини скоєного злочину та морально-психологічно ставлення засудженого до його наслідків;

- диференційованого та індивідуального підходу, який полягає у можливості врахування особливостей, певних обставин та потреб згідно криміногенних факторів, виявлених у ході використання оціночного інструментарію, та відповідно вироблення індивідуальних заходів з припинення\ нейтралізації їх та обрання індивідуальних методів соціально-виховної роботи ;

- неупередженості, який полягає в недопущенні співробітником пробації заздалегідь упередженого ставлення чи сформованої думки-відношення до засудженого під час виконання своєї роботи; недопущення конфлікту особистих та службових інтересів, навіть у разі певного провокативної поведінки з боку суб'єкта пробації;

- взаємодії з державними органами та органами місцевого самоврядування, громадянами та громадськими об'єднаннями, який правозастосовчо полягає у налагодженні та продовженні співпраці з різного роду правоохоронними органами (взаємодія з питань розшуку засуджених, перевірки на предмет притягнення до кримінальної\ адміністративної відповідальності, участь у слідчих діях (допит в якості свідка, при порушенні провадження відповідно статті 389 КК України), загальні міжвідомчі наради при прокурорах) судами (представлення позиції уповноваженого органу

пробації, у відношенні засуджених, в порядку частини 1 або частини 2 статті 78 КК України та за інших обставин) органами місцевого самоврядування (пропозиції до погодження підприємств, на яких відбуватимуть покарання засуджені до ГР та СКР та видів корисної праці; участь у спостережних комісіях, що дотичні до реалізації певних питань пенітенціарної пробації).

У разі невиконання обов'язків суб'єкти пробації можуть бути притягнуті до відповідальності різних видів, у тому числі й направлені для відбування покарання, призначеного відповідно до вироку суду.

За обсягами наглядова пробація застосовується до найбільшої частини осіб, що перебуває на обліку УОП, та займає найбільш тривалий проміжок часу. Однак маємо зазначити, що наглядова пробація не застосовується до осіб, на яких накладені адміністративні стягнення у вигляді ГР, ВР та СКР. Щодо кримінальних покарань - наглядова пробація не провадиться лише відносно до двох категорій підоблікових осіб, засуджених до покарання у вигляді штрафу, та осіб, засуджених до покарань у вигляді обмеження волі (щодо яких орган пробації не проводить соціально – виховну роботу, а лише здійснює направлення до виправних центрів). Хоча, як не дивно, за змістом статті 10 ЗУ чомусь направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів фігурально є частиною терміну наглядової пробації. Маючи правозастосовну практику з направлення відповідної категорії засуджених осіб, можемо впевнено сказати, що по суті включення цієї функції у поняття наглядової пробації є передчасним та таким, що не відповідає дійсності. Облік, нагляд, спостереження, контроль – з цією місією представників органів пробації по відношенню до осіб, засуджених до покарання у вигляді обмеження волі, ми повністю погоджуємось. Однак, зважаючи на обмежений часовий простір взаємодії засудженого та співробітника пробації, такий важливий елемент як соціально-виховна робота до відповідної категорії засуджених осіб просто неможливо застосувати. Тому, з метою усунення незрозумілого та двозначного тлумачення, пропонуємо викласти частину 1 статті 10 ЗУ у такій редакції: «Наглядова пробація - це

система контрольно-наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді ЗЗПД, ГР, ВР, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді ГР або ВР, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. *Яка включає в себе елементи супроводу та спостереження за дотриманням суб'єктами пробації правил соціально-прийнятної поведінки; виконанням обов'язків визначених, встановлених та покладених судом; проведенням виключно необхідного втручання в життя особистості, що індивідуалізує механізми і способи реалізації кримінального покарання.*

Щодо осіб, засуджених до обмеження волі, направлення яких здійснюється для відбування покарання до виправних центрів - наглядова пробація застосовується виключно в частині наглядових заходів». Якщо слідувати змісту поняття «наглядова пробація», то можна констатувати, що соціально-виховні заходи є одними із двох основних заходів, що здійснюють органи пробації, поряд із наглядом. Проведення соціально-виховної роботи, відповідно до покладених завдань, є цілеспрямованою діяльністю персоналу органу пробації для досягнення мети виправлення засуджених. Така діяльність передбачає диференційований підхід під час надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги, сприяння працевлаштуванню, залучення до навчання, участь у виховних заходах та соціально корисній діяльності, проведення індивідуально-профілактичної роботи. Вид допомоги та ступінь втручання визначається виключно індивідуально кожній особі на основі складеної оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, в якій визначаються криміногенні потреби засуджених, вплив факторів на ризик вчинення повторного кримінального правопорушення та прослідковується зв'язок таких факторів з ризиком шкоди для суспільства. Виявлені криміногенні потреби, які самі по собі не є стовідсотковим доказом вчинення правопорушень у майбутньому, та шляхи з

їх усунення знаходять своє відображення у індивідуальному плані роботи із засудженим. Саме чітке, вимірюване в часі та поступове виконання пунктів плану призводить як до усунення криміногенних потреб, так і до декриміналізації засуджених. Маємо зазначити що, соціально-виховна робота досягає своїх результатів лише у симбіозі з наглядовими заходами, що здійснюються органом пробації за місцем проживання, роботи та навчання засуджених з метою дотримання обов'язків, визначених законом та покладених судом. Саме цей комплекс індивідуальної роботи є невід'ємною складовою наглядової пробації. Крім того саме в межах наглядової пробації відбувається реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Пробаційні програми направлені на зміну прокримінального мислення, подолання агресивної поведінки, попередження вживання психоактивних речовин та формування життєвих навичок, шляхом змін дисфункційних переконань, думок та моделі поведінки засуджених. Успішне проходження пробаційних програм, на наш погляд, забезпечує позитивні зміни в особистості та поведінці засуджених. Збільшує шанси його успішного виправлення, збереження та створення корисних соціальних зв'язків, збереження роботи.

1.4. Зарубіжний досвід застосування пробації та покарань, альтернативних позбавленню волі

Європейська спільнота тривалий час розглядає застосування покарання, дотримуючись певного балансу між інтересами держави та особи, яка порушила закон. Форми відбування покарання досить різноманітні: від застосування ізоляції від суспільства (у мінімальних проявах) до альтернативних тюремному ув'язненню покарань. Якщо звернутися до міжнародного досвіду, то як форми відбування покарання з мінімальною ізоляцією найчастіше застосовуються: обмеження волі як з направленням до відповідної установи виконання покарання, так і без; електронний моніторинг;

обмеження у переміщенні; напівув'язнення; домашній арешт; умовне засудження; відстрочка відбування покарання та інші [60, с. 86].

Пробація в Україні отримала свій розвиток завдяки залученню до її створення та впровадження в життя чисельних зарубіжних експертів. Впровадженню пробації, як ми вже зазначали, передувала допомога низки держав: Проєкт EDGE (Канада), Проєкт NORLAU (Норвегія), Проєкт MATRA (Нідерланди), Проєкт Євросоюзу «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні», експерти яких долучались до створення нормативно-правової бази та регламентації діяльності національної моделі пробації. Запорука розвитку кожної держави незалежно від рівня її політичного та соціально-економічного розвитку – здатність усвідомлення, осмислення та вирішення проблем, які відбуваються в будь-якій сфері діяльності, в тому числі й в пеналонічній сфері. Тож буде природньо у нашому дослідженні звернутись до сталого досвіду діяльності щодо застосування пробації та виконання альтернативних позбавленню волі покрань зарубіжними країнами.

Виходячи з того, що концепція пробації, яка, до речі, з самого початку була видом соціальної роботи, а не примусом, запозичена із англо-американської юрисдикції, ми вважаємо, що доцільно розглянути систему органів пробації та практики виконання альтернативних покарань саме цих країн. Почнемо із Сполучених Штатів Америки. Певні передумови впровадження пробації застосовувались англо-американськими судами з метою уникнення застосування жорстких покарань та пристосування до реалій розвитку суспільства ще до «піонерської» пробаційної діяльності Джона Августа (Огастеса). До найбільш гнучких юридичних засобів відстрочення покарання при винесенні чи виконанні вироку відносились такі заходи, як привілей духовенства, юридична відстрочка, обов'язок законослухняної поведінки, тимчасове звільнення під заставу, тимчасова відстрочка розгляду справ. Щодо діяльності «батька» пробації та його послідовників, маємо нагадати, що саме завдяки його порукам піднаглядні були забезпечені освітою, роботою, а в певних випадках і житлом. Оскільки,

перш ніж звітувати суду про поведінку підопічних, вивчалась їх життєдіяльність та надавалась допомога у вирішенні проблем. Діяльність філантропів не була побудована на наукових доктринах та вченнях про поведінкові аспекти осіб, які перейшли межу дозволеного. Нікому не було відомо про форми та методи реабілітації злочинців. Вони керувались лише серцем, гуманістичними намірами звільнити осіб, що скоїли незначні правопорушення, від негативного впливу місць несвободи. Саме ця діяльність заклала підвалини індивідуалізованого підходу до соціальної роботи в рамках концепту пробації. Однак так було не завжди, загалом за більш, ніж 150 річну історію існування, пробація змінювала свою форму в залежності від кута зору на цілі та завдання цього правового інституту. На зміну добровольцям з гарячими серцями прийшли службовці, які «філантропічну діяльність» (кошти та підтримку) замінили на «ведення випадку» (розгляд особистості засудженого та форм впливу на його поведінку з метою перевиховання та убезпечення суспільства). З середини сімдесятих років пробація змінила свої пріоритети, центральне місце посіла вже не особа злочинця, а тяжкість вчиненого злочину. Саме у цей період почалася ера «пошуку альтернатив ув'язненню» і пробація почала аналізуватись як самостійне повноцінне покарання, яке може слугувати альтернативою позбавленню волі. Як влучно зазначає Д. В. Ягунов так звані «три Е» (economy, efficiency, effectiveness) стали опорами, на яких почала будуватися виправна політика у багатьох західних країнах. Концептуальні засади соціальної роботи з правопорушниками зазнали трансформації. Пробація як сфера соціальної роботи поступилася пробації як альянсу скептицизму й прагматизму. Почала розглядатися як предмет, що використовується для корегування каральної політики держави. Замість того, щоб використовувати надзвичайно витратне ув'язнення, політики та посадовці з різних органів влади почали використовувати «дешевшу» пробацію, що було переважно обумовлено аж ніяк не філантропічними міркуваннями, а пенальною кризою та переповненням пенітенціарних установ [61, с. 182]. Тобто, за період свого

розвитку, в залежності від сприйняття суспільством сутності форми, ідея пробації *to advise, assist, and befriend* («надавати злочинцю поради, сприяти йому та бути дружнім до нього») зазнавала реабілітаційно-економічної трансформації.

Звернемось до сьогодення. Нині орган, який здійснює соціально-правові функції пробації, називається *Probation and Pretrial Services* (Служба пробації та досудового провадження) та має дворівневу структуру: центральний апарат та органи у штатах. Ця служба була створена в США на основі двох інститутів – умовного звільнення від відбування покарання і відстрочення відбування покарання. Саме через це інститут пробації став цілком традиційним для кримінальної юстиції. Його сутність полягає у виконанні засудженими, які перебувають на волі під контролем спеціального чиновника, суворо регламентованих вимог, зазначених у законі [62, с. 73]. Пробація здатна диференціювати умови відбування покарання в залежності від строку, поведінки особи, тощо.

За загальним правилом пробація може застосовуватись у двох випадках: у разі вчинення нетяжкого кримінального правопорушення (може бути призначена й у випадку вчинення тяжких) до осіб умовно звільнених від покарання. Якщо такі особи порушують встановлені законом правила чи вчиняють новий злочин, вони повертаються до установ. При цьому рішення про повернення до установи приймається виключно адміністрацією установи, яка застосувала до такого ув'язненого умовне звільнення. Тривалість пробації визначається в штатах по-різному, це не видається дивним оскільки кожен із 50 штатів має навіть свою конституцію, систему органів влади і управління [63]. В одних штатах це питання віддано на розсуд суддів, в інших вважається, що термін пробації не повинен перевищувати терміну тюремного ув'язнення, до якого міг бути засуджений підсудний, в третьому - максимальний термін встановлений в 5 років, у окремих штатах допускається і довічна пробація. Відсутність однаковості у вирішенні питань надання пробації істотно порушує принцип рівності всіх громадян перед законом, відповідності покарання

тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. У разі довічної пробації, взагалі, втрачається мета, яка традиційно відводиться інституту пробації - виправлення злочинця [64]. Не мають універсального характеру й підходи до реалізації пробаційної діяльності, оскільки містять свою окрему специфіку в кожному штаті. Різна практика застосування та виконання пробації в різних регіонах пояснюється законодавчо закріпленими регулятивними актами діяльності, що нарізно приймаються кожним штатом.

Для прийняття рішення про застосування пробації суд вивчає досудовий рапорт, який складається працівником *Probation and Pretrial Services*. Взагалі, проводячи порівняння функціоналу, який покладено на співробітників служби пробації по різні боки півкулі, маємо зазначити, що обов'язки співробітників містять як спільні, так і відмінні риси. В обов'язки закордонних колег перш за все входить ресоціалізація осіб, які відбули покарання, їх реінтеграція у суспільство. При чому використовуються різні методи роботи - як особисті контакти та бесіди, так і опитування дотичних осіб: лікарів, родичів, сусідів про способ життя звільнених. Зустрічі та бесіди можуть відбуватись як в офісі пробації, так і за місцем проживання чи роботи. Зазначимо, що підходи до виконання покладених обов'язків загалом однакові, лише в національній пробації вони стосуються здебільшого проведення досудової та наглядової пробації, оскільки напрямок роботи із особами, які відбули покарання в Україні, на відміну від США, актуальний лише в контексті підготовки засуджених до звільнення.

Особливо слід зосередити увагу на наступній спільній рисі - досудових рапортах, які послуговують підґрунтям та підставою призначення пробації строк якої не повинен перевищувати п'яти років (досудова доповідь за аналогією). Співробітники служби пробації для надання повної інформації повинні вивчити оточення та спосіб життя обвинуваченого. Процес вивчення передбачає збір інформації з різних джерел шляхом опитування самого правопорушника, його рідних, співробітників, працівників правоохоронних органів. Співробітником встановлюється інформація про його умови

проживання, працевлаштування, джерела існування, освіти, стан здоров'я, соціальне оточення, відношення до алкогольних чи наркотичних речовин, тощо. Вцілому діяльність спрямована на отримання висновків про особу, особистість правопорушника та встановлення причин скоєння кримінального правопорушення. На основі цих даних співробітник *PPS* або його помічник, складає досудовий рапорт, в якому міститься інформація про теперішнє кримінальне правопорушення, історія попередніх кримінальних правопорушень, дані про соціальний статус, загальні відомості про родину, залежності та рекомендації. Такий рапорт надає суду розширені дані про обвинувачених осіб та можливість прийняття об'єктивного виваженого рішення щодо ступіню та міри покарання. Крім того у звіті зазначається оцінка ризику скоєння повторного кримінального правопорушення. Стосовно посадових осіб, які здійснюють відповідний вид діяльності, мусимо зазначити, що в Сполучених Штатах Америки окрім офіцерів пробації існують й помічники офіцерів пробації та досудових послуг. Саме вони, надаючи допомогу, можуть збирати весь спектр необхідної для узагальнення інформації, складати та подавати до суду досудовий рапорт, а потім здійснювати нагляд за правопорушниками, щодо яких встановлено низький рівень ризику скоєння повторного кримінального правопорушення. Співставивши підходи до реалізації пробації, маємо зауважити, що функції «офіцерів пробації» та «помічників офіцерів» у національній моделі не двовекторні, на жаль, у рядових співробітників уповноважених органів з питань пробації відповідно діючого законодавства помічники відсутні. А ідея можливості збільшення штатної чисельності не досягла нині навіть рівня висловлювання та обговорення.

Необхідність подальшого дослідження застосування пробації обумовлює встановлення загальної класифікації кримінальних правопорушень. За кодифікованим федеральним законодавством США такими являються - порушення, мінсдімінор (*misdemeanors*) незначне суспільно-небезпечне діяння, дрібний злочин, аналогія національному

кримінальному проступку, фелонія (felony) – більш тяжке кримінальне правопорушення, аналогія злочину за національним законодавством. Загалом федеральні кримінальні правопорушення поділяються на класи від А до Е [65] та різняться ступенем суспільної небезпеки і, як наслідок, формами та строками призначення покарання. Фелонія карається позбавленням волі на строк від 1 року до смертної кари: клас Е – від 1 до 5 років, клас D – від 5 до 10 років, клас С - від 10 до 25 років, клас В - від 25 років, нарешті клас А-передбачає пожиттєвий термін ув'язнення або ж смертну кару. Відповідальність за мінсдімінор значно помірніша : клас С – від 5 днів до 1 місяця, клас В - від 1 до 6 місяців, клас А - від 6 місяців до 1 року. І нарешті за вчинення порушення термін покарання становить не більше, ніж 5 днів.

Загальні засади встановлення пробації та винесення пробаційних вироків регламентовано Розділом 18 United States Code (кодифікованим федеральним законодавством) «Правопорушення та кримінальне судочинство». Передача на пробацію означає, що суд або відкладає винесення вироку взагалі, або призупиняє дію вироку щодо особи, визнаної винною при додержанні певних умов та на певний строк. За загальним правилом пробація може застосовуватись до осіб у разі, якщо:

- посягання не є філонією класа А, В;
- посягання, щодо якого немає заборони застосування.

Щодо строків, на які може застосовуватись пробація, виділяють наступні:

- у разі скоєння філонії – на строк від 1 до 5 років;
- у разі скоєння мінсдімінора – на строк до 5 років;
- у разі скоєння порушення – на строк до 1 року

До обов'язкових умов при призначенні пробації відноситься:

- за скоєння філонії, мінсдімінора чи порушення відноситься необхідність утримання від скоєння повторних кримінальних правопорушень впродовж всього періоду пробації за федеральним законодавством чи законодавством штату;

- у разі скоєння філонії, окрім утримання від скоєння нових кримінальних правопорушень, особа має додержатись умови не володіти речовинами, обіг яких законодавчо заборонений [66].

Як зазначає Є.Ю. Полянський, федеральна система призначення покарання фактично ставить пробацію в розряд виключення із загального правила застосування покарання у вигляді позбавлення волі. Існуюча система допускає застосування даного, не пов'язаного з ізоляцією від суспільства, виду покарання тільки у випадку скоєння особою злочину невеликої тяжкості і усіляко виключає можливість його застосування за більш тяжкі злочини [67, с.109].

За федеральним законодавством суд, використовуючи повноваження, вправі покласти на особу при винесенні вироку наступні додаткові обов'язки: матеріально підтримувати осіб, які перебувають на його утриманні; сплатити штраф; здійснити реституцію щодо потерпілого; пройти курс навчання або професійної підготовки; не відвідувати зазначені вироком місця, а також не спілкуватися з певними людьми; утриматися від вживання алкоголю і наркотиків; пройти курс лікування; перебувати під наглядом бюро в'язниць в нічний час; проживати в суспільно-виправному закладі або брати участь в його програмі; своєчасно сповіщати посадових осіб служби пробації про зміну місця проживання, роботи [66]. Як ми бачимо перелік додаткових обов'язків досить значний, проаналізувавши законодавство можемо дійти висновку, що українське, за аналогією, містить обов'язи засуджених унормованих статтею 76 КК України:

- повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання;
- попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого;
- не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації;
- працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як

безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано відповідну посаду (роботу);

- виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою;
- пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб;
- дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля.

Однак, на нашу думку, цікавими та такими, які мають знайти своє відображення в українських нормативно-правових, є утримання особи від вживання алкогольних напоїв, реституція (відшкодування заподіяної шкоди), повідомлення співробітників пробації про допит, затримання або привід до Національної поліції. Необхідність застосування до осіб вищевикладених обов'язків, з огляду на правозастосовну складову, цілком зрозуміла оскільки покращить стан діяльності наглядової пробації. Кожен співробітник УОП під час спілкування та інтерв'ювання із засудженими\ підозрюваними приходить до висновку про наявність чи відсутність значущих негативних факторів впливу алкоголю на життя та поведінку особи (це чітко прослідковується в формах оцінки ризику). У зв'язку із чим, на етапі складання досудових доповідей, співробітник навіть вносить пропозиції до суду щодо корекції поведінки та вказує норми кримінального закону, які на його фахову думку мають бути застосовані судом до особи. Крім того офіційне унормоване встановлення фактів затримання\ притягнення особи до кримінальної відповідальності здійснюється УОП один раз на пів року, що в результаті не дає змогу пробаціонеру чітко сприймати та корегувати всю картину кейс-менеджменту в повному обсязі.

Тому пропонуємо частину першу статті 76 КК України доповнити пунктом 3 наступного змісту «повідомляти уповноважений орган з питань пробації про допит, затримання або привід до Національної поліції»; частину

третю статті 76 КК України доповнити пунктом 7 наступного змісту «відшкодувати заподіяну шкоду\збитки».

Опитані нами працівники практичних підрозділів вважають, що покладання на суб'єктів пробації основного обов'язку у вигляді повідомлення співробітників пробації про допит, затримання або привід до Національної поліції та додаткового у виді відшкодування заподіяної шкоди покращить контрольню-наглядову складову – 76,7%, є не доцільним та не покращить контрольню-наглядову складову діяльності – вважають 9,2%, важко відповісти – 14,1%. (Додаток А) Відповіді практиків підтверджують важливість дослідження напрямів удосконалення реалізації наглядової пробації, що є завданнями нашого дослідження, які реалізуємо у розділі 3 дисертації.

Маємо зазначити, що пробація загалом та пробаційний нагляд застосовується до винних диференційовано. Інтенсивність пробаційного нагляду оцінюються на підставі таких ризиків: рівень самоконтролю; антисоціальні риси характеру; антисоціальні цінності; вплив кримінального оточення; наявність негативних залежностей; сімейні проблеми. Інтенсивний нагляд передбачає проведення зустрічей з офіцером пробації від чотирьох до двадцяти разів на місяць проти однієї - двох при звичайному нагляді. Зустрічі проводяться не лише в офісі, але й вдома у підоблікового, за місцем роботи, навчання, у лікарні тощо [63]. Окрім нагляду пробація передбачає обов'язок засудженого відшкодувати збиток потерпілому, оплатити вартість здійснюваного за ним контролю, виконувати певні громадські роботи, періодично проходити тестування на наркотики і продовжувати навчання або роботу на постійній основі [64]. За американським правом найпоширенішими умовами пробації є участь у виконанні суспільно корисних робіт; заборона відвідування певних місць; проходження курсу навчання, професійної підготовки чи лікування; утримання від вживання алкоголю та наркотиків, володіння вогнепальною зброєю; проведення регулярних зустрічей з працівником служби пробації (який одночасно є патронажним службовцем і поліцейським, оскільки він не тільки контролює та наглядає за підопічними,

допомагає їм у ресоціалізації, а й може заарештувати їх без відповідного ордера в разі порушення умов пробації тощо) [63]. Після закінчення іспитового строку засуджений, який не здійснив нового злочину і дотримуватися всіх вимог, задовольнив умови вироку, звільняється від виконання яких би то не було зобов'язань. У разі невиконання засудженим без поважної причини покладених на нього обов'язків або в разі вчинення злочину суд скасовує пробацію і виносить вирок за колишнє правопорушення [64].

Найбільшого поширення в країні, що розглядається як альтернатива ув'язненню, набув домашній арешт (із застосуванням електронного моніторингу) у поєднанні з ГР, який може застосовуватись у двох випадках як альтернатива позбавленню волі та звільнення від неї. Домашній арешт вперше було використано як різновид міри покарання у виді обмеження волі у 1984 році. Цей вид покарання застосовується строком до 3 місяців до осіб віком до 30 років, які вчинили ненасильницькі злочини, до хворих, людей похилого віку, а також вагітних жінок. Полягає в тому, що засуджені за вироком суду зобов'язані постійно перебувати вдома [62, с. 73]. Елементом державного примусу в даному випадку виступає заборона залишати місце проживання, за виключенням виконання необхідної роботи. Праця в переважній більшості некваліфікована, відбувається у міських муніципалітетах чи приватних організаціях. Засуджені, які мають кваліфікацію, залучаються до спеціальних видів робіт. Судами штатів розроблено близько 100 програм обов'язкових робіт, більше половини з яких передбачають виплату грошової компенсації жертвам злочинів. Окрім того, практикується поєднання штрафу та ГР. Порушник, виконуючи громадські оплачувані роботи, має змогу відшкодувати сумму штрафу, здійснити реституцію. Приблизно дві третини засуджених успішно відбувають даний вид покарання, і лише незначному відсотку, у зв'язку із ухиленням від відбування ГР, альтернативне покарання замінюється судом або пробацією на покарання у вигляді позбавлення волі.

У США набула популярності і така міра, як електронний моніторинг, або електронний контроль. Електронний моніторинг (electronic tagging, electronic monitoring) – це форма нетаємного спостереження за особами, умовно засудженими до позбавлення волі або умовно-достроково звільненими з місць позбавлення волі [68, с. 188]. Електронний моніторинг здійснюється за допомогою датчиків, встановлених в будинках та електронних пристроїв-пластикових браслетів GPS. Зазвичай це водонепроникний браслет, що кріпиться на щиколотку чи зап'ястя та носить в режимі 24/7. Даний пристрій передає сигнал органам та установам виконання та контролю покарань, що дає змогу визначити, чи користувач дотримується спеціальних умов відбування покарання. Одним із недоліків застосування електронного моніторингу є можлива технічна несправність пристрою, а також усієї системи GPS. Хоча в 2015 році науковцями створена нова технологія, яка працює на внутрішньому процесорі мобільного телефону. Вона надасть змогу визначити розташування GPS з точністю до сантиметра та є економічно вигідною, для встановлення на такі пристрої, як мобільні телефони [69]. В разі виникнення надзвичайної ситуації - вимога для здоров'я і безпеки - браслет можна відрізати за допомогою ножиць, тоді вбудований волоконно-оптичний кабель запускає сигнал тривоги [60, с. 86]. Загалом дана міра передбачає обов'язок засудженого не залишати свій будинок протягом певного періоду часу або в певні години вдень або вночі, за винятком робочого часу, якщо засуджений працює або підшукує роботу. Історично таке «тюремне ув'язнення поза в'язницею» застосовувалося до політичних дисидентів. Проте в даний час захід застосовується не тільки до політичних, але і до інших злочинців. Як правило електронний моніторинг призначається тим особам, які не вчинили насильницьких злочинів або якщо використання насильства при скоєнні правопорушення було «випадковим». Засуджений, який перебуває під домашнім арештом з електронним контролем, може ходити на роботу, в магазин, в клініку або вчиняти інші дії, але зобов'язаний повертатися додому до певного часу [64].

На думку американських юристів застосування електронного моніторингу дозволяє досягти наступних цілей:

- по-перше, при використанні такої міри контроль з боку держави більш суворий, тому соціальний захист більш ефективний;

- по-друге, цей захід покликаний скоротити рецидив;

- по-третє, застосування повинно привести до скорочення переповнення в'язниць і зниження фінансових витрат, тим більше, що в деяких штатах засуджений повинен сам оплатити витрати на електронні апарати [60, с. 86]. Крім того, оплата електронного пристрою та супутніх послуг приблизно на 75% дешевше, ніж тримання злочинця у в'язниці. Ефективність витрат також продемонстровані в довгостроковій перспективі, оскільки правопорушники можуть працювати і робити внесок через їхню працю, сплачуючи податок [70]. Використання засобів електронного контролю виявляється економічно сталою альтернативою більш затратного та коштовного позбавлення волі. Такі ж думки, з якими ми повністю погоджуємось щодо доцільності застосування електронного моніторингу, висловлюють українські науковці. До переваг даної міри відносять можливість збереження правопорушника в суспільстві з тим, щоб він міг продовжити свою роботу, освіту, пройти курс лікування та уникнути психічних відхилень, які можуть виникнути в умовах ізоляції. Зменшення вірогідності рецидиву, полегшення реабілітації та досягнення ресоціалізації правопорушників. [60, с. 87; 64; 68, с. 189]. В Україні також використовується електронний моніторинг у відношенні осіб, щодо яких обрано запобіжний захід у вигляді цілодобового домашнього арешту. Враховуючи цей позитивний досвід, можна ставити питання щодо доцільності розширення сфери його застосування по відношенню до осіб, засуджених до покарань не пов'язаних з позбавленням волі.

Проаналізувавши практику пробаційної діяльності, можемо виокремити ряд рис, які є спільними з національною моделлю пробації:

- у разі засуддження до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, засуджені мають звернутись до місцевого органу пробації, де співробітник

повідомить про умови іспитового строку, дату та час наступних явок до органу пробації, наслідки невиконання порядку та умов проходження іспитового строку;

- засуджені мають певні обов'язки та повинні виконувати додаткові умови, до прикладу періодично зустрічатись з працівником пробації, пройти курс лікування, навчання. Відмінністю є те, що ГР в національному законодавстві застосовується як окремий вид альтернативного покарання, у законодавстві Британії та США - як додаткова умова проходження пробації;

- співробітники пробації працюють із засудженими на основі оцінки ризиків, склавши «індивідуальний план роботи» чи «план покарання»;

- у разі порушення пробаційних умов, якщо засуджений вчинить новий злочин, не з'являтиметься до органу пробації без поважних причин, не виконуватиме умови судового рішення, умовне засудження може бути скасовано.

Продовжимо своє дослідження розглядом витоків та функціонування пробації в Англії. Відповідно до першого англійського законодавчого акту з питань пробації, що суттєво вплинув на розвиток пробації, Probation of Offenders Act - діяльність базувалась на ідеях соціальної роботи з правопорушниками. Разом з тим, як зазначає Д.В. Ягунов, законодавство надало чітке розуміння, що пробація – це не просто альтернатива позбавленню волі або акт милосердя, пробація була призначена для того, щоб досягати мети реабілітації злочинців та попередження вчинення нових злочинів [71]. У Probation of Offenders Act 1907 р. та інших англійських законах (Criminal Justice Act 1925, Criminal Justice Act 1948) пробація неодмінно розглядалася як «розмінна монета свободи, але не як розмінна монета ув'язнення». Як було зазначено в цьому Законі, якщо будь-яка особа постала перед судом за вчинення злочину і вина її доведена у встановленому порядку, то суд, беручи до уваги персональні характеристики, минуле, вік, стан здоров'я злочинця або нетяжкий характер скоєного злочину, може прийняти одне з таких рішень: 1 - припинити провадження у справі; або 2 - умовно звільнити злочинця (з

гарантіями або без них) за умови, що злочинець буде добре поводити себе в суспільстві. Інакше він знову в будь-який час може постати перед судом для винесення обвинувального вироку, але не пізніше трьох років після проголошення рішення суду про застосування пробації [71]. Серед інших положень в законі було встановлено, що злочинець мав перебувати під постійним наглядом. У разі порушення умов ордеру на пробацію давалось право здійснювати привід засудженого до суду. Умови пробаційного ордеру могли містити спеціальні умови поведінки [10, с. 262]. Відповідно букви закону клієнт пробації мав низку зобов'язань:

- утримуватися від контактів зі злочинцями та іншими особами, які могли б справити на нього негативний вплив, та не відвідувати небажані місця;
- утримуватися від вживання алкоголю, якщо злочин був вчинений через зловживання алкоголем або під його впливом;
- взагалі вести чесне життя та працювати.

Загалом варто відзначити, що закон змінив попередню практику випадкових зустрічей місіонерів роботою постійних офіцерів, які призначалися місцевою владою для виконання пробаційних ордерів, що видавалися судами. Відповідно до закону в обов'язки офіцерів пробації входило:

- відвідувати осіб, які перебувають під наглядом, або отримувати від них інформацію з періодичністю, що встановлюється пробаційним ордером або частіше, якщо це вважає за необхідне офіцер пробації;
- спостерігати за дотриманням клієнтом пробації своїх обов'язків;
- надавати суду інформацію щодо поведінки клієнта пробації;
- надавати пробаціонеру поради, сприяти йому, бути дружнім до нього та, коли це потрібно, докладати зусиль у пошуках роботи для клієнта пробації [71].

Probation of Offenders Act 1907 р. й понині зберігає силу в Республіці Ірландія, а багато його положень можна знайти в Європейських правилах пробації.

Сьогодення служби пробації істотно відрізняється від того становища, у якому вона перебувала кілька десятиліть тому. На розвитку цієї служби за останні роки в Англії, Уельсі та Шотландії відбилося нове законодавство (Закон про компетенцію кримінальних судів 1973 року, закони про кримінальне правосуддя 1972, 1982, 1988, 1991, 1993 років). Істотною є та обставина, що з 1991 року відповідно до Закону про кримінальну юстицію (розділ «Покарання, не пов'язані з позбавленням волі») пробація застосовується як самостійний вид покарання [72, с. 240]. Науковці зазначають, що з часом, так само як і в Сполучених Штатах Америки, реабілітаційний вектор пробації трансформувався, змінивши напрямок від пробації як «лікування» або «методу поводження з людьми та впливу на них» до пробації як виду покарання й інструменту зменшення кількості осіб позбавлених волі [71; 29, с. 119].

Нині пробація може застосовуватись судом на підставі вивчення обставин вчиненого правопорушення, особи правопорушника та загалом з урахуванням доцільності призначення пробації. Призначається, у разі якщо суд дійде до висновку, що завдяки нагляду можливо досягнути хоча б одну з таких цілей: ресоціалізацію винного, запобігання вчинення повторного кримінального правопорушення, забезпечення безпеки суспільства. Строк протягом якого засуджений знаходиться під пробацією, може варіюватись від шести місяців до трьох років. Суд роз'яснює наслідки невиконання встановлених вироком суду вимог, відповідальність у разі скоєння нового кримінального правопорушення. Пробація не може бути призначена у разі незгоди правопорушника, оскільки до нього додатково висувуються вимоги, яких він мусить дотримуватись. У випадку незгоди, до обвинуваченого може бути застосовано інші більш суворі заходи впливу, включаючи й позбавлення волі. У будь-який період пробації мировий суддя, який отримав інформацію про порушення засудженим зазначених вимог, може викликати його або навіть видати наказ про арешт. Якщо суд вирішить, що пробація більше недоцільна,

він може видати наказ про звільнення засудженого під умовою невчинення ним нового злочину до закінчення терміну пробації [73, с. 100].

Наразі служба пробації підпорядковується Національній службі по роботі з правопорушниками, яка є агенцією МЮ. Однак так було не завжди, досить тривалий час співробітники служби пробації призначались із числа поліцейських саме МВС. Тому не є дивним її досить значний вплив на розвиток та становлення служби пробації, нині саме на основі трирічних планів роботи МВС служба пробації розробляє та впроваджує у життя свої плани роботи. Відповідно них, основними функціями служби пробації є:

- забезпечення суддів (на досудовій стадії) інформацією про злочинця і рекомендаціями з приводу можливого покарання при винесенні судового вироку, зокрема про доцільність застосування пробації;
- виконання покарань у вигляді засудження до пробації та суспільно корисних робіт;
- підготовка доповідей для Комісії з питань звільнення на поруки і тюремної адміністрації (Parole Board and Prison Service) при прийнятті рішень про умовно-дострокове звільнення;
- підготовка доповідей для судів у справах неповнолітніх для захисту інтересів неповнолітніх і вибору найбільш доцільних мір покарання;
- розроблення і забезпечення ефективних програм виправлення для піднаглядних злочинців;
- робота з засудженими до тюремного ув'язнення як в тюрмі, так і за її межами після умовно-дострокового звільнення;
- співробітництво з іншими державними і громадськими органами і службами для скорішої соціальної реабілітації засуджених і розроблення ефективних методів індивідуальної роботи з ними [10, с 263].

Крім того, на думку І.Г. Богатирьова, служби пробації прямо або опосередковано виконують наступні завдання, спрямовані на організацію та розвиток альтернативних санкцій у громаді :

- забезпечення практичної, соціальної, психологічної допомоги та опіки, що базується на методах соціальної роботи на кожній стадії проходження правопорушника через пенітенціарну систему, включаючи постпенітенціарний нагляд;
- внесення максимального вкладу в розбудову безпечного суспільства, стимулюючи правопорушників до обрання законослухняного способу життя, керуючи та наглядаючи за випробуваними таким чином, щоб у суспільстві зменшувалась кількість повторних правопорушень, розвиток у випробуваних таких навичок, які сприяють позитивному способу життя та їх реінтеграції в суспільство;
- підтримка ув'язнених і сприяння їх підготовці до звільнення;
- надання допомоги сім'ям ув'язнених з метою покращення їх стосунків із засудженим, що, в свою чергу, сприятиме кращому взаємному порозумінню в родині та успішній соціальній інтеграції в суспільство після звільнення [74, с. 180].

Як показали спостереження, функція із забезпечення судів інформацією про особу правопорушника реалізується наступним чином. Співробітники служби пробації готують письмові доповіді для суду, відомі під назвою «довирокові доповіді». Ці доповіді містять відповідну персональну інформацію про правопорушника, аналіз правопорушення, оцінку ризику та, у більшості випадків, пропозиції і рекомендації з приводу можливого виду покарання при винесенні судового вироку, зокрема про доцільність застосування пробації до правопорушника [72, с. 240]. Тобто функція із забезпечення судів інформацією про особу правопорушника, за своїми завданнями та наповненням подібна до аналогічної в національному законодавстві. Різняться лише стадії подання доповідей – досудова стадія та безпосередньо стадія судового провадження.

Маємо зазначити, що до пробаційної діяльності долучаються організації як з державним, так і з приватним підпорядкуванням. Імперативною вимогою діяльності державної служби пробації є складання досудових доповідей,

соціальна ж робота може виконуватись підрядними приватними компаніями. Тож служба пробації Британії діє через 35 так званих регіональних Трастів Служби пробації. Має свій бюджет близько 900 млн. фунтів (11,3 млрд. грн.). Ці регіональні Трасти за своєю організаційно-правовою структурою є приватними або комбінованими об'єднаннями, що побудовані в результаті конкуренції громадських об'єднань і надають послуги, пов'язані із реабілітацією правопорушників, корекції їх поведінки, а також підготовкою досудових доповідей. Підготовка досудових доповідей є імперативною функцією, що стандартизована МЮ Англії, ніж система послуг щодо реабілітації правопорушників, яка побудована на принципах конкуренції, – залучаються такі служби, які надають більш якісні послуги у цій галузі, що зумовлюють зменшення рецидиву правопорушень. Їх робота оплачується МЮ. Наприклад, якщо Траст не справляється із своїми функціями, то обирається інша організаційно-правова структура, яка може вплинути результатами своєї роботи на зменшення рецидиву злочинів. Мотивація ефективності роботи Трастів досить проста - фінансування. У разі досягнення зменшення рецидиву на 3% протягом певного періоду бюджет Трасту зберігається або збільшується. У разі, якщо рівень зменшення рецидиву не виконується, - 10% бюджет перерозподіляється іншим організаціям, які надають більш якісні послуги з реабілітації правопорушників. Тому такі приватні об'єднання зацікавлені надавати більш якісні послуги із реабілітації правопорушників, ніж державні, діяльність яких раніше була спрямована лише на виконання посадових завдань. На обліку Трастів перебуває близько 225 тисяч правопорушників, з якими працює 20 тисяч осіб персоналу. Основними завданнями служби пробації є супроводження осіб, звільнених умовно-достроково; забезпечення виконання альтернативних видів покарання (так званих громадських наказів) [75].

Громадські накази – це комбінація різних видів покарань або заходів, спрямованих на зменшення ризику рецидиву вчинення кримінальних правопорушень, відшкодування збитків [29, с. 120]. Протягом всього періоду

відбування покарання порушники повинні у призначений час зустрічатись з представниками служби пробації, обговорюючи під час зустрічей питання реабілітації та пошуку шляхів вирішення проблемних питань, не використовуючи найпростіший засіб досягнення бажаного-злочин. Окрім того, дослідивши Рамкове рішення РЄ 2008\947 «Про застосування принципу взаємного визнання до судових рішень та рішень щодо пробації, з метою нагляду за заходами пробації та альтернативними санкціями» [76] можемо дійти висновку, що заходи пробації включають в себе громадські накази, які стосуються різноманітних сфер життєдіяльності правопорушника: поведінки (обов'язок припинити вживання алкоголю), місця мешкання (обов'язок змінити місце проживання внаслідок домашнього насилля), освіта та робота (обов'язок пройти курси безпечного керування транспортним засобом), дозвілля (обов'язок припинити займатись чи відвідувати певні спортивні секції), обмеження способів здійснення професійної діяльності (обов'язок займатись діяльністю в іншій професійній сфері). Окрім того з проведеного аналізу Рамкового Рішення та з контексту його застосування витікає, що загалом, окрім вищезазначених заходів, до засобів пробації та альтернативних санкцій відноситься : обов'язок засудженого повідомляти про зміну місця мешкання чи роботи; обов'язок не відвідувати певні місця або ж населені пункти; обов'язок обмеження виїзду за межі держави; обов'язок утримуватись від контактів з певними особами; обов'язок утримуватись від контакту з певними предметами, які використовувались чи можуть бути використані при вчиненні кримінального правопорушення; обов'язок компенсувати збитки, які були нанесені правопорушенням або обов'язок надати докази щодо виконання такого обов'язку; обов'язок виконувати громадські роботи; обов'язок співпрацювати із співробітником служби пробації; обов'язок пройти лікування при наявності певної залежності або терапевтичне лікування.

При розгляді діяльності зарубіжних органів пробації, на нашу думку, заслуговує на увагу космополітичний процес роботи з особами що не досягли повноліття; виділення певних аспектів відмежування від роботи з дорослими

правопорушниками. У більшості країн служби пробації зобов'язані, згідно з законом, обмежувати свою діяльність колом повнолітніх громадян. Особливо це стосується країн, де кримінальна відповідальність настає з певного віку і підпадає під певні законні акти. Наприклад, в Німеччині, Нідерландах, Бельгії, Франції та Італії справами неповнолітніх займаються спеціальні служби. Винятком можна вважати Португалію, де служба пробації має спеціальний підрозділ, що займається неповнолітніми, та Швейцарію, де існує «змішана» система – в одних кантонах неповнолітніми займається служба пробації, а в інших – соціальні працівники. У таких європейських країнах, як Данія, Люксембург, Мальта, Іспанія та Швеція, кримінальна система не поділяє злочинців на повнолітніх та неповнолітніх, і тут офіцери пробації працюють з дітьми та дорослими у випадках, якщо справа не відкликана відповідною соціальною службою [77, с. 38]. Іншим важливим моментом пробації слід визначити ставлення до окремих категорій злочинців. За винятком Мальти, де «Акт про пробацію правопорушників» однозначно не може бути застосований до осіб, що займалися торгівлею зброї та наркотиками, законодавство усіх інших європейських країн дозволяє застосовувати пробацію навіть до особливо небезпечних рецидивістів. Це не означає, що всі категорії злочинців заслуговують на однакову увагу служби пробації. Так в Англії, Норвегії, Голландії та Ірландії пріоритетним вважається напрямок роботи з групами підвищеного ризику, до яких відносяться ті, хто вже один раз був засуджений, відбував покарання у вигляді позбавлення волі й може скоїти злочин знову та отримати триваліший строк покарання. Доведено, що в чим гірших матеріальних та соціальних умовах, у порівнянні з середнім рівнем, проживає випробуваний, тим вищий ризик рецидиву і тим більшої допомоги та уваги служби він потребує. До речі, на Мальті пріоритет у діяльності служби пробації віддано тим неповнолітнім та молодим людям, що ще не встигли повністю втягнутися у злочинне життя. Вважається, що молодим людям значно легше змінити поведінку, аніж особам середнього та похилого віку. За загальною тенденцією служби пробації більшості європейських країн зайняті

переважно вторинним попередженням злочинності. Винятком є служби пробації Англії, Бельгії, Данії, Норвегії, Франції і Швеції, де офіцери пробації беруть активну участь у якості консультантів при розробці загальної кримінальної політики на державному та місцевому рівнях. Так в Швеції співробітники пробації навіть залучені до спеціальної національної програми «Закон та порядок», яка є елементом обов'язкової шкільної програми. У Швейцарії активно діють агентства сприяння службі пробації, які зайняті в сфері запобігання домашнього насильства, зловживань щодо дітей та попередження наркоманії [78].

Висновки до розділу 1

1. Основними передумовами запровадження інституту пробації в Україні стали: ратифікація Україною міжнародних нормативно-правових актів в рамках євроінтеграції; розвиток кримінально-виконавчої політики в напрямі гуманізації; вивчення як на доктринальному рівні, так і на рівні громадських обговорень питання доцільності впровадження інституту пробації та імплементації міжнародного досвіду діяльності у відповідні служби в Україні. Остаточне формування інституту пробації в Україні відбулось у 2015 році із прийняттям ЗУ «Про пробацію».

2. Впровадження пробації призвело до позитивних зрушень, у тому числі із зміною функцій працівників уповноважених органів з питань пробації, які не зводяться лише до контролю за засудженими під час виконання вироку суду, а зосереджені переважно на проведенні якісної соціально-виховної роботи та реалізації комплексу індивідуально-попереджувальних заходів в межах пробаційних процедур. Однак існують певні організаційно-правові проблеми в питаннях взаємодії працівників органів пробації з суб'єктами, які повинні бути дотичні до реалізації пробаційних механізмів. Тому з метою підвищення ефективності механізму взаємодії, пропонуємо надати уповноваженим органам з питань пробації доступ до баз даних правоохоронних органів (Міністерства внутрішніх справ, Державної

прикордонної служби України). Відкритий доступ до такої інформації, надасть можливість негайно реагувати на скоєння суб'єктами пробації правопорушень та, відповідно, невідкладно змінювати ступінь та інтенсивність заходів соціально-виховного впливу щодо них.

3. За своєю суттю у вузькому сенсі пробація є різновидом умовного засудження і поєднує нагляд з боку спеціальних державних органів з наданням соціальної допомоги. Залишеному на свободі засудженому встановлюються певні обмеження і вимоги, яких правопорушник має додержуватись та виконувати протягом встановленого рішенням суду іспитового строку. Однак, якщо розглядати пробацію в широкому сенсі та більш детально, це специфічна кримінально-правова інституція з осяжним, але вельми значним переліком функцій та механізмів втілення їх у життя. Не лише робота з умовно засудженими особами, а й безперервне забезпечення виконання покарань, альтернативних позбавленню волі (штрафів, ГР, ВР із відрахуванням частини заробітної плати до бюджету, ЗЗПД, звільнення від покарання з випробуванням) та адміністративних стягнень (ГР, ВР, СКР) у поєднанні з контролюючими та наглядовими функціями.

4. Зміст поняття «наглядова пробація» можна визначити як здійснення наглядових та соціально-виховних заходів, що здійснюються відповідно до закону по відношенню до осіб, засуджених до альтернативних позбавленню волі покарань, в тому числі до осіб, звільнених від відбування покарання; пропонується власне тлумачення терміну «наглядова пробація», відповідно якого наглядова пробація це система контрольно-наглядових та соціально-виховних заходів, яка включає в себе елементи супроводу та спостереження за додержанням суб'єктами пробації правил соціально-прийнятної, асертивної поведінки; виконанням обов'язків визначених, встановлених та покладених на них судом; проведенням виключно необхідного втручання в життя особистості, що індивідуалізує механізми і способи реалізації кримінального покарання.

5. З метою полегшення практичної складової пробаційних механізмів, усунення двозначності тлумачень пропонується викласти частину 1 статті 10 ЗУ у наступній редакції: *«Наглядова пробація – це система контрольно-наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Така система включає в себе елементи супроводу та спостереження за дотриманням суб'єктами пробації правил соціально-прийнятної поведінки; виконанням обов'язків, визначених, встановлених та покладених судом; проведенням виключно необхідного втручання в життя особистості, що індивідуалізує механізми і способи реалізації кримінального покарання.*

Щодо осіб, засуджених до обмеження волі, направлення яких здійснюється для відбування покарання до виправних центрів, - наглядова пробація застосовується виключно в частині контрольно-наглядових заходів».

6. Хоча процес становлення, розвитку, застосування пробації та покарань альтернативних позбавленню волі у різних країнах відбувався не за єдиним шаблоном, служба пробації є сталим елементом кримінальної юстиції для кожної країни; завдання та функції які покладаються на служби пробації в різних державах мають відмінності та залежать від правових звичаїв та законодавчої системи кожної держави;

7. Пробація може застосовуватись судом на підставі вивчення обставин, вчиненого правопорушення, особи правопорушника та загалом з урахуванням доцільності призначення пробації; служби пробації виконують широкий спектр функцій, спрямованих на організацію та розвиток альтернативних

санкцій у громаді, а заходи нагляду, яких мають дотримуватись засуджені, стосуються різноманітних сфер життя правопорушників;

8. Виділено ряд спільних рис, що мають пробаційні процеси зарубіжних країн з національною моделлю :

- у разі засудження до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, засуджені мають звернутись до місцевого органу пробації, де співробітник повідомить про умови іспитового строку, дату та час наступних явок до органу пробації, наслідки невиконання порядку та умов проходження іспитового строку;
- засуджені мають певні обов'язки та повинні виконувати додаткові умови, наприклад, періодично зустрічатись з працівником пробації, пройти курс лікування, навчання. Відмінністю є те, що ГР в національному законодавстві застосовується як окремий вид альтернативного покарання, у законодавстві Британії та США - як додаткова умова проходження пробації;
- співробітники пробації працюють із засудженими на основі оцінки ризиків, склавши «індивідуальний план роботи» чи «план покарання»;
- у разі порушення пробаційних умов, якщо засуджений вчинить новий злочин, не з'являтиметься до органу пробації без поважних причин, не виконуватиме умови судового рішення, умовне засудження може бути скасовано

9. Використання практики застосування засобів електронного контролю (електронний моніторинг) у поєднанні із ГР є економічно сталою альтернативою більш затратного та коштовного позбавлення волі та можливістю здійснення відшкодування заподіяної шкоди; *існує необхідність імплементації в КК України таких обов'язків: утримання особи від значного вживання алкогольних напоїв, відшкодувати заподіяну шкоду\ збитки, своєчасне повідомлення співробітників пробації про допит, затримання або привід до Національної поліції.*

РОЗДІЛ 2.

НАГЛЯДОВА ПРОБАЦІЯ ПРИ ВИКОНАННІ ПОКАРАНЬ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПОЗБАВЛЕННЮ ВОЛІ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

2.1. Значення досудової пробації в системі наглядової пробації при виконанні альтернативних позбавленню волі покарань

Як вже було зазначено у першому розділі роботи, ми вважаємо, що досудова пробація є певним підґрунтям, продовжувальною ланкою на шляху до якісної реалізації соціально-виховної роботи, як однієї з функцій наглядової пробації. Тому доцільно більш детально розглянути значення досудової пробації при виконанні альтернативних позбавленню волі покарань.

Служба пробації є важливим елементом будь-якої системи кримінальної юстиції та існує в багатьох європейських країнах (Данія, Велика Британія, Австрія, Нідерланди, Канада, Швеція) не одне десятиріччя, зробивши за час свого функціонування вагомий внесок в розвиток сфери кримінального правосуддя та попередження злочинів. Недарма відомий кримінолог Л.Радзинович визначив пробаційну діяльність як «найбільш вагомий внесок Британії до пенологічної теорії та практики, що пустив корені у XX столітті» [79], адже забезпечення безпеки суспільства від злочинних посягань – прерогатива діяльності кожної держави. Використовуючи доведений досвід суспільної та державної ефективності, система пробації поступово створювалась і в інших країнах – Чехії, Литві, Латвії, Естонії, Молдові, Казахстані, у 2015 році не стала виключенням й Україна. Впровадженню пробації в нашій державі передувала експертна допомога низки зарубіжних країн: Проєкт EDGE (Канада), Проєкт NORLAU (Норвегія), Проєкт MATRA (Нідерланди), Проєкт Євросоюзу «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні». Саме завдяки міжнародній проєктній діяльності імплементовано міжнародно-правові норми пробації та реформоване національне законодавство.

Актуальність запровадження та функціонування інституту пробації в Україні обумовило напрямок нашого дослідження, точніше дослідження однієї з чисельних функцій пробації – реалізацію досудової пробації. Звернемося до норм міжнародних стандартів з огляду на доцільність їх додержання в розвинутому демократичному суспільстві. Мінімальними стандартними правилами ООН, щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (далі – Токійські правила), передбачено, що система кримінального судочинства держав до правопорушників повинна застосовувати широкий вибір досудових та післясудових заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням. Для захисту суспільства та уникнення невинуватеного застосування тюремного ув'язнення діяльність відповідних органів має ґрунтуватись з урахуванням характеру та ступеню тяжкості правопорушення, особистості та біографії правопорушника. З цією метою на стадії судового розгляду рекомендовано судовим органам використовувати доповіді про соціальне обстеження, які мають бути підготовлені компетентними уповноваженими особами чи органами [12]. Про доцільність та необхідність підготовки досудової доповіді, яка і складає суть досудової пробації, з метою надання допомоги судовим органам у визначенні потреби порушення кримінальної справи або встановлення відповідних санкцій зазначається в Європейських правилах пробації [49]. Функцією складання досудової доповіді наділені органи пробації більшості держав світу. Науковці та правники стверджують, що в європейських країнах основною функцією досудової пробації є складання досудової доповіді для подачі в судові органи, розглядаючи досудову доповідь як своєрідний інструмент для винесення об'єктивного й обґрунтованого вироку у справі. Однак маємо звернути увагу на різновекторність поглядів у зарубіжних країнах на функції досудової пробації. Зокрема за законодавством зарубіжних країн виділяють наступні функції досудової пробації:

- функцію інформування суду з метою об'єктивного й обґрунтованого прийняття судового рішення у кримінальному провадженні;

- функцію гуманного поміркованого з точки зору застосування державного примусу аналога кримінального-покарання;
- як форму досудової допомоги обвинуваченому, стимул до самовиправлення, корекції власної поведінки, виключення суїциду [80, с. 228].

Проаналізувавши зарубіжний досвід, маємо зазначити, що, крім розмаїття точок зору на функції пробації, спостерігається неоднозначність поглядів і на назву самого документа дослідження та порядку його призначення. Так відрізняється назва досудової доповіді, наприклад, досудовий звіт (Молдова, Данія, ФРН), звіт до винесення вироку (Естонія, Англія та Уельс, Ірландія, Латвія, Словаччина), оціночний звіт (Румунія), звіт з проведення соціального розслідування (Болгарія, Фінляндія, Франція, Угорщина, Швеція) [81].

Зарубіжний досвід свідчить, що рішення про підготовку досудової доповіді не є обов'язковим в кожному випадку і не всі учасники кримінального процесу мають право ініціювати її складання. Крім того, важливою є суб'єктність застосування досудових доповідей. В Латвії особа повинна мати статус обвинуваченого (а не підозрюваного) і досудовий звіт складається тільки на вимогу суду або прокурора. В Румунії, Естонії досудовий звіт складається в обов'язковому порядку стосовно осіб, які на момент вчинення кримінального правопорушення не досягли повноліття, в інших же випадках – на вимогу суду або прокурора [82, с. 28]. В Естонії, зібрана під час складання досудового звіту інформація про особу, що вчинила злочин, є підставою для закриття кримінального провадження, якщо буде підтверджено відсутність самої події або складу злочину. У Румунії та Ірландії досудовий звіт є інструментом для винесення вироку в справі [81]. У Норвегії досудова доповідь готується за запитами поліцейських, прокурорів або суддів, у ній зосереджено увагу на тому, який вид покарання має бути застосований до обвинуваченого [83, с. 47]. У Швейцарії робота служби пробації від імені досудових клієнтів щодо здійснення функції досудової пробації може бути

розпочата, як тільки особа буде затримана. Перше завдання – це допомогти особам, які потрапляють у взаємодію з правоохоронними та судовими органами, подолання першого досвіду позбавлення волі та першочергова характеристика особи, яка вчинила злочин. У деяких кантонах цей тип втручання був уведений з урахуванням запобігання самогубству. В Іспанії органи пробації не беруть участі в роботі з особою, яка вчинила злочин на досудовому етапі. Вони лише контролюють додержання прав особи, яка перебуває під вартою, та виступають гарантами, що особа не постраждає від наслідків перебування в місцях позбавлення волі. Також слід відзначити, що органи пробації не відіграють жодної ролі в процесі судочинства, оскільки, як правило, не складають звіту або презентації для органів судової влади [80, с. 229].

Дослідження, проведені в Англії та взяті за основу британським Home Office (the IMPACT Study, «Intensive Matched Probation and After – Care Treatment»), продемонстрували, що рівень рецидивізму повною мірою не залежить від рівня соціального та психологічного супроводу правопорушників. Натомість довели, що пробація має успіх переважно в разі її застосування до людей з певними соціальними чи психологічними проблемами або до осіб, котрі перебувають у стресових ситуаціях, тобто до тих, кого в жодному разі не можна вважати злочинцями в справжньому розумінні цього слова [84].

У нашій державі також однією з найважливіших функцій служби пробації є досудова доповідь, яка готується на стадії розслідування злочину одночасно з проведенням слідчих дій органами дізнання та слідства. При цьому забезпечується збір інформації про правопорушника з метою надання допомоги суду у визначенні найбільш ефективного для даної особи виду покарання (позбавлення волі чи іншого альтернативного покарання) на основі прогнозу подальшої поведінки особи та можливостей її виправлення у в'язниці чи на волі [44]. Важливість цієї функції полягає в можливості отримання судом тієї додаткової інформації, яка може залишитись поза

увагою слідчих та не завжди може бути отримана в ході судового засідання. Комплексний підхід до проведення соціального дослідження та оцінювання ступіню суспільної небезпеки обвинуваченого дозволяє підібрати найбільш доцільні програми виправлення засудженого, в разі якщо судом буде призначено покарання альтернативне позбавленню чи обмеженню волі. Значне місце в соціальному дослідженні особистості займають різного роду бесіди з правопорушником, його близькими, рідними, колегами, друзями. Тому виконання цієї функції вимагає від працівників служби певних знань у галузі психології та педагогіки. Підготовлений службою пробації висновок сприятиме суду у винесенні правильного вироку, а надалі сприятиме офіцерові пробації у його роботі з виправлення злочинця. При цьому, офіцер пробації є фігурою процесуальною, учасником судового процесу, який підтверджує зроблений висновок і несе відповідальність за підсудного у випадку призначення останньому альтернативного позбавленню волі покарання [44].

Таким чином, проаналізувавши зарубіжні підходи, можемо констатувати наявність спільного та відмінного у застосуванні досудової пробації порівняно з вітчизняним законодавством. Так, спільними є погляди на головну функцію досудової пробації – складання досудової доповіді для подачі в судові органи з метою надання допомоги суду у визначенні найбільш ефективного для даної особи виду покарання (позбавлення волі чи іншого альтернативного покарання) на основі прогнозу подальшої поведінки особи та можливостей її виправлення; необов'язковість прийняття рішення про підготовку досудової доповіді, індивідуальність щодо кожного конкретного випадку.

У той же час існують і відмінності. Так законодавець Латвії, Румунії та Естонії закріплює можливість складання досудової доповіді виключно у відношенні особи, яка має статус обвинуваченого (а не підозрюваного); в той же час українському законодавству притаманний більш широкий суб'єктний склад – ініціювати складання досудової доповіді може не лише суд або прокурор, а й сам обвинувачений або ж його захисник чи законний

представник, що на нашу думку більш правильно в контексті гуманізації та додержанні прав людини.

Окрім того, на наш погляд, є такою що заслуговує на використання в національній правозастосовній практиці, можливість використання зібраної під час складання досудового звіту інформації як підстави для закриття кримінального провадження, якщо буде підтверджено відсутність самої події або складу злочину.

Досудова пробація за кордоном виконує різні соціальні, правоохоронні, судові і кримінально-виконавчі функції стосовно певних категорій осіб, переважно таких, що не мають суттєвого кримінального досвіду та глибокої особистісної кримінальної деформації. На нашу думку пробаційна діяльність з реалізації досудової пробації в Україні є яскравим прикладом врахування думки міжнародної спільноти щодо відправлення правосуддя. Це прямо кореспондується із напрямом діяльності та законодавчо визначеним поняттям досудової пробації. Відповідно до частини 1 статті 9 ЗУ «Про пробацію» від 05.02.2005 р. досудова пробація – це забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності [18].

Щодо визначення поняття та призначення інституту досудової пробації, думки вчених різняться. Як вважає вчений, який тривалий час вивчає питання впровадження пробації, Д.В. Ягунов–досудова пробація полягає в роботі офіцерів пробації в судах. Вони вивчають особу злочинця, який притягується до кримінальної відповідальності, і надають відповідні рекомендації суддям щодо міри покарання (так звані досудові доповіді (pre-sentencereports – PSR) або досудові дослідження (pre-sentenceinvestigations – PSI) [85, с. 149].

На переконання О.І. Богатирьової досудова пробація має, насамперед, стосуватися не збору інформації про обвинуваченого (підсудного), а застосування до нього наглядових та соціально-виховних заходів для безпеки суспільства [86, с. 23].

Поважаючи думку авторів, ми з ними частково не погоджуємось. Діяльність органів пробації, під час реалізації досудової пробації, дійсно спрямована на забезпечення надання судам всебічної, повної та неупередженої інформації щодо обвинуваченого (підсудного). Однак організаційна структура діяльності у нашій державі не зорієнтована на досвід Чехії, де в кожному суді передбачено посаду працівників служби пробації та співробітники пробації є службовцями відповідних судів. Спираючись на практичну діяльність органів пробації в Україні, можемо констатувати, що співробітники пробації є службовцями ДУ «Центр пробації». Вони здійснюють збір та аналіз необхідної інформації, інтерв'ювання та психологічне тестування обвинувачених безпосередньо у структурних підрозділах цієї установи. Також, не заперечуючи в цілому, слід відмітити, що без достатньої, належно зібраної інформації, співробітник пробації не зможе викласти об'єктивне судження про особу обвинуваченого. До прикладу, якщо взагалі не будуть досліджені динамічні фактори – умови життєдіяльності, особистісні характеристики, соціальне оточення правопорушників, співробітники пробації будуть позбавлені можливості ідентифікувати проблеми у певній сфері життєдіяльності обвинуваченого, що призвели до конфлікту із законом. При цьому оцінка ризику складатиметься лише з так званих статистичних факторів, які будуть розкривати історію минулих правопорушень. У разі, якщо обвинувачений раніше неодноразово був засуджений, рівень ризику вчинення повторних кримінальних правопорушень визначатиметься як високий, що призведе до передчасного висновку органу пробації про неможливість виправлення особи у суспільстві. Тому функція органу пробації зі збору інформації є важливою складовою при реалізації досудової пробації, паритетом висновку про застосування наглядових та соціально-виховних заходів.

У зв'язку із вищевикладеним, представляє інтерес точка зору О.В. Ткачової щодо призначення інституту досудової пробації. Як зазначає авторка, «при досудовій пробації відбувається збір інформації про

правопорушника з метою надання допомоги суду у визначенні найбільш ефективного для даної особи виду покарання (позбавлення волі чи іншого альтернативного покарання) на основі прогнозу подальшої поведінки особи та можливостей її виправлення у в'язниці чи на волі. Підготовлений службою пробації висновок сприяє суду у винесенні правильного і справедливого вироку, а надалі допоможе офіцерові пробації у його роботі з виправлення злочинця» [87, с. 70]. Зазначена думка, на наш погляд, не повинна викликати заперечень, оскільки в процесі досудової пробації передбачається збір та аналіз значного масиву інформації як від самого обвинуваченого, так і від дотичних до його життєдіяльності установ, організацій, громадян. На основі цієї інформації орган пробації не лише окреслює детермінанти, а й створює кримінологічно-соціальну характеристику особистості, виявляє криміногенні фактори та потреби індивіда. З огляду на виявлене коло індивідуальних криміногенних факторів та потреб – рекомендує і напрями майбутньої корекційної роботи, встановлення певних обов'язків, проходження пробаційних програм, участь у тренінгах, за умови реалізації яких можливо досягти мети покарання та належної суспільно прийнятної поведінки правопорушника. Всі ці аспекти знаходять відображення в складених досудових доповідях.

Окреслюючи масштаб пробаційних механізмів з реалізації досудової пробації, буде доречно згадати думку О.І.Богатирьової, яка вказує, що законодавче визначення досудової пробації стосується більшою мірою дефініції «досудова доповідь». Оскільки термін «досудова пробація» є ширшим за поняття «досудова доповідь» і передбачає, окрім формалізованої інформації, також заходи, які можуть застосовуватись до обвинувачених, щодо яких здійснюється досудова пробація [88, с. 21]. На нашу думку, досудова пробація є відправною точкою та першою ланкою у здійсненні майбутньої соціально-виховної роботи з правопорушником при призначенні альтернативних позбавленню волі покарань. Зазначимо, що в цілому наше дослідження вказує на рух пробаційної діяльності України у фарватері

Токійських правил, адже досудова пробація реалізується відповідно до Мінімальних стандартних правил ООН, щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням. Відповідно до цих правил доповідь складається на основі фактичного і неупередженого матеріала, а думки формулюються в чітких висловах; доповідь повинна містити соціальну інформацію про правопорушника, яка має відношення до характеру правопорушень, що скоювались у минулому та до його теперішніх; доповідь має містити інформацію і рекомендації, які мають відношення до процедури винесення вироку [12].

Окресливши сутність і зміст досудової пробації та досудової доповіді доцільно розглянути деякі складові їх кримінального процесуального регулювання. Відповідно до статті 314 КПК України, суд має право у підготовчому судовому засіданні доручити представнику персоналу органу пробації скласти досудову доповідь. Існують думки, що ініціювання саме судом підготовки досудової доповіді не відповідає завданням кримінального провадження та може свідчити про упереджене розслідування та судовий розгляд. Зокрема О.Г. Шило вважає, що така активність суду може певним чином свідчити про його упередженість. Упередженість вбачається у встановленні вже на стадії підготовчого провадження обставин, що характеризують обвинуваченого і мають бути враховані в обвинувальному вироді суду при призначенні покарання. Ми не погоджуємось з думкою автора, оскільки положення частини 5 статті 314 КПК України свідчать, що ініціатором складання досудової доповіді може бути не лише суд: обвинувачений, його захисник чи законний представник, прокурор. Тобто коло суб'єктів, зацікавлених у ініціюванні та підготовці досудової доповіді, ширше. Це може бути не лише суд, а й інші учасники провадження.

Аналізуючи реалізацію досудової пробації, до прогалин кримінального процесуального законодавства можна віднести правове регулювання процедури участі представника органу пробації у підготовчому судовому провадженні. Статтею 314-1 КПК України передбачено надання доручення

складання досудової доповіді у підготовчому судовому засіданні. Обов'язок щодо складання досудової доповіді покладено на персонал органу пробації. Статтями 3 та 72-1 КПК України представника персоналу органу пробації віднесено до учасників судового провадження та наділено його відповідними обов'язками та правами. Зокрема, представник персоналу органу пробації має право:

- заявляти клопотання суду про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження щодо обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

- заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

- бути присутнім під час проведення судового засідання.

Однак існує проблема з реалізацією вищевказаного права на присутність представника органу пробації у підготовчому судовому засіданні. Законодавець, відповідно до частини 2 статті 314 КПК України, не включив орган пробації до кола учасників, які викликаються та можуть бути присутніми під час підготовчого судового засідання, що на нашу думку є вкрай важливим. На користь необхідності участі персоналу пробації у підготовчому судовому засіданні висловлюються й науковці. Так Р.Л. Булашев вказує, що обов'язково треба запрошувати на підготовче засідання представника органу пробації, з'ясовувати всі питання стосовно підготовки досудової доповіді та належно обговорювати і визначати достатній строк для органу пробації; відображати в ухвалі суду більш повно всю необхідну інформацію стосовно особи обвинуваченого, обґрунтовувати необхідність заслухати досудову доповідь або зазначати про відсутність підстав для її призначення [89, с. 25]. Подібні думки кореспондуються з позицією Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ. У листі «Про практику

здійснення судами кримінальних проваджень щодо неповнолітніх» вказано, що правильною практикою є здійснення судового провадження в суді першої інстанції за участі представника УОП, участь якого забезпечить роз'яснення порядку складання досудової доповіді, дасть змогу з'ясовувати думку представника пробації щодо встановлення строків на складання досудової доповіді [90].

На жаль, на практиці ці рекомендації виконуються формально, що призводить до певного негативного причинно-наслідкового зв'язку: працівник органу пробації не повідомлений про судовий розгляд; невзможі заздалегідь роз'яснити обвинуваченому мету, порядок складання досудової доповіді, його процесуальні права. Таким чином втрачається можливість оперативної комунікації із обвинуваченим. Лише з моменту отримання ухвали суду, якою доручається скласти досудову доповідь, починається діяльність з реалізації досудової пробації. В залежності від територіальної віддаленості суду, ухвалу орган пробації отримує впродовж тижня. За цей час обвинувачений може змінити місце свого проживання\перебування і зусилля співробітників органу пробації спрямовуються фактично не на повноцінну роботу з обвинуваченим, а на встановлення його місцезнаходження. На нашу думку, таке законодавче неузгодження призводить до збільшення часового проміжку та ускладнення роботи з обвинуваченим, як наслідок – надання суду формальної досудової доповіді. Ми відстоюємо думку, що будь-яка робота має проводитись якісно та в межах законодавчих механізмів, тому звертаємо увагу на законодавчі прогалини з метою поліпшення якісної складової роботи практиків. Однак, вивчаючи роботи науковців, стикаємось з питанням: а чи потрібна ця практична діяльність взагалі?

Деякі науковці висловлюють позицію щодо недоцільності функціонування інституту досудової пробації взагалі. І.В. Вернидубов вказує, що відповідно до статті 92 КПК України обов'язок доказування лежить на слідчому чи прокурорі і саме на досудовому слідстві, оскільки це не право, а

обов'язок. Слідчі зобов'язані встановити всі обставини, які підлягають доказуванню:

- пункт 4 статті 91 КПК України – обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність, або є підставою закриття кримінального провадження
- пункт 5 статті 91 КПК України - обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання.

Науковець висловлює сумніви у доцільності досудової доповіді, що складається персоналом органу пробації в контексті здійснення правосуддя, оскільки спеціально уповноважений та підготовлений слідчий зобов'язаний конкретно і детально дослідити все життя підозрюваного практично з ясельного періоду по час проведення розслідування. А на момент появи у кримінальному провадженні представника органу пробації вся інформація, що характеризує особу обвинуваченого, вже повинна бути зібрана та перевірена [91, с.28]. Він також вважає, що надання службі пробації в Україні права на складання досудової доповіді щодо обвинувачених є безпідставним та передчасним, оскільки вона не сприяє правосуддю, а дублює функцію досудового розслідування та є економічно недоцільною [17, с. 29]. Ми не погоджуємось з такою думкою автора. Маючи можливість практично досліджувати матеріали кримінальних проваджень, констатуємо наступне. Інформація, що характеризує обвинуваченого, зібрана слідчими на стадії досудового розслідування зазвичай обмежена: характеристика з місця мешкання/роботи обвинуваченого, повідомлення з психоневрологічного диспансеру, повідомлення районного лікаря-нарколога. Та чи достатньо цих матеріалів для розгорнутої та обґрунтованої інформації про особистість обвинуваченого? З впевненістю можемо сказати – ні. Оперуючи цими джерелами, слідчі не зможуть об'єктивно висвітлити факти, які мають значення для висновку про можливість вчинення повторного кримінального

правопорушення. До прикладу, поза увагою залишаються дані про соціально-побутові умови обвинуваченого, репутацію в сім'ї, контроль над поведінкою та мисленням, здатність протистояти асоціальному оточенню.

При реалізації досудової пробації співробітники використовують широкий спектр джерел інформації. Тож природнім є, що вищевказані джерела збігаються. Наврядчи слідчі, поза межами своїх посадових обов'язків, будуть виконувати ще й прогностичну функцію, робити висновок про ймовірність протиправних дій та оцінювати небезпеку, що можуть завдати такі дії для суспільства. Звісно ж цей масив інформації не викладається в обвинувальному акті, натомість наявний в досудових доповідях. Також маємо звернути увагу загалу на вагомі часові проміжки. З моменту направлення матеріалів кримінального провадження до надходження на виконання ухвали про складання досудової доповіді проходять місяці, а іноді й роки. Таким чином твердження про дублювання функцій слідчих зводиться нанівець. Оскільки, характеризуючі дані, зібрані слідчими, які свідчили про особу, змінюються. Соціально-особистісні фактори є динамічними та стрімкими. При чому як в бік делінквентності, так і в бік соціальності. На нашу думку, саме від проведення об'єктивної оцінки особистості правопорушника співробітниками пробації залежить безпека суспільства. Визначення рівня інтервенцій, ефективних шляхів впливу, заходів допомоги слугують підґрунтям для переорієнтування злочинної мотивації правопорушника. Ще одна обставина, на яку жоден з дослідників не звернув уваги, теж стосується процесубору інформації. Трапляються непоодинокі випадки необхідності проведення досудової доповіді у відношенні осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою, та які знаходяться в місцях попереднього ув'язнення: слідчих ізоляторах, установах виконання покарань. Варто зазначити, що сам процес знаходження персоналу органів пробації на режимному об'єкті унормовано пунктом 9 наказу МЮ України № 200\ 5 від 27.01.2017 року та не потребує аналізу й удосконалення. Просто коротко окреслимо: 1) представник пробації відвідує без спеціального дозволу місця

попереднього ув'язнення; 2) під час відвідування має право ознайомлюватися з матеріалами особової справи обвинуваченого, отримувати від персоналу місця попереднього ув'язнення іншу інформацію та документи, необхідні для складення досудової доповіді [92]. Натомість потребує конструктивного підходу питання колосальної втрати робочого часу співробітників при підготовці такого виду досудових доповідей. Процес збору інформації власне не відрізняється від стандартного. Питання постає у тому як дістатись до місць попереднього ув'язнення. Як ми знаємо, МЮ якось вибірково турбується про можливість мобільності та швидкості своїх працівників: співробітникам державної виконавчої служби виділили службове авто на кожен підрозділ, натомість для працівників пробації службові автомобілі не передбачені та залишаються лише мрією. І насправді це не питання заздрощів до дотичної організації чи показник рівня престижу служби - це питання нагальної потреби. Досить прості розрахунки на прикладі області мешкання дисертанта. У місті Кривому Розі 8 підрозділів пробації, які займаються складанням досудових доповідей у відношенні дорослих осіб (їх частка з загалу становить 95%) та 1 підрозділ ювенальної пробації. Час, який мають витратити співробітники трьох уповноважених органів з питань пробації тільки для того, щоб дістатись до місця попереднього ув'язнення – ДУ «Криворізька установа виконання покарань № 3», становить від однієї до двох з половиною годин в один бік. У місті Дніпро підрозділи пробації знаходяться у тій самій пропорції. Три з них витрачають від години до півтори часу для доїзду до ДУ «Дніпровська установа виконання покарань № 4». (Додаток Б) Ураховуючи час, який співробітник має витратити при опитуванні, інтерв'юванні, складанні процесуальних документів у відношенні ув'язненого, час на зворотню дорогу та законну обідню перерву – робочий день закінчується, в результаті ефективність співробітника, причому за обставин які безпосередньо від нього не залежать, є вкрай низькою. І це ми не ведемо мову про інші 26 підрозділів пробації Дніпропетровської області які знаходяться не у великих містах, а у сільській місцевості. Таким чином, у зв'язку із збільшенням

навантаження на уповноважені органи з питань пробації, задля підвищення рівня реалізації досудової пробації та ефективного робочого таймінгу видається необхідним виділення районним відділам пробації службових автомобілей. Звісно, керівництво може апелювати до невеликого, порівняно до інших правоохоронних органів, фінансування, нестачі та неможливості забезпечення всіх 576 підрозділів пробації автомобільним транспортом, відсутністю коштів на подальшу експлуатацію і технічне обслуговування. У цьому разі маємо іншу пропозицію - ввести в штатний розпис додаткову 31 посаду старших інспекторів уповноважених органів з питань пробації, які територіально будуть працювати у підрозділах максимально наближених до 31 СІЗО/ УВПб що нині існують в Україні. Саме ці інспектори за запитами інших підрозділів, в порядку додатку 5 наказу № 200\5 від 27.01.2017, займатимуться складанням досудових доповідей на осіб, які утримуються під вартою. При цьому, не потребуючи коштів на «подальшу експлуатацію і технічне обслуговування», виконуватимуть й інші обов'язки за посадою – супроводження певного розумного обсягу випадків суб'єктів пробації.

Ця пропозиція була підтримана в ході проведеного опитування. 72,5 % практичних співробітників органів пробації зазначили, що для виконання завдань досудової пробації (в порядку додатку 5 наказу № 200\5 від 27.01.2017) ефективним буде , якщо виключно окремо визначений фахівець буде працювати в слідчих ізоляторах\ установах виконання покарань міста (Додаток А)

Однак крім того існує ряд проблем, що позбавляють органи пробації повноцінної можливості, покладених на них державою функцій. А саме: законодавча невизначеність органу пробації, який повинен готувати досудову доповідь (за місцем розташування суду чи за місцем мешкання обвинуваченого), достатність строків на складання досудової доповіді, відсутність механізму залучення органом пробації перекладача для роботи з іноземцями. Ці питання актуальні протягом часу існування інституту досудової пробації, основні підходи до їх вирішення та врегулювання в

нормативній площині будуть викладені в подальших наукових дослідженнях автора. Наразі ж пропонуємо акцентувати увагу на наступній проблемі.

Першого липня 2020 року набув чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII. Цим законом впроваджується інститут кримінальних проступків, істотних змін зазнала класифікація кримінальних правопорушень. Відповідно до статті 12 КК України (в редакції зазначеного закону) кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини. Діяння, які раніше відносились до категорії злочинів невеликої тяжкості, переведено до категорії кримінальних проступків, за вчинення яких передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Діяння, які відносились до категорії злочинів середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких злочинів, відповідно відображено як нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі злочини [93]. Законодавець, відтерміновуючи набрання законом чинності, мав уніфікувати законодавство. І дійсно, проектом ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» внесено зміни до значного масиву законодавчих актів [94]. Однак зміст статті 314¹ КПК України містить певні неузгодженості, які викликать протиріччя під час її практичного застосування. Внаслідок змін поза увагою нормотворців залишилось питання можливості призначення та складання досудової доповіді у відношенні тієї категорії осіб, що обвинувачуються у вчиненні кримінальних проступків. Дійсно, можливо відсутність цієї категорії у переліку осіб, щодо яких складається досудова доповідь – виважене рішення та стала позиція державних діячів. Однак нам це видається вкрай несистемним та незрозумілим рішенням, зважаючи на те, що стаття

314⁻¹ КПК України до зазначених змін містила норму про складання досудової доповіді щодо осіб обвинувачених у вчиненні злочину невеликої тяжкості. Окрім того, частиною 2 статті 12 КК України передбачено та нормативно закріплено види кримінально-правового впливу, що застосовуються державою до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних проступків: покарання у виді штрафу та інші покарання, не пов'язані з позбавленням волі. Зважаючи на те, що і альтернативні позбавленню волі покарання, і покарання у вигляді штрафу виконуються та будуть виконуватись виключно УОП, а особи, засуджені до таких покарань, відповідно перебуватимуть на їх обліках, видається вірним не виключати відповідну категорію з кола осіб, щодо яких може складатись досудова доповідь. Оскільки ми відстоюємо думку та вже зазначали, що досудова пробація є першим етапом та з'єднувальною ланкою у процесі переорієнтації особистості правопорушника з кримінальної на прокримінальну. В зв'язку з цим, правильним видається до переліку суб'єктів, щодо яких складається досудова доповідь, віднести осіб, що обвинувачуються у вчиненні кримінальних проступків, а частину 2 статті 314⁻¹ КПК України викласти в наступній редакції: «Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального проступку, нетяжкого злочину або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості кримінального правопорушення, крім випадків, передбачених цим Кодексом». У разі якщо невключення цієї категорії осіб дійсно відповідає задуму провладних інституцій, ми вважаємо було б доцільно підтвердити свою позицію, вказавши, що відносно осіб, обвинувачених у вчиненні кримінальних проступків, досудова доповідь не складається, та внести зміни до частини 4 статті 314⁻¹ КПК України.

2.2. Механізм реалізації наглядової та соціально-виховної роботи при роботі із суб'єктами наглядової пробації

За багаторічну історію людства вчення про цілі та мету покарання проходило певні етапи розвитку, що безпосередньо впливало на діяльність органів та установ виконання покарань. Історія виділяє три етапи, на кожному з яких відношення до цілей покарання різнились та поступово трансформувались. На першому етапі цілі покарання зводились до помсти та виконувались відповідно принципу «око за око», другий етап характеризувався ціллю залякування, задля чого створювались досить суворі системи виконання покарань, і, нарешті, третій етап характеризувався виховними цілями, які ставились перед покаранням. Наразі державою висуваються умови, в яких визначальними складовими цілей покарання є не лише юридичні ознаки, тобто фактичне відбуття покарання за вчинене кримінальне правопорушення. Наріжним та таким, що має неабияку цінність для суспільства, є здатність злочинця у майбутньому не посягати на суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом. А досягається це заходами соціально-виховного впливу в процесі виправлення та ресоціалізації засуджених. Розглянемо значення цих категорій.

Дефініція виправлення надана у статті 6 КВК України, відповідно до якої виправлення – це процес позитивних змін, які відбуваються в особистості засудженого та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки. Наука кримінально-виконавчого права розглядає виправлення як один із напрямів діяльності органів та установ виконання покарань, який сприяє вихованню у засуджених соціально адекватних якостей, відновленню та розвитку соціально корисних зв'язків і відносин [95]. А.Х. Степанюк розглядає виправлення двовекторно, з одного боку - як процес та діяльність, з іншого - як спосіб, що використовується для досягнення виправлення й результати (критерії), за якими можна визначити, чи досягло воно мети. На думку науковця, виправлення полягає в тому, щоб шляхом

примусового впливу на засудженого внести корективи в його соціально-психологічні властивості, нейтралізувати негативні настанови, змусити дотримуватися положень закону про кримінальну відповідальність, прищепити повагу до закону [2, с. 9]. Проаналізувавши наукові підходи до правової категорії «виправлення», найбільш доречною та такою, що імпонує нам, видається позиція О.С. Турчиної - розглядати виправлення як переосмислення засудженим своєї негативної поведінки, вивчення причин, які її породжували, формування ціннісних орієнтирів людини, відмову від девіантного способу життя шляхом проведення всеохоплюючої, змістовної роботи із засудженим з метою подолання причин та факторів, що сприяли вчиненню злочину та зміни в свідомості злочинця певних вад на чинники, які б, навпаки, пробудили позитивні риси характеру особистості, що є стійкими за будь-яких умов [97, с. 7]. На нашу думку, виправлення слід розуміти як примусовий вплив на засудженого з метою внесення коректив в його (її) соціально-психологічні властивості, нейтралізацію негативного ставлення та забезпечення дотримання положень закону про кримінальну відповідальність і, що ще краще, прищепити повагу до закону. Досягнення такого результату визнається правовою корекцією, що є важливим результатом застосування покарання, значущим показником його ефективності [98].

Поряд із категорією «виправлення» існують різні підходи до визначення категорії «ресоціалізація». Ресоціалізація, згідно з КК України, - це свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його (її) до самостійного загальноприйнятого соціального та нормативного життя в суспільстві. Якщо виходити з етимології поняття «ресоціалізація» (від лат. *re* - префікс, що вказує на повторну, поновлювану дію, і *socialisation* - усупільнення, від. *socialis* - суспільний), то під ресоціалізацією у сфері виконання покарань необхідно розуміти процес підготовки засудженого до повернення у суспільство, що ґрунтується на відновленні позитивних зв'язків, відносин і розвитку у засудженої особи соціально корисних якостей [95].

Неможливо оминати думки науковців щодо вищезазначених дефініцій. Так І. С. Яковець розглядає ресоціалізацію як своєрідний феномен, що має три прояви: процес, результат і конкретні заходи, націлені на досягнення позитивного результату. На її думку, в ресоціалізації засуджених найважливішим є її осмислення не тільки як результату, а й певного, поділеного на декілька стадій, процесу подій, що відбуваються в житті цих осіб, і які пов'язані з набуттям ними таких позитивних людських якостей та рис, які дозволяли б твердити про переосмислення свого ставлення до людських взаємин, суспільного буття, свого місця в соціумі [99, с. 253].

О.І. Богатирьова висловлює думки з приводу того, що термін «виправлення», на відміну від терміну «ресоціалізація», може бути застосовано до засуджених, які відбувають покарання, не пов'язані із позбавленням волі, бо дана категорія засуджених під час відбування покарання залишається у суспільстві і є його повноправними членами, а тому у них не виникає потреби повертатися до життя у суспільстві. Покарання, не пов'язані із позбавленням волі, дозволяють залишити засудженого у суспільстві і дати йому можливість свідомо довести своє виправлення, не втративши при цьому соціально корисних та родинних зв'язків [95].

Вторячи, К.А. Калашнікова зважає на те, що особи, які відбувають покарання, не пов'язані з обмеженням чи позбавленням волі, та звільнені від відбування покарання з випробуванням не зазнають ізоляції від суспільства під час відбування покарання та виконання покладених на них рішень суду обов'язків, тому недоцільно звертатися до категорії «ресоціалізація», розглядаючи питання соціально-виховного впливу на зазначене коло правопорушників. Та пропонує визначати соціально-виховний вплив щодо даної групи осіб крізь призму виправлення – як сукупності заходів, які спрямовані на досягнення мети переосмислення негативної поведінки, відмову від девіантного способу життя шляхом формування ціннісних орієнтирів [100, с. 173]. Ми ж вважаємо, з огляду поділу в пенітенціарній педагогіці на пенітенціарну і пост-пенітенціарну, що «ресоціалізація»

виступає складною соціально-правовою категорією, яка охоплює різні аспекти відновлення соціальних зв'язків як під час, так і після відбування призначеного покарання.

Отже, забезпечення виправлення і ресоціалізації засуджених також є одним з найважливіших напрямків діяльності на сучасному етапі розвитку системи кримінально-виконавчих органів з метою забезпечення безпеки суспільства і можливості його нормального функціонування в контексті захисту прав і свобод людини і громадянина від протиправних посягань [98].

Намагаючись виправити людину, ми говоримо про зміну свідомості, як обов'язкового елемента «засвоєння покарання», що є процесом конструктивних та позитивних змін, які відбуваються в особистості засудженої особи та створюють у нього готовність до самокерованої поведінки в майбутньому. Звісно, можливо припустити, що здатність до поведінкової корекції певною мірою притаманна кожній в тому числі і засудженій особі, однак вважаємо за доцільне вказати на вагому роль, яку відіграють в цьому надважливому для суспільства процесі органи виконання покарань. Оскільки перебудова моральних поглядів і установок, переорієнтація кримінологічно значущих особистісних особливостей, надання цим особливостям іншого поведінкового вираження є кінцевою і головною метою всього процесу виконання кримінального покарання [101].

Тож розуміючи необхідність зміни тенденцій та вектору роботи із засудженими, ці кардинальні виклики часу в першу чергу відбилися на змінах у діяльності уповноважених органів з питань пробації, які за генезою свого створення мали витоки з КВІ. Автором у дослідженні вже зазначалось, що КВІ конструювали свою роботу відповідно до керівних нормативно-правових актів, домінуючою моделлю яких був контроль, що відбивалось на практичній діяльності виконання альтернативних позбавленню волі покарань. Говорячи досить спрощено, окрім виконання адміністративних стягнень, працівники КВІ виконували кримінальні покарання щодо 5 категорій осіб, засуджених до покарань у вигляді виправних, громадських робіт, позбавлення права обіймати

певні посади, направлення до виправних центрів засуджених до обмеження волі, а також умовного вироку як засобу кримінально-правового впливу. Зокрема, до функцій працівників КВІ входили такі, як забезпечувати і організовувати виконання вироків судів у відношенні осіб, засуджених із застосуванням статей 55, 56, 57, 61, 75 КК України; здійснювати контроль за засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням в порядку, передбаченому статтями 163-166 Кримінально-виконавчого кодексу України, звільненими умовно-достроково з місць позбавлення волі на підставі статті 81 КК України; планувати роботу інспекції, проводити систематичний аналіз роботи по якісному і своєчасному оформленню матеріалів при виконанні судових рішень; організовувати взаємодію з державними органами, органами місцевого самоврядування, власниками підприємств, установ, організацій або уповноваженими ними органами, громадськими організаціями з питань проведення виховної та індивідуально-профілактичної роботи з неповнолітніми засудженими, які перебувають на обліку КВІ; здійснювати та контролювати взаємодію з ОВС з питань проведення розшукових заходів стосовно неповнолітніх осіб, місцезнаходження яких невідоме та ін. [102, с.184]. На нашу думку, органи КВІ не використовували у своїй діяльності жоден з інструментів соціально-виховного впливу на асоціальну поведінку та зміну свідомості правопорушників у бік соціалізації.

Ряд новітніх законодавчих актів докорінно змінив принципи та підходи до виконання покарань та контролю за поведінкою підоблікових, які провадились КВІ протягом декількох десятиліть. Спочатку ЗУ від 05.02.2015 № 160-VIII «Про пробацію», а потім в свою чергу ЗУ від 07.09.2016 № 1492-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» додав до КВК України положення про те, що УОП в межах своїх повноважень забезпечує здійснення нагляду за засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей до трьох років;

виконання покарання у формі ЗЗПД, ГР, ВР; реалізацію пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими, до яких застосовано пробацію; здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у формі обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення; направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів; здійснення інших визначених законодавством заходів, спрямованих на виправлення засуджених і запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [103, с. 89]. Тобто проведення соціально-виховної роботи та реалізація пробаційних програм - це нові та додаткові завдання, які були покладені та стали слугувати сучасним інструментарієм співробітників під час роботи з підобліковими особами. Як влучно зазначив Л.Г. Остапчук, що саме запровадження пробації дозволить зосередити функції нагляду та соціально-виховної роботи (що передбачає й індивідуально-профілактичну роботу) із засудженими до альтернативних покарань у повноваженнях спеціального органу пробації. З'являться нові інструменти роботи із засудженими, що дозволять працювати конкретно з кожним випадком, визначати саме його проблемні питання й вирішувати їх, а не розпорошувати зусилля та час на «загальні штампи», у яких іноді відсутня потреба [104, с. 166]. Отже, орган пробації в Україні окрім природніх, усталених функцій з виконання альтернативних позбавленню волі покарань, нині здійснює нові - інноваційні внутрішньо-організаційні функції.

Розглянемо яким чином в правозастосовчій практиці реалізується діяльність органів пробації з виконання вищезазначених функцій. Механізм реалізації пробаційної діяльності в більшості є похідним від кримінально-виконавчої діяльності, як ми зазначали у дослідженні. Правовою основою діяльності служби пробації з реалізації здійснення наглядової та соціально-виховної роботи окрім профільного ЗУ «Про пробацію» є наказ МЮ України № 272/5 від 29.01.2019 року «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не

пов'язаних з позбавленням волі». Саме він визначає організацію здійснення УОП наглядових та соціально-виховних заходів до засуджених до покарання у виді ЗЗПД, ГР, ВР, засуджених, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено більш м'яким покаранням у виді громадських або виправних робіт, засуджених осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також організацію роботи уповноваженого органу з питань пробації щодо направлення осіб, засуджених до покарання у виді обмеження волі, до виправних центрів [24]. Тобто, порівнюючи нормативно-правові акти, якими регулювалась робота КВІ до 2015 року та нині, бачимо, що перелік покарань, альтернативних ув'язненню, в порівнянні з кримінально-виконавчою діяльністю залишився незмінним, змінилось лише внутрішнє змістовне наповнення діяльності. А чи змінилися функції? До функцій нагляду, яку органи пробації мають здійснювати при виконанні чинних судових рішень, відносяться ведення обліку засуджених осіб; їх виклик до уповноваженого органу з питань пробації; роз'яснення засудженим порядку та умов відбування покарання; здійснення контролю за виконанням засудженими обов'язків, встановлених законом та покладених судом; здійснення профілактичних та виховних бесід; у разі необхідності відвідування засуджених за місцем їх фактичного проживання (з метою контролю за поведінкою та способом життя); збір інформації, необхідної для оцінки ризиків вчинення повторних кримінальних правопорушень відповідно й здійснення оцінки ризиків вчинення ; вжиття заходів щодо недопущення або негайного припинення порушень вимог судових рішень; організація першочергових заходів з виявлення засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме; звернення до правоохоронних органів щодо розшуку засуджених осіб; щоквартальне надсилання запитів до підрозділів інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України, з метою з'ясування випадків учинення засудженими особами нових кримінальних та адміністративних правопорушень; у разі отримання інформації про вчинення

засудженими особами нових кримінальних правопорушень - здійснення запитів до органів досудового розслідування відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, з метою отримання інформації про внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та копії ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу стосовно засудженої особи або повідомлення слідчого, що такий захід не застосовувався; погодження засудженим особам виїзду за межі України; з метою усунення детермінант, які спонукали до вчинення кримінального правопорушення - проведення профілактичних бесід з батьками чи законними представниками неповнолітніх засуджених; скерування запитів до Головного центру обробки спеціальної інформації Державної прикордонної служби України для встановлення факту перетину засудженими особами державного кордону [24]. Як ми бачимо, в порівнянні з функціями, які було покладено на співробітників при реалізації кримінально – виконавчої діяльності до 2015 року, додатковими виявились здійснення профілактичних та виховних бесід; відвідування засуджених за місцем їх фактичного проживання (з метою контролю за поведінкою та способом життя), збір інформації, необхідної для проведення оцінки ризиків вчинення повторних кримінальних правопорушень; здійснення оцінки ризиків вчинення повторних кримінальних правопорушень. Нововведення значно розширили не лише кількісну, а й якісну складову форми роботи УОП. Можемо прийти до висновку, що навантаження на службову особу органу пробації, у зв'язку із виконанням нових завдань не тільки значно збільшилось, а й відповідно до реалій, що вимагають оперування знаннями в галузі не лише юридичної науки, - стало мультифункціональним. Як зазначає М. Тогочинський, забезпечення наглядової функцій вимагає багатовекторної організації підготовки персоналу на основі запровадження в освітній процес методик, що дозволяють опанувати необхідні знання та вміння з педагогіки та психології, логіки, медицини, конфліктології, соціології, кримінології тощо, вміти їх застосовувати у процесі роботи з правопорушниками, у тому числі з уразливими категоріями (жінки,

неповнолітні, особи, хворі на соціально небезпечні хвороби, особи пенсійного віку) [102, с. 185].

Підставою для реалізації завдань та функцій пробації є постановка на облік засудженої особи відповідно до судового рішення, що набрало законної сили, було скріплено підписом судді та завіреного печаткою суду. Оскільки автором неоднаразово на практиці здійснювались відповідні процедури, далі в дослідженні ми опишемо загальний механізм та порядок реалізації виконання судового рішення з практичної точки зору. Підкреслюємо *загальний* порядок, тому що виконання кожного альтернативного позбавленню волі покарання крім загальних містить в собі специфічні, притаманні лише певному виду процедури.

Одержавши копію судового рішення (вироку, ухвали винесеної в апеляційному чи касаційному порядку) та розпорядження про його виконання, орган пробації приводить його до виконання протягом десятиденного строку. При одержанні рішення важливо вивчити його зміст, встановивши наявність помилок чи опісок, оскільки на практиці трапляються непоодинокі випадки допущення працівниками суду досить критичних помилок, які ставлять під питання зміст виконання рішення. До прикладу вказуються різні установчі дані обвинуваченого (прізвища ім'я та по батькові, рік народження) в мотивувальній та резолютивній частині судового рішення. У такому випадку, до суду, що виніс рішення протягом триденного терміну, орган пробації має надіслати інформацію з метою отримання роз'яснень або усунення виявлених порушень. Незважаючи на наявність таких проблем, виконання судового рішення, за яким призначено певне правообмеження засудженій особі, не припиняється, а провадиться паралельно очікуванню на зміни у вирокі.

В день надходження до уповноваженого органу пробації судове рішення реєструється у журналі вхідної документації та так би мовити у одному з «профільних» журналів обліку засуджених до ГР, ВР, ЗЗПД або журналі обліку осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до

трьох років, обліку штрафів. Засуджена особа вважається такою, що перебуває на обліку, а судові рішення прийнятим до виконання саме з моменту дотримання цих процедур - з дня реєстрації копії судового рішення у відповідних облікових журналах. Про прийняття рішення суду до виконання орган пробації має в певний термін повідомити визначені, дотичні до своєї діяльності інстанції. Наказом МЮ України №272/5 від 29.01.2019 року «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі» цей термін визначено як десятиденний строк. Проте на практиці повідомлення направляються в той самий день, коли здійснюється реєстрація вироку, що допомагає не відтерміновувати момент сповіщення державних органів (знімається фактичне мозкове напруження співробітника щодо обрахунку кількості залишку днів) та вивільняти час для інших видів робіт. Тож відповідно наказу про прийняття судового рішення до виконання в обов'язковому порядку надсилаються: до суду, який ухвалив відповідне рішення - повідомлення, до підрозділів інформаційно-аналітичної підтримки територіальних органів Національної поліції – сповіщення про засуджену особу; до військового комісаріату за місцем реєстрації особи, що перебуває на обліку та підлягає строковій військовій службі – повідомлення про відстрочку призову засудженому – виклик про явку до уповноваженого органу пробації. Крім того, виходячи із практики, одночасно із вищезазначеними повідомленнями здійснюється направлення вимог до територіальних підрозділів інформаційно-аналітичної підтримки територіальних органів Національної поліції про встановлення випадків учинення засудженими особами нових кримінальних правопорушень, хоча керівний наказ встановлює строк направлення запитів - один раз на квартал. У свою чергу підрозділи інформаційно-аналітичної підтримки за запитами УОП надають інформацію щодо розшуку, притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності засуджених осіб, які перебувають на обліку в уповноваженому органі з питань пробації. Ця «пришвидшена» дія

виправдовує себе, оскільки за допомогою вимоги при прийнятті судового рішення до виконання неодноразово встановлювались факти нового притягнення засудженої особи до кримінальної відповідальності або факт його засудження та перебування в кримінально-виконавчих установах. Таким чином скорочується термін кримінально-правового реагування на подію, не застосовується механізм здійснення розшукових заходів для встановлення місцезнаходження засудженого. Це призводить і до економії часу та його вивільнення для вирішення інших поточних потреб, і як не сюрреалістично звучить по відношенню до Державного органу - економії фінансів співробітників. Оскільки всі супутні кошти, які витрачаються на здійснення розшукових дій щодо однієї особи (як мінімум 15 конвертів з марками, папір, кошти, пов'язані з транспортними витратами, кошти, які витрачаються на поповнення рахунку мобільного телефону для здійснення чисельних дзвінків) є коштами співробітника у провадженні якого перебуває вирок суду.

Хотілось би звернути увагу загалу на процес здійснення виклику особи до УОП з метою постановки на облік та виконання судового рішення. Відповідно пункту 2 розділу IV наказу МЮ України № 272\5 від 29 січня 2019 року «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі», на уповноважений орган з питань пробації покладається обов'язок повідомити засуджену особу про явку до уповноваженого органу з питань пробації шляхом вручення виклику, в якому міститься інформація про час, дату явки та перелік документів, які необхідно мати при собі. Проаналізувавши відповідний нормативний акт, можемо дійти висновку, що вручення виклику може бути здійснено декількома способами:

- особисто або через інших осіб з обов'язковим заповненням корінця, який в подальшому долучається до особової справи. При виході інспектора за місцем проживання, роботи чи навчання для особистого вручення виклику, у разі тимчасової відсутності засудженого за вказаним місцем перебування, виклик можливо вручити члену сім'ї засудженого або повнолітній особі, яка

мешкає з ним разом; адміністрації закладу за місцем роботи чи навчання засудженого. Наказом передбачається можливість вручення виклику для передачі «житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання засудженої особи». За сучасного стрімкого розвитку державності ми вважаємо цю конструкцію анахронізмом запозиченим із Житлового кодексу української РСР від 30.06.1983 року [105], яка з урахуванням існування об'єднань співвласників багатоквартирних будинків та квартальних комітетів на нашу думку потребує виключення із вищезазначеного нормативного акту;

- засобами телефонного зв'язку, про що уповноваженим органом з питань пробації складається довідка, де зазначаються дата та час телефонної бесіди, номер телефону, з якого та на який було здійснено дзвінок, зміст бесіди та дата і час, в які засуджена особа повинна з'явитись до уповноваженого органу з питань пробації;

- через національного оператора поштового зв'язку України. У наказі зазначено, що в разі направлення виклику таким чином дата явки має встановлюватися з урахуванням того, що засуджена особа має отримати виклик не *пізніше, ніж за три дні* до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. Тобто з урахуванням необхідності приведення вироку до виконання не пізніше десятиденного строку, особа має отримати листа не пізніше *шостого* дня після відправлення. Не дарма законотворець до поважних причин, що фактично позбавляють можливості явки до органу пробації у встановлений строк, відповідно частини 1 статті 34, частини 1 статті 37, частини 6, статті 41 КВК України відніс несвоєчасне одержання виклику засудженою особою. Бо, на жаль, строки пересилання простих поштових листів у межах міста не витримують ніякої критики та нормативно встановлених поштовим оператором два дні (строк без урахування вихідних та святкових) [106], оскільки лист направляється до адміністративного обласного центру, а лише потім повертається до міста-відправника та надалі за належністю. А виходячи з практики, ні про шостий та навіть ні про сьомий

день (з дня відправлення) отримання засудженою особою виклику до уповноваженого органу з питань пробації не йде мова.

З метою оптимізації діяльності органів пробації пропонуємо внести наступні зміни в підпункті 3 пункту 2 розділу IV наказу МЮ України №272\5 від 29 січня 2019 року слова *«не пізніше, ніж за три дні»* замінити словами *«не пізніше, ніж за день»*. Окрім того внести доповнення до пункту 4 розділу XX Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженою наказом ДСА України № 814 від 20 серпня 2019 року [107], яке б регулювало обов'язковість надання, окрім копії судового рішення та розпорядження, ще й копії розписки засудженого з ознайомленням необхідності явки до територіального підрозділу пробації та номером телефону (Додаток В). З цією метою пропонуємо в пункт 4 вищевказаної інструкції після слів *«що набрало законної сили»* додати слова *« та розписку засудженої особи»*.

Розглянутий перелік повідомлень, які надсилаються співробітниками органів пробації в день реєстрації судового рішення не є остаточним, оскільки не всі дії унормовано наказом МЮ України №272/5. Маємо зазначити, що до 11 травня 2021 року співробітництво уповноважених органів з питань пробації з Центрами соціальних служб для сім'ї дітей та молоді, які опікувались всіма верствами населення віком до 35 років, здійснювалось за спільним наказом ДДУ ПВП та Міністерством України у справах сім'ї молоді та спорту від 28.10.2008 р. за №288/4322 «Про затвердження Порядку взаємодії кримінально-виконавчої інспекції і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо забезпечення соціального супроводу у контролі за поведінкою дітей та молоді, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, звільнені від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково» [108]. Хотілось би звернути увагу на те, що процес співпраці державних органів був визначений ще у 2008 році і в світлі чисельних організаційних змін, що відбулись з утворенням структурних підрозділів уповноважених органів з питань пробації, дійсно потребував

докорінних змін. Однак відповідно наказу від 11.05.2021 № 1631/5/244 - був визнаний таким, що взагалі втратив чинність. Ураховуючи наголос зарубіжних партнерів, який робиться на необхідності всебічної соціальної роботи із правопорушниками, на сьогоднішній день форма взаємодії уповноважених органів з питань пробації та підрозділів соціальних служб для сім'ї дітей та молоді залишається не визначеною. Тож ми бачимо нагальну потребу розроблення з боку Міністерства юстиції України нового нормативно-правового акту, який би регулював Порядок взаємодії уповноважених органів з питань пробації і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо забезпечення соціального супроводу та контролю за поведінкою дітей та молоді, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, звільнені від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково.

Маємо зазначити, що всі вищезгадані повідомлення виготовляються та друкуються у двох екземплярах. Перший надсилається за приналежністю, другий підшивається в хронологічному порядку до особової справи, що заводиться поіменно на кожного підоблікового засудженого відповідно до призначеного виду покарання.

У день першого візиту засудженого до органу пробації персонал органу пробації проводить із засудженою особою бесіду, під час якої перевіряє документи, що посвідчують особу засудженого, з'ясовує відомості, що мають значення для виконання судового рішення (наявність документів, необхідних для працевлаштування, наявність судимостей, застосування амністії, стан здоров'я) повідомляє про право звертатись до соціальних служб з метою отримання соціальних послуг, документів, вирішення питань матеріального становища, тощо. І найголовніше - роз'яснює порядок та умови відбування покарання, права і обов'язки засуджених осіб та відповідальність за їх невиконання. Окрім визначених кримінальним та кримінально-виконавчим законодавством переліку обов'язків, суб'єкти пробації зобов'язані виконувати встановлені законом та покладені на них рішенням суду обов'язки; не вчиняти правопорушень; виконувати законні вимоги персоналу органу пробації;

надавати достовірну інформацію персоналові органу пробації [104, с. 168]. Обов'язки, які мають виконувати засуджені, випливають із всебічного вивчення обставин кримінального правопорушення та особи винного. У разі прийняття рішення про можливість виправлення засудженого без відбування покарання в кримінально-виконавчих установах, суди звільняють особу від відбування покарання з випробуванням (іспитовим строком) в порядку статті 75 КК України із застосуванням обов'язків, передбачених статтею 76 КК України. В осяжному майбутньому перелік обов'язків, які застосовуватимуться за рішенням суду, відповідно КК України буде зазнавати трансформацій. Певні зміни пов'язані із роботою з осучаснення КК України, усунення помилок, дублювань та приведенням його у відповідність до вимог та стандартів ЄС групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань реформи при Президентові України. Відповідно проєкту нового КК України під контрольними та реінтеграційними засобами пробації розуміють як звичні для нас обов'язки, передбачені статтею 76 КК України, що покладає суд на засуджених звільнених від відбування покарання з випробуванням:

- періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;
- повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання; так і частково видозмінені: в частині заборони виїзду без погодження з органом пробації не лише за межі України, а й на тимчасово окуповану територію. Іноваціями реінтеграційних засобів пробації є встановлення обов'язків, які раніше законодавцем не вносились до кримінального закону:
- участь у складанні та реалізації індивідуального плану реінтеграції в суспільство;
- проходження навчання чи професійної підготовки;
- проходження курсу консультацій у психолога;
- забезпечення догляду за дитиною та її виховання [109, с. 90].

Так історично склалось, що категорія осіб засуджених, звільнених від відбування покарання з іспитовим строком, що перебувають на обліку УОП, є найбільш чисельною. Відповідно до останніх статистичних даних станом на 01.12.2022 р. на обліку УОП нашої держави загалом перебувало 64 304 тисяч засуджених осіб, з них 47 116 тисячі звільнені з випробуванням, що в процентному співвідношенні складає 73% від загальної чисельності [110]. При звільненні від відбування покарання з випробуванням протягом визначеного судом іспитового строку особа має не тільки не вчинювати нових злочинів, а й виконати покладені на неї певні обов'язки. Характер обов'язків, які можуть бути покладені на особу судом, визначає ефективність звільнення від відбування покарання з випробуванням, має суттєвий вплив на можливість проводити повноцінну профілактичну роботу із засудженими та здійснювати якісний контроль за ними [111, с. 143]. Відповідно конструкції стаття 76 КК України за структурою складається з основних та додаткових обов'язків, які, в свою чергу відповідно думки Є.О. Письменського, «мають пасивний (не вчиняти чи утриматися від учинення яких-небудь дій) та активний (здійснити конкретні дії) характер. Дістають вияв або у вигляді безпосередньої вимоги щодо певної поведінки, або як заборона на здійснення чого-небудь». Маємо зазначити, що у редакції частини 1 статті 76 КК України до 2016 року покладання обов'язків взагалі було виключно правом суду, яким судова влада користувалась вибірково чи могла не використовувати взагалі. Як вказують науковці майже на 67 % засуджених покладался обов'язок повідомляти про зміну місця перебування, не виїжджати за межі України на постійне місце мешкання, з'являтися на реєстрацію, на 33,2 % – жодні обов'язки не покладались взагалі! [112, с. 121]. З проявами законодавчої недосконалості ми безпосередньо стикались під час практичної діяльності, а саме щодо особи 1987 р.н., засудженого 17.07.2014 року одним із районних судів міста Кривого Рогу за частиною 1 статті 185 КК України до 1 року обмеження волі та на підставі статті 75 КК України звільненого від відбування покарання з випробуванням на 1 рік. При винесенні вироку, суд не поклав на особу,

звільнену від відбування покарання з випробуванням, обов'язки згідно статті 76 КК України, що фактично позбавило можливості здійснювати контроль за поведінкою підоблікової особи, оскільки протиправним було встановлювати явку реєстрацію. Найскладніше було усвідомлювати свою безпорадність та нівелювання кримінально-виконавчої діяльності як такої, оскільки засуджений мав право не лише не повідомляти про зміну місця проживання, роботи (тобто абсолютно законно вільно жити в іншій області), більш того, міг виїхати за межі України на постійне місце проживання. Тобто офіційно ми не мали жодних інструментів впливу на засудженого, у результаті чого не міг бути забезпечений і реальний контроль за його поведінкою, оскільки надіслані повідомлення до суду та районної прокуратури так і залишились без руху. На щастя, засуджений протягом року не виїжджав навіть за територію району, за викликами, які йому вручались для проведення індивідуальних бесід, з'являвся та не звинувачував співробітників кримінально-виконавчого органу у неправомірності дій щодо нього. По закінченню іспитового строку був звільнений та знятий з обліку. Хоча вищенаведене виконання вироку у правозастосовчій практиці можна назвати успішно реалізованим радше дякуючи щасливому збігу обставин.

Після набрання чинності ЗУ № 1492-VIII від 07.09.2016 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» 76 стаття КК України зазнала змін, що на наш погляд усунуло двоякість тлумачення і застосування норм. Її перша частина (основні обов'язки) та третя (додаткові) у кримінальному законодавстві набули наступного вигляду:

1. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням суд *покладає* на засудженого такі обов'язки:

- 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;
- 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання.

3. На осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, суд *може додатково покласти* такі обов'язки:

- 1) попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого;
- 2) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації;
- 3) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано відповідну посаду (роботу);
- 4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою;
- 5) пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб;
- б) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля.

На особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, суд *покладає обов'язки, передбачені частиною другою цієї статті*, необхідні і достатні для її виправлення з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання.

Однак постає питання чи не помилився законодавець в частині викладення норми? В абзаці 1 частини 3 статті 76 зміст *«може додатково покласти»* передбачає не заборону, а скоріше право застосування норми судовими органами.

Якщо ж зважати на конструкцію вже 8 абзацу частини 3 статті 76 то тлумачення слова *«покладає»* містить в собі імперативну вимогу. Крім того чомусь покладатись мають обов'язки передбачені *«частиною другою цієї статті»*. Якщо ми звернемося до частини 2 статті 76, вона викладена наступним чином «на осіб, засуджених за злочини, пов'язані з домашнім насильством, суд може покласти інші обов'язки та заборони, передбачені

статтею 91¹ цього Кодексу», тобто обмежувальні заходи які мають застосовуватись до осіб, що винні у домашньому насильстві. І вже в цій статті викладено перелік обов'язків відповідно обмежувальним заходам, які паралельно з призначенням альтернативного позбавленню волі покарання чи іспитового терміну знову ж таки «*можуть*» бути покладені. До них відноситься:

- 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;
- 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;
- 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;
- 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;
- 5) направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми.

Проаналізувавши вищевикладені норми, нам видається наступне: зміст абзаців 1 та 8 частини 3 мають спільне логічне спрямування, оскільки в абзаці 8 розкриваються та уточнюються певні ознаки, що мають значення при призначенні покарання; абзац 8 не відноситься до частини 2 статті 76 КК України.

Розглянемо порядок дій УОП при нагляді за засудженими, яким встановлено судом найбільш «популярні» обов'язки. Як ми вже зазначали, це обов'язки повідомляти про зміну місця проживання, роботи, навчання; не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації. Про зміну місця проживання засуджені особи повідомляють уповноважений орган з питань пробації протягом трьох днів до їх зміни або

після у письмовій формі. Після чого до уповноваженого органу з питань пробації за новим місцем проживання у триденний строк надсилається запит про перевірку факту прибуття та проживання засудженої особи за новою адресою. Уповноважений орган з питань пробації за новим місцем проживання у десятиденний строк здійснює таку перевірку і в разі позитивного результату робить запит на особову справу, після отримання якої у триденний строк надсилає підтвердження про її отримання [24]. Як бачимо порядок дій досить чіткий та зрозумілий. І якщо щодо процесу контролю та нагляду за суб'єктами пробації, на яких покладено обов'язок «повідомлення про зміну місця мешкання», сумнівів та протиріч при практичній роботі не виникає, то щодо виконання обов'язку «не виїжджати за межі без погодження з уповноваженим органом з питань пробації», незважаючи на чисельні розробки з методології пробаційної діяльності, вони наявні. Тому потрібно провести більш ретельний аналіз питання та за його наслідками внести зміни до нормативно-правових актів. Відповідно до розділу V «Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі» для отримання погодження на виїзд з України засуджені до ЗЗПД, ГР, ВР, звільнені з випробуванням, на яких судом покладено обов'язок не виїжджати з України без погодження з УОП, подають до уповноваженого органу з питань пробації заяву про погодження на виїзд та долучають підтвердні документи про необхідність виїзду з України (відповідний наказ МОЗ України про направлення на лікування за кордон або лист-підтвердження закордонного лікувального закладу про згоду прийняти особу на лікування або обстеження, копія довідки про смерть або копія висновку лікаря про хворобу близьких родичів, довідка з місця роботи про необхідність виїзду за кордон, копія довідки про вступ до навчального закладу, місцезнаходження якого за кордоном тощо). Якщо підтвердні документи викладені іноземною мовою, засуджена особа повинна надати переклад цих документів, здійснений суб'єктом господарювання, який має право на надання послуг перекладу [24]. Тобто, як ми бачимо, нормотворцем

вказано вичерпний перелік випадків, у яких УОП надає засудженому погодження на виїзд, з яким ми цілком згодні:

- потреба у проходженні курсу лікування або обстеження;
- у разі смерті або хвороби близьких родичів чи членів сім'ї;
- направлення засуджених осіб у відрядження з місця роботи;
- навчання за кордоном .

Натомість нам незрозуміло чому до підтвердних документів, які мають накопичуватись в особовій справі, МЮ висувуються різні вимоги. В одних випадках це оригінали документів (наказ МОЗ про направлення на лікування за кордон або лист-підтвердження закордонного лікувального закладу про згоду прийняти особу на лікування\обстеження, довідка з місця роботи про необхідність виїзду за кордон) в інших же передбачено копії (копія довідки про смерть або копія висновку лікаря про хворобу близьких родичів, копія довідки про вступ до навчального закладу).

Якщо це довідка з місця роботи засудженої особи - не вбачається проблематичним надати до уповноваженого органу з питань пробації її оригінал навіть «на офіційному бланку підприємства або з зазначенням реквізитів підприємства». Окрім того, відповідною вказівкою рекомендовано також «витребувати з місця роботи засудженої особи її посадові інструкції для підтвердження інформації про те, що до повноважень цієї особи за посадою належить відрядження за кордон» [113, с. 1]. Цікава конструкція, яка з першого погляду направлена на полегшення та повноту збору даних. З іншого ж – не має логічного продовження та не моделює хоча б альтернативну практичну дію співробітника, в разі відсутності в посадовій інструкції засудженого повноважень щодо відрядження, залишаючи діяти на власний розсуд. За подібною системою «благо-відсутність альтернативи» ми вважаємо сконструйовано у вказівці наступну рекомендацію « у разі виникнення сумнівів щодо достовірності поданих засудженою особою довідок з місця роботи рекомендовано здійснювати ідентифікацію юридичної особи або її відокремленого підрозділу, громадського формування, що не має статусу

юридичної особи, фізичної особи-підприємця через безкоштовний пошук відомостей у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, громадських формувань. Також можна запропонувати засудженому надати відомості з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків про джерела виплачених доходів та утриманих податків (для підтвердження місця роботи). У разі відмови надати такі відомості рекомендовано відвідати засудженого за місцем роботи для перевірки факту працевлаштування». З доступом до відкритих реєстрів МЮ, звісно, проблем не виникатиме, і це благо, а ось пропонувати засудженому повідомити про доходи, на наш погляд, це вже межує з порушенням конституційних прав особистого життя засудженої особи.

Якщо це наказ МОЗ України про направлення на лікування за кордон - з урахуванням складності проходження підготовки та кількості документів, що необхідно зібрати для отримання медичної допомоги в закордонній державі відповідно «Порядку направлення громадян України для лікування за кордон» наврядчи доцільно витребовувати з особи, яка за рішенням комісії МОЗ направляється на лікування за кошти Державного бюджету України, «золотий» оригінал відповідного наказу. Хоча законодавством не передбачено диференціації хворих, адже лікування за кордоном визначено як винятковий захід для громадян, захворювання яких не лікується в Україні, незалежно від віку, статі, соціального походження, майнового стану та інших ознак [114]. Ми припускаємо, що не всі можуть скористатись цим благом... І якщо гіпотетичній особі держава шляхом закордонного лікування все ж таки здатна подарувати можливість життя, на нашу думку, немає підстав витребовувати оригінал вищезазначеного наказу до уповноважених органів з питань пробації.

З метою уніфікування підходів до отримання та накопичення підтвердних документів про строкову можливість виїзду за межі України ми пропонуємо внести зміни у пункт 1 Розділу V наказу Міністерства юстиції України від 29 січня 2019 року № 272\5 «Про затвердження Порядку

здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі» (далі – Порядку), закріпивши можливість подання до уповноваженого органу пробації *копій* підтвердних документів (разом з оригіналами). Оригінали після звіряння належить повернути засудженому, копії, на нашу думку, повинні містити відмітки «згідно з оригіналом» та бути засвідчені власноручним підписом як суб'єкта пробації, так і співробітника, у провадженні якого перебуває запит та копії, долучені до особової справи засудженого.

Далі, у другому абзаці пункту 1 Розділу V Порядку, зазначено, що заява про погодження на виїзд з України розглядається УОП *не більше п'яти днів*. За результатами розгляду, з якого виноситься постанова про погодження на виїзд з України засудженої особи (відмову у погодженні). Про погодження (відмову у погодженні) на виїзд з України уповноважений орган з питань пробації інформує осіб, у день винесення відповідної постанови [24]. З огляду на навантаження працівників пробації та недопущення порушення конституційного права на відпочинок у вихідні та святкові дні, ми пропонуємо конкретизувати термін розгляду заяви та вказати «*не більше п'яти робочих днів*».

Третій абзац пункту 1 Розділу V Порядку встановлює, що в заяві засуджена особа зазначає термін, на який вона планує виїхати за кордон та зобов'язується у разі погодження на виїзд з України *повідомити* уповноважений орган з питань пробації про прибуття в Україну *наступного дня* після спливу зазначеного терміну [24]. Спосіб повідомлення більш детально вказаний в рекомендаційній вказівці Державної установи «Центр пробації» від 31.05.19 року № 2021\1\ян-19 з яким ми повністю погоджуємось. Отже, працівник органу пробації повинен відібрати письмове пояснення, у якому особа власноруч зазначає усі обставини виїзду з України, термін виїзду та дату повернення до України. Вручити виклик (нам вбачається скоріше корінець виклику, оскільки виклик має бути долучено до особової справи) до УОП упродовж *трьох робочих днів* після повернення до України.

Другий абзац пункту 2 Розділу V Порядку, у разі винесення постанови про погодження на виїзд з України, уповноважений орган з питань пробації передбачає інформування *територіального органу Національної поліції України* за місцем розташування УОП про надання дозволу на виїзд засудженого з України. Ми частково погоджуємось з твердженням нормативно-правового акту та доцільністю цієї необхідності, однак вважаємо що Національна поліція не є єдиним органом, який необхідно сповіщати про строковий виїзд засудженого за межі України. Тому пропонуємо у другому абзаці пункту 2 Розділу V «Порядку...» після слів *«інформує територіальний орган Національної поліції України за місцем розташування уповноваженого органу з питань пробації»* доповнити словами *« та Державну прикордонну службу України»*. Тим паче, МЮ України рекомендована певна «комунікація» при здійсненні нагляду та проведенні соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Так відповідно листа МЮ України від 21.09.2017 року N 976/24.1/48-17 після постановлення на облік засуджених до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб звільнених від відбування покарання з випробуванням, на яких покладено обов'язок не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації, уповноважений орган з питань пробації надсилає до Головного центру обробки спеціальної інформації Державної прикордонної служби України доручення щодо заборони виїзду з України на підставі Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон [115].

Вивчаючи можливість надсилання сповіщення органом пробації про строковий виїзд засуджених за межі України, нами було досліджено не лише постанову КМУ від 17 квітня 2013 року № 280 «Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний

кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», а й ряд важливих для розгляду вищезазначеної проблеми постанов та розпоряджень Кабінета міністрів України, що встановлюють правосуб'єктність кримінально-виконавчого органу.

Так КМУ 18 травня 2016 року постановою № 343 «Про деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» ліквідовує Державну пенітенціарну службу, покладає завдання і функції з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації на Міністерство юстиції. Та визначає, що МЮ є правонаступником Державної пенітенціарної служби при реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Того ж дня, але вже постановою № 348 «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції», були ліквідовані територіальні органи управління Державної пенітенціарної служби та створені міжрегіональні управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції [116].

Надалі міністр юстиції України, керуючись частиною 12 пунктом 13¹ постанови КМУ від 02.07.2014 р. № 228 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України», відповідно якого для забезпечення виконання завдань ДКВС має право утворювати уповноважені органи з питань пробації, [117] висунув пропозицію щодо утворення ДУ «Центр пробації». І відповідно розпорядження КМУ від 13 вересня 2017 року № 655-р за пропозицією МЮ з 1 січня 2018 року була утворена ДУ «Центр пробації» [118]. Яка є юридичною особою, неприбутковою державною установою, створеною для забезпечення виконання завдань ДКВС України з питань пробації і безпосереднього спрямування та координації діяльності уповноважених органів з питань пробації, що належить до сфери управління Мін'юсту. У структурі Центру пробації функціонують уповноважені органи з питань пробації як відокремлені структурні підрозділи (філії) [119]. Тобто

певною організаційно-правовою структурою, яка функціонує на теперішній час, здійснюючи виконання альтернативних покарань та пробаційної діяльності є ДУ «Центр пробації». Тепер повернемося до можливості її комунікації з Головним центром обробки спеціальної інформації Державної прикордонної служби України. Аналізуючи постанову КМУ від 17 квітня 2013 року № 280 ми стикаємось з двома проблемами, які є дотичними до нашого дослідження та потребують вирішення. Перша – відповідно до пункту 5 уповноважені державні органи можуть надавати доручення щодо заборони виїзду з України певних категорій осіб: яких за рішенням слідчого судді, суду тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі тих, до яких застосовано запобіжний захід, передбачений КПК України, за умовами якого передбачено таке обмеження (додаючи при цьому копію рішення). Ухвалюючи судові рішення в порядку статті 75 КК України судом може бути встановлено обов’язок не виїжджати за межі України без погодження з УОП, однак при ухваленні рішення за яким особа засуджується до ГР, ВР, ЗЗПД позначки щодо заборони виїзду не робляться. Хоча містяться у статтях 34, 37 та відповідно 42 КВК України, які забороняють засудженим без погодження з уповноваженим органом з питань пробації виїжджати за межі України.

Друга - відповідно пункту 6 до переліку уповноважених державних органів, які мають право підпису та надання доручень щодо контролю за перетином певних осіб державного кордону є голови\директори або керівники структурних підрозділів СБУ, ДФС, ДМС, НАБУ, ДБР, Генеральної прокуратури, Національної поліції. В контексті виконання покарань зазначено лише заступника Міністра юстиції, начальників міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Мін’юсту або їх заступників! Однак міжрегіональні управління з питань виконання покарань та пробації, як ми досліджували вище з 2018 року нажаль не мають ніякого відношення до провадження пробаційної діяльності. Також маємо зазначити, що відповідно постанови КМУ від 05.02.2020 № 48 «Про перейменування деяких територіальних органів Міністерства юстиції» [120] територіальні

органи Міністерства юстиції мають назву міжрегіональні управління з питань виконання кримінальних покарань, що не враховано у «Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України». Окрім того орган Держприкордонслужби не приймає доручення до виконання у разі, коли доручення надійшло за підписом посадової особи, не зазначеної у цьому Порядку.

Отже, керуючись аналізом вищезазначених постанов можемо прийти до висновку, що нині надсилання доручень щодо контролю за перетином кордону осіб, які позбавлені цього права взагалі та права тимчасового виїзду у зв'язку із винятковими обставинами зокрема, неможливі та лежать поза правовими нормами. Для продовження\ впровадження виконання відповідної функції одним із варіантів вирішення цієї проблеми, ми бачимо внесення змін до пунктів 5 та 6 постанови КМУ від 17 квітня 2013 року № 280 «Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [121].

Тож пропонуємо абзац 2 пункту 5 викласти у наступній редакції «заборони виїзду з України осіб, яких за рішенням слідчого судді, суду тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі тих, до яких застосовано запобіжний захід, передбачений Кримінальним процесуальним кодексом України, за умовами якого передбачено таке обмеження *або наявності законних підстав передбачених Кримінально-виконавчим кодексом України*». Пункт 6 доповнити абзацем наступного змісту «*директора Державної установи «Центр пробації», начальників відокремлених структурних підрозділів (філій) чи їх заступників*»

Нами було розглянуто обов'язки, які так би мовити є «базовими» для всіх видів альтернативних покарань, що встановлюються відповідно судових

рішень. В той же час маємо зауважити, що кожному виду покарань альтернативних позбавленню волі притаманні певні специфічні ознаки, які і визначають аутентичність провадження нагляду при їх виконанні.

Так специфіка наглядової пробації засуджених до ЗЗПД полягає в провадженні контролю за обмеженням можливості виконувати функції та провадити діяльність заборонену судовим рішенням. Співробітник органу пробації повинен встановити яку посаду засуджений обіймає та який вид робіт виконує і відповідно видати певний «заборонний припис» установі, органу, організації в якій працює засуджена особа. З цією метою засуджений до ЗЗПД надає довідку чи копію трудового договору, а УОП надсилає власнику підприємства копію судового рішення та повідомлення (відповідно статті 32 КВК України) з вимогою звільнити засуджену особу з забороненої посади або від певного виду професійної діяльності. Згодом представник УОП здійснює перевірку: засудженого до ЗЗПД за місцем роботи, трудового договору і посадової інструкції засудженого до ЗЗПД, стану виконання судового рішення власником підприємства. У разі, якщо контролю потребує особа засуджена до позбавлення права керувати транспортними засобами «заборонний припис» за місцем роботи не видається. Насомість, відповідно статті 33 КВК України, разом із копією судового рішення надсилається до органів, які мають право анулювати дозвіл на зайняття певними видами діяльності.

При подальшому виконанні судового рішення, з метою здійснення контролю співробітник УОП :

- надсилає до Державної податкової служби України запити в електронній формі на отримання інформації з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків про джерела отримання засудженими до ЗЗПД доходів;
- проводить з відповідними підрозділами, які відповідають за безпеку дорожнього руху, звірки обліку та вилучення посвідчень водія у осіб, засуджених до позбавлення права керувати транспортними засобами.

Якщо розглядати виконання покарання у вигляді ГР, воно відповідно законодавства відбувається засудженими протягом встановленого вироком суду часу у вільний від роботи чи навчання час. Тому під час першої бесіди із засудженим співробітник УОП з'ясовує вид діяльності та вивчає документи з місця роботи\навчання про графік роботи (навчання). Якщо вищевказані документи дозволяють відпрацьовувати законодавчо обумовлені години, засудженому видається направлення для відбування призначеного вироком суду покарання. Відповідно направлення особа має неухильно з'явитись та приступити до відбування ГР не пізніше дати, вказаної у документі (зазвичай день наступний за врученням). У разі нез'явлення без поважних причин до підприємства, така дія вважається ухиленням від відбування покарання, наслідком якої є застосування УОП до засудженого письмового попередження. Також ухиленням вважається: систематичне невиконання встановлених обов'язків, порушення порядку та умов відбування покарання, невихід більше двох разів протягом місяця на громадські роботи без поважних причин, допущення більше двох порушень трудової дисципліни протягом місяця, поява на роботі в нетверезому стані, наркотичного\ токсичного сп'яніння. У відношенні «ухилянта» УОП надсилає матеріали до правоохоронних органів для вирішення питання про притягнення засудженого до кримінальної відповідальності відповідно частини 2 ст. 389 КК України.

Види безоплатних суспільно корисних робіт, які можуть виконувати засуджені до ГР, а також перелік підприємств, на об'єктах яких здійснюється виконання безоплатних суспільно корисних робіт визначаються органами місцевого самоврядування. З цією метою у грудні кожного року уповноважені органи з питань пробації готують листи – звернення, за місцем провадження пробаційної діяльності із клопотанням, щодо розгляду та затвердження.

Специфікою провадження нагляду при виконанні даного виду покарання є здійснення контрольних перевірок, результатом яких є здійснення контролюючих функцій не лише за засудженим, а й за реалізацією законодавчо обумовлених обов'язків адміністрацією підприємства. До

обов'язків власника підприємства або уповноваженого ним органу за місцем відбування засудженими покарання у виді громадських робіт відноситься:

- контроль за виконанням засудженими визначених для них робіт та дотриманням правил техніки безпеки;
- своєчасне повідомлення УОП про ухилення засудженого від відбування покарання та переведення його на інше місце роботи, появу на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, порушення громадського порядку;
- ведення обліку та щомісячне інформування уповноваженого органу з питань пробації про кількість відпрацьованих засудженим годин і його ставлення до праці.

За невиконання уповноваженою особою підприємства обов'язків, УОП може надіслати матеріали правоохоронним органам для відповідного реагування для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності.

Оскільки строк покарання у виді ГР обчислюється в годинах, протягом яких засуджений працював за визначеним місцем роботи, співробітник УОП веде сумарний облік відбутого часу. Відбувається це на підставі щомісячно наданих підприємством, організацією табелів де поденно зазначається відпрацювання чи відсутність засудженого. Саме табель обліку робочого часу і є тим підтвердним документом, на основі якого після відпрацювання встановленої судовим рішенням кількості годин, УОП припиняє покарання та знімає засудженого з обліку.

Серед значного масиву роботи що провадиться уповноваженими органами з питань пробації, з метою виправлення та ресоціалізації осіб засуджених до покарань альтернативних позбавленню волі, маємо звернути увагу на такий елемент роботи пробаціонера як оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення. Персоналом проводиться оцінка ризиків учинення засудженою особою повторного кримінального правопорушення, проводиться мотиваційне інтерв'ювання і консультування

засуджених, визначаються криміногенні потреби правопорушника та відповідно рівень необхідного втручання, визначаються можливості державних і недержавних інституцій у соціальній сфері, місцевої громади, які можуть надати послуги засудженій особі. Усі ці заходи відображаються в індивідуальному плані роботи із засудженою особою [122, с. 11] який спрямований на нейтралізацію кримінально-протиправної поведінки засуджених, яка формується під впливом низки чинників, основними з яких є прагнення особи отримати бажаний результат, якого не можна досягти правомірним шляхом [123, с. 653]. Саме вірне трактування та використання оцінки ризиків, проведеної на основі кримінологічного профілю засуджених, визначення та аналіз факторів ризику повторного кримінального правопорушення зумовлює вибір форм та методів подальшої роботи із суб'єктами пробації. А в разі вірного проведення цієї роботи – убезпечення суспільства від нових кримінально-протиправних посягань з боку засуджених.

З урахуванням проведених досліджень і вивчення міжнародного досвіду Департаментом пробації МЮ за консультаційної підтримки експертів Євросоюзу було розроблено національний інструмент оцінки ризиків та Інструктивно-методичні матеріали щодо оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, які з грудня 2015 року вивчалися персоналом органів пробації з метою використання у роботі.

З метою підвищення ефективності інструменту оцінки ризиків за сприяння експертів Євросоюзу проводиться його валідація. Нині інструмент вже пройшов етапи достатньої та конструктивної валідації й перебуває на етапі прогностичної валідації. Валідація національного Інструменту оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення проводиться з метою підготовки обґрунтованих індивідуальних висновків про фактори ризику, що впливають на поведінку засудженого та потребують першочергових заходів з реабілітаційного впливу в умовах вільного суспільства. Черговий етап валідації Оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення був завершений 01 березня 2019 року. З

метою підготовки до проведення цього етапу 13-14 грудня 2018 року за підтримки EU Project «Pravo-Justice» у м. Києві відбувся тренінг «Практичні аспекти роботи з оцінкою ризику вчинення повторного кримінального правопорушення».

Участь у тренінгу взяли представники ДУ «Центр пробації», співробітники уповноважених органів з питань пробації з понад десяти регіонів України, а також експерт проекту ЄС «PRAVO – JUSTICE» Деніел Кларк [124].

Пропонуємо детальніше розглянути можливості використання оцінки ризику, механізм реалізації якої затверджено наказом МЮ України №2020/5 від 26.06.2018 року «Про затвердження Методичних рекомендацій оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення повнолітніми особами, які вчинили кримінальні правопорушення (обвинувачуються у вчиненні кримінальних правопорушень)». Відповідний інструмент - методика оцінки ризиків, базується на принципі ризику, потреб та чутливостей. Оцінка ризиків учинення повторного кримінального правопорушення – результат аналізу впливу чинників ризику на ймовірність виникнення протиправної поведінки засудженого, її можливих наслідків, визначення криміногенних потреб і заходів щодо їх мінімізації. Форма оцінки ризиків, проведення аналізу чинників ризику та визначення рівнів ризику здійснюються персоналом органу пробації на підставі інформації, отриманої у встановленому законом порядку від засудженого, інших осіб, державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій [125]. Структурно форма, складається з чотирьох розділів: статичні фактори, ризик шкоди життю та здоров'ю, динамічні фактори та підсумкова матриця, за допомогою якої й відбувається остаточне визначення рівня ризику вчинення повторного кримінального правопорушення (низький, середній або високий). Статичні фактори в процесі роботи з правопорушником є незмінними, їх встановлення та оцінка дає змогу визначити рівень впливу історії правопорушень на протиправну поведінку та встановити найбільш доречну інтенсивність

застосування контрольних заходів. Ризик шкоди життю та здоров'ю визначається шляхом встановлення наявності характеру насильницьких дій що стосувались минулих правопорушень; здатності засудженого до здійснення потенційної шкоди суспільству або окремим громадянам; підстав та обставин, що можуть призвести до підвищення ризику нанесення шкоди. За результатами розгляду розділу робиться висновок про наявність або відсутність потенційних підстав ймовірності настання насильницьких дій, заходів, застосування яких здатне стримати правопорушника від вчинення насильницьких дій. Динамічні фактори є найбільш мобільними та рухомими, мають тенденцію до швидкої зміни. Однак потребують найбільшої пильності та уваги з боку співробітників пробації, оскільки мають зв'язок з соціально-психологічними особливостями правопорушника, його оточенням, усвідомленням та прийняттям скоєного, мотивацією до змін. Відповідно, впливаючи на потреби правопорушника, декриміналізуючи та змінюючи кут акценту, співробітник пробації здатен корегувати та змінювати спосіб мислення і як наслідок - поведінку засудженого; інтенсивність необхідних наглядових та контрольних втручань. Від вірного встановлення співробітником УОП кримінологічного профілю, кола проблем та потреб суб'єктів пробації, визначення криміногенних факторів, що зумовили кримінальну протиправну поведінку засуджених залежить з'ясування вірогідності та ступеня ризику вчинення повторних кримінальних правопорушень. Не дарма нормотворець, нарівні з іншими, до основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених законодавчо відносить пробацію та соціально-виховну роботу. Пробаційна діяльність щодо провадження соціально-виховної роботи унормована МЮ України від 18.08.2017 року № 2649/5 «Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації», наказом МЮ України № 272\5 від 29 січня 2019 року «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням

волі». Відповідно якого, при проведенні соціально-виховної роботи уповноважений орган з питань пробації забезпечує:

- 1) складання індивідуального плану роботи із засудженими особами з урахуванням оцінки ризиків;
- 2) аналіз виконання індивідуального плану роботи із засудженими особами;
- 3) аналіз виконання засудженою особою обов'язків, покладених на неї судом та відповідно до закону;
- 4) застосування диференційованого підходу під час надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги засудженим особам;
- 5) сприяння працевлаштуванню, залученню до навчання, участі у виховних заходах та соціально корисній діяльності засуджених осіб;
- 6) сприяння у вирішенні соціальних проблем неповнолітнього, конфліктних ситуацій у сім'ї, зокрема інформування соціальних служб, служби у справах дітей, правоохоронних органів щодо батьків, законних представників, які не займаються вихованням дітей чи вчиняють стосовно них домашнє насильство;
- 7) сприяння в залученні неповнолітніх засуджених осіб до навчання та здобутті ними повної загальної середньої освіти;
- 8) ініціювання перед службами у справах дітей, структурними підрозділами з питань охорони здоров'я місцевих державних адміністрацій питання щодо направлення неповнолітнього до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги [24].

Вищевикладене свідчить про те, що оцінка ризиків є важливим елементом соціально-виховної роботи та інструментом процесу визначення особистісних чинників протиправної поведінки засуджених. Є підґрунтям для спрямування подальшої роботи та створення сприятливих умов для ресоціалізації, розвитку та інтеграції внутрішніх ресурсів осіб засуджених до покарань не пов'язаних з позбавленням волі.

Висновки до розділу 2

1. Досудова пробація є певним підґрунтям, продовжувальною ланкою на шляху до якісної реалізації соціально-виховної роботи, як однієї з функцій наглядової пробації.

2. Застосування досудової пробації у зарубіжних країнах порівняно з вітчизняним законодавством має спільні та відмінні риси. Спільними є – складання досудової доповіді для подачі в судові органи, необов'язковість прийняття рішення про підготовку досудової доповіді, індивідуальність щодо кожного конкретного випадку. Відмінність - більш широкий застосовний суб'єктний склад: обвинувачений (а не підозрюваний); ініціювання складання доповіді - судом, прокурором, обвинуваченим, захисником. Зібрана інформація (відсутність події або складу злочину) не використовується в якості підстави для закриття кримінального провадження.

3. Проблемами при реалізації досудової пробації є: законодавча невизначеність органу пробації, який повинен готувати досудову доповідь; відсутність механізму залучення органом пробації перекладача для роботи з іноземцями; неузгодженість термінології у зв'язку із законодавчими змінами. З метою усунення протиріч та підвищення ефективності механізму реалізації досудової пробації пропонуємо викласти частину 2 статті 314⁻¹ КПК України в наступній редакції: *«Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального проступку, нетяжкого злочину, або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості кримінального правопорушення, крім випадків, передбачених цим Кодексом»*

4. При реалізації функцій досудової пробації є непоодинокі випадки необхідності проведення досудової доповіді у відношенні осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою. У зв'язку із значною відстанню між УОП та СІЗО, великою витратою часу на дорогу та відтого низькою ефективністю співробітників - пропонується введення в

штатний розпис додаткових посад співробітників УОП, які працюватимуть у підрозділах максимально наближених до 31 СІЗО/ УВП. Вони займатимуться складанням досудових доповідей на ув'язнених та виконуватимуть супроводження розумного обсягу випадків суб'єктів пробації.

5. Кожному виду покарань альтернативних позбавленню волі притаманні певні специфічні ознаки, які і визначають аутентичність провадження нагляду при їх виконанні.

6. Процес виправлення слід розуміти як примусовий вплив на засудженого з метою внесення коректив в його (її) соціально-психологічні властивості, нейтралізацію негативного ставлення та забезпечення дотримання положень закону про кримінальну відповідальність. Ресоціалізація виступає складною соціально-правовою категорією, яка охоплює різні аспекти відновлення соціальних зв'язків як під час, так і після відбування покарання. Забезпечення виправлення і ресоціалізації засуджених є одним з найважливіших напрямків діяльності системи кримінально-виконавчих органів.

7. Оцінка ризиків є важливим елементом соціально-виховної роботи та інструментом процесу визначення особистісних чинників протиправної поведінки засуджених. Вона є підґрунтям для спрямування подальшої роботи та створення сприятливих умов для ресоціалізації, розвитку та інтеграції внутрішніх ресурсів осіб засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

8. Обґрунтовано необхідність «пришвидшення» процесу направлення вимог до територіальних підрозділів інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції про встановлення випадків учинення засудженими особами нових кримінальних правопорушень.

9. З метою оптимізації діяльності органів пробації щодо виклику засуджених осіб, пропонуємо внести наступні зміни в підпункті 3 пункту 2 розділу IV наказу МЮ України №272\5 від 29 січня 2019 року «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної

роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі» слова *«не пізніше, ніж за три дні»* замінити словами *«не пізніше ніж за день до дня, коли вона забов'язана прибути за викликом»*. Внести доповнення до пункту 4 розділу XX Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженою наказом ДСА України № 814 від 20 серпня 2019 року, щодо обов'язковості надсилання розписки засудженого. З цією метою в пункті 4 після слів *«що набрало законної сили»* додати вираз *« та розписку засудженої особи»* (Додаток В).

10. У зв'язку із втратою чинності спільного наказу ДДУ ПВП та Міністерства України у справах сім'ї молоді та спорту від 28.10.2008 року за №288/4322 існує нагальна потреба у розробленні МЮ України нового нормативно-правового акту, який би регулював Порядок взаємодії УОП і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо забезпечення соціального супроводу дітей та молоді, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

11. Розділ V Порядку визначає, що заява засудженого про погодження на виїзд з України розглядається УОП *не більше п'яти днів*. За результатами розгляду, виноситься постанова про погодження на виїзд з України засудженої особи (відмова у погодженні). З огляду на навантаження працівників пробації та недопущення порушення права на відпочинок у вихідні та святкові дні, пропонуємо конкретизувати термін розгляду заяви про погодження на виїзд з України та вказавши *«не більше п'яти робочих днів»*.

12. При виконанні альтернативних позбавленню волі покарань, в контексті контролю за виїздом за межі держави, існує необхідність вироблення єдиних вимог МЮ щодо матеріальних ознак підтвердних документів. З метою уніфікування підходів до отримання та накопичення підтвердних документів про строкову можливість виїзду за межі України пропонуємо внести зміни у пункт 1 Розділу V наказу МЮ України від 29 січня 2019 року № 272\5 «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не

пов'язаних з позбавленням волі». Закріпити можливість подання та долучення до О\С копій підтвердних документів на яких накладено гриф «згідно з оригіналом», та які засвідчені власноруч суб'єктом пробації та співробітником УОП у провадженні якого перебуває запит.

13. Другий абзац пункту 2 Розділу V Порядку, у разі винесення постанови про погодження на виїзд з України УОП, передбачає інформування *територіального органу Національної поліції України* за місцем розташування УОП про надання дозволу на виїзд засудженого з України. Вважаємо що Національна поліція не є єдиним органом який необхідно сповіщати. Пропонуємо у 2 абзаці пункту 2 Розділу V «Порядку» після слів «*інформує територіальний орган Національної поліції України за місцем розташування уповноваженого органу з питань пробації*» доповнити словами «*та Державну прикордонну службу України*».

14. Нині надсилання доручень щодо контролю за перетином кордону осіб, які позбавлені цього права взагалі та права тимчасового виїзду у зв'язку із винятковими обставинами, зокрема, неможливі та лежать поза правовими нормами. Для продовження\ впровадження виконання відповідної функції необхідно внести зміни до пунктів 5 та 6 постанови КМУ від 17 квітня 2013 року № 280 «Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України». Абзац 2 пункту 5 викласти у наступній редакції «заборони виїзду з України осіб, яких за рішенням слідчого судді, суду тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі тих, до яких застосовано запобіжний захід, передбачений Кримінальним процесуальним кодексом України, за умовами якого передбачено таке обмеження *або наявності законних підстав передбачених Кримінально-виконавчим кодексом України*». Пункт 6 доповнити абзацем наступного змісту «*директора Державної установи «Центр пробації», начальників відокремлених структурних підрозділів (філій) чи їх заступників*»

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НАГЛЯДОВОЇ ПРОБАЦІЇ ПРИ ВИКОНАННІ ПОКАРАНЬ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ПОЗБАВЛЕННЮ ВОЛІ

3.1. Впровадження міжнародних стандартів в сфері виконання альтернативних покарань, можливість імплементації в національну правозастосовну практику

Кожна розвинута держава світу зацікавлена, в першу чергу, в ефективній протидії та попередженні злочинності, а не в застосуванні покарання до винних після вчинення кримінальних правопорушень. На теперішньому етапі розвитку органів кримінальної юстиції одним із найважливіших напрямів є забезпечення виправлення та ресоціалізації засуджених до позбавлення волі та альтернативних видів покарань, з метою убезпечення суспільства та захисту прав і свобод людини від кримінально-протиправних посягань. В цій логічно-послідовній схемі не є виключенням і наша держава, яка зорієнтована на вивчення Міжнародних стандартів і рекомендацій поведінки із особами засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням, до яких відноситься:

- Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 45/110 Мінімальні стандартні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила),
- Рекомендація CM/Rec (2017)3 Комітету міністрів РЄ державам про Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів.
- Рекомендація CM/Rec (97)12 щодо персоналу, який займається впровадженням санкційних заходів.
- Рекомендація CM/Rec (99) 19 Комітету міністрів РЄ державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах.
- Рекомендація CM/Rec (2006)8 Комітету Міністрів РЄ державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів.
- Рекомендація CM/Rec (2010)1 Комітету Міністрів державам – членам про Правила Ради Європи про пробацію.

Загалом, починаючи з 1981 року, ухвалено близько 20 резолюцій, що спрямовані на розвиток у країнах – учасниках ООН або РЄ заходів, альтернативних тюремному ув'язненню [126, с. 135]. В даній роботі ми безпосередньо проаналізуємо Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН № 45/110, Мінімальні стандартні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила) та Рекомендацію CM/Rec (2010)1 Комітету Міністрів державам – членам про Правила Ради Європи про пробацію. Ми схилиємось до думки, щодо необхідності прийняття до уваги, при здійсненні правотворчої діяльності, досягнень зарубіжного нормотворення; аналізу та використання міжнародних стандартів при застосуванні заходів кримінально-правового характеру не пов'язаних з позбавленням волі. Тож складові міжнародних норм, які нас зацікавили, будуть співставлені з аналогічними національними, виокремлені специфічні риси тих та інших, дана оцінка їх сутності з точки зору практичного застосування. Ті, які не матимуть аналогів, представлені у вигляді пропозицій змін до законодавства України.

Перш, ніж перейти до висвітлення зазначених моментів, слід зупинитися на деяких основоположних постулатах міжнародного законодавства, що стосуються питання застосування заходів, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства. Вже цитовані в дисертаційному дослідженні Токійські правила, офіційно іменовані як «Стандартні мінімальні правила Організації Об'єднаних Націй, щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням», вказують на те, що альтернативи тюремного ув'язнення можуть бути ефективними засобами поводження з правопорушниками в суспільстві, як в інтересах правопорушників, так і суспільства [127]. І це переконання цілком заслуговує на увагу в силу того, що в нашому суспільстві склалося дещо інше сприйняття самого виправного впливу і спектра суб'єктів, в ньому зацікавлених. Передбачається, що в першу чергу в ньому зацікавлений сам обвинувачений, так як після певних позбавлень він знову стає повноправним членом суспільства. Однак, якщо об'єктивно оцінити ситуацію у виправленні

засудженого, перш за все має бути зацікавлене й саме суспільство. Інтерес полягає не тільки в тому, щоб після виправного впливу повернути суспільству повноцінного, «психічно здорового», стійкого до впливу оточуючого середовища, із сформованими суспільно-прийнятними життєвими принципами і орієнтирами громадянина, а й забезпечити тим самим безпеку інших членів суспільства і, природно, держави в цілому.

У Токійських правилах сприяння застосуванню альтернативних заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, створює основу для застосування редукціоністського підходу до кримінального правосуддя, який дозволяє уникнути непотрібного використання тюремного ув'язнення, заохочує більш широку участь громади в наданні виправного впливу на правопорушників та сприяє розвитку у правопорушників почуття відповідальності перед суспільством. По суті, заклик до забезпечення широкого вибору заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, є частиною більш загальної мети «раціоналізації політики» в галузі кримінального правосуддя з урахуванням необхідності дотримання прав людини, вимог соціальної справедливості і потреб правопорушника щодо повернення до нормального життя в суспільстві» (правило 1.5). У той же час у Токійських правилах визнається, що основою для застосування заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, має служити «належне співвідношення між правами окремих правопорушників, правами жертв і інтересами суспільства щодо громадської безпеки та попередження злочинності» (правило 1.4) [128, с. 78-79].

У Розділі III «Стадія суду і винесення вироку», у п. 7. «Доповіді про соціальні обстеження» рекомендується складання компетентною уповноваженою посадовою особою доповіді про соціальне обстеження правопорушника. Доповідь має містити інформацію та рекомендації, що мають відношення до процедури винесення вироку, якими може скористатися судовий орган під час прийняття рішення. У п. 8 - «Положення про винесення вироку», однією з рекомендованих санкцій вказано умовне покарання або виконання суспільно-корисних робіт. Це важливий фактор, який свідчить про

те, що світове співтовариство відстоює позицію прийняття до уваги при засудженні правопорушника його потреб (з точки зору повернення до нормального життя в суспільстві); інтересів суспільства і потерпілих через держави-члени ООН, за допомогою правил намагається забезпечити активну участь громадськості в здійсненні правосуддя у кримінальних провадженнях, в рамках чого, - контроль ситуації, пов'язаної з поведінкою з правопорушниками. Необхідно зробити акцент на тому, що в Розділі V, яким регламентується здійснення заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, на наш погляд, викладені досить цінні рекомендації; вагомі пропозиції також містяться і в розділі VII «Добровольці та інші громадські можливості». Даний міжнародно-правовий документ містить звід основних принципів і рекомендацій щодо сприяння використанню мір, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, а також мінімальні гарантії особам, щодо яких і застосовуються відповідні альтернативи.

Токійські правила рекомендують державам регулярно проводити дослідження з проблем застосування мір, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, і з урахуванням їх результатів планувати та здійснювати відповідні програми щодо широкого впровадження альтернативних мір у практику судових і правоохоронних органів [127]. Правила поширюються на всі сфери кримінальної юстиції (від стадії порушення кримінального провадження до подальшої ресоціалізації засудженого) однак носять рекомендаційний характер та застосовуються з урахуванням цілей та задач, економічних та соціальних умов, системи кримінального правосуддя кожної конкретної держави. Надзвичайно важливо безпосереднє інформування персоналу і засуджених про зміст як обов'язкових, так і рекомендаційних міжнародних стандартів. У резолюції про прийняття Токійських правил Генеральна асамблея ООН пропонувала державам-членам ООН довести Токійські правила до відома посадових осіб правоохоронних органів: прокурорів, суддів, співробітників, які здійснюють нагляд за умовно засудженими особами; до відома жертв злочинів, правопорушників,

соціальних служб та неурядових організацій, що мають відношення до застосування заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, а також до відома членів виконавчих і законодавчих органів і широкої громадськості [127].

Після вступної частини, що містить загальні положення, Токійські правила зупиняються на стадії попереднього слідства. На цій стадії правоохоронним органам, в цілях захисту прав жертви, суспільства і попередження злочинності, рекомендовано звільняти правопорушників від кримінальної відповідальності у разі відсутності необхідності застосування до них заходів покарання. Правила зазначають, що попереднє ув'язнення повинно використовуватись як карйний захід, і орієнтують суди на широке застосування альтернатив попередньому ув'язненню.

Розділ III Токійських правил присвячений стадії суду і винесення вироку. З метою визначення того, чи допускає конкретний випадок застосування санкцій на рівні громади, необхідно оцінити обставини скоєння злочину, а також потреби правопорушника, його профіль ризику і чутливість до терапевтичного втручання. Для розгляду альтернативних заходів покарання суди повинні мати у своєму розпорядженні інформацію про такі заходи і програми, а також відомості про конкретного правопорушника і його обставини. Служба пробації може сприяти цьому процесу за допомогою, наприклад, усних повідомлень чи представлення суду доповіді про соціальне обстеження (або доповіді до винесення вироку).

У Токійській правилах чітко зазначається значимість доповідей про соціальне обстеження, які повинні містити інформацію про біографію правопорушника і будь-яких обставин його життя, важливих для розуміння причин вчинення правопорушення; виявляти потенційні переваги і фактори ризику; забезпечувати рекомендації у відношенні можливих заходів в умовах, пов'язаних або не пов'язаних з позбавленням волі. При винесенні рекомендації з приводу застосування покарання на рівні громади передбачається, що в доповідь буде включена інформація про те, яким чином правопорушник буде

вирішувати поставлені перед ним завдання в громаді і дотримуватися будь-яких умов або обмежень, які можуть бути передбачені судом [128, с. 21]. Пункт 7.1. Токійських правил проголошує: « Якщо існує можливість складання доповідей про соціальне обстеження, судовий орган може скористатися доповіддю, підготовленою компетентною уповноваженою посадовою особою або установою. Доповідь повинна містити соціальну інформацію про правопорушника, яка має відношення до характеру правопорушень, які здійснювались даною особою, і до її нинішнього правопорушення. Він повинен також містити інформацію та рекомендації, які мають відношення до процедури винесення вироку. Доповідь складається на основі фактичного, об'єктивного і неупередженого матеріалу, а думки формулюються в чітких виразах» [12].

Відповідно до Правил, за аналогією, в національному законодавстві функція соціальних доповідей належить до змісту досудової пробації відповідно до ст. 9 ЗУ «Про пробацію», оскільки досудова пробація – це забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності. Окрім закону, порядок складення досудової доповіді регламентується статтями КПК України та наказом МЮ України «Про затвердження порядку складення досудової доповіді» від 27.01.2017 р. № 200/5. За загальним правилом досудова доповідь складається щодо повнолітніх осіб, обвинувачених у вчиненні нетяжкого злочину чи тяжкого за умови, що нижня межа санкції не перевищує п'яти років позбавлення волі. Щодо неповнолітніх обвинувачених віком від 14 до 18 років доповідь складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину. Поряд із цим закон визначає вичерпний перелік випадків, коли досудова доповідь не складається взагалі.

Під час підготовки досудової доповіді обвинувачений викликається до органу пробації. Під час прибуття за викликом йому повідомляються мета, порядок підготовки та використання досудової доповіді; права, обов'язки та

дата подання досудової доповіді до суду. У ході першої бесіди обвинувачений ознайомлюється з інформацією про порядок складення досудової доповіді. Отримана від обвинуваченого усна інформація оформляється у письмовій формі, з якою він ознайомлюється під підпис.

В рамках проекту Євросоюзу « Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» було розроблено Інструмент оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, який складається з форми оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення та методики її використання, який знайшов своє відображення в наказі МЮ України від 27.01.2017 р. № 200/5. «Про затвердження порядку складення досудової доповіді» [92]. Оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення є результатом аналізу впливу факторів ризику на ймовірність виникнення протиправної поведінки особи, її можливих наслідків, визначення криміногенних потреб. Вона допомагає встановити причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, і вирішити питання про те, які заходи слід застосовувати у роботі з правопорушником щодо зменшення вірогідності вчинення повторних деліктів. Методика оцінки ризиків базується на трьох основних принципах:

- принцип ризику встановлює, що інтенсивні заходи впливу застосовуються до клієнтів з високим фактором ризику; менш інтенсивні заходи – до клієнтів з низьким та середнім фактором ризику;

- принцип потреб полягає в тому, що найбільш ефективними способами виправлення правопорушника будуть заходи, зосереджені на вирішенні його криміногенних потреб. Тобто, цілі надання послуг мають відповідати криміногенним потребам правопорушника. Програми мають бути спрямовані на ті чинники, які спонукали особу до скоєння кримінальних правопорушень: прояви антисоціальної поведінки, зловживання психоактивними речовинами, брак навичок з самоконтролю. Більшість правопорушників мають багато потреб, але принцип підкреслює планування

подальшої роботи із правопорушником, виходячи з потреб, безпосередньо пов'язаних з вчиненням правопорушення;

- принцип чутливості означає, що заходи, які спрямовані на вирішення криміногенних потреб правопорушників, повинні передбачати не лише загальноприйняті ефективні методики для вирішення таких потреб, але й враховувати стиль навчання (сприйняття) правопорушника, особливості його особистості, біосоціальні характеристики (стать, раса) та спиратись на сильні сторони особистості правопорушника [125, с. 139-140].

Головною метою Інструменту оцінки ризиків є вивчення загального рівня ризик, вчинення повторного кримінального правопорушення (низький, середній, високий, дуже високий), ризику небезпеки для суспільства у тому числі для окремих осіб, визначення факторів, які можуть вплинути на ймовірність вчинення повторного кримінального правопорушення та на підставі зазначеного – складання досудової доповіді, яка містить висновок про можливість чи не можливість виправлення особи без позбавлення або обмеження волі на певний строк (пропозиції суду щодо можливих інтервенцій, зазначення криміногенних потреб обвинуваченого та заходів втручання, що необхідні для його підтримки, виправлення та запобігання вчиненню повторних кримінальних правопорушень). Під ризиком небезпеки для суспільства, у тому числі для окремих осіб, слід розуміти наслідки ймовірної протиправної шкоди, що вимірюються розміром збитків або іншої шкоди для суспільства у цілому по відношенню до певних груп (літні люди, діти, жінки) або до окремих осіб. Тобто можливі збитки та шкода, що завдані правопорушенням, можуть бути незначні (низький рівень), значні (середній рівень), великі (високий рівень), катастрофічні (дуже високий рівень) [83, с. 45].

Про своє рішення про участь або відмову в підготовці досудової доповіді обвинувачуваний підтверджує повідомленням під підпис. Відмовою також може вважатися неприбуття обвинуваченого, який був належним чином поінформований, за викликом для проведення першої бесіди. Разом із тим

відмова не позбавляє його права ознайомлюватися з текстом досудової доповіді, не пізніше ніж за три дні до строку подання досудової доповіді, встановленого ухвалою суду, обвинувачений викликається представником органу пробації для ознайомлення з її текстом. Правопорушник має право подавати свої зауваження та уточнення, а також звертатися до органу пробації із заявою про згоду брати участь у підготовці досудової доповіді не пізніше терміну, необхідного для реалізації зазначеного права, з урахуванням строку підготовки такої доповіді, зазначеного в ухвалі суду. Обвинувачений може подавати зауваження та уточнення до тексту досудової доповіді як в усній, так і письмовій формі. Вони розглядаються та враховуються персоналом органу пробації під час складання досудової доповіді. У разі якщо представник персоналу органу пробації вважає зауваження та уточнення обвинуваченого безпідставними та не враховує їх у тексті досудової доповіді, обвинувачений окремо може викласти їх у письмовій формі, після чого вони долучаються до тексту досудової доповіді [130, с. 46]. Тобто можемо прийти до висновку, що основним «донором» інформації, яка лягає в основу складання оцінки ризику вчинення повторного кримінального правопорушення та досудової доповіді, є безпосередньо інформація, надана самим правопорушником. Однак у разі потреби, представник органу пробації може отримати інформацію, необхідну для складання досудової доповіді не лише особисто від обвинуваченого, а й від підприємств, установ, організацій, громадян шляхом надіслання запитів або під час особистої зустрічі.

Європейські колеги звертали увагу на необхідне наповнення та приблизний зміст доповіді про соціальне обстеження. На їх думку, доповідь повинна містити в собі наступне:

- джерела використаної в доповіді інформації;
- особисту інформацію про правопорушника;
- біографію правопорушника;
- відомості про сім'ю (особливо по відношенню до дітей);

- детальну інформацію про поточне кримінальне правопорушення, в якому особа обвинувачується;
- інформацію про обставини вчинення правопорушення та кримінальне минуле правопорушника, його зв'язки з особами аналогічного статусу і його участі в злочинній діяльності;
- загальні установки і мотиви правопорушника, його ставлення до злочину і потерпілих (або потерпілого);
- інформацію про фізичне і психічне здоров'я;
- відомості про навчання в школі і / або трудову діяльність, в тому числі про поточне навчання або роботу;
- вплив на потерпілого (або потерпілих);
- потенційні розлади на ґрунті вживання наркотиків або алкоголю;
- рекомендації з приводу призначення покарання і його обґрунтування [128, с. 108].

Хотілось би зазначити, що українські науковці та нормотворці безумовно врахували думки закордонних колег та встановили умови, за яких досудова доповідь вбачалась максимально ефективним інструментом у кримінальному судочинстві. Тож, відповідно до одного з підзаконних нормативно-правових актів, що регулює механізм реалізації пробації, досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити:

1) соціально-психологічну характеристику обвинуваченого, в якій міститься інформація про особистість обвинуваченого та умови його життя відповідно до факторів ризику, що впливають на поведінку обвинуваченого, а саме:

історія правопорушень (попередні судимості; вік на час першого притягнення до кримінальної відповідальності, повторність, сукупність, рецидив кримінальних правопорушень); час, який минув з моменту винесення попереднього судового рішення, яким особу було засуджено, звільнено від покарання чи кримінальної відповідальності за nereабілітуючими обставинами; час, який особа в сукупності провела в установах виконання

покарань; форма вини за обвинуваченням; категорія кримінального правопорушення за обвинуваченням; наявність обставин, які обтяжують покарання за обвинуваченням (за винятком повторності та рецидиву кримінальних правопорушень); короткий зміст (обставини, мотиви) правопорушення за обвинуваченням, ставлення обвинуваченого до правопорушення; умови життєдіяльності та розвитку (житло, освіта, робота, матеріальне становище); особистісні характеристики (контроль над поведінкою та мисленням, психічний стан, зловживання алкоголем, наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами); соціальне оточення (стосунки у суспільстві, з рідними та близькими); ставлення до правопорушень; мотивація до зміни способу життя (поведінки, переконань); фактори, які підвищують ризик вчинення кримінального правопорушення, ураховуючи його криміногенні потреби; наявність у обвинуваченого мотивації до позитивних змін (у тому числі з урахуванням бажання обвинуваченого брати участь у підготовці досудової доповіді);

2) оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, проведено згідно з методичними рекомендаціями, визначеними МЮ України, з використанням підсистеми «КАСАНДРА» Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту;

3) висновок про можливість виправлення без позбавлення або обмеження волі на певний строк з урахуванням доступних програм та послуг, за умови реалізації яких можливо досягнути належної поведінки без застосування покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства [92].

Пункт 8 Токійських Правил в частині «Положень про винесення вироку» передбачають широкий діапазон мір альтернативних ув'язненню. Встановлюють, що органи, які виносять вироки, можуть призначати наступні альтернативні санкції:

- усні санкції, зауваження, попередження, догана;
- умовне звільнення від відповідальності;
- обмеження в цивільних правах;

- економічні санкції, штрафи;
- конфіскація майна;
- повернення майна жертві або компенсація матеріальних збитків;
- умовне покарання чи покарання з відстрочкою;
- умовне звільнення з ув'язнення й встановлення судового нагляду;
- суспільно корисні роботи;
- домашній арешт; будь-яке інше поводження, не пов'язане з тюремним ув'язненням [12].

Вищевикладена система заходів є теоретичною моделлю для будь-якої національної системи, вона відображає досвід різних країн. Однак жодна країна не відтворює такої системи повністю. Втім, Правила на цьому і не наполягають. Дійсно кримінальними покараннями в переліку зазначених санкцій п. 8.2 Токійський правил є: «поразка в цивільних правах», «економічні санкції і грошове покарання, такі, як разовий штраф і поденний штраф», «конфіскація або постанова про експропріацію», « постанова про виконання суспільно-корисних робіт», «направлення до виправної установи з обов'язковою щоденною присутністю», « домашній арешт».

Що стосується «реституції жертві або постанови про компенсацію», то за загальновизнаною думкою, такі санкції носять не штрафний, а відновлювальний характер. Вони мають цивільно-правову природу. Саме ця обставина призвела до відсутності у системі покарань в кримінальному кодексі такого заходу, як « покладання обов'язку відновити заподіяну шкоду».

Як справедливо зазначив Р.В. Корякін , «цивільно-правові норми, будучи універсальними для відносин власності та її захисту, у сукупності з нормами кримінально-процесуального закону становлять спільну правову основу реституції, її правовідновної функції. Реституцію слід розглядати як збірне поняття, відновні властивості якого здатні регулювати практично весь спектр майнових відносин, що виникають у сфері кримінального судочинства» [131, с. 5].

За документами ООН новий спосіб урегулювання кримінально-правових конфліктів, що базуються на ідеях домовленості і примирення, отримав назву «відновне правосуддя», «общинне правосуддя», «неформальне правосуддя», «реституційне правосуддя» чи «реституція». Термін «відновне правосуддя» вперше був використаний американським психологом Альбертом Іглашем (А. Eglash) в 50-і роки XX століття для опису принципів, необхідних для розвитку гуманного правосуддя. А. Іглаш визначив три парадигми правосуддя: каральну, дистрибутивну (або розподільну) і відновну.

На відміну від каральної парадигми, яка орієнтована перш за все на покарання правопорушника, і дистрибутивної парадигми, яка основну увагу приділяє реабілітації правопорушника, відновне правосуддя ґрунтується на ідеї ліквідації шкоди, заподіяної жертві. Відповідальність злочинця в цьому разі полягає в тому, щоб вибудувати комунікацію з жертвою, своїми діями надати їй допомогу, тим самим закласти фундамент свого некримінального майбутнього [132, с. 145].

Термін «реституція» (лат. Restitution – відновлення) широко використовується в літературі і за своїм змістом означає відновлення прав фізичної або юридичної особи або держави за відсутності спору про належність речі власнику. Відновлення прав потерпілого регулюється як Кримінальним процесуальним кодексом України, Цивільним кодексом, так і відповідними законодавчими актами. Основним стрижнем відновного правосуддя є залагодження конфлікту між людьми без використання традиційних репресивних засобів кримінального судочинства [131, с. 42]. Відновне правосуддя базується на ідеях примирення конфліктуючих сторін, припинення самого конфлікту (виключаючи засудження та покарання винуватців конфлікту), шляхом взаємного вибачення, каяття у вчиненому, усвідомлення моральної та юридичної відповідальності за скоєний злочин і обов'язку відшкодування нанесеної жертві фізичної, моральної та матеріальної шкоди [133].

Відповідно до відновної парадигми, метою правосуддя є відновлення, яке виступає як неформально юридичне відновлення порушеного правопорядку, встановленого державою (при фактичній байдужості до драми жертви), а в широкій соціально-антропологічній рамці – як «зцілення жертви», реальна (а не віртуальна) компенсація їй спричиненої злочином шкоди, розуміння вини та прийняття на себе відповідальності, відновлення порушених відносин у суспільстві. Завдання державних органів полягає в тому, щоб з їх допомогою потерпілий і правопорушник знайшли та висловили суб'єктивну правду про саму подію злочину, його причини та наслідки, а також привели їх до соціально прийнятної угоди. Це юридичний результат для конкретних осіб, а не для юриспруденції загалом [134, с. 93-94].

Програми відновного правосуддя – це процедури розв'язання кримінальних конфліктів із залученням неупередженого посередника, де учасники, втягнуті у злочин, спільно вирішують як поводитися з його наслідками і які висновки зробити на майбутнє. Програми відновного правосуддя базуються на основних принципах:

- 1) потерпілий та його потреби мають стати центральними у процесі правосуддя, оскільки шкода завдана конкретній людині;
- 2) прийняття відповідальності правопорушником: він має брати до уваги потреби потерпілого – усвідомити свою вину і відшкодувати завдані збитки;
- 3) самовизначення сторін, що базується на припущенні про прагнення людей домовитися і передбачає делегування сторонам права на самостійне прийняття рішення.
- 4) залучення до процесу найближчого соціального оточення та представників місцевої громади. Це сприяє зціленню потерпілого та допомагає правопорушнику виправити скоєне, змінити свою поведінку [135, с. 97].

Відновне правосуддя розповсюджено у більшості цивілізованих країн вже понад 25 років. Цей процес успішно розвивається на теренах Європи, США, Австралії, Нової Зеландії. Серед європейських держав воно законодавчо закріплено в Австрії, Бельгії, Великій Британії, Норвегії,

Фінляндії, Польщі та Чехії. Здійснені перші кроки у Данії, Швеції, Нідерландах, Ірландії Люксембурзі, Іспанії та Італії. Останнім часом активізувався рух за впровадження програм примирення у Східній Європі. В Польщі і Чехії після проведення експерименту програми примирення не тільки отримали визнання, а й закріплені на законодавчому рівні. В останні десятиліття було прийнято низку міжнародних нормативно-правових документів, котрі стосуються застосування медіації в кримінальних справах. Так, Рамкове рішення Ради Європейського Союзу «Про положення жертв у кримінальному судочинстві», прийняте 15 березня 2001 р., наголошує на необхідності розширення сфери застосування медіації у кримінальних справах а Резолюція Ради з Соціальних та Економічних питань ООН від 24 липня 2002 р. рекомендує всім державам розробляти та впроваджувати програми примирення у національне кримінальне судочинство [136, с. 17].

Існує декілька моделей відновного правосуддя. Їх можна класифікувати за трьома категоріями: посередництво або *медіація* між потерпілим та правопорушником, *конференція* та *коло правосуддя*.

- *Медіація*-(від англ. *mediation* – посередництво) полягає в організації зустрічей потерпілого і правопорушника по справах, які передаються із правоохоронних та судових органів у разі, якщо злочинець визнав факт вчинення ним злочину. Вона є спробою досягнення добровільного порозуміння (примирення) між потерпілим і правопорушником з метою відшкодування завданої матеріальної та моральної шкоди за допомогою неупередженої, підготовленої для розв’язання конфлікту особи – медіатора. Медіатори – не судді і не арбітри. Вони не мають права нав’язувати сторонам своє бачення проблеми чи варіант рішення. Головна мета медіаторів- допомогти сторонам дійти порозуміння. Вони ставлять запитання, допомагають сторонам висловитись та почути один одного, обговорити наслідки того, що сталося в атмосфері поваги та безпеки, керують процесом таким чином, щоб сприяти досягненню згоди щодо найкращих шляхів виправлення завданої шкоди і укладенню угоди, яка була б реальною для

виконання [137, с. 26-27]. Під час зустрічі потерпіла сторона може дістати відповіді на свої запитання, висловити свої почуття, дати вихід емоціям – таким чином поновлюючи відчуття безпеки та контролю над своїм життям. В свою чергу правопорушник чи правопорушниця вислуховує жертву, надає свої пояснення до вчиненого та вибачається. Якщо сторони дійдуть згоди про примирення, вони складають контракт у письмовій формі про усунення збитків. Цей контракт дає можливість суду прийняти виважене рішення. Участь у медіації дві сторони беруть виключно добровільно, разом розробляючи взаємно прийнятний план щодо усунення заподіяної кримінальним протиправним діянням шкоди, разом і несуть відповідальність за результат процедури.

Підґрунтям процесу медіації являються принципи відновного правосуддя, які окреслені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН «Про основні принципи програм відновного правосуддя у кримінальних справах» від 24 липня 2002 р. та Рекомендаціями РЄ № R (99) від 15 вересня 1999 р «Про медіацію в кримінальних справах». Найголовнішими принципами організації медіації у кримінальних справах є:

- 1) активне залучення сторін до власного вирішення питань кримінальної ситуації;
- 2) увага щодо потреб потерпілої сторони та її активна участь у визначенні наслідків злочину;
- 3) безпосередня участь сторін у виправленні наслідків скоєного та попередження повторення злочинної поведінки у майбутньому;
- 4) залучення ресурсів громади до процесу відновлення стану жертви та ресоціалізації¹ особи, що вчинила правопорушення.

- *Сімейні конференції* – зазвичай використовуються тоді, коли в кримінальному конфлікті задіяні неповнолітні, процес який є подібним до медіації, з урахуванням залучення до нього ширшого кола осіб.

Організація сімейних конференцій передбачає залучення до групового обговорення і членів родини, і представників правоохоронних та соціальних

служб. Головна мета цієї форми відновного правосуддя полягає в тому, щоб:

- 1) скласти план компенсування заподіяної моральної та матеріальної шкоди;
- 2) прийняти рішення стосовно того, у який спосіб буде відбуватися корекція поведінки неповнолітньої особи, яка вчинила правопорушення (ув'язнення, громадські роботи, участь у реабілітаційних програмах тощо) [136, с. 17.]. Такі конференції може координувати будь-яка посадова особа, уповноважена передавати справу на програму відновного правосуддя (наприклад, поліцейський, офіцер пробації, вчителі, керівник за місцем роботи тощо) або ж спеціально підготовлені громадські волонтери, яким направили цю справу [137, с. 30].

- *Кола правосуддя* - для вирішення конфліктних ситуацій використовують максимально широке групове обговорення, коли до двох сторін кримінального конфлікту залучаються їхні рідні, друзі та будь-які інші члени громади. Під час проведення кіл правосуддя справедливість забезпечується шляхом надання всім присутнім рівних можливостей для обговорення та прийняття рішення. Моделі відновного правосуддя «кола» розвивалися в таких двох загальних напрямках: парадигма зцілення (кола зцілення) для того, щоб урегулювати певну ситуацію та парадигма спільного правосуддя (кола правосуддя), які обмежуються наданням рекомендації судовим органам щодо вирішення конкретної ситуації. У колах зцілення основну увагу зосереджено на конкретній проблемі, що турбує усіх учасників процесу, і рідко передбачається участь професійних юристів, хоча можуть залучатись професійні консультанти. Такі кола були започатковані як програми реагування на інцест та зґвалтування, і спрямовані «не лише на залагодження інтимних зв'язків, а й на відновлення зруйнованої людської гідності, та на вирішення соціальних проблем, які призвели до процвітання насильства». Кола правосуддя передбачають участь професійних працівників правоохоронних органів (суддів, адвокатів, офіцерів поліції і т. д.), а також потерпілих, правопорушника, їхніх сімей та всіх, хто може їх підтримати для того щоб зцілити учасників процесу, що виявилися під впливом злочину та

уникнути його повторного скоєння в майбутньому. Такий процес, що відбувається під егідою громади у співпраці з системою кримінального судочинства, спрямований на встановлення консенсусу щодо плану винесення вироку [137, с. 30].

Ідея розвитку відновного правосуддя не нова, однак реалізовувалась не на офіційному владному рівні та не знайшла регламентації свого подальшого функціонування. Нам вдалось дослідити, що реалізацію програм примирення вперше в Україні з 2003 р. розпочав Український Центр Порозуміння (УЦП) в Києві, а потім до руху за відновне правосуддя приєдналися інші громадські організації в різних регіонах України: Агентство регіонального розвитку «Гармонія» в Червоногвардійському районі Криму, ГО «Віра в майбутнє» в Івано-Франківську, Луганська обласна група медіації, Львівський благодійний фонд «Простір без конфлікту», Одеська обласна група медіації, ГО «Молодь за демократію» в Харкові, Дитячий Християнський фонд, Філія Всеукраїнської фундації «Захист прав дітей» у м. Біла Церква на Київщині. У липні 2006 р. в рамках проекту «Розбудова мережі центрів відновного правосуддя в громаді» відбулося обговорення концепції та загальних рис створення моделі Центру відновного правосуддя у громаді і вже у грудні 2006 р. було презентовано модель відповідного Центру. Таким чином, вісім партнерських громадських організацій, продовжуючи реалізацію власних місій, орієнтовно з вересня 2006 р. почали впроваджувати у свою діяльність елементи моделі Центру відновного правосуддя у громаді, провівши 43 програми відновного правосуддя, з них: 39 – медіації у кримінальних випадках, 2 - сімейні конференції та 2- кола правосуддя.

Окрім того, починаючи з 2006 р., в АРК та Харківській області реалізовувалось дослідження із реалізації відновного правосуддя фокус-групою інспекторів кримінально-виконавчої інспекції (в минулому). Як зазначає координатор з моніторингу і оцінки проектів БО «Український Центр Порозуміння» А. Горова «найбільш успішний досвід співпраці фіксувався в Бахчисараї, де інспектори погодилися інформувати медіаторів (в рамках

діючого законодавства) про випадки, де, на їх думку, можливо застосувати програми відновного правосуддя (варто зауважити, що інспектори пройшли спеціальну підготовку і мають необхідні знання для відбору відповідних справ)» [135, с. 98].

Маємо зазначити, що за результатами пілотування було вироблено два кардинально різні підходи до форми реалізації програм відновного правосуддя. Співробітники пробації (*на той момент кримінально-виконавчої інспекції*) наполягали на тому, що немає потреби у залученні інспекторів до участі в програмах відновного правосуддя навіть у якості залученого експерта, оскільки це не входить до функціональних обов'язків та може вплинути на об'єктивність інспектора стосовно обвинуваченого. Натомість представники громадських організацій зазначали, що участь офіцера пробації в програмах відновного правосуддя – бажана. Обґрунтовуючи це твердження тим, що інспектор матиме можливість отримати більше інформації про правопорушника, у тому числі і стосовно його готовності виправляти наслідки своїх дій, а це дозволить підготувати більш об'єктивну інформацію для суду. Окрім того, отримана інформація (угода між сторонами), може стати допоміжною при складанні плану реабілітації правопорушника. Учасники дослідження говорили і про важливість пробації для підтримки прагнення правопорушника виконати свої зобов'язання перед потерпілим. Адже людині досить складно змінитися, перебуваючи у тому самому середовищі, не маючи нових позитивних зв'язків. Натомість пробація може сприяти формуванню таких зв'язків і забезпечити підтримку правопорушнику. Експерти також згадували про конкретні функції, які може виконувати офіцер пробації з тим, щоб сприяти проведенню програм відновного правосуддя. Зокрема, інформувати правопорушників, з якими він працює, про такі програми. При цьому важливо, що офіцер може надавати інформацію і на етапі досудового збору інформації про особу обвинуваченого, і на етапі власне пробації, тобто після винесення вироку [135, с. 98]. Тож відкритим залишається питання суб'єктності та статусу органу, який би здійснював процедуру відновного

правосуддя (медіації). Аналізуючи досвід країн світу щодо питання підпорядкування служб медіації, можна зазначити, що держави по-різному вирішують цю проблему. Так, наприклад, в Австрії Департамент позасудового вирішення конфліктів Асоціації пробації та соціальної роботи є незалежною приватною організацією, що субсидується Міністерством юстиції Австрії; в Чехії служба пробації та медіації є державною організацією та перебуває під юрисдикцією Міністерства юстиції; в Фінляндії служби медіації фінансуються за рахунок муніципалітетів. Що стосується Польщі, то фінансування центрів медіації відбувається за рахунок місцевих органів влади, громадських організацій та фондів, а в Іспанії (Каталонії) послуги медіації між потерпілим та правопорушником фінансуються Департаментом юстиції Каталонії [133].

У Франції і Бельгії прокурор, приймаючи рішення про порушення кримінального переслідування, в тій чи іншій формі ініціює процедуру медіації. При цьому медіатором у Франції є представник «профільної» загальнодержавної організації, яка не має безпосереднього відношення до системи кримінальної юстиції, а в Бельгії функції з проведення медіації покладено безпосередньо на прокуратуру [132, с. 146].

В Англії та Уельсі офіцери пробації зобов'язані включити у наказ про пробацію коротку програму, спрямовану на те, щоб ознайомити правопорушника з точкою зору потерпілого. У деяких випадках, після того, як правопорушник пройшов цей модуль програми, офіцер поліції або ж сам правопорушник можуть ініціювати процедуру медіації. Потерпілі також можуть висловлювати прохання про проведення медіації. У деяких країнах суди видають спеціальні накази, які передбачають обов'язкову участь правопорушника в процесі медіації, однак доцільно все ж таки спочатку направити справу до служби медіації для того, щоб оцінити чи придатна вона для медіації. Працівники служби медіації повинні пересвідчитися у добровільності бажання потерпілого взяти участь у процесі медіації, а також у тому, що правопорушникові надається можливість реального вибор [138].

У Японії, наприклад, коли злочинця уже було відправлено на пробацію, офіцер пробації може організовувати зустріч з потерпілим, щоб надати правопорушнику можливість вибачитись та компенсувати збитки [139].

На нашу думку українське суспільство та УОП готові до фрагментарної реалізації відновного правосуддя, зважаючи на те, що відповідний процес пройшов пілотування в нашій державі ще на базі кримінально-виконавчих інспекцій. Так відповідно проведеного опитування 70,8 % практичних працівників підтвердили необхідність запровадження механізмів відновного правосуддя (в частині медіації) з веденням кейсів окремими спеціалістами (Додаток А).

Однак зауважимо, що на декотрий час ми маємо відмовитись від *альтернативної* форми відновного правосуддя оскільки з цього приводу ми відстоюємо дві позиції. Перша: як нам вбачається, наше суспільство не досягло такого щабля самосвідомості, щоб на досудовому етапі або ж до початку судового розгляду реалізовувати громадою надані повноваження для реального прийняття рішення по справі поза судовими межами. Оскільки альтернативна форма реституції передбачає, що офіційна система правосуддя продовжить вирішувати справу лише у тому випадку, коли відновний процес у громаді не спрацює. Друга: якщо судовий розгляд– це вже останній засіб вирішення питання, ми побоюємось, що частині адвокатів стане просто не вигідно інформувати своїх клієнтів про відновні процедури, вони відмовлятимуть своїх клієнтів брати участь у програмах, остерігаючись конкуренції з медіаторами та можливої втраченої вигоди. Натомість ми вважаємо, що програми відновного правосуддя більш доцільно застосовувати *після винесення судових рішень* (в яких було прийняте рішення про відшкодування потерпілому збитків) за умови впровадження дієвого механізму впливу на правопорушників.

Отже підводячи підсумки наголосимо, що подальший рух у напрямі розбудови пробації в Україні повинен відбуватися у площині запровадження світових стандартів. В контексті чого, ідеї впровадження ресторативної

юстиції в систему законодавства є надзвичайно актуальними. Отриманий позитивний досвід Європейських країн дає можливість стверджувати про доцільність впровадження програм відновного правосуддя в Україні. Нині інститут ресторативної юстиції, у відношенні повнолітніх осіб які переступили межу закону, в державі не діє, що унеможливлює врахування інтересів іншої сторони - особи потерпілої від кримінального правопорушення. Тому вважаємо, що процесуальне та профільне законодавство потребує змін та доповнень в частині регулювання діяльності пробації в площині застосовування процедури відновного правосуддя (медіації) не як альтернативи, а як додатку до кримінального судочинства на стадії виконання судового рішення.

Крім розглянутих положень Токійські правила допускають «будь-який інший вид поводження з правопорушниками, не пов'язаний з тюремним ув'язненням». Вихідним юридичним моментом при здійсненні заходів, не пов'язаних з позбавленням волі тут виступає визначення спеціального статусу засудженої особи. Під спеціальним правовим статусом, на відміну від загального правового статусу, ми розуміємо правове становище окремої групи осіб, об'єднаних певною стабільністю соціальної ролі. У національній теорії кримінально-виконавчого права визнано існування правового статусу засуджених як єдиного міжгалузевого спеціального правового статусу . Важливим теоретичним висновком є визнання наявності правового статусу осіб, які відбувають покарання та інші заходи, не пов'язані з позбавленням волі, в складі зазначеного єдиного правового статусу засуджених. Міжнародні документи містять в собі ряд мінімальних правових гарантій, що стосуються осіб, до яких застосовуються покарання не пов'язані з позбавленням волі. По суті це «природні» права людини в правовому статусі засуджених, основи спеціального правового статусу. Токійські правила до їх числа відносять: право на повагу до людської гідності правопорушника; право на особисте життя правопорушника і особисте життя сім'ї правопорушника; право на судові оскарження вироку, тощо. Істотною особливістю застосування

альтернативних покарань, на відміну від відбування покарання у виді позбавлення волі є те, що вони не охоплюють всього способу життя засудженого. По суті - лише зводяться до необхідності дотримання порядку і умов, певних специфічних прав та обов'язків особи, до якої застосовано кримінально-правові заходи без ізоляції від суспільства.

Важливим документом, який було прийнято з метою узагальнення та перегляду положень низки актів РЄ щодо застосування пробації як заходу, альтернативного ув'язненню, у системі заходів покарання правопорушників, є Рекомендація № CM/(2010)1 КМРЄ про Правила Ради Європи про пробацію (European Probation Rules) [126, с. 135].

Сьогодні пробація є невід'ємним елементом системи кримінальної юстиції європейських країн. Міжнародними організаціями прийнято значну кількість резолюцій, рекомендацій і правил, які так чи інакше пов'язані із розвитком в країнах РЄ і країнах-учасниках ООН інституту пробації у кримінальному судочинстві [129, с. 14]. Тривалий час потреба у спеціалізованому європейському регіональному стандарті щодо організації і принципів діяльності національних служб пробації та їхніх функцій начебто не відчувалася. Це, напевне, пов'язувалося з тим, що соціальна робота у «вільному суспільстві» була чимось набагато менш актуальним, аніж соціальна робота у «в'язниці». Крім того, встановлення якихось більш або менш жорстких стандартів щодо проведення достатньо гнучких форм соціальної роботи із правопорушниками у вільному суспільстві було надзвичайно важким завданням.

Важливо наголосити, що сучасні європейські стандарти функціонування служб пробації враховують не лише певні формальні аспекти (статус служб та їхнього персоналу, функції, права та обов'язки тощо). Стандарти пробації, і це є надзвичайно важливим, охоплюють глибинні концептуальні перетворення, що мали місце у сфері діяльності національних служб пробації країн Європи наприкінці XX - початку XXI століття.

Саме в цьому філософсько-концептуальному аспекті й полягає актуальність та цінність документів РЄ щодо пробації та альтернативного кримінально-правового впливу, прийнятих саме на початку нового тисячоліття, оскільки вони відобразили докорінну зміну поглядів на сутність та форми пробаційної роботи, функції служб пробації, а головне – ставлення до цілей кримінально-правового впливу взагалі [79].

Для регулювання провадження пробаційної діяльності у країнах-членах РЄ був прийнятий стандарт організації діяльності національних служб пробації країн-членів – Європейські правила пробації (European Probation Rules). Ці правила відображають останні тенденції у поглядах на сутність покарання, його мету та філософію поводження зі злочинцями. Вони акумулювали досвід, накопичений у багатьох європейських країнах у сфері боротьби зі злочинністю впродовж декількох століть [141, с. 157]. Такої думки додержувались і українські науковці, вважаючи, що значне сприяння у сфері створення національної служби пробації нам можуть надати саме міжнародні нормативно-правові акти, оскільки міжнародними організаціями прийнято значну кількість резолюцій, рекомендацій і правил, які так чи інакше пов'язані із розвитком в країнах РЄ і країнах учасниках ООН інституту пробації у кримінальному судочинстві. Зокрема Європейські правила пробації, норми яких пов'язували із можливим підґрунтям формування національного законодавства при створенні служби пробації в Україні. До переваг створення національної пробації, яка б функціонувала, використовувавши принципи Правил, науковці відносили :

- пріоритетність встановлення позитивних відносин із клієнтом пробації з головним наголосом не на здійсненні нагляду (контролю), а на досягненні реабілітації, яка спрямована на надання допомоги та заохочення вести законослухняне життя;
- відсутність обмеження людських прав порушника, застосування їх лише в такому обсязі, що обумовлює тяжкість його злочину та небезпеки, які він представляє на цей момент;

- взаємодію з порушником без дискримінації за будь-якою ознакою, при цьому принцип недискримінації полягає у повному врахуванні індивідуальних характеристик, обставин та потреб злочинців;
- залишення функцій пробації в компетенції та під безпосереднім контролем з боку держави, навіть якщо окремі пробаційні послуги надаються громадськими організаціями чи волонтерами;
- співробітництво з державними або приватними організаціями та місцевими громадами задля сприяння соціалізації злочинців. Оскільки соціальне включення є найголовнішим принципом роботи служб пробації;
- регулярне державне інспектування та незалежний моніторинг. Цей моніторинг може забезпечуватися урядовими інспекторами, омбудсменом, правозахисними організаціями тощо. Оцінка діяльності служби пробації може надаватися як у контексті оцінки загальної ситуації, так і в контексті оцінки індивідуальних справ;
- опікування посиленням результативності пробаційної роботи шляхом заохочення проведення відповідних наукових досліджень. Такі дослідження мають бути ретельними, незалежними та проводитися авторитетними університетами й науковими центрами, а їхні результати мають бути відкритими широкому загалу [140, с. 158; 141, с. 177]. В той же час зазначали, що застосування мало відбуватися комплексно, разом з іншими документами РЄ.

Загалом Рекомендація № СМ/(2010)1 Комітету міністрів РЄ про Правила Ради Європи з пробації (European Probation Rules) була прийнята 20 січня 2010 року на 105 засіданні кабінету ради і, як нам вбачається, стала одним з міжнародних документів, що визначає європейські принципи пробації. Цей документ містить вісім розділів (визначення; основні принципи; організація роботи та персонал; звітність і взаємодія з іншими органами й агенціями; пробаційна робота; процедура нагляду (супервізії) за клієнтами пробації; процедура розгляду скарг щодо проведення пробації, інспекція, моніторинг;

інші функції в межах пробації; дослідження та робота із засобами масової інформації та громадськістю).

Необхідно відмітити, що визначальними принципами, на яких побудовані Правила РЄ з пробації, є такі:

- будь-яке обмеження людських прав злочинця застосовується лише в такому обсязі, який обумовлюється тяжкістю його злочину та небезпеками, які він представляє на цей момент. При цьому, якщо злочинець представляє суттєву небезпеку, яка прямо не пов'язана з його злочином, за який його було засуджено, виправна робота з цією небезпекою має ґрунтуватися на інших засадах, зокрема через надання психіатричної допомоги;
- діяльність служби пробації має провадитися без дискримінації злочинця за будь-якою ознакою (стать, раса, колір шкіри, мова, релігія, фізичні вади, статева орієнтація, політичні погляди, національне та соціальне походження, належність до етнічних меншин, наявність власності, місце народження тощо). При цьому принцип недискримінації вимагає, щоб служби пробації повною мірою враховували індивідуальні характеристики, обставини та потреби злочинців, поводитися з ними справедливо та чесно. При цьому успіх реабілітаційного впливу на злочинців напряду залежить від індивідуалізації такого впливу;
- європейські правила пробації наголошують на тому, що необхідно прагнути, по можливості, до отримання добровільної згоди злочинців щодо співпраці з пробаційним персоналом як запоруки перевиховання останніх;
- статус служби пробації, її функції та обов'язки, так само, як і відносини з органами державної та місцевої влади, а також іншими структурами й організаціями, мають бути визначені спеціальним законом;
- функція пробації має обов'язково залишатися в компетенції та під безпосереднім контролем з боку держави, навіть якщо окремі пробаційні послуги надаються громадськими організаціями чи волонтерами;

- служба пробації має діяти в безпосередньому співробітництві з іншими державними або приватними організаціями та місцевими громадами задля сприяння соціалізації злочинців;

- європейські правила пробації базуються на ідеї, що на національному рівні повинні існувати доступні, незалежні та дієві процедури подання скарг на діяльність служби пробації. Остання має бути підзвітною не лише органам влади, а й клієнтам, які отримують пробаційні послуги. Користувачі пробаційних послуг повинні бути повно поінформовані щодо механізмів оскарження дій (чи бездіяльності) апробаційного персоналу;

- служба пробації має піддаватися регулярному державному інспектуванню та незалежному моніторингу. Цей моніторинг може забезпечуватися урядовими інспекторами, омбудсменом, правозахисними організаціями тощо. Оцінка діяльності служби пробації може надаватися як у контексті оцінки загальної ситуації, так і в контексті оцінки індивідуальних справ;

- державна влада повинна опікуватися посиленням результативності пробаційної роботи шляхом заохочення проведення відповідних наукових досліджень. Такі дослідження мають бути ретельними, незалежними та проводитися авторитетними університетами й науковими центрами, а їхні результати мають бути відкритими широкому загалу;

- національна служба пробації повинна регулярно й цілеспрямовано інформувати засоби масової інформації та громадськість щодо своєї діяльності неконфіденційною інформацією з метою формування кращого розуміння своєї ролі та цінності для суспільства [140, с. 156].

Приймаючи Правила з пробації Комітет міністрів РЄ закликав держави, які є членами цієї організації, удосконалювати законодавчу та практичну діяльність відомств, виходячи з цілей пробації: сприяти справедливому кримінальному правосуддю, забезпечувати захист суспільства шляхом попередження злочинності, скорочення кількості злочинів, що в кінцевому підсумку повинно вплинути на зменшення «в'язничного населення». Маємо

зазначити, що на відміну від Токійських, Європейські правила містять більш чітко окреслені рекомендації щодо методів роботи кримінально-виконавчих органів, участі в їх діяльності громадськості, приватних осіб; про кадри та підбір персоналу служб, які виконують альтернативні позбавленню волі покарання.

Правила, спираючись на багаторічний західний досвід, чітко дають зрозуміти, що функції пробації не обмежуються тільки наданням допомоги затриманим і наглядом за звільненими. Вони поширюються на всі стадії кримінального процесу, починаючи з арешту підозрюваного і закінчуючи винесенням вироку та його виконанням. Майже у всіх європейських країнах організація, підготовка, виконання альтернативних санкцій, включаючи моніторинг і нагляд, стали основними завданнями служби пробації. При цьому активно використовується громадський потенціал [141, с. 177].

Відповідно до понять, встановлених Європейськими Правилами, пробація визначається як процес виконання у суспільстві покарань та заходів, передбачених законом і призначених правопорушнику. Вона включає широке коло заходів та засобів виховного впливу таких, як нагляд, контроль і надання допомоги, метою яких є залучення засудженого до суспільного життя, а також забезпечення безпеки суспільства. А «орган пробації» означає структуру, створену для реалізації зазначених вище завдань й обов'язків. Залежно від національних особливостей діяльність служби пробації може охоплювати функції щодо подання інформації та рекомендацій до суду й інших зацікавлених відомств для надання їм сприяння у прийнятті обґрунтованого й справедливого рішення; надання допомоги і підтримки засудженим, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, у підготовці до звільнення та соціальної адаптації; надання допомоги достроково звільненим; проведення заходів у межах відновного правосуддя; надання допомоги жертвам злочинів [127].

Під «службою пробації» розуміється будь-яке відомство, передбачене законом для здійснення вищезазначених цілей і завдань. Залежно від

національних особливостей діяльність служби пробації може включати функції щодо подання інформації та рекомендацій до суду та інших зацікавлених відомств для надання їм сприяння у прийнятті обґрунтованого й справедливого рішення; надання допомоги і підтримки засудженим, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, у підготовці до звільнення та соціальній адаптації; контролю і надання допомоги достроково звільненим; проведення заходів у рамках відновного правосуддя; надання допомоги жертвам злочинів. «Альтернативні покарання і заходи»- покарання і заходи, в результаті призначення яких засуджені залишаються в суспільстві з певними обмеженнями свободи, пов'язаних зі встановленням умов і (або) покладанням обов'язків. Термін означає будь-яке покарання, призначене судом або іншим уповноваженим органом, або захід, призначений до або замість застосування покарання, а також виконання вироку до тюремного ув'язнення поза тюремною установою. «Соціальна адаптація» означає надання конструктивної, планомірної допомоги в поверненні засудженого в суспільство, здійснення нагляду за ним на добровільній основі після звільнення від відбування позбавлення волі. У цих правилах «поняття допомоги в соціальній адаптації» слід відрізняти від терміну «постпенітенціарний контроль», який означає здійснення передбаченого законом нагляду за звільненим із місць позбавлення волі [49].

У п. 19–20 Правил йдеться про залучення недержавного сектору до надання пробаційних послуг. Приватизація національних пенітенціарних систем нині є надзвичайно поширеним феноменом, і в Правилах зазначено, що, незалежно від того приватні чи державні організації надають пробаційні послуги, вони повинні діяти відповідно до інструкції та правил, розроблених уповноваженою владою. Пункти 21–23 Правил присвячено статусу персоналу органу пробації, критеріям відповідності осіб, що мають намір працювати в цих структурах, навчанню й перепідготовці персоналу, особливостям роботи з окремими категоріями злочинців і потерпілих, а також залученню волонтерів до роботи в органах пробації [127].

Пункти 31, 34 Правил передбачають провадження ділових взаємовідносин з партнерами, місцевою владою, громадськістю. Окрім того, рекомендовано відбирати добровільних помічників, які можуть виконувати певні функції служби пробації, надаючи їм підтримку і забезпечуючи необхідними засобами. Відповідні рекомендації імплементовано в національну правозастосовну практику. Так стаття 21 ЗУ «Про пробацію» передбачає можливість взаємодії УОП із державним та недержавним сектором задля забезпечення ефективної соціальної адаптації суб'єктів пробації та подолання ними обставин, що призвели до кримінального правопорушення. А стаття 20 ЗУ «Про пробацію» передбачає залучення волонтерів до пробаційної діяльності, визначаючи їх основним завданням сприяння у здійсненні нагляду за засудженими та проведення з ними соціально-виховної роботи. Передбачається, що діяльність волонтерів пробації здійснюється відповідно до ЗУ «Про волонтерську діяльність з урахуванням особливостей, визначених КВК України. Безпосередньо механізм із спільної діяльності персоналу пробації та волонтерів (добровільних помічників) викладено у Положенні про організацію діяльності волонтерів пробації, затвердженому наказом Міністерства юстиції України від 17.01.2017 № 98/5. Представник УОП укладає з волонтером пробації, що бере участь у здійсненні нагляду за суб'єктами пробації та проведенні з ними соціально-виховної роботи, договір про провадження волонтерської діяльності. За договором волонтер зобов'язується за завданням УОП особисто безоплатно здійснювати волонтерську діяльність протягом установленого в договорі строку, а УОП - забезпечити волонтеру можливість для здійснення діяльності. Крім того кандидату у волонтери пробації може бути встановлено випробування терміном до трьох місяців.

Залучення особи до волонтерської діяльності, пов'язаної з пробацією, здійснюється УОП за письмовою заявою особи після проходження співбесіди та заповнення анкети волонтера. Під час співбесіди працівником уповноваженого органу з питань пробації з'ясовується здатність особи до

волонтерської діяльності, мотивація, досвід роботи, освіта та інші відомості, що характеризують кандидата у волонтери пробації [142].

Маємо зазначити, що існують «технічні вимоги», наявність яких виключає можливість залучення до пробаційно-волонтерської діяльності:

- вік до вісімнадцяти років;
- наявність не погашеної чи не знятої в установленому законом порядку судимості;
- минуле виключення уповноваженим органом з питань пробації зі складу волонтерів пробації через допущення дій і вчинків, які негативно вплинули на репутацію волонтера пробації, уповноваженого органу з питань пробації, порушили права суб'єктів пробації.

Представник УОП укладає з волонтером пробації, що бере участь у здійсненні нагляду за суб'єктами пробації та проведенні з ними соціально-виховної роботи, договір про провадження волонтерської діяльності. За договором волонтер зобов'язується за завданням УОП особисто безоплатно здійснювати волонтерську діяльність протягом установленного в договорі строку, а уповноважений орган з питань пробації - забезпечити волонтеру можливість для здійснення діяльності. Крім того кандидату у волонтери пробації може бути встановлено випробування терміном до трьох місяців.

Незважаючи на те, що де-юре діяльність волонтерів пробації була унормована в 2017 році, де-факто свого розвитку зазнала значно пізніше. Так у 2018 році в рамках Місії «Робота з громадськими організаціями і волонтерами» (експерт Валері Мак Нерні) національною пробацією було отримано лише рекомендації щодо розвитку волонтерства в пробації України для подальшої підготовки проекту Стратегії розвитку волонтерства в пробації. Робота щодо вдосконалення співробітництва із волонтерами пробації тривала [143]. У 2019 році 382 (67 %) органи пробації уклали договори про співробітництво із 804 волонтерами, які залучалися до певних напрямів роботи із суб'єктами пробації. Найбільше волонтерів долучалося до таких напрямів роботи, як: соціально-виховна та індивідуально-профілактична робота (546),

надання консультативної та психологічної допомоги (264), а також до участі у здійсненні наглядових заходів (173). 6336 суб'єктів пробації охоплено волонтерською діяльністю [144].

З метою впровадження в Україні кращих міжнародних практик щодо здійснення волонтерства, пов'язаного з пробацією, протягом 2020 р. Центр пробації брав участь у заходах проєкту ЄС «Право-Justice» за Місією «Робота з громадськими організаціями і волонтерами». За сприяння експертів проєкту ЄС «Право-Justice» створено проєкт адвокаційно-комунікаційної кампанії за напрямом «Волонтерська діяльність, пов'язана з пробацією» на період 2020-2023 років, реалізація якої спрямована на формування прихильності до пробації у лідерів думок і представників цільових аудиторій на рівні громад, що забезпечить розвиток мережі волонтерів пробації. Налагоджено співробітництво з працівниками Державної служби пробації Латвії, завдяки чому проведено міжнародну онлайн-зустріч волонтерів України та Латвії для обміну досвідом і практиками волонтерства в пробації волонтерів з двох країн. У результаті зустрічі досягнуто домовленостей про подальше співробітництво та обмін досвідом щодо волонтерської роботи в пробації з такими категоріями суб'єктів пробації, як підлітки та нарко-/алкозалежні особи.

Відповідно за результатами організації діяльності волонтерів пробації у 2020 році вже 447 (75 %) уповноважених органів пробації уклали договори про співробітництво із 876 волонтерами (з яких 5 % співпрацюють із 2 та більше уповноважених органів з питань пробації), які залучаються до певних напрямів роботи із суб'єктами пробації. 14 тис. суб'єктів пробації було охоплено волонтерською діяльністю [145]. Вищенаведене свідчить про тенденцію до поступового збільшення кількості осіб, які виявляють бажання, керуючись засадами гуманізму, віддавати свій час та зусилля особам, які не є ідеальними та законослухняними представниками нашого суспільства. Однак бентежить, що, незважаючи на певною мірою поступову та планомірну роботу в напрямку залучення волонтерів пробації, чверть підрозділів пробації на треперішній час залишається без можливості залучення добровільних

помічників до роботи із суб'єктами пробації, а всесвітня мережа за запитом «волонтер пробації» просто вибухає об'явами-запрошеннями про співпрацю...

Оскільки найбільше волонтери долучаються до таких напрямів роботи, як соціально-виховна та індивідуально-профілактична робота, надання консультативної та психологічної допомоги, а також участь у здійсненні наглядових заходів. А аналіз статистичних даних дозволив сформулювати узагальнений «портрет волонтера пробації», згідно якого волонтерами пробації є чоловіки та жінки переважно віком від 22 до 55 років; громадяни України (хоча з органами пробації співробітничать 5 осіб, які є громадянами інших країн); працюючі особи, які мають вищу освіту (понад 70 %) [145].

Ми приходимо до висновку, що корисними для виконання певних функцій пробаційної діяльності є громадяни, що мають досить високий інтелектуальний рівень та значний життєвий досвід. На нашу думку, волонтерами пробації повинні бути гідні прикладу і поваги, активні, морально підготовлені люди, чий авторитет є заслужений, непохитний; які мають юридичну освіту або орієнтуються в сфері юриспруденції. Враховуючи специфіку діяльності, яка, на нашу думку, є доволі небезпечною, авторитет та багаторічний професійний досвід ми пропонуємо долучати до волонтерства колишніх співробітників правоохоронних органів (пенсіонерів), які б з великою вірогідністю працювали та здійснювали позитивний вплив на засуджених, за умови певної компенсації їх діяльності. Тим паче, відповідно наказу МЮ України від 17.01.2017 № 98/5 у договорі про провадження діяльності, пов'язаної із пробацією, може визначатися порядок відшкодування волонтеру витрат, пов'язаних з виконанням договору. Фактично це на практиці, звісно, не знаходить свого підтвердження так і залишаючись гіпотетичною можливістю, як нам вбачається, у зв'язку із браком фінансування. Тому вважаємо за необхідне порушувати питання про сприяння залученню ресурсів місцевих громад та фінансування з місцевих бюджетів для

забезпечення хоча б часткового відшкодування\ оплати волонтерам задля можливості їх вкладу у спільну справу всієї держави - безпеку громадян.

Пункт 45 Правил висвітлює функцію підготовки доповідей та рекомендацій для ухвалення рішення компетентними органами та можуть включати рекомендації щодо можливості звільнення засудженого за певних умов та застосування заходів виховної дії, необхідних для підготовки засуджених до звільнення. Як ми вже зазначали в нашій роботі, розглядаючи Токійські правила, відповідний процес в державі реалізується у досудовій пробації шляхом виконання ст. 9 ЗУ «Про пробацію».

Пункт 56 Правил передбачає роботу з сім'єю засудженого. Як зазначає Швець І.О., в багатьох країнах-членах Європейського Союзу органи пробації виконують таке завдання, як надання допомоги не тільки правопорушнику, але і його сім'ї з метою підтримки та покращення сімейних відносин. Оскільки не тільки засуджений проходить через психологічний тиск, а і члени його сім'ї, особливо діти. Та зазначає, що варто приділяти більше уваги, адже діти можуть стати в майбутньому такими самими правопорушниками, як і їх родичі, через проблеми в сімейних відносинах [146, с. 225].

У редакції ЗУ «Про пробацію» часто згадуються такі терміни, як «соціально-виховна робота», «соціально-психологічна характеристика, однак вони здебільшого стосуються засуджених, щодо їх сімей - відповідна функція відсутня. Використовуючи знання з кримінології, ми можемо з впевненістю констатувати, що за нормальних умов сім'я виступає найголовнішим первинним соціальним осередком, який стримує її членів від становлення на кримінально протиправний шлях. Адже сім'я передбачає внутрішню психологічну єдність, цілісність, взаєморозуміння та зовнішню потребу в безпеці, придбанні життєво необхідних матеріальних цінностей. Заради сім'ї жінка та чоловік готові утримуватися від караних законом діянь, що може призвести до серйозного сімейного розколу, болісного психологічного удару, у разі засудження до позбавлення волі. Навіть якщо це покарання не пов'язано з позбавленням волі, все одно сім'ї завдається відчутна шкода та удар

нестабільності [147, с. 122]. У цьому разі важливим є відновлення, підтримання та закріплення психологічно сприятливого, позитивного контакту членів сім'ї із засудженим з метою недопущення рецидиву. Тому вважаємо за необхідне, щоб окрім центрів соціально-психологічної допомоги, органи пробації за потреби виконували функцію із психологічної допомоги членам сім'ї засудженого. На підтвердження нашої думки слід навести результати проведеного нами опитування, відповідного якого більш, ніж 65,8% пробаціонерів, вбачають перспективу впровадження в пробаційну діяльність України європейського досвіду роботи з сім'ями суб'єктів пробації в частині надання психологічної допомоги (консультацій), однак за умови належного матеріально-технічного забезпечення та введення випадку окремим спеціалістом, натомість 18,4% вважають це недоцільним (Додаток А).

Для вирішення питання щодо доцільності чи ірраціональності прийняття міжнародних правил та рекомендацій РЄ про надання допомоги органами пробації допомоги сім'ям засуджених, враховуючи реалії суспільного життя та передбачені Законом завдання пробації, на нашу думку, крім засудженого, соціально-психологічна допомога за потреби повинна надаватися і членам його сім'ї. На цьому ґрунті пропонуємо внести такі зміни до пункт 6 частини 1 статті 6 ЗУ «Про пробацію», доповнивши текстом, : *«проведення соціально-виховної роботи із засудженими та за потреби надання психологічної допомоги (консультацій) членам сім'ї засудженого»*.

Пунктом 53, 57 Правил передбачені функція електронного моніторингу, що використовується як засіб контролю в умовах пробації під час здійснення нагляду у разі умовного звільнення від кримінальної відповідальності або відстрочки відбування покарання. Відповідно до змісту статті 9, статті 10 ЗУ «Про пробацію» електронний моніторинг може використовуватися лише під час здійснення досудової та наглядової пробації, оскільки це є суто технічною функцією та використовується як засіб контролю в умовах пробації під час здійснення нагляду.

Пункт 61 Правил визначає здійснення постпенітенціарного контролю після звільнення від тюремного ув'язнення, який має бути спрямований на вирішення проблем засуджених, таких, як працевлаштування, місце проживання, освіта і забезпечення виконання ними умов звільнення, щоб зменшити загрозу скоєння нового злочину і завдання значного збитку [148, с. 193]. Маємо зазначити, що в певному сенсі відповідна функція реалізується уповноваженими органами з питань пробації шляхом реалізації пенітенціарної пробації: статті 11 ЗУ «Про пробацію» та наказу МЮ України, Міністерства соціальної політики України, МОЗ, МВС від 03.04.2018 року № 974/5/467/609/280 «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк». Уповноважені органи з питань пробації частково покривають потреби засуджених, які готуються до звільнення з установ виконання покарань та повернення в соціум, шляхом встановлення фактів можливості мешкання засуджених за обраними місцями проживання та можливості їх трудового влаштування.

Підсумовуючи, маємо зазначити, що ми повністю погоджуємось із думкою науковця Д.В. Ягунова, який зробив значний вклад в становлення та розвиток пробації на теренах нашої держави, що Європейські правила пробації базуються на певній філософії, яка проходить червоною стрічкою крізь весь текст цього документа. Приведення національного кримінального та кримінально-виконавчого законодавства у відповідність до положень Європейських правил пробації означатиме не лише формальне «вичісування» категоріального апарату, а, в першу чергу, перенесення філософського духу, яким наповнені ці Правила [79].

3.2. Розвиток професійної компетентності персоналу органів пробації

Продовжуючи дослідження використання та імплементації європейських стандартів в національну пробаційну діяльність, ми обов'язково повинні торкнутися тих осіб, без яких пробація так би і залишилась на папері ефімерною філософсько-доктринальною концепцією. Позаяк «робота» в органах та установах виконання покарань є з одного боку специфічною, а з іншого боку має свої особливості, які змістовно відрізняють її від інших робіт [149, с. 174]. У зв'язку з виконанням кардинально нових завдань пробації збільшується й обсяг повноважень її працівників. Так, на відміну від співробітника КВІ, працівник органу пробації набуває статусу учасника кримінального процесу з відповідними правами та обов'язками, здійснює соціально-виховну, індивідуально-профілактичну роботу. Тому особливої уваги й потребують особи, без яких не може функціонувати орган пробації – персонал органу пробації, який повинен володіти відповідними знаннями, навичками, уміннями для виконання покладених завдань. Права, обов'язки, відповідальність, правовий та соціальний захист персоналу органу пробації визначаються ЗУ «Про пробацію». Зокрема інспектори УОП мають право: перебувати на земельних ділянках, у жилих та інших приміщеннях громадян за їхньою згодою, а також на території і в приміщеннях підприємств, установ і організацій з повідомленням про це керівника або уповноваженої ним особи; відвідувати суб'єктів пробації за місцем їх проживання, роботи або навчання; викликати суб'єктів пробації до органу пробації та отримувати від них усні чи письмові пояснення, безоплатно отримувати у встановлений строк інформації, необхідної для здійснення його повноважень [150, с. 266]. До обов'язків відноситься досудова пробація, зміст якої полягає у наступному: по-перше, складання соціально-психологічної характеристики обвинуваченого; по-друге, з'ясування схильності обвинуваченого до скоєння повторного кримінального правопорушення; по-третє, формування висновку про ймовірність виправлення особи без застосування покарання, пов'язаного з

обмеженням або позбавленням волі. Наступною стороною діяльності персоналу є реалізація завдань наглядового та пенітенціарного характеру. Пробаційний нагляд включає комплекс кримінально-виконавчих та соціально-виховних заходів з метою забезпечення умов відбування покарання без позбавлення чи обмеження волі. Крім того, в ході цього виду пробації складаються та реалізуються пробаційні програми стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням (стаття 10 Закону). Пенітенціарна пробація, як вид кримінально-виконавчого впливу включає підготовку передбаченої Законом категорії осіб для трудового і побутового влаштування (стаття 11 Закону). Отже, відповідно до такого поділу, реалізація завдань пробації вимагає від персоналу знань та навичок декількох різних професій. Наприклад, під час здійснення досудової пробації персонал повинен мати знання та навички юриста і психолога, це, наприклад, підтверджує зміст досудової доповіді. У наглядовій та пенітенціарній пробації персонал потребує знань і юриста, і психолога, і педагога, і соціального працівника, і менеджера. Таким чином, викладене вище дозволяє дійти висновку, що виконання кожного з видів пробації потребує від персоналу оволодіння або удосконалення певних знань та практичних навичок з різних професій [151, с. 89].

Тож не дивно, що вітчизняне кримінально-виконавче відомство гостро потребує нових, інноваційно спрямованих кадрів. Успішно виконувати доручену справу може лише добре підготовлений, мотивований та впевнений у правильності своїх дій фахівець, свідомо пов'язавший власне життя з професійною самореалізацією в обраному ним професійному середовищі. «Кадри вирішують все» – ця теза залишається вихідною та основоположною під час організації будь-якого процесу. Особливо гостро вона звучить на етапі впровадження інноваційних ідей, незвичних для сприйняття значною частиною їх майбутніх реалізаторів [152, с. 250].

Кримінально-виконавча практика останніх десятиліть засвідчує, що ефективність реалізації державних програм щодо удосконалення та

модернізації кримінально-виконавчої системи в значній мірі залежить від дієздатного персоналу. Успішність протікання процесу реформування системи, його кінцевий результат є залежним від якості функціонуючого персоналу, зусилля якого повинні активно стимулюватися державою і громадянським суспільством. Критеріями успішності персоналу, як показує його службова діяльність, є створення належних умов проходження служби та наявність необхідного рівня освіти та професіоналізму. Упродовж цього формування якісного кадрового складу пробації має першочергове значення, оскільки в умовах переходу від діючої системи відбування покарання без позбавлення волі до пробації людський фактор має стати генеруючим джерелом реалізації державної політики у сфері пробації [151, с. 73].

Окрім вищезазначених напрямків роботи, реалізуючи їх на певних стадіях кожної із видів пробації, співробітники повинні опанувати комплексну взаємодію, яка складається із консультацій та встановлення проблем індивіда; спонукання та допомоги у тяжких етапах життєдіяльності суб'єкта пробації. Такий «процес занурення» у особистість характеризується досить новомодним терміном «кейс-менеджмент». Як зазначають науковці, наше суспільство традиційно від процесу виконання кримінальних покарань очікує створення таких умов, що полегшують виправлення і ресоціалізацію засуджених [152, с. 265; 6, с. 6]. Дотримуючись думки про розподіл та виділення певної першочерговості завдань під час роботи із засудженими, на перший план в цій діяльності висувається не каральна сторона, а запровадження адекватного рівня нагляду у поєднанні з необхідними соціально-виховними та психологічними заходами. У переважній більшості країн критерієм необхідного рівня нагляду виступає показник ризику вчинення нового кримінального правопорушення, який визначається у процесі кейсменеджменту. Що ж таке кейс-менеджмент? У перекладі українською мовою слово «кейс менеджмент» означає «управління випадком» або «ведення випадку», що відображає суть кейс-менеджменту як санкціонованого законом втручання в життя правопорушника, спрямованого

на управління процесом його соціалізації шляхом забезпечення умов для створення можливостей і формування у нього навичок задоволення потреб соціально прийнятими способами. «Ведення випадку» це вид соціальної роботи, метою якого є формування у дезадаптованої людини навичок самостійного вирішення проблем задля успішної адаптації у соціумі. Саме соціально-психологічна дезадаптація у більшості випадків є фактором виникнення, розвитку та наслідків вчиненого кримінального правопорушення. Метою ведення випадку є соціальна адаптація (пристосування індивіда до соціального середовища і пристосування суспільства до потреб особистості через їх задоволення) до умов життя в суспільстві, що сприяє реінтеграції правопорушника в суспільство (повернення людини в суспільство в ролі активного і незалежного члена соціального життя) [154, с. 10]. На нашу думку, метою кейс-менеджменту, як методу, є підвищення якості, забезпечення потрібних людині послуг, а також необхідною індивідуальною підтримкою. Це чіткий алгоритм, в якому один етап послідовно переходить в інший, від виявлення потреб клієнта до кінцевої стадії вирішення проблем. Як нам вважається, при виконанні цього функціоналу можна виділити та узагальнити наступні етапи:

- входження в контакт - зустріч, налагодження взаємин;
- базова оцінка - визначення можливостей і потреб суб'єкта пробації;
- визначення цілей та планування - спільна розробка ясного плану, який містить цілі, відповідні потребам, використовує можливості особи, виявлені при оцінці;
- ступінь інтервенції - визначення послуг та видів допомоги, що підходять під даний етап плану. Використання «Банку ресурсів». Адресне направлення суб'єкта туди, де він може отримати відповідні послуги і допомогу;
- моніторинг змін - перевірка того, чи працює план і чи приносить його виконання очікувані результати;

- завершення - закриття певного випадку після того, як план виконаний, досягнуто бажаного ефекту в потребах, виявлених на стадії оцінки ризиків.

Цілі роботи з клієнтами пробації спрямовані на такі види реінтеграції особи до загальноприйнятих в законослухняному суспільстві умов життя:

- психологічну адаптацію (кваліфікована психологічна допомога; вирішення конфліктних ситуацій; реабілітація)
- соціальну адаптацію ((пере)оформлення документів; отримання належних соціальних виплат; працевлаштування; навчання; юридична допомога; тимчасове житло; соціально-побутове забезпечення (продукти харчування, одяг, ночівля);
- фізичну адаптацію ((пере)оформлення інвалідності, кваліфікована медична допомога (медичне обстеження, лікування гострих та хронічних захворювань); диспансеризація);

В якості основних функцій процесу кейс-менеджменту можна виділити наступні: оцінка ступеня задоволення базових та актуальних потреб правопорушника; виділення криміногенних потреб, задоволення яких на даному етапі здійснюється кримінальним шляхом; оцінка ступеня ризику скоєння рецидивних правопорушень у майбутньому; визначення рівня необхідного втручання в життя особи; оцінка необхідності та можливості отримання особою медичних, психологічних, соціальних, освітніх та інших реабілітаційних послуг в рамках вироку суду й відповідно до можливостей держави і місцевої громади; здійснення контролю за процесом надання та отримання послуг з метою забезпечення його безперервності і регулювання в разі необхідності; збір і збереження необхідної інформації про особу на всіх етапах ведення справи» [154, с. 9-11].

За визначенням І.С.Яковець, кейс-менеджмент являє собою динамічний, добре скоординований, цілеспрямований та гнучкий оціночний підхід, який включає весь комплекс послуг, що можуть спрямовуватись на задоволення потреб засуджених у реабілітації та ресоціалізації. Кейс-менеджмент є

керівництвом для втручання, покликаний зменшити ризик повторних злочинів та забезпечити якісне піклування про засудженого шляхом послідовного планування, здійснення та припинення надання послуг у межах вироку. З цією метою у багатьох країнах розроблені та доволі успішно використовуються різноманітні інструменти оцінки ступеня ризику вчинення нового злочину особами, засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, а також тими, що відбули покарання у виді обмеження або позбавлення волі і повернулися в суспільство.

Найбільш поширені інструменти оцінки ризику:

SONAR – застосовується для оцінки сексуальних злочинців і полягає в рейтинговій оцінці виключно динамічних потреб, які поділяються на «стабільні» і «гострі». Включає в себе 9 основних критеріїв, що належать до стабільних рис: 1) сексуальна саморегуляція; 2) загальна саморегуляція; 3) сексуальна ненормативна перевага; 4) можливість нормальної сексуальної поведінки; 5) прояви «сексуальної образи»; гострих рис: 1) доступ до жертв; 2) гнів; 3) ворожість; 4) зловживання алкоголем та наркотиками;

PCL-R – використовуються для оцінки розладів особистості дорослих. Включає 20 пунктів, кожен з яких оцінюється за шкалою від 0 (немає) до 2 (важкий ступінь) і дозволяє набрати в загальному підсумку максимум 40 балів. В ідеалі вимагає записів, файлів, репортажів, інтерв'ю та анкетування від різних джерел (поліція, суди, пробація, установи виконання покарань);

HCR-20 – призначений для вимірювання ризику насильства серед психічно нестійких правопорушників, але однаково добре працює з нементально-нестійкими правопорушниками. Включає в себе три субшкали: «історичні чинники» (10 одиниць), клінічні фактори (5 одиниць) та фактори управління ризиками (предмети), що складаються з 20 пунктів, кожен з яких оцінюється за шкалою від 0 до 2;

LSI-R – найбільш повний і популярний інструмент для оцінки ризику правопорушника в будь-якій точці світу. Оцінка проводиться на основі широкого спектра критеріїв – восьми різних категорій (популярна

напівжартівлива назва «Біг-8»): 1) асоціальні відносини; 2) асоціальні думки, пізнання і способи мислення; 3) антисоціальність особистості, нарцисизм і подібні риси; 4) антисоціальна історія; 5) зайнятість; 6) сім'я; 7) форми відпочинку і дозвілля, зловживання психоактивними речовинами; 8) асоціальні однолітки або кримінальні партнери;

SAVRY – структурована оцінка ризику насильства серед молоді. Включає 24 основні та 6 контрольних (усього 30 елементів). Поділяється на 4 секції: історико-клінічні, соціально-контекстні і захисні. Історична частина: насильство в минулому; насильство в сім'ї; жорстоке поводження в дитинстві; бідність; школа і досягнення. Клінічна: імпульсивність, гнів, співчуття і т. п. Соціальноконтекстна: можливості, вплив батьків, стосунки з однолітками і т. п. Захисна включає ті позитивні фактори, які безпосередньо опосередковують вплив негативних факторів таких, як просоціальна діяльність, соціальна підтримка;

SAPA – інструмент оцінки ризику насильства в сім'ї. Включає в себе 20 пунктів, половина з яких стосується загальних характеристик особи, а інші покликані фіксувати факти сімейного насильства;

CRS – використовується виключно в тюремній класифікації, призначений для оцінки ступеня загрози правопорушника для співробітників виправних установ під час виконання вироку. Включає три напрями: інституційне регулювання (попередні порушення, поведінку у в'язниці, зловживання наркотиками і вік на момент винесення вироку), громадська безпека (кількість судимостей, тяжкість злочинів, підстави попереднього звільнення, поведінка на волі), а також ризик втечі;

STATIC-99 – використовується для сексуальних злочинців і містить лише 10 елементів, що дозволяють вимірювати анамнез сексуальних злочинів, тип жертви і кілька умов для будь-якого злочину. Використовується в основному для довгострокового прогнозу рецидиву злочинів [155, с. 101]. Вивчення практики застосування зарубіжних оцінок ризику вчинення повторного кримінального правопорушення заклало підвалини нашого

національного інструменту, який нині використовується як визначальна дієва складова при реалізації кейс-менеджменту.

Маємо зазначити, що вчені-пенітенціаристи наголошують на тому, що лише невелика частина правопорушників потребує підходу на основі кейс-менеджменту. Розмірковування та пояснення зосереджено у наступній площині: по-перше, неспроможність декотрих осіб повернутися в суспільство (відповідно робота з цією категорією засуджених приречена на зайве витрачання ресурсів). По-друге, достатній рівень самостійності та внутрішньої організації, завдяки чому частина засуджених взагалі не потребує допомоги.

Модель ведення випадку в роботі із суб'єктами пробації застосовується, коли:

- ситуація включає в себе більш, ніж два проблемних запити і передбачає довгострокову спільну діяльність та роботу за індивідуальним планом;
- суб'єкт задовольнив нагальні базові потреби і потребує допомоги, для надання якої необхідне залучення додаткових ресурсів;
- суб'єкт не може самостійно отримати доступ до життєво необхідної йому послуги (лікування, оформлення групи інвалідності, працевлаштування тощо) [154, с. 11]. Натомість ми вважаємо, що пробаціонер має враховувати стан та проблеми суб'єктів, обираючи певну модель роботи. Постійно підтримуючи свого «клієнта», співробітник пробації не лише підвищує позитивні результати своєї роботи, а й заохочує засудженого до більш активного життя. Таким чином можемо прийти до висновку (з огляду критичності потреб + рівня індивідуально-поведінкових здібностей засуджених у співвідношенні до необхідності когнітивно-поведінкового втручання) про необхідність диференціації застосування кейс-менеджменту.

Все вищевикладене свідчить, що у зв'язку із зміною вектору діяльності та збільшенням функціоналу, ретельного дослідження потребує розвиток, певні проблеми та перспективи професійної діяльності персоналу уповноважених органів з питань пробації. З цією метою частково проаналізуємо Європейські та національні нормативно-правові акти, що

визначають правила добору, правовий та соціальний статус персоналу уповноважених органів з питань пробації.

Стандартні мінімальні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила) в статтях 15 та 16 окреслюють вимоги щодо підбору й підготовки персоналу пробації. При цьому вказується на необхідність наявності у особистісних якостей професійної підготовки та за можливості практичного досвіду. Правила визначають мету професійної підготовки, яка полягає в тому, щоб розтлумачити персоналу його обов'язки стосовно повернення правопорушника до нормального життя в суспільстві, забезпечення прав правопорушника та захисту суспільства [12]. Розширення в Україні практики призначення кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі та прийняття ЗУ «Про пробацію», вимагає вдосконалення і розвитку професійної підготовки персоналу, що має співвідноситися з міжнародними стандартами й вітчизняними підходами до професійної компетентності та підготовки персоналу ДУ «Центр пробації» [156, с. 281]. Досліджуючи нормативно-правові акти МЮ в площині порядку проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікаційного рівня співробітників уповноважених органів з питань пробації, ми зіткнулись з певним нормативним вакуумом. ЗУ «Про пробацію» не містить згадок про статус та існування державної установи «Центр пробації». Натомість у розділі IV закріплено основні засади організації пробації в Україні. Згідно 1 статті «орган пробації – це центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері пробації». Стаття 18 вказує, що реалізація пробації здійснюється органом пробації, «який у межах своїх повноважень організовує: забезпечення суду досудовими доповідями про обвинувачених; здійснення нагляду за засудженими; виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певним видом діяльності, громадських робіт, виправних робіт; реалізацію пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; соціально-виховну роботу із засудженими; підготовку до звільнення засуджених, які відбувають

покарання у виді обмеження та позбавлення волі на певний строк» [18]. Відповідно такі функції та статус органу пробації зумовлюють приналежність його до сфери діяльності органів кримінально-виконавчої системи. Якщо слідувати такій логічно-послідовній схемі, начебто не видається дивним застосування до співробітників пробації наказу МЮ України від 26.12.2018 за № 4091/5 [157], який регулює проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації Державною кримінально-виконавчою службою України. Однак маємо зауважити, що розглядуваний юридичний документ містить фактичні прогалини, оскільки в ньому йдеться мова не про «співробітників уповноважених органів з питань пробації», а виключно про «осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України», що саме по собі не є транспарентним. Майже третину штатної чисельності територіальних уповноважених органів з питань складають співробітники, працюючі за трудовим договором. Сучасний період державного будівництва в Україні характеризується активним та об'єктивно необхідним процесом удосконалення вітчизняного законодавства [158, с. 252]. Отже, ми вважаємо, що нормотворцю потрібно розробити та затвердити Положення про проходження професійної підготовки та підвищення кваліфікації персоналу ДУ «Центр пробації».

Хто ж нині є співробітниками пробації? Впродовж багатьох років серед дослідників панували різні думки щодо необхідних умінь та сутності особистості працівників пробації. Керуючись положеннями ЗУ «Про пробацію», з огляду на встановлену діяльність, В.М. Фесан звказував на певну незрозумілість статусу співробітника пробації, ким він є: державним службовцем, соціальним працівником, який надає соціальні послуги як засудженим до альтернативних покарань, так і до позбавлення волі; соціальним працівником, який надає підтримку потерпілим від злочинів; посередником між потерпілим та злочинцем; учасником кримінального процесу, обов'язок якого полягає у наданні суду максимально повної соціально-психолого-біологічної характеристики про особу злочинця у формі

так званої досудової доповіді; соціальним працівником, який обслуговує інші соціально-вразливі категорії населення [150, с. 267]. І.С. Яковець визначала офіцера пробації (агента, помічника) як особу, яка здійснює контроль за поведінкою піднаглядного, виконанням ним певних обов'язків та умов пробації, забезпечує проведення виправного курсу [43, с. 152]. На думку Д.В. Ягунова, співробітник пробації, відповідно до покладених завдань та очікувань суспільства, є водночас:

- 1) державним службовцем;
- 2) соціальним працівником, який надає соціальні послуги як засудженим до альтернативних покарань, так і позбавлення волі;
- 3) соціальним працівником, який надає підтримку потерпілим від злочинів. Йдеться про надання інформаційної підтримки потерпілим щодо відбування покарання конкретним засудженим як в умовах ув'язнення, так і в умовах вільного суспільства;
- 4) посередником у налагодженні діалогу між потерпілим та злочинцем;
- 5) суб'єктом кримінального процесу, обов'язок якого полягає в наданні суду максимально повної соціальної та психолого-біологічної характеристики про особу злочинця у формі так званої досудової доповіді та рекомендацій щодо міри покарання.
- 6) суб'єктом кримінально-виконавчого процесу, обов'язок якого полягає у виконанні альтернативних покарань та здійсненні нагляду за злочинцями в умовах вільного суспільства [159, с. 34].

Офіційний сайт пробації містить опис, який досить влучно собою характеризує сучасного працівника пробації – особлива категорія персоналу кримінальної юстиції, «соціальні юристи», адже працівники повинні знати і основи юриспруденції, які дозволяють їм виконувати процедурні рішення, брати участь у кримінальному процесі, у виконанні покарань (кримінально-виконавче право, процесуальне право), і мати навички комунікації з засудженими [160]. Ми ж додержуємось думки, що постать співробітника пробації можна визначити як здібну, мультифункціональну особу, яка, містячи

в собі задатки та навички десятків професій, при цьому провадить суто пробаційну діяльність.

Отже, надавши визначення особи співробітника пробації та висловивши пропозицій щодо розроблення національного нормативно-правового акту, який би визначав проходження професійної підготовки\перепідготовки суто працівників пробації, повернемося до вивчення міжнародних стандартів. Виключна важливість підбору персоналу системи як суттєвого фактору забезпечення ефективного виконання покарань визнана на рівні міжнародно-правових стандартів функціонування пробації СМ/Рес (2010)¹. Вони визначені в формі наступних установок:

а) персонал повинен прискіпливо підбиратися, призначатися на посади відповідно до прийнятих вимог, серед яких особливу увагу слід приділяти чесності, гуманності, професіоналізму і особистим якостям, необхідним для виконання складних обов'язків, які на них покладені;

б) співробітники повинні мати можливість здобуття освіти і підготовки, відповідно їх ролі і рівня професійних обов'язків;

в) співробітники повинні пройти первинну підготовку і набути необхідні навички, знання і ціннісні орієнтації ;

г) протягом терміну служби усі співробітники повинні підтримувати і поповнювати рівень знань і професійних навичок на курсах без відриву від роботи, які мають бути організовані для них ;

г) співробітники повинні отримати відповідну підготовку і використовувати в роботі знання в області юриспруденції, етики, організації, сучасні методики і кодекс поведінки;

д) кількість співробітників має бути достатньою, щоб вони могли ефективно виконувати свою роботу. Кожен співробітник повинен мати таке навантаження, яке б дозволяло здійснювати ефективно і гуманно контроль і нагляд за ними, надавати їм допомогу і, по можливості, працювати з їх сім'ями, а також з потерпілими. Якщо навантаження занадто велике, керівництво

повинне знайти правильне рішення і дати вказівку співробітникам про пріоритетність виконуваних обов'язків;

е) оплата праці співробітників, система заохочень і умови їх праці повинні відображати особливості їх професійної діяльності і відповідати характеру праці для того, щоб залучати нових співробітників і утримувати вже працюючих [49].

Аналіз сучасного стану організаційно-правового й кадрового забезпечення діяльності кримінально-виконавчої служби на предмет впровадження міжнародно-правових стандартів свідчить про існування ряду проблем, які тією чи іншою мірою впливають на належну діяльність всієї системи. Персонал уповноважених органів з питань пробації здійснює правоохоронні функції, пов'язані з профілактикою злочинності та виконанням кримінальних покарань. Під час виконання службових обов'язків персонал уповноважених органів з питань пробації щоденно працює з обвинуваченими й особами, засудженими до кримінальних покарань, має обов'язок відвідувати засуджених за місцем відбування покарання або їх проживання, тобто перебуває в зоні ризику [34, с. 151].

При цьому професійна діяльність персоналу установ виконання покарань і пробації пов'язана з низкою специфічних чинників: з затребуваністю високої психологічної стійкості, з ризиком порушень прав людини, з наявністю ситуації інформаційної невизначеності та дефіциту часу, з необхідністю протистояти правопорушенням і надавати засудженим допомогу різного роду, з обов'язковістю здійснення виховного впливу, в тому числі патернами власної поведінки та значним навантаженням [161, с. 46]. За такої ситуації край важливою видається необхідність помірного, не перебільшеного навантаження (ведення особових справ, виконання досудової та пенітенціарної пробації) на кожного співробітника. Потребує уваги дослідження з окресленого питання О. І. Олійника, І. В. Іванькова, М. С. Пузирьова, В. О. Аніщенко. Науковці, розглядаючи Балтійські, Скандинавські країни та Сполучене королівство Великої Британії зазначають,

що в зарубіжних країнах норми навантаження на персонал уповноважених органів з питань пробації є різним.

Так у Скандинавських країнах існує наступний розподіл навантаження:

- у Данії один співробітник органу пробації працює із 40 клієнтами, однак не врахована діяльність волонтерів, яких за одним співробітником може бути закріплено до 5 і кожен з яких може вести до 5 справ;
- у Швеції середнє навантаження на одного співробітника органу пробації становить 25 осіб, однак оскільки волонтери здійснюють нагляд за 43% клієнтів, це дозволяє штатним інспекторам займатися найбільш складними справами;
- у Нідерландах середнє навантаження на одного співробітника органу пробації становить 25 клієнтів без урахування залучення волонтерів;
- у Фінляндії середнє навантаження на одного співробітника органу пробації становить до 28 клієнтів. На одного співробітника, який працює за контрактом, до 23 клієнтів. Законодавством Фінляндії не передбачено залучення волонтерів;
- у Норвегії один співробітник органу пробації працює із 20–25 клієнтами, волонтери можуть вести до 10 справ.

Якщо аналізувати навантаження у Сполученому королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, то в Англії та Уельсі в середньому на одного співробітника органу пробації доводиться 13–14 клієнтів. На одного приватного наглядача, який працює за контрактом (загальна чисельність – 350 осіб), – до 23 клієнтів (приватні наглядачі здійснюють свою діяльність під керівництвом районних управлінь і, як правило, ведуть роботу з юними правопорушниками, засудженими до умовного покарання, а також з особами, звільненими з тюремного ув'язнення умовно-достроково).

У країнах Балтії ж прослідковується наступна тенденція:

- у Естонії навантаження в середньому становить 38 клієнтів на одного співробітника органу пробації (місцеві департаменти пробації також залучають волонтерів) ;

– у Литві середнє навантаження на одного співробітника органу пробації становить понад 120 справ [162, с. 129].

В Україні, за даними досліджень О.І. Олійника, І.В. Іванькова, М. С. Пузирьова, у 2017 році середнє навантаження на одного штатного працівника місцевих підрозділів пробації становило 42 особи. В.О. Аніщенко ж в своєму дослідженні приходить до висновку, що в національній пробаційній системі норми навантаження визначаються приблизно і становлять у середньому 45–47 осіб (суб'єктів пробації) на одного співробітника. На жаль, досі не працює інститут волонтерства в даній галузі, який є невід'ємним складником менеджменту органів пробації та значною підтримкою в управлінні персоналом органів пробації [163, с. 25]. Ми вважаємо, що саме завдяки волонтерській допомозі, за прикладом зарубіжних країн, можливо суттєве полегшення та унормування роботи персоналу уповноважених органів з питань пробації.

Вивчаючи питання навантаження на працівників органу пробації нашу увагу привернуло дослідження В.О. Аніщенко, яка для обґрунтування обрахунку оптимального навантаження на персонал уповноважених органів з питань пробації в Україні пропонує застосовувати наступну формулу:

$$Pol = \frac{N_1 + N_2 + N_3 + \dots N_{14}}{Pst - (Pn + Pn_1)},$$

де **Pol** – (optimal load on the personal)

оптимальне навантаження на персонал уповноваженого органу з питань пробації;

Pst – (regular staffing of all probation personal) штатна чисельність усіх співробітників уповноваженого органу з питань пробації;

Pn – (the number of employees of the State institution «Center for probation») штатна чисельність співробітників Державної установи «Центр пробації»;

Pn1 – (heads of authorized bodies on probation issues) керівники уповноважених органів із питань пробації;

N1, N2..... N14 – суб'єкти пробації, а саме:

- N1 – особи, засуджені до штрафу відповідно до ст. 52 «Штраф» Кримінального кодексу України та ст. 26 Кримінально-виконавчого кодексу України «Порядок виконання покарання у виді штрафу»;
- N2 – особи, засуджені за ст. 55 Кримінального кодексу України «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю»;
- N3 – особи, засуджені за ст. 56 Кримінального кодексу України «Громадські роботи»;
- N4 – особи, засуджені за ст. 57 Кримінального кодексу України «Виправні роботи»;
- N5 – особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням за ст. 75 Кримінального кодексу України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням»;
- N6 – особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням за ст. 75 Кримінального кодексу України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням»;
- N7 – вагітні жінки та жінки, які мають дітей віком до семи років, звільнені від відбування покарання з випробуванням за ст. 79 Кримінального кодексу України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років»;
- N8 – особи, звільнені від відбування покарання умовно-достроково за ст. 81 Кримінального кодексу України «Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання»;
- N9 – вагітні жінки та жінки, які мають дітей віком до трьох років, звільнені від відбування покарання з випробуванням за ст. 83 Кримінального кодексу України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років»;
- N10 – особи, звільнені від відбування покарання умовно-достроково за ст. 81 Кримінального кодексу України «Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання»;

- N11 – особи, засуджені до обмеження волі, направлені для відбuvання покарання за ст. 57 Кримінально-виконавчого кодексу України «Направлення засуджених для відбuvання покарання до обмеження волі»;
 - N12 – особи, засуджені до адміністративного стягнення у виді громадських робіт за ст. 30-1 «Громадські роботи» Кодексу України про адміністративні правопорушення та Наказу Міністерства юстиції України від 19.03.2013 № 474/5 «Про затвердження Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт та виправних робіт»;
 - N13 – особи, засуджені до адміністративного стягнення у виді виправних робіт за ст. 31 «Виправні роботи» Кодексу України про адміністративні правопорушення та Наказу Міністерства юстиції України від 19.03.2013 № 474/5 «Про затвердження Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт та виправних робіт»;
- N14 – особи, на яких, відповідно до ст. 72-1 Кримінального процесуального кодексу України, представником персоналу органу пробації за ухвалою суду складається та подається до суду досудова доповідь [163, с. 25].

Ми намагались перевірити життєздатність запропонованої форми обрахунку й певний час здавалось, що всі наші намагання виявляться марними. Однак, поставивши за мету знайти чіткі показники P_{st} , P_n , P_{n1} , N , дослідивши значний масив інформації, ми прийшли до наступних висновків. P_{st} , тобто штатна чисельність усіх співробітників уповноваженого органу з питань пробації - згадування про штатну чисельність співробітників ми знайшли на офіційному сайті Пробація України у Огляді діяльності за 2020 рік, з посиланням на нормативно-правовий акт, яким затверджено структуру та штат Центру пробації - наказ МЮ України від 06 березня 2020 р. № 1047/к (зі змінами). На жаль, самого наказу ні на сайті Міністерства юстиції, ні на сайті Пробації у вільному доступі не виявлено. Тож можемо оперувати лише аналітичною інформацією, відповідно якої фактична чисельність персоналу УОП складає 3354. Далі, P_n тобто штатна чисельність співробітників ДУ «Центр пробації» - ситуація аналогічна чітких даних не віднайдено ні в

наказі МЮ України від 28 грудня 2017 року № 4322/5 «Про утворення ДУ «Центр пробації», ні в наказі Міністерства юстиції України № 561-5 від 22.02.2019 «Про затвердження Положення про Державну установу «Центр пробації». Знову ж таки, оперуючи виключно аналітичною інформацією за 2018-2020 року, чисельність складає 152. Наступний показник Рn1, тобто керівники уповноважених органів із питань пробації, чітка кількість керівних посад (та звісно керівників) не висвітлена, однак відповідно до аналітичної інформації у 2018 році функціонувало 560 УОП, у 2019 році – 574 УОП, у 2020 - 573 підрозділи тобто логічно припустити, що чисельність керівників становить 573 особи. Наступним кроком наведемо статистичні дані 2020 року, щодо кількості засуджених осіб, за напрямками виконання покарань\стягнень:

- особи, засуджених до штрафу відповідно до статті 52 «Штраф» Кримінального кодексу України та статтею 26 Кримінально-виконавчого кодексу України «Порядок виконання покарання у виді штрафу» - 4149 осіб;
- особи, засуджені за статтею 55 Кримінального кодексу України «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю» - 2900;
- особи, засуджені за статтею 56 Кримінального кодексу України «Громадські роботи» - 3832;
- особи, засуджені за статтею 57 Кримінального кодексу України «Виправні роботи» - 500;
- особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням за статтею 75 КК України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням», вагітні жінки та жінки, які мають дітей віком до семи років, звільнені від відбування покарання з випробуванням за статтею 79 КК України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років», вагітні жінки та жінки, які мають дітей віком до трьох років, звільнені від відбування покарання з випробуванням за статтею

83 КК України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років»- 48413;

- особи, засуджені до обмеження волі, направлені для відбування покарання за статтею 57 КВК України «Направлення засуджених для відбування покарання до обмеження волі» - 695;

- особи, засуджені до адміністративного стягнення у виді громадських робіт за статтею 30-1 «Громадські роботи» Кодексу України про адміністративні правопорушення та Наказу МЮ України від 19.03.2013 № 474/5 «Про затвердження Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт та виправних робіт» - 6867;

- особи, притягнуті до адміністративного стягнення у виді виправних робіт за статтею 31 «Виправні роботи» Кодексу України про адміністративні правопорушення та Наказу МЮ України від 19.03.2013 № 474/5 «Про затвердження Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт» - 34;

- особи, на яких, відповідно до статті 72-1 КПК України, представником персоналу органу пробації за ухвалою суду складається та подається до суду досудова доповідь (досудова пробація) – 26657;

- особи, притягнуті до адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт за статтею 31¹ «Суспільно корисні роботи» Кодексу України про адміністративні правопорушення та Наказу МЮ України від 19.03.2013 № 474/5 «Про затвердження Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт» - 4272;

- особи, у відношенні яких провадились заходи щодо підготовки до звільнення з місць обмеження\ позбавлення волі, відповідно Наказу МЮ України від 03.04.2018 № 974/5/467/609/280 «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення

осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» (пенітенціарна пробація) – 8098 [145].

Намагаючись перевірити вірність порядку обрахунку навантаження, проаналізувавши складові формули запропонованої В.О. Аніщенко, ми не погоджуємось із думкою автора, щодо обраних показників для проведення статистичного дослідження. Оскільки, використовуючи саме вказану модель, ми неминуче сформуємо хибне уявлення про навантаження на одну персону пробаціонера, що, на нашу думку, потребує переосмислення концепту:

- 1) потребує виключення одиниці N 8 та N 10 – оскільки уповноважені органи з питань пробації наразі не виконують нагляд за особами, звільненими від відбування покарання умовно-достроково відповідно статті 81 КК України; N 6 – є фактичним дубляжем показника N 5.
- 2) якщо враховується показник N14, який встановлює кількість осіб, на яких відповідно до статті 72-1 КПК України складається та подається до суду досудова доповідь, слід зробити висновок, що потребує врахування й кількість осіб, щодо яких співробітниками провадились заходи пенітенціарної пробації;
- 3) оскільки враховуються всі види пробаційної діяльності (включаючи адміністративні ГР та ВР), потребує включення в наведений перелік адміністративне стягнення у виді суспільно корисних робіт (СКР) Звісно, наразі на реєстрації у Верховній Раді України перебуває проєкт закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стягнення аліментів на утримання дитини» (№ 3339), яким пропонується виключити суспільно корисні роботи як вид адміністративного стягнення! Однак, враховуючи розрахунок навантаження на 1 співробітника пробації за статистичними показниками 2020 році, кількісну складову СКР введемо до формули.
- 4) необхідно враховувати не лише кількісний склад ДУ «Центр пробації» та керівників підрозділів УОП (які власне не мають відношення до безпосереднього виконання покарань\стягнень та відповідно до роботи із самими суб'єктами пробації) треба розуміти, що в державі функціонують 24 філії пробації, середній склад яких становить 7-10 службовців.

Тому ми пропонуємо власну модифіковану формулу обрахунку навантаження на співробітника уповноваженого органу з питань пробації, яка має наступний вигляд: $Pol = \frac{N1+N2+\dots+N10}{Pst-(Pn+Pn1+Pn2)}$

Відповідно числових значень, за формулою результат складає:

$$Pol = \frac{4149+2900+3832+500+48413+695+6867+34+26657+4272+8098}{3354-(152+573+168)} = 43 \text{ особи.}$$

Тобто, ми бачимо що навантаження на українського працівника пробації майже *вдвічі* перевищує середні показники в країнах з тривалим досвідом функціонування служб пробації (країни скандинавії, Британія) які, що цікаво, й були для нас проєктними «донорами» при повномасштабному впровадженні пробації в Україні. Крім того, у перспективі на співробітників буде покладено функції роботи із засудженими, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, для підготовки висновку до матеріалів, які подаватимуть суду щодо умовно-дострокового звільнення засуджених. Таким чином, складність виконуваних персоналом пробації завдань постійно зростає, а деякі види службової діяльності відповідно до державних санітарних норм і правил мають показники напруженої праці [34, с. 151].

Тому дивує абсолютна відсутність в тексті ЗУ «Про пробацію» норм про соціальний захист співробітників пробації, матеріально-технічне забезпечення їхньої діяльності, нарешті про захист життя та здоров'я всього персоналу. Дослідники наголошують на тому, що подальші зволікання в сфері соціального захисту працівників кримінально-виконавчої системи, поряд з іншими факторами, все більше будуть ускладнювати криміногенну ситуацію та обмежувати можливості держави з блокування, нейтралізації, усунення детермінант злочинності [164, с. 138].

З огляду на організацію пробаційної роботи, варто погодитися з позицією науковців про те, що співробітники ДКВС України є незахищеною частиною системи відбування покарань, що з огляду на ту високу роль, яку вони виконують, є абсолютно несправедливим і потребує докорінних змін задля повного досягнення цілей покарання, ефективного виконання

покладених державою функцій та її відповідності європейським вимогам виконання і відбування покарання [165, с. 227].

Виходячи з цього, ми вважаємо, що співробітники пробації потребують додаткових стимулів. Адже персонал має бути обличчям держави та гідно представляти її на всіх рівнях. На наше переконання одним із способів впливу на покращення пробаційного процесу є стимулювання праці, в умовах якого роботодавець підкреслить зацікавленість в кожному працівникові. Такий метод впливу дозволить не лише покращити якість виконуваних завдань, а й зменшити «плинність» кадрів. Як стверджує П.П. Микитюк, стимулом можуть бути окремі предмети, дії інших людей, обіцянки, носії зобов'язань і можливостей та багато іншого, що може бути запропоновано людині як компенсація за її дії або за те, що вона бажала б одержати в результаті певних дій [166, с. 215]. Керівництву необхідно враховувати і таке поняття як мотивація праці співробітників. Мотивація визначається двома поняттями: потреба і винагорода. Потреби бувають первинні та вторинні. До первинних належать фізіологічні потреби людини: їжа, вода, одяг, житло, відпочинок і т.п. Вторинні потреби є за своїм характером психологічними: потреби в прихильності, повазі, успіху. Система стимулювання та мотивації праці повинна враховувати розбіжності в інтересах роботодавця і працівника та їхні спільні цілі, підштовхувати персонал до більш ефективної трудової діяльності та підвищувати успішність діяльності підприємства в цілому. Ми погоджуємось з думкою Є.В.Сидоренко, що завданням керівництва являється створення відповідних умов для розкриття потенціалу працівників, що зумовило б виникнення стійкої потреби в напруженій і результативній праці. При цьому керівництво повинно враховувати конкретні ситуації, що слугують стимулами в процесі праці, враховувати не тільки особисті здібності працівників, а і їх особисті мотиви: потреби, інтереси, пріоритети, амбіції [24, с. 46]. Тим паче відповідний напрямок думок корелюється з постулатами, викладеними у п.30-32 Правила РЄ про пробацію:

- керівництво повинне забезпечити якість роботи служби пробації шляхом організації роботи персоналу, належним керівництвом і його мотивацією;
- керівництво повинне підтримувати і розвивати ділові взаємовідносини й хороші контакти з іншими відомствами і партнерами, добровільними помічниками, місцевою владою, засобами масової інформації і громадськістю;
- керівники повинні створити таку ситуацію, при якій вони радяться із співробітниками з питань, що стосуються професійної діяльності і умов роботи [49].

Ми висловлюємо думку та відстоюємо позицію про те, що найбільшою цінністю кожної системи є людський потенціал. Ті фахівці, які нині працюють в достатньо напружених умовах становлення та розвитку УОП, є не лише рушійною силою величезного новоствореного механізму, а й по-суті - його серцем. Завдання стати конструкторами душ людських - залишились неоціненим державою, яка, здається, керується крилатим виразом про відсутність людей, яких не можливо було б замінити... Яскравим прикладом такого відношення є майже самоусунення участі держави у вирішенні проблемних аспектів діяльності пробації на тлі пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Слід зазначити, що співробітники української пробації, на відміну від досвіду Європейської пробації, у цей важкий для всього світу період продовжували працювати за системою « особа-особа ». Наказом ДУ «Центр пробації» № 169/ОД-20 від 18.03.2020 року, № 224/ОД-20 від 06.04.2020 року, № 259/ОД-20 від 24.04.2020 року, № 288/ОД-20 від 08.05.2020 року, № 326/ОД-20 від 22.05.2020 року «Про організацію роботи уповноважених органів з питань пробації в період карантину» визначено про неможливість віддаленої роботи із суб'єктами пробації та їхніми особовими справами. Така робота має проводитись виключно в межах адміністративних приміщень підрозділів. Весь період карантину співробітниками уповноважених органів з питань пробації в звичайному режимі виконувались вироки, проводились дні реєстрації

засуджених, соціально-виховна, профілактична та інша робота, передбачена функціональними обов'язками та законодавством України, не зважаючи на великий ризик зараження COVID – 19, а також піддаючи небезпеці себе та свої родини. Натомість дотримання карантинних заходів було можливим лише засобами та коштом самих співробітників, оскільки держава у особі Міністерства юстиції, на жаль, самоусунулась від свого обов'язку зі створення захисту та безпечних умов праці співробітникам пробації.

Громадською організацією «Україна без тортур» та Міжнародним фондом «Відродження» в рамках проєкту «Дотримання прав клієнтів пробації в умовах боротьби та подолання наслідків епідемії» проведено дослідження, наслідки якого є просто вражаючими. У 2020 році ДУ «Центр пробації» *не отримала жодного додаткового фінансування*, а дії МЮ звелись лише до змін кошторису, шляхом «перерозподілу» 300 тисяч гривень з рядка «Видатки на відрядження» до рядка «Предмети, матеріали, обладнання та інвентар, що мало б дозволити витрачання до 300 тисяч гривень для закупівлі засобів захисту. У перерахунку для закупівлі засобів захисту на одного співробітника ДУ «Центр Пробації» ця сума становить *88 гривень на одну людину на рік (4 одноразових респіраторів чи 40 медичних масок на рік)* ДУ «Центр пробації» через вебпортал prozorro.gov.ua. у період 01.01.2020 - 31.12.2020 провела 266 закупівлі. Однак закупівля засобів індивідуального захисту у зазначений період не здійснювалась. Серед наявних закупівель, що направлені на профілактику COVID-19, можна виділити закупівлю послуг із санітарно-гігієнічної обробки приміщення від 9 грудня 2020 року. На жаль, такого роду закупівлі ДУ «Центр Пробації» носять поодинокий характер. Ба більше, подібних на вказану вище закупівлю, не проводилось [168].

Далі наведемо декілька прикрих прикладів зневаги співробітників ДКВС служби вцілому та персоналу УОП. Міністерством юстиції не було прийнято рішень, які б могли покращити забезпечення персоналу та суб'єктів пробації засобами захисту. Відповідно розпорядження КМУ від 20 березня 2020 року № 326-р, для здійснення в ДКВС протиепідемічних заходів з протидії

поширенню COVID-19 було виділено 3,6 млн. гривень, однак жодної копійки для задоволення потреб суб'єктів та уповноважених органів з питань пробації - не надійшло. Не вчинено Мініюстом необхідних дій і задля забезпечення права співробітників уповноважених органів пробації на отримання додаткової доплати до заробітної плати (грошового забезпечення) відповідно до постанови КМУ України від 29 квітня 2020 р. № 375 «Деякі питання оплати (грошового забезпечення) окремих категорій працівників, військовослужбовців Національної гвардії та Державної прикордонної служби, посадових осіб Державної митної служби, осіб рядового та начальницького складу органів: підрозділів цивільного захисту, поліцейських, які забезпечують життєдіяльність населення, на період дії карантину, установленого КМУ з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та протягом 30 днів з дня його відміни». У вказаній постанові міститься пряма вказівка, що саме керівник відповідного міністерства має ініціювати встановлення виплат. В свою чергу, МЮ, на відміну від інших центральних органів виконавчої влади, жодних дій для отримання відповідних виплат співробітниками вчинено не було [168].

Неоціненність, нестабільність, нестача кадрів є суттєвими проблемами пробації. Після вищезазначеного хочеться не знати про існування п 15.3. Токійських правил, які рекомендують для набору і утримання кваліфікованого професійного персоналу забезпечувати відповідне службове становище, належні оклади і пільги, які відповідають характеру роботи, надавати широкі можливості для професійного зростання і просування по службі [12]. Переважна більшість опитаних працівників пробації не вважає, що система оплати праці та стимулювання організована на достатньому рівні - 74,2 %, натомість достатньою та такою, що не потребує змін, систему визнали лише - 16,7 %, зазначили, що важко відповісти - 9,1 (Додаток А).

Якщо чисельні дописи персоналу з викладеною проблематикою залишаються поза увагою можновладців, маємо надію на те, що будуть почуті

думки науковців. Так М.Ю. Салогуб звертає увагу, що треба відштовхуватись від фінансового забезпечення, оскільки ми живемо в такий час, що на моральних устоях і ентузіазмі ці питання не вирішаться. Держава має правильно оцінити ту високу роль, яку виконують працівники системи, та забезпечити відповідне матеріальне забезпечення кримінально-виконавчої служби з огляду на її роль в оздоровленні українського суспільства. Основними аспектами кількісного шляху вирішення проблем є перегляд функцій працівників із метою нормального розподілу навантаження та удосконалення соціально-виховної роботи із засудженими; внесення необхідних змін у зв'язку з перерозподілом навантаження до штатної чисельності працівників пробації. Щодо якісного шляху, то, безумовно, виключно необхідним є забезпечення престижної заробітної плати на рівні 15 000–18 000 грн, що ніяк не є зависокою, враховуючи ті функції, які виконують працівники, та введення реального соціального захисту і гарантій, що дасть змогу залучити в систему фізично, морально та соціально здорових високоосвічених працівників [165]. Ми повністю погоджуємось з автором та підтримуємо напрочуд чітку, виважену та вірну концепцію шляхів подолання загальних проблем пробації, вкотре наголошуючи на необхідності збереження та оціненості людського потенціалу пробаційної структури.

Висновки до розділу 3.

1. Токійські правила містять звід основних принципів і рекомендацій щодо сприяння використанню мір, не пов'язаних з тюремним ув'язненням, а також мінімальні гарантії особам, щодо яких застосовуються відповідні альтернативи. Правила поширюються на всі сфери кримінальної юстиції від стадії порушення кримінального провадження до подальшої ресоціалізації засудженого, однак носять рекомендаційний характер.

2. Основним «донором» інформації, яка лягає в основу складання оцінки ризику вчинення повторного кримінального правопорушення, є інформація не лише від правопорушника, а й від підприємств, установ, організацій.

3. Пункт 8 Токійських правил в частині «Положень про винесення вироку» передбачають широкий діапазон мір, альтернативних ув'язненню, одним з яких є реституція або «відновне правосуддя». Вважаємо, що процесуальне та профільне національне законодавство потребує змін та доповнень в частині регулювання діяльності пробації в площині застосовування процедури відновного правосуддя (медіації) не як альтернативи, а як додатку до кримінального судочинства на стадії виконання судового рішення.

4. Європейські правила містять чітко окреслені рекомендації щодо методів роботи кримінально-виконавчих органів та участі в їх діяльності громадськості. З огляду на важливість місії залучення волонтерів до роботи із суб'єктами пробації та часткову неукомплектованість підрозділів, вважаємо за необхідне залучати до волонтерства людей з певними морально-вольовими якостями. Враховуючи специфіку діяльності, яка є доволі небезпечною, авторитет та багаторічний професійний досвід ми пропонуємо долучати до волонтерства колишніх співробітників правоохоронних органів (пенсіонерів МВС, НП), які б з великою вірогідністю працювали та здійснювали позитивний вплив на засуджених, за умови певної компенсації їх діяльності.

5. Пунктом 56 Європейських правил передбачено надання допомоги не тільки правопорушнику, але і його сім'ї з метою підтримки та покращення сімейних відносин. Вважаємо за необхідне, щоб крім центрів соціально-психологічної допомоги, органи пробації за потреби виконували функцію із психологічної допомоги членам сім'ї засудженого. На цьому ґрунті пропонуємо внести такі зміни до пункту 6 частини 1 статті 6 ЗУ «Про пробацію» із текстом: *«проведення соціально-виховної роботи із засудженими та за потреби надання психологічної допомоги (консультацій) членам сім'ї засудженого»*.

6. Діяльність співробітників пробації тісно пов'язана з «кейс менеджментом», суттю якого є фактично санкціоноване законом втручання в життя правопорушника, спрямованого на управління процесом його

соціалізації. Кейс-менеджмент покликаний зменшити ризик вчинення повторних кримінальних правопорушень шляхом послідовного планування, здійснення та припинення надання послуг у межах вироку . Однак його застосування потребує диференційного підходу, з огляду співвідношення критичності потреб + рівня індивідуально-поведінкових здібностей засуджених до необхідності когнітивно-поведінкового втручання.

7. Наказом МЮ України від 26.12.2018 за № 4091/5 регулюється проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації ДКВС України. Однак суб'єктність стосується виключно «осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України», що саме по собі не є прозорим бо третину штатної чисельності територіальних уповноважених органів з питань складають співробітники, працюючі за трудовим договором. Підходи до профільної підготовки працівників УОП потребують перегляду, в частині розроблення «Положення про проходження професійної підготовки та підвищення кваліфікації персоналу ДУ «Центр пробації».

8. Професійна діяльність співробітників пробації пов'язана з виконанням нових задач, підвищеним психологічним навантаженням, наявністю браку часу та ризиком порушення особистих прав і свобод. Важливим є необхідність помірного, не перебільшеного навантаження на кожного співробітника. З цією метою запропоновано підхід до визначення рівня оптимального навантаження на окрему особу співробітника пробації, шляхом внесення змін та доповнень до раніше запропонованої вітчизняними науковцями форми обрахунку:

- 1) потребує виключення одиниці N 8 та N 10 – оскільки УОП наразі не виконують нагляд за особами, звільненими від відбування покарання умовно-достроково відповідно статті 81 КК України; N 6 – є фактичним дубляжем показника N 5.
- 2) якщо враховується показник N14 який встановлює кількість осіб, на яких відповідно до статті 72-1 КПК України складається та подається до суду

досудова доповідь, слід зробити висновок, що потребує врахування й кількість осіб, щодо яких співробітниками провадились заходи пенітенціарної пробації;

- 3) оскільки враховуються всі види пробаційної діяльності (включаючи адміністративні ГР та ВР), потребує включення в наведений перелік адміністративне стягнення у виді суспільно корисних робіт (СКР) Звісно, наразі на реєстрації у Верховній Раді України перебуває проєкт закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стягнення аліментів на утримання дитини» (№ 3339), яким пропонується виключити суспільно корисні роботи як вид адміністративного стягнення, однак, враховуючи розрахунок навантаження на одного співробітника пробації за статистичними показниками 2022 року, кількісну складову СКР введемо до формули.

- 4) необхідно враховувати не лише кількісний склад ДУ «Центр пробації та керівників підрозділів УОП (які власне не мають відношення до безпосереднього виконання покарань\стягнень, та відповідно до роботи із самими суб'єктами пробації) треба розуміти, що в державі функціонують 24 філії пробації, середній склад яких становить 7-10 службовців.

Запропоновано послуговуватись власною модифікованою формулою обрахунку навантаження на співробітника уповноваженого органу з питань пробації, яка має наступний вигляд: $Pol = \frac{N1+N2+\dots+N10}{Pst-(Pn+Pn1+Pn2)}$. Після проведених обрахунків, за якою встановлено, що навантаження на українського працівника пробації майже *вдвічі* перевищує середні показники в країнах з тривалим досвідом функціонування служб пробації (країни Скандинавії, Британія).

9. Парадигма пробаційної діяльності дедалі більше вимагає від персоналу знань та навичок декількох різних професій. З огляду на перенавантаження та складність виконуваних завдань, співробітники пробації потребують додаткових стимулів та мотивацій, підвищення рівня грошового забезпечення з боку держави. Адже найбільшою цінністю кожної системи є людський потенціал.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дисертаційного дослідження вирішено наукове завдання, яке полягало в розробленні на основі аналізу практичних напрацювань та норм чинного законодавства теоретичних та конкретних науково обґрунтованих рекомендацій з удосконаленні діяльності органів пробації в процесі здійснення наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі. Проведене дослідження дає підстави для наступних найбільш важливих висновків.

1. Впровадженню пробації в Україні передувало проходження декількох важливих етапів: - з 2002 року до 2008 року - етап формування передумов створення інституту пробації, - з 2008 року до 2012 року – етап розробки концепцій розвитку та реформування Державної кримінально-виконавчої служби, - з 2012 року до 2015 року - етап законодавчого закріплення інституту пробації.
2. Пробацію визначено як законодавчо-обґрунтовану систему соціально-правової діяльності, що реалізується за рахунок симбіозу контрольних, наглядових та соціально-виховних заходів, які застосовуються до засуджених (та до осіб звільнених від відбування покарання з випробуванням в порядку статей 75, 79, 104 КК України); виконання та контроль за певними видами кримінальних покарань, альтернативних позбавленню чи обмеженню волі. За своєю суттю, у вузькому сенсі, пробація є різновидом умовного засудження, передбаченим англо-американським кримінальним правом, і поєднує нагляд з боку спеціальних державних органів з наданням соціальної допомоги.
3. Наглядову пробацію визначено як систему контрольно - наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з

випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Така система включає в себе елементи супроводу та спостереження за дотриманням суб'єктами пробації правил соціально-прийнятної поведінки; виконанням обов'язків визначених, встановлених та покладених судом; проведенням виключно необхідного втручання в життя особистості, що індивідуалізує механізми і способи реалізації кримінального покарання.

4. Процес становлення, розвитку, застосування пробації та покарань альтернативних позбавленню волі у різних країнах відбувався не за єдиним шаблоном, однак служба пробації є сталим елементом кримінальної юстиції для кожної країни. Використання практики застосування засобів електронного контролю (електронний моніторинг) у поєднанні із громадськими роботами є економічно сталою альтернативою більш затратного та коштовного позбавлення волі та можливістю відшкодування заподіяної шкоди \збитків. Тому обґрунтовується доцільність розширення сфери його застосування по відношенню до осіб, засуджених до покарань не пов'язаних з позбавленням волі.

5. Досудова пробація є певним підґрунтям, продовжувальною ланкою на шляху до якісної реалізації соціально-виховної роботи, як однієї з функцій наглядової пробації. Її вірне застосування дозволяє підібрати найбільш доцільні програми виправлення засудженого у майбутньому.

6. Процес реалізації досудової пробації потребує розширення переліку суб'єктності осіб, щодо яких складається досудова доповідь. Запропоновано внесення змін до частини 2 статті 314¹ КПК України, які б стосувались складення досудової доповіді щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального проступку; осіб (представників уповноважених органів пробації), які повинні бути присутніми під час підготовчого судового засідання. Запропоновано відповідно до частини 2 статті 314 КПК України, включити орган пробації до кола учасників, які викликаються та можуть бути присутніми під час підготовчого судового засідання.

7. Інформація, зібрана співробітником УОП, включаючи кримінологічний профіль особи, носить комплексний характер та при проведенні соціального дослідження й оцінці ступеню суспільної небезпеки обвинуваченого, дозволяє підібрати найбільш доцільні програми виправлення засудженого. Необхідно оптимізувати процес здійснення відбору інформації для провадження досудової пробації у відношенні осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою та які знаходяться в місцях попереднього ув'язнення. Запропоновано ввести в штатний розпис додаткові посади старших інспекторів УОП, які територіально працюватимуть у підрозділах максимально наближених до 31 СІЗО/ УВП та працюватимуть за запитами інших підрозділів.
8. Оцінка ризиків є важливим елементом соціально-виховної роботи та інструментом процесу визначення особистісних чинників протиправної поведінки засуджених. Вона є підґрунтям для спрямування подальшої роботи та створення сприятливих умов для ресоціалізації, розвитку та інтеграції внутрішніх ресурсів осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.
9. Процесуальне та профільне національне законодавство потребує змін та доповнень в частині регулювання діяльності пробації в площині застосовування процедури відновного правосуддя (медіації) не як альтернативи, а як додатку до кримінального судочинства на стадії виконання судового рішення.
10. Потребує оптимізації комунікативна складова в процесі провадження наглядової пробації в частині виклику засуджених до уповноважених органів з питань пробації. Запропоновані відповідні зміни до законодавства, спрямовані на покращення такої складової.
11. Обґрунтовано необхідність вдосконалення визначення правосуб'єктності осіб, здатних здійснювати направлення доручень щодо контролю за перетином кордону осіб, засуджених до позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю. Нині надсилання

доручень щодо контролю за перетином кордону осіб, які позбавлені цього права взагалі та права тимчасового виїзду у зв'язку із винятковими обставинами зокрема, неможливі та лежать поза правовими нормами. Для продовження\ впровадження виконання відповідної функції пропонуються зміни до законодавства.

12. Необхідно уніфікувати підходи до отримання та накопичення підтверджуючих документів про строкову можливість виїзду за межі України засуджених, які перебувають на обліку УОП. При виконанні альтернативних позбавленню волі покарань, в контексті контролю за виїздом за межі держави, існує необхідність вироблення єдиних вимог МЮ щодо матеріальних ознак підтвердних документів.

13. Враховуючи європейський досвід, реалії суспільного життя та передбачені завдання пробації, вважаємо за необхідне, щоб крім центрів соціально-психологічної допомоги, органи пробації за потреби виконували функцію із психологічної допомоги членам сім'ї засудженого.

14. Потребують вдосконалення теоретичні положення про застосування до засуджених обов'язків, достатніх та необхідних для досягнення цілей покарання. Запропоновано внесення змін до частини 1, 2 статті 76 КК України в частині покладання на суб'єктів пробації основного обов'язку у вигляді повідомлення співробітників пробації про допит, затримання або привід до Національної поліції та додаткового у вигляді відшкодування заподіяної шкоди\ збитків. Застосування обов'язків має покращити контрольну-наглядову складову при удосконаленні реалізації наглядової пробації.

15. Професійна діяльність співробітників пробації пов'язана з виконанням нових задач, підвищеним психологічним навантаженням, з наявністю браку часу та ризиком порушення особистих прав і свобод. Важливим є необхідність помірного, не перебільшеного навантаження на кожного співробітника. Запропоновано послуговуватись власною модифікованою формулою обрахунку навантаження на співробітника уповноваженого органу з питань

пробації, яка має наступний вигляд: $Pol = \frac{N_1 + N_2 + \dots + N_{10}}{P_{st} - (P_n + P_{n1} + P_{n2})}$. Після проведених обрахунків, за якими встановлено, що навантаження на українського працівника пробації майже *вдвічі* перевищує середні показники в країнах з тривалим досвідом функціонування служб пробації (країни Скандинавії, Британія). З огляду на перенавантаження та складність виконуваних завдань, співробітники пробації потребують додаткових стимулів та мотивацій, підвищення рівня грошового забезпечення з боку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Яцишин М.М. Розвиток системи покарань в Україні. Electronic Eastern European National University Institutional Repository. URL : <https://core.ac.uk/reader/153577672> (дата звернення: 09.06.2020).
2. Малярєнко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія, практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Х., 2005. 449 с.
3. Пилипенко Д.О. Гуманізм кримінально-виконавчого права. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції. Міжнародна науково-практична конференція (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року)* Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С.43-44.
4. Беца О.В. Європейський досвід гуманізації кримінального судочинства. Інформаційний бюлетень вісник Центру суддівських студій, 2004. №23. С. 15-26.
5. Duguid S. Can Prisons Work? The Prisoner as Object and Subject in Modern Corrections / S. Duguid. Toronto: University of Toronto Press. 298 p.
6. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник / за ред. Т.А. Денисової 2-ге вид., зм. і доп. Київ : Істина, 2010. 480 с.
7. Янчук О.Б. Перспективи впровадження в Україні пробації. URL : <http://www.kvs.gov.ua/> (дата звернення: 09.06.2020).
8. Назимко Є.С. Пробація, як альтернатива покарання за ухилення від сплати коштів на утримання дітей та непрацездатних батьків у світлі змін до кримінального законодавства України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2012. № 4. С. 356-363.
9. Гранкіна В.І. Щодо впровадження інституту пробації в Україні. Правовий часопис Донбасу. № 2 (71), 2020. С.135-141.

- 10.Дрьомін В.М. Еволюція покарань в контексті превентивних можливостей: від позбавлення волі до пробації. Одеса : Юридична література, 2013. С. 259–265.
- 11.Романюк О.В., Човган В.О. Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань: методичні рекомендації. Біла церква, 2016.131с.
- 12.Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням від 14 груд. 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_907 (дата звернення: 09.06.2020).
- 13.Маршуба М.О. Служба пробації в Україні: проблеми впровадження в систему кримінальної юстиції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, 2016. №19. С.117-119.
- 14.Мішель Фуко. Наглядати та карати. URL: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=46512> (дата звернення: 22.03.2021)
- 15.Ягунов Д.В. Служба пробації: концепція, засади діяльності, організаційна структура. Відновне правосуддя в Україні, 2007. № 1 (5). С.60–64.
- 16.Степанюк А.Х. Сутність виконання покарання: монографія. Харьков: Фоліо, 1999. 256 с.
- 17.Аніщук В.А. Організація служби пробації в Україні. Науково-практичний юридичний журнал Підприємництво господарство і право. Київ: ТОВ «Гарантія», 2017. №3. С 224-227.
- 18.Про пробацію: Закон від 05 лют. 2015 р. № 160-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 13.04.2020).
- 19.Богатирьов І.Г. Пробація - як альтернатива позбавленню волі в Україні: наукове видання. Хмельницький: ХмЦНТЕІ, 2010. 76 с.

20. Богатирьова О.І. Стан та проблеми наукового дослідження у сфері пробації. Бюлетень Міністерства юстиції України, 2013. №10. С.146-152
21. Гранкіна В.І. Вплив держави на реалізацію постпенітенціарних заходів. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2021. № 6. С. 53-57.
22. Янчук О.Б. Коментар директора Державної установи «Центр пробації». *Громадське радіо* : веб-сайт. URL: <https://soundcloud.com/hromadske-radio/72bhcluub4pa?fbclid=IwAR1uPdPv2R3ow6Pn7WbyFFyX3A6UeTE0JraXJn138yz12oIhgfXnMbYx8GM> (дата звернення: 15.04.2020).
23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених: Закон України від 07 вер. 2016 р. № 1492-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19> (дата звернення: 15.04.2020).
24. Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: наказ Міністерства юстиції України від 29 січ. 2019 р. № 272\5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-19> (дата звернення: 15.04.2020).
25. Олефір Л.І. Пробація як важлива сфера діяльності у напрямку виконання альтернативних видів покарань в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 2016. Вип. 1. С. 55–57.
26. Кантон Р. Прохождение probation за рубежом. *Европейский журнал probation*. Университет Бухареста, 2009. Т. 1. С. 67–71.
27. Лютий В. П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки : навч. посібник. Київ : Академія праці і соціальних відносин, 2000. 54 с.
28. Коренюк А.А. Взаємодія органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні: дис. ...канд. юрид.наук : 12.00.08.Київ, 2019. 263 с.

- 29.Виноградова С.О. Гуманізація системи виконання покарань в умовах Євроінтеграційних процесів: дис. ...канд. юрид.наук : 12.00.08. Дніпро, 2019. 204 с.
30. Шарова Н.І., Ягунов Д.В. Використання механізмів відновного правосуддя при виконанні альтернативних покарань: вітчизняні реалії та деякий зарубіжний досвід. *Впровадження відновного правосуддя в Україні: висновки та перспективи: матеріали міжнародної конференції (20-21 квітня 2006 р.)*. Київ. С. 65-68.
- 31.Палій М.В. Пробація та капеланство як нові перспективи взаємодії державних та релігійних інститутів у протидії злочинності в Україні. Вісник Асоціації кримінального права України, 2015. № 1 (4). С. 355–367.
- 32.Коваль В.В. Соціалізація неповнолітніх у пенітенціарних установах :автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2010. 22 с.
- 33.Янчук О.Б. Пробація долучилася до обговорення питання партнерства релігійних організацій у супроводі суб'єктів пробації. Пробація України: URL: <http://www.probation.gov.ua/?p=3201>. (дата звернення: 30.11.2021)
- 34.Алексєєв І.С. Інститут пробації в системі кримінальної юстиції України: дис. ...докт. філософії : 12.00.08.Київ, 2019. 245 с.
- 35.Дука О.А. Особливості розвитку професійної компетентності персоналу органу пробації. Вісник післядипломної освіти, 2017. Вип. 4. С. 63–75.
- 36.Пенітенціарна система України: історія та сучасність: Видання до 15-ої річниці утворення центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань / за заг. ред. канд. юр. наук О. В. Лісіцкова. К.: Державна пенітенціарна служба України, 2013. 268 с.
- 37.Інструкція про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань: наказ Державного департаменту з питань виконання покарань та Міністерства внутрішніх справ від 19 груд. 2003 р.

- № 270/1560 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0016-04#Text> (дата звернення: 09.06.2020).
38. Про затвердження Порядку взаємодії кримінально-виконавчої інспекції і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо забезпечення соціального супроводу і контролю за поведінкою дітей та молоді, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, звільнені від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково: наказ ДДУ ПВП та Міністерства у справах сім'ї молоді та спорту від 28 жовт. 2008 р. № 288\4322 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1159-08#Text> (дата звернення: 12.02.2020).
39. Про схвалення Концепції реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: Указ Президента України від 25 квіт. 2008 р. № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401/2008#Text> (дата звернення: 23.03.2020).
40. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вер. 2017 р. № 654-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80> (дата звернення: 13.04.2020).
41. Юридична енциклопедія: в 6 т./ за ред. Ю.С. Шемшученко. Допов. вид. Київ.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998-2004. Т.№4: Н-П., 2002. 720 с.
42. Богатирьова О. І. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні : монографія. Київ : Вид-во «Дакор», 2013. 376 с.
43. Яковець І.С. Пробація: загальні підходи до визначення поняття та засади впровадження в Україні. Scientific Journal Science Rise. Сер.: Юридичні науки, 2014. № 2. С. 152–155.
44. Лиска В.М. Пробація. Проблеми її запровадження в Україні. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_13956. (дата звернення: 22.03.2021).
45. Алексєєв І.С. Організаційно-правові основи діяльності органу пробації.

- Держава та регіони, 2018. №2. С.52-57.
46. Богатирьова О.І. Сутність інституту пробації у сучасному зарубіжному праві. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України, 2013. №31. С.254-261.
47. Про схвалення Концепції Державної цільової програми реформування Державної кримінально - виконавчої служби: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 лист. 2008 р. № 1511-р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1511-2008-%D1%80#Text>
(дата звернення: 23.03.2021).
48. Про схвалення Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Указ Президента України від 24 трав. 2011 р. №597/2011 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011#Text>
(дата звернення: 23.03.2021).
49. Рекомендацій CM/Res (2010)1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію
URL: <https://rm.coe.int/16806f4097> (дата звернення : 13.04.2020).
50. Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні. Навчальний посібник. Х.: Нац. юрид. акад. України, 1999. 55 с.
51. Яременко М.С. Різниця між поняттями контролю та нагляду в контексті кримінально-виконавчого права. Юридичний науковий електронний журнал. № 3., 2020. С. 362-365.
52. Вітвіцький С.С. Співвідношення термінів «контроль» та «нагляд». Проблеми теорії, аналіз законодавства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція, 2014. № 12. С.93-96.
53. Адміністративне право : підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В. В. Зуй. 2-ге вид., переробл. та допов. Х.: Право, 2013. 656 с.

54. Горбова Н.А. Природа державного контролю (нагляду) та генезис його законодавчого визначення. *Право та державне управління*, 2019. №1 С. 37-41.
55. Руденко М.В. Про співвідношення державного контролю і прокурорського нагляду (концептуальні зауваження на перехідний період). *Право України*, 1997. №5. С. 29-33.
56. Мельник А.В. Адміністративно-правові засади здійснення нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства України: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.07. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/35412/1/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf>. (дата звернення: 15.05.2021)
57. Янчук О.Б. Сучасний стан та перспективи реалізації наглядової та пенітенціарної пробації. *Інститут пробації в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку*, 2019. С.189 – 195.
58. Тогочинський О. М. Соціально-виховна робота та сфера її застосування в роботі з засудженими у процесі наглядової пробації. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*, 2017. Вип. 142. С. 182–186.
59. Алексєєв І.С. Наглядова пробація: проблемні питання правового регулювання та правозастосування. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*, 2018. №3. С.114-119.
60. Тарасенко Н.Ю. Форми відбування покарання з мінімальною ізоляцією (зарубіжний досвід). *Правові горизонти*, 2018. №9 (22). С. 85-89.
61. Ягунов Д.В. Філософія пробації: трансформація поглядів на сутність та цілі поводження зі злочинцями (період до 1990-х років). *Актуальні проблеми політики*, 2010. №40. С.175-183.
62. Кишеня В.С. Наглядова пробація у Сполучених Штатах Америки. *Перспективи застосування зарубіжного досвіду в Україні. Перспективи реформування кримінально-виконавчої системи в Україні: матеріали*

- круглого столу* (4 квітня 2017 року). 2т. / Нац. Юрид .ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харків : Юрайт, 2017. Т1. 164 с.
- 63.Звіт про службове відрядження міжвідомчої делегації для ознайомлення з діяльністю пенітенціарної системи США. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=2996 (дата звернення: 23.11.2020).
- 64.Кузнєцова Н.Ф., Тяжкова І.М. Звільнення від покарання: Курс кримінального права. в 5-ти томах, Т2, 2012 URL: <https://i-rc.org.ua/index.php/pravo/481-zvlnennya-vid-pokarannya> (дата звернення: 23.11.2020).
- 65.Black's Law Dictionary URL: <http://www.freelawdictionary.org/felony-charges-classes-penalties/> (дата звернення: 13.12.2020).
- 66.United States Code. Title 18. Part II. S.B § 3561, 3563. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3561> (дата звернення: 23.11.2020).
- 67.Полянський Є.Ю. Кримінальні покарання не пов'язані з позбавленням волі: дис. ...канд. юрид.наук : 12.00.08. Одеса, 2007. 185 с.
- 68.Ягунов Д.В. Електронний моніторинг в пенальних практиках зарубіжних країн та перспективи його запровадження до національної системи кримінальної юстиції. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.:С. В. Ківалов, Л. І. Кормич, Ю. П. Аленін та ін. НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2012. Вип. 46. С. 184-193.
- 69.The University of Texas at Austin: Cockrell School of Engineering, New Centimeter - Accurate GPS System Could Transform Virtual Reality and Mobile Devices (May 2015) The University of Texas at Austin. URL:<http://www.engr.utexas.edu/features/accurategps> (дата звернення: 13.12.2020).
- 70.Electronic Monitoring. An Alternative to Imprisonment: Justice Action. URL: <https://www.justiceaction.org.au/prisons/alternatives-toimprisonment-01> (дата звернення: 13.12.2020).

71. Ягунов Д.В. Історія пробації в Англії та Уельсі. URL: <https://probation.at.ua/index/history/0-27> (дата звернення: 13.12.2020).
72. Дрьомін В.М. Зменшення тюремного населення: пошук нових шляхів. *Актуальні проблеми політики*, 2001. Вип. 10-11. С. 238-244.
73. Резнік Ю.С. Інститут пробації: зарубіжний досвід і перспектива розвитку в Україні. *Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали круглого столу* (22 червня 2017 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. С. 100-103.
74. Богатирьов І.Г. Кримінальні покарання не пов'язані з позбавленням волі: дис. ...д-ра юрид.наук : 12.00.08. Київ, 2006. 435 с.
75. Звіт про досвід діяльності служби пробації Великої Британії, який вивчено під час службового відрядження у рамках проекту Ради Європи "Підтримка в'язничної реформи в Україні" URL: <https://www.probation.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/03/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D1%8F-2012.03.-19-24.pdf> (дата звернення: 13.12.2020).
76. Council Framework Decision 2008/947/JHA. *Official Journal of the European Union*. L 337/102 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2008:337:TOC> (дата звернення: 13.12.2020).
77. Беца О.В., Панасюк М.Б., Шкадюк В.Д. Впровадження альтернативних видів покарань в Україні: посібник. Київ: МП Леся, 2003. 116 с.
78. Jon F. Klaus. Handbook on Probation Services: Guidelines for Probation Practitioner and Managers, 1998 URL: http://www.unicri.us/services/library_documentation/publications/unicri_series/Probation_handbook.pdf (дата звернення: 05.12.2020).
79. Ягунов Д.В. Європейські правила пробації: переклад, тлумачення та допоміжні матеріали URL: http://www.yagunov.in.ua/?page_id=833 (дата звернення: 12.09.2020).

- 80.Єфремова О. І. Концептуальні засади пробаційної діяльності в деяких Європейських країнах. Підприємництво, господарство і право, 2019. № 3. С. 228–230.
- 81.Probation in Europe. Publishedby CEP. URL: <http://www.cep-probation.org/knowledgebase/probation-in-europe-update/> (дата звернення: 12.03.2021).
- 82.Шило О. Г. Проблемні питання нормативного регулювання складання досудової доповіді в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства: матер. Всеукр. наук. конф.* Одеса: Юрид. л-ра, 2017. С. 27–29.
- 83.Основи професійної діяльності персоналу органу пробації: навчальний посібник для персоналу органу пробації / авт. кол.; за ред. Джеймса Седхема, Майкла Октігана. Київ, 2017. 242 с.
- 84.Raynor P. (2007) Community Penalties: Probation, ‘What Works’, and Offender Management’ in Maguire, M. Morgan, R. Reiner, (2007) 4th edition The Oxford Handbook of Criminology Oxford: Oxford University Press. URL: <http://opac.lib.idu.ac.id/unhan-ebook/assets/uploads/files/c6d5a-137.understanding-criminal-justice.pdf> (дата звернення: 12.03.2021)
- 85.Збірник статей з питань європейської інтеграції та права. Випуск шостий/ за ред. Д.Ягунова. Одеса: Фенікс, 2011. 178 с.
- 86.Богатирьова О.І. Запровадження в Україні досудової пробації. Науковий часопис Національної академії прокуратури України, 2014. № 1. С. 20–25.
- 87.Ткачова О. В. Інститут пробації в Україні: історичний досвід і сучасний стан. Серія: Юрид. Науки, 2016. № 4. Т. 2. С. 68-71.
- 88.Богатирьова О.І. Соціально-правове дослідження особистості правопорушника, здійснюване системою пробації у країнах Європи. *Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 року).* Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 164 с.

- 89.Булашев Р.Л. Досудова доповідь органу пробації. *Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали міжнародного круглого столу* (22 червня 2018 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 164 с.
- 90.Про практику здійснення судами кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: Лист ВССУ від 16 січ. 2017 р. № 223-66\0\4-17URL:https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604-17_pro_praktiku_zdiysnennya_.html (дата звернення : 12.09.2020).
- 91.Вернидубов І.В. Запит на складання досудової доповіді має бути правом, а не обов'язком суду. *Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали міжнародного круглого столу* (22 червня 2018 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 164 с.
- 92.Про затвердження Порядку складення досудової доповіді : наказ Міністерства юстиції України від 27 січ. 2017 р. № 200\5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-17#n39> (дата звернення: 11.09.2020).
- 93.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 лист. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення: 12.09.2020).
- 94.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»: проєкт Закону України реєстр.№3314.URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68550 (дата звернення : 12.09.2020).
- 95.Богатирьова О. І. Проблемні питання застосування засобів виправлення та ресоціалізації до засуджених, які перебувають на обліку в

- кримінально-виконавчій інспекції. Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право), 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpiyua_2013_2_25 (дата звернення: 12.09.2020).
96. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія. за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків, 2011. 323 с.
97. Турчина О.С. Громадський вплив як один з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 16 с.
98. M. Kalatur, Y. Levchenko, T. Myroniuk, V. Hrankina, Y. Huzenko Re-socialization of convicted persons: stages and methods *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues (JLERI)*, 2020. Vol: 23. Issue: 4 URL: <https://www.abacademies.org/articles/resocialization-of-convicted-persons-stages-and-methods-9462.html>
99. Яковець І.С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.
100. Калашнікова К.А. Сутність соціально-виховного впливу на засуджених органами пробації. Вісник пенітенціарної асоціації України, 2018. №3. С.171-179.
101. Яковець І.С., Автухов К.А., Таволжанський О.В. Виправлення засуджених через застосування кримінальних покарань: реалії та перспективи. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані, 2016. С. 126-162.
102. Тогочинський О.М., Третяк О.С., Чебоненко С.О. Соціально-виховна робота та сфера її застосування в роботі з засудженими у процесі наглядової пробації. Вісник пенітенціарної асоціації України, 2017. № 4 с. 182-186.

103. Чернишов Д.В. Адміністративно-правові засади пробації в Україні: дис. ...канд. юрид.наук : 12.00.07. Київ, 2019. 215 с.
104. Остапчук Л.Г. Служба пробації або ребрендинг кримінально-виконавчої інспекції. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренко, 2015. № 3 с. 162-170.
105. Житловий кодекс України: Закон України від 30 чер. 1983 р. № 5464-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> (дата звернення : 12.02.2021).
106. Про затвердження Нормативів і нормативних строків пересилання поштових відправлень: наказ Міністерства інфраструктури України від 28 лист. 2013 р. № 958. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> (дата звернення: 12.02.2021).
107. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: наказ Державної судової адміністрації України від 20 сер. 2019 р. № 814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text> (дата звернення: 12.02.2021).
108. Про затвердження Порядку взаємодії кримінально-виконавчої інспекції і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо забезпечення соціального супроводу і контролю за поведінкою дітей та молоді, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, звільнені від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково: наказ ДДУ ПВП та Міністерства у справах сім'ї молоді та спорту від 28 жовт. 2008 р. № 288\4322» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1159-08#Text> (дата звернення: 12.02.2021).
109. Гранкіна В.І. Пробація за проектом нового кримінального кодексу України. *Пенітенціарна система у глобальному вимірі: Матеріали I Міжнародного пенітенціарного форуму (м. Рівне, 29-30 жовтня 202 року).* Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені

- академіка Степана Дем'янчука. Рівне: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 140 с.
110. Довідка про чисельність осіб, які знаходяться на обліку уповноважених органів з питань пробації станом на грудень 2022 р. / Пробація України: офіційний веб-сайт. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=197#1671086723788eb22ce6e46c8 (дата звернення: 28.12.2022).
 111. Письменський Є.О. Обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренко, 2015. № 1 С. 143-151
 112. Халимон С. І. Запобігання злочинам серед осіб, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2008. 255 с.
 113. Вказівка директора Державної установи «Центр пробації» від 31.05.19 р. № 2021\1\ян-19.
 114. Роз'яснення щодо необхідного пакету документів для можливості розгляду питання лікування громадян України за кордоном на комісії МОЗ з питань направлення лікування за кордон. URL: <https://moz.gov.ua/likuvannja-za-kordonom> (дата звернення: 22.03.2021).
 115. Вказівка директора Державної установи «Центр пробації» від 05.05.18 р. № 195\1\ян-18. URL: <https://drive.google.com/file/d/1rg4aRVFkWivdF2snHa5QLA7fI5maleIp/view> (дата звернення: 15.03.2021).
 116. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: постанова Кабінету міністрів України від 18 трав. 2016 № 343 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.04.2021).

117. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України :
 постанова Кабінету міністрів України від 02 лип. 2014 № 228
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text> (дата
 звернення: 15.04.2021).
118. Про утворення державної установи «Центр пробації»:
 розпорядження Кабінету міністрів України від 13 вер. 2016 № 655-р
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2017-%D1%80#Text> (дата
 звернення: 15.04.2021).
119. Про державну установу. *Пробація України* : веб-сайт
 URL:https://www.probation.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/08/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%9C%D0%AE%D0%A3%D0%B2%D1%96%D0%B422.02.2019%E2%84%96561_5%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%94%D0%A3.pdf (дата звернення:
 15.04.2021).
120. Про перейменування деяких територіальних органів Міністерства
 юстиції : постанова Кабінету міністрів України від 05 лют. 2020 № 48
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2020-%D0%BF#Text> (дата
 звернення: 15.04.2021).
121. Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній
 службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів
 щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що
 втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України:
 постанова Кабінету міністрів України від 17 квіт. 2013 № 280
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2013-%D0%BF#Text> (дата
 звернення: 15.04.2021).
122. Васюк В.А. Поняття та зміст досудової, наглядової та
 пенітенціарної пробації. *Встановлення позитивних взаємин із
 правопорушником як принцип пробації : матеріали наук.-практ. онлайн-*

- «круглого столу» (м. Харків, 18 груд. 2020 р.). Харків : Право, 2021. С.10-14.
123. Тіточка Т.І. Інтеракція злочинця та неповнолітнього потерпілого у механізмі кримінально-протиправної поведінки. Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право». Ужгородський національний університет, 2020. №4. С.651-657.
124. Досудова доповідь та оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення: веб-сайт. URL: <https://m.facebook.com/probation.ua/photos/a.1776100405987334/1908191049444935/?type=3&source=57> (дата звернення: 15.04.2021).
125. Про затвердження Методичних рекомендацій оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення повнолітніми особами, які вчинили кримінальні правопорушення (обвинувачуються у вчиненні кримінальних правопорушень): наказ Міністерства юстиції України від 26 черв. 2018 р. № 2020/5. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=118 (дата звернення: 30.09.2020).
126. Перепічка Н. Г. Інститут пробації в Україні: відповідність нормам міжнародного законодавства. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ, 2019. № 4 (113) С 134-144.
127. Романюк О. В., Човган В. О. Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань: метод. рек. Біла Церква, 2016. 131 с. URL: <https://irc.org.ua/files/posibnik-mijnarodni-standarty.pdf>. (дата звернення: 12.07.2021).
128. Вводное руководство по вопросам предупреждения рецидивизма и социальной реинтеграции правонарушителей. Серия справочников по вопросам уголовного правосудия. ООН. Вена, 2019.150 с.

129. Д. Сендхем, М. Октіган, О.Б. Янчук, О.А. Дука, А.М. Григоренко. Онлайн курс для працівників уповноважених органів з питань пробації. Білоцерківський центр ПКП ДКВС України, 2019. 225 с.
130. Науково-практичний коментар до Закону України «Про пробацію»/ за заг. ред. О.Л. Копиленка, Є.Ю. Бараша. Київ : ФОП Кандиба Т.П., 2019. 114 с.
131. Корякін Р.В. Реституція у сучасному кримінальному процесі України: автореф.дис....канд.юр.наук: 12.00.09. Київ, 2006. 20 с.
132. Коваль О.А. Альтернативні способи врегулювання кримінально-правових відносин. Підприємництво, господарство і право, 2016. № 10. С. 144–148.
133. Ємельянова І.І. Роль відновного правосуддя в концепції ювенальної юстиції. Верховний суд України. URL:<https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/4C50C305B00FEABAC3256FC5004A8D1F>. (дата звернення: 30.09.2021)
134. Мандриченко Ж.В. Відновна парадигма та перспективи її розвитку. Відновне правосуддя в Україні. Український Центр порозуміння, 2007. № 1 (5). 105 с.
135. Горова А.О. Перспективи запровадження елементів програм відновного правосуддя до моделі служби пробації в Україні. Відновне правосуддя в Україні. Український Центр порозуміння, 2007. № 1(5). 105 с.
136. Безпальча Р.Ф. Центр відновного правосуддя в громаді. Відновне правосуддя в Україні.Український Центр порозуміння, 2007. № 1(5). 105 с.
137. Землянська В.В. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України. Посібник. К.: Видавець Захаренко В.О.,2008. 200 с.
138. Aersten I., Mackay R., Pelican C., Willemsens J. and Wright M. Rebuilding Community Connections-Meditation and Restorative Justice in Europe. Strasbourg: Counsil of Europe Publishing, 2004. P.24

- URL:https://limo.libis.be/primoeexplore/fulldisplay?docid=LIRIAS1847843&context=L&vid=Lirias&search_scope=Lirias&tab=default_tab&lang=en_US&fromSitemap=1 (Date of application: 14.07.2021).
139. Van Ness D. An Overview of Restorative Justice Around the World. Report presented at the United Nations Congress in Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, 18-25 April 2005. P.9
URL:https://biblioteca.cejamericas.org/bitstream/handle/2015/4767/dan_van_ness_final_paper.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Date of application: 14.07.2021).
 140. Сьомін С. В. Європейські правила пробації та реформування кримінально-виконавчої системи в Україні. Стратегічні пріоритети. Київ, 2014. № 2 (31). С. 154-159
 141. Богатирьова О.І. Європейські правила пробації та передумови їх застосування в Україні. Право і суспільство, 2012. № 3. С.175-179.
 142. Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації: наказ Міністерства юстиції від 17 січ. 2017 р. №98/5
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0065-17#Text> (дата звернення: 28.07.2021)
 143. Огляд результатів діяльності ДУ «Центр пробації» за 2018 рік
URL:https://www.probation.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/04/Probation_1_2p_Press-1.pdf (дата звернення: 28.07.2021).
 144. Огляд результатів діяльності ДУ «Центр пробації» за 2019 рік
URL:<https://drive.google.com/file/d/1VwGP0GdKcn8T8vjb6llpqysn7hqf1YHu/view> (дата звернення: 28.07.2021).
 145. Огляд результатів діяльності ДУ «Центр пробації» за 2020 рік
URL:<https://drive.google.com/file/d/1xiSQXdF84XGYrEPIHs2hUBPrRIPaF2u/view> (дата звернення: 28.07.2021).
 146. Швець І.О. Зарубіжний досвід як напрям удосконалення пробації в Україні. *Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави: матеріали V заоч. наук.-практ.*

- конф.* (м. Чернігів, 25 жовт. 2019 р.) Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПтС, 2019. С 224-226.
147. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х.: Право, 2009. 288 с.
 148. Прищепя М.М. Постпенітенціарна пробація в системі профілактики злочинності. Юридичний науковий електронний журнал, 2020. №5. С.192-194.
 149. Копотун І.М. Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт кримінально-виконавчої діяльності в Україні. Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра., 2017. № 1 (1).С.172-179.
 150. Фесан М.В Шляхи удосконалення діяльності кримінально-виконавчої інспекції щодо осіб, звільнених від відбування покарання. Молодий вчений, 2018. 5(57) С. 264-268.
 151. Ребкало М.М. Деякі шляхи удосконалення фахової підготовки персоналу пробації: управлінський аспект. Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра, 2017. № 1 (1). С. 87-96.
 152. Сахнік О.В. Психологічні аспекти професійної самореалізації працівників пенітенціарної системи України в сучасних умовах її реформування. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.). Чернігів: Десна Поліграф, 2016. С. 250-252.
 153. Мірошніченко О.М. Особливості використання методу оцінки ризиків і потреб засуджених: міжнародні підходи та національна практика. Молодий вчений серія психологічні науки, 2016 р. № 12 (39). С. 264-267.
 154. Ведення випадку в роботі з засудженими фахівців служби пробації: кол. методичні рекомендації / І. Яковець, А. Волік,

- М. Демченко та ін. К.: Вид-во МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2015. 134 с.
155. Яковець І. С. Міжнародні методики оцінки ризиків і потреб засуджених: щодо їх ролі у процесі виконання покарань. Питання боротьби зі злочинністю, 2014. № 28. С.99-106.
 156. Стеценко І.М. Методичні підходи щодо організації практичної підготовки майбутніх працівників пенітенціарної служби до виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі та пробації. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.) Чернігів: Десна Поліграф, 2016. С. 281-283.
 157. Про затвердження Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 26 груд. 2018 р. № 4091/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-18#Text> (дата звернення : 14.07.2021).
 158. Хашев, В. Г., Шаблистий В. В. Актуальні питання вдосконалення підходів до підготовки кадрів для Державної кримінально-виконавчої служби України. Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право, 2018. № 1(3). С.248-255.
 159. Ягунов Д.В. Служба пробації: концепція, принципи діяльності, організаційна структура: Конспект лекцій. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2006. 74 с.
 160. Навчання персоналу. Пробація України: веб-сайт. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=28 (дата звернення: 03.08.2021).
 161. Валєєв Р.Г. Формування пізнавальної самостійності майбутніх працівників установ виконання покарань та пробації. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах*

- євроінтеграційного поступу України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.) Чернігів: Десна Поліграф, 2016. С. 45-47.
162. Олійник О.І., Іваньков І.В., Пузирьов М.С. Обрахунок оптимального навантаження на персонал уповноважених органів з питань пробації: зарубіжний досвід та національний підхід. Кримінально-виконавча система. Вчора. Сьогодні. Завтра., 2018. № 1(3). С. 126–134.
 163. Аніщенко В.О. Актуальні напрями вдосконалення управління персоналом уповноважених органів з питань пробації: економіко-правовий аспект. Східна Європа: економіка, бізнес та управління, 2018. Випуск 1 (12). С. 25-27.
 164. Колб О.Г. Запобігання злочинності у місцях позбавлення волі: навч. посіб. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. Держ. Ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. 494 с.
 165. Салогуб М.Ю. Статус персонал у органів та установ виконання покарань. Проблемні аспекти. Юридичний науковий електронний журнал, 2019 № 2. С. 226-229.
 166. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент : навчальний посібник. Тернопіль :Економічна думка, 2006. 295 с.
 167. Сидоренко Є. В. Сучасні методи стимулювання праці. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.) Чернігів: Десна Поліграф, 2016. С. 45-47.
 168. Аналіз надходжень та витрат бюджетних коштів центром пробації на забезпечення персоналу та клієнтів пробації засобами захисту. / Україна без тортур: веб-сайт. URL: <https://notorture.org.ua/2021/02/23/analiz-nadhodzhen-ta-vitrat-bjudzhetnih->

koshtiv-centrom-probacii-na-zabezpechennja-personalu-ta-klientiv-probacii-zasobami-zahistu/ (дата звернення 23.08.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнені дані

опитування 90 співробітників уповноважених органів з питань пробації
(2020-2021 роки)

ЗАПИТАННЯ ТА ВІДПОВІДІ	КІЛЬКІСНІ ПОКАЗНИКИ	
	особи	%
<i>1. Які на вашу думку найбільш визначальні причини та умови повторної\ рецидивної злочинності серед суб'єктів пробації?</i>		
а) детермінантами здебільшого являється соціально-економічний стан в державі	38	31,7
б) негативний вплив сім'ї та найближчого соціального середовища	14	11,7
в) високий ступінь асоціальності та кримінальної зараженості безпосередньо самої особи	61	50,8
г) неналежний\ недостатній рівень профілактичної роботи органів\ організацій дотичних до життєдіяльності засудженого	7	5,8
<i>2. Чого на Ваш погляд найбільше бракує інституту наглядової пробації?</i>		
а) законодавчих змін для урегулювання проблемних питань цієї діяльності	61	51,7
б) відповідних інструкцій та методик роботи	11	9,2
в) необхідних знань та вмінь персоналу щодо методики складання оцінки ризику	6	5
г) взаємодії з органами та установами, дотичними до вирішення криміногенних потреб та соціальної адаптації суб'єктів пробації	53	44,1
<i>3. При виконанні завдань пробації, які фактори найбільше викликають у вас незадоволення?</i>		
а) вимоги до стану законності, службової та виконавської дисципліни	16	13,3
б) недостатній рівень соціально – правового захисту\ забезпечення співробітників на тлі збільшення навантаження	84	70

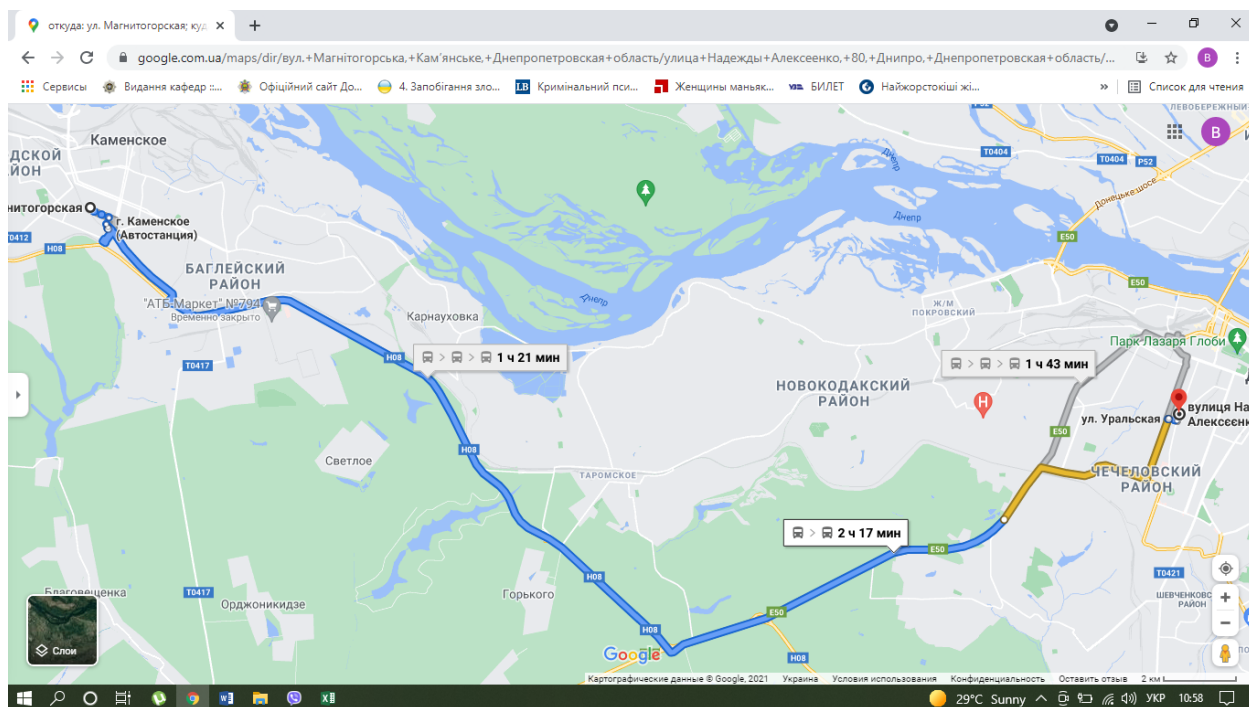
в) умови для виконання службової діяльності (організація внутрішнього розпорядку, робочого місця, тощо)	20	16,7
4. Чи буде на Вашу думку ефективним, якщо для виконання завдань досудової пробації (в порядку додатку 5 наказу № 200\5 від 27.01.2017) виключно окремо визначений фахівець буде працювати в слідчих ізоляторах\ установах виконання покарань міста?		
а) так, це буде ефективним	87	72,5
б) ні, це не буде ефективним	5	4,2
в) важко відповісти	28	23,3
5. Чи вбачаєте Ви перспективу впровадження в пробаційну діяльність України європейського досвіду роботи з сім'ями суб'єктів пробації в частині надання психологічної допомоги (консультацій) (за потреби\ за умови належного матеріально-технічного забезпечення\ введення випадку окремим спеціалістом) ?		
а) не уявляю перспектив впровадження	22	18,4
б) вважаю це можливим	79	65,8
в) важко відповісти	19	15,8
6. Чи доцільно, на Вашу думку, покладання на суб'єктів пробації основного обов'язку у вигляді повідомлення співробітників пробації про допит, затримання або привід до правоохоронних органів та додаткового у вигляді здійснення реституції?		
а) так, це покращить контрольно-наглядову складову	92	76,7
б) ні, це не покращить контрольно-наглядову складову	11	9,2
в) важко відповісти	17	14,1
7. Зазначте доцільність впровадження в рамках інституту пробації частково механізмів відновного правосуддя (медіації) (за умови необхідного матеріально-технічного забезпечення\ введення випадку окремим спеціалістом) ?		
а) так, доцільно	85	70,8
б) ні, недоцільно	14	11,7
в) важко відповісти	21	17,5
8. Чи відчуваєте Ви розуміння та підтримку пробації з боку місцевої громади, органів місцевого самоврядування?		
а) так, відчуваю	18	15
б) відчуваю розуміння, але недостатньо підтримки	68	56,6

в) взагалі не відчуваю	34	28,4
9. Як ви вважаєте, чи на достатньому рівні організована система підвищення кваліфікації співробітників уповноважених органів з питань пробації?		
а) так, на достатньому	58	48,3
б) ні, діюча система потребує змін	41	34,2
в) важко відповісти	21	17,5
10. Як ви вважаєте, чи на достатньому рівні організована система оплати праці та стимулювання співробітників уповноважених органів з питань пробації?		
а) так, на достатньому	20	16,7
б) ні, діюча система потребує змін	89	74,2
в) важко відповісти	11	9,1

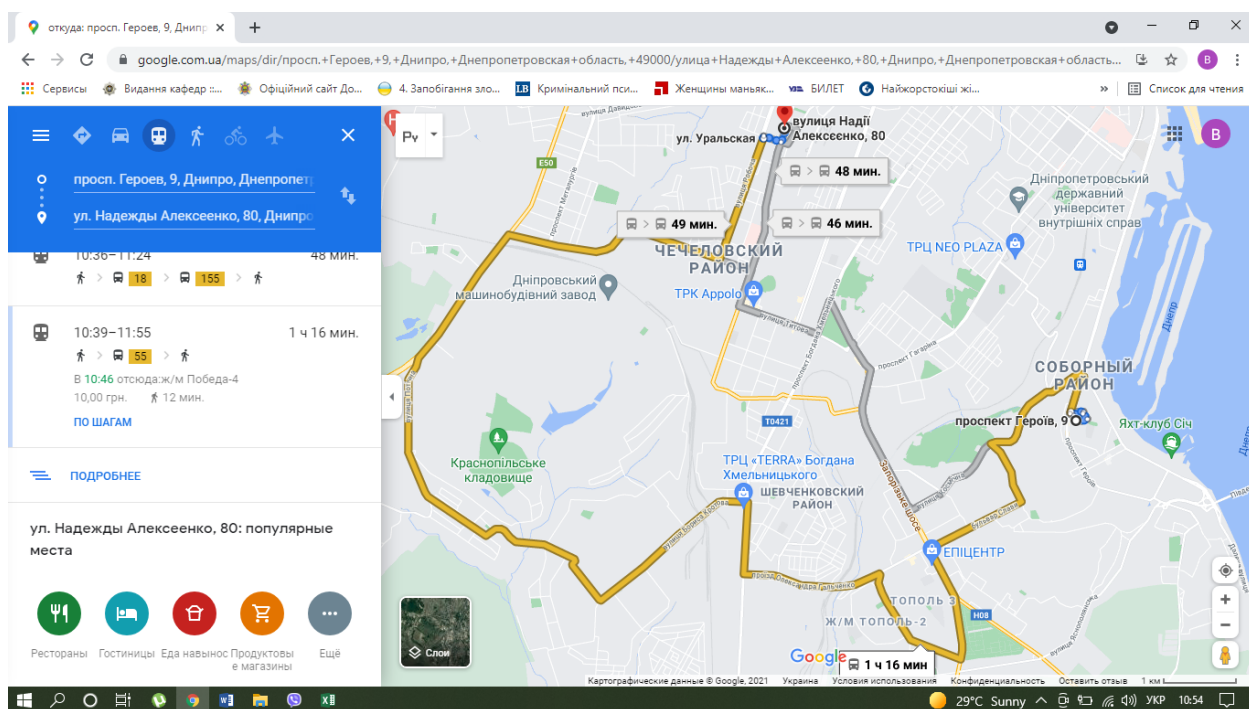
Додаток Б

Обрахунок часу необхідного для дістання до місць попереднього ув'язнення
Державна установа «Дніпровська установа виконання покарань (№ 4)» вул. Надії Алексєєнко, 80, м. Дніпро, 49006

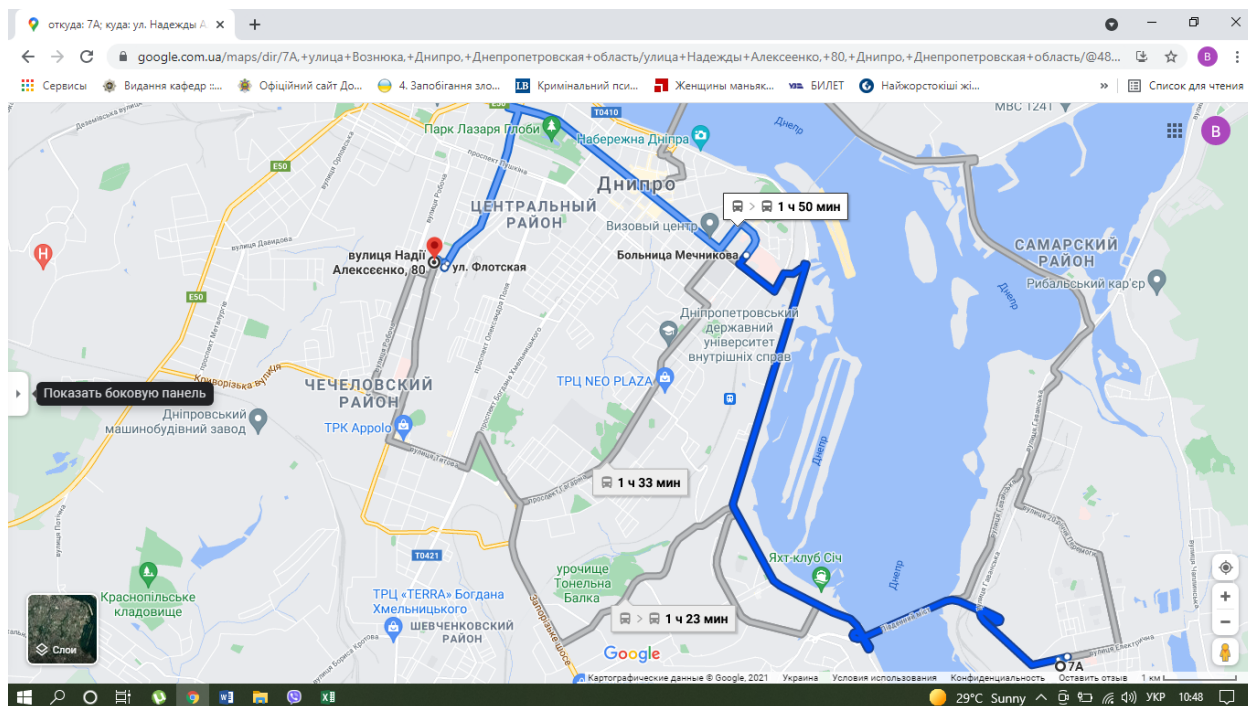
Заводський районний відділ філії ДУ «Центр пробації» в Дніпропетровській області 51931, Дніпропетровська обл., м. Кам'янське, вул. Магнітогорська, 6

Соборный районний відділ філії ДУ «Центр пробації» в Дніпропетровській області 49100, Дніпропетровська область, м. Дніпро, пр. Героїв, 9

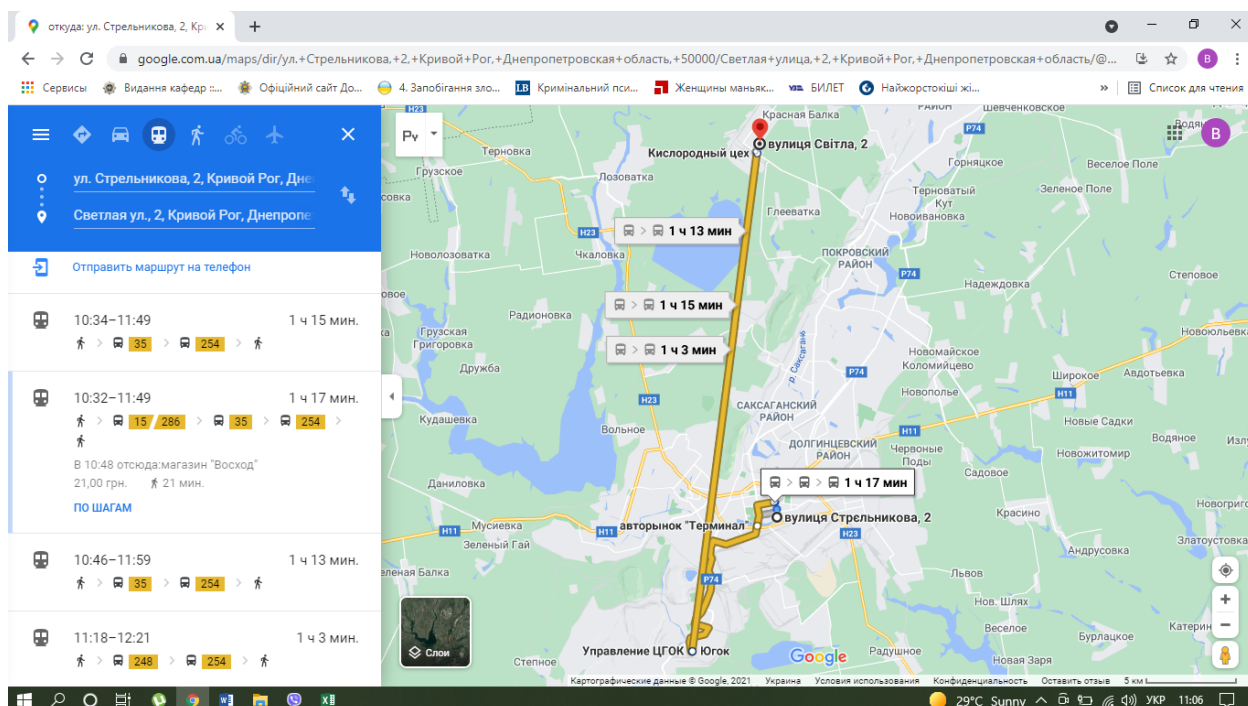

Самарський районний відділ філії ДУ «Центр пробації» в Дніпропетровській області, 49112, Дніпропетровська область, м. Дніпро, вул. Вознюка, 7-А

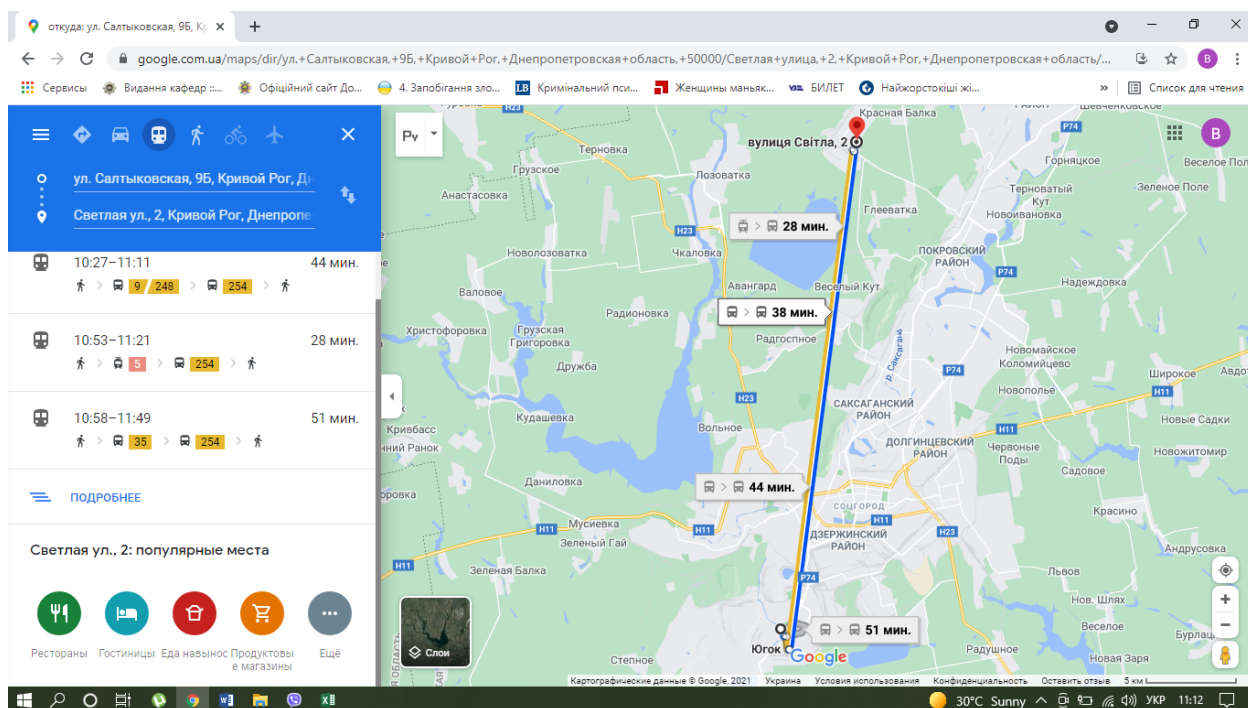

Державна установа «Криворізька установа виконання покарань (№ 3)» вул. Світла, 2, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, 50066

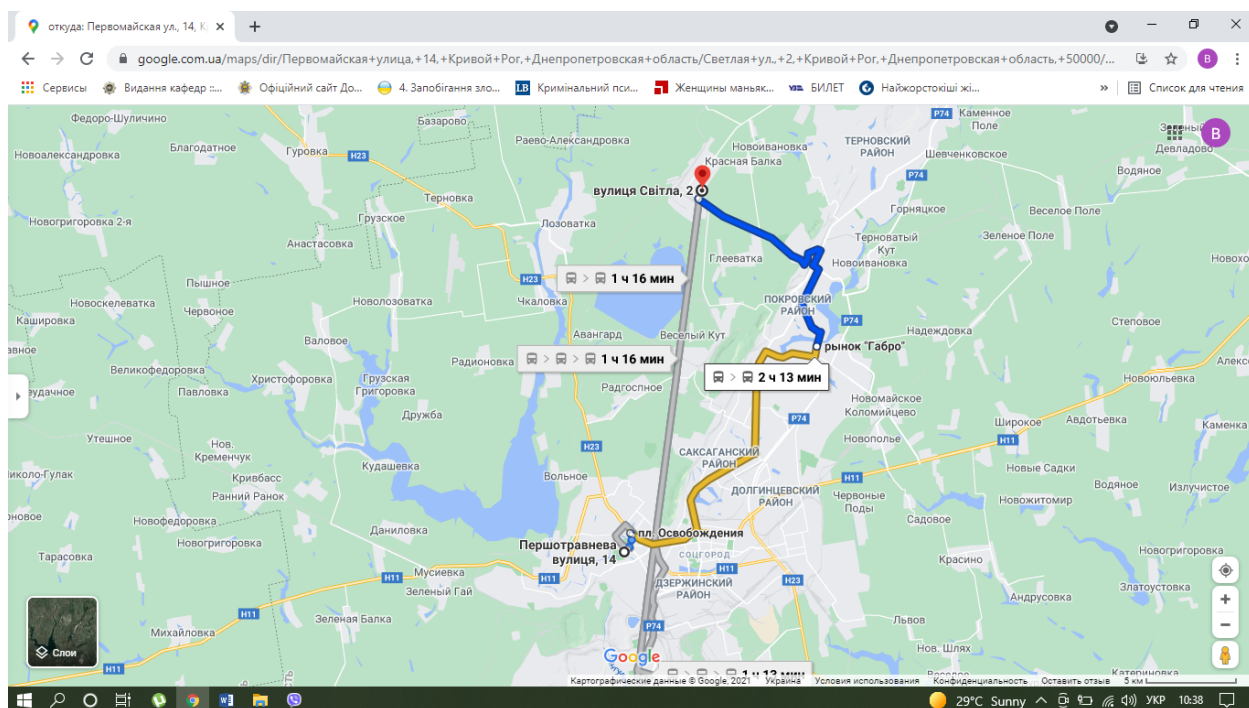
Металургійний районний відділ філії ДУ «Центр пробації» в Дніпропетровській області 50065, Дніпропетровська область, м. Кривий Ріг, вул. Стрельникова, 2

Інгулецький районний відділ філії ДУ «Центр пробації» в Дніпропетровській області 50026, Дніпропетровська область, м. Кривий Ріг, вул. Салтиківська, 9б

Центрально- Міський районний відділ філії ДУ «Центр пробації» в Дніпропетровській області 50000, Дніпропетровська область, м. Кривий Ріг, вул. Першотравнева 14

Додаток В

ПІДПИСКА

«_____» _____ 20__ р.

Я (П.І.Б. повністю) _____

Працюючий (місце роботи, посада) _____

Зареєстрований за адресою _____

фактично проживаю за адресою _____

Тел. _____

Засуджений «___» _____ 202__ року _____ судом
за ст. _____ КК України до _____ р. позбавлення волі, та звільнений від
відбування покарання з випробуванням на _____ р. з покладанням обов'язків
передбачених п.п. 2,3, ст. 76 КК України

Даю підписку в тому, що забов'язуюсь прибути до уповноваженого органу з
питань пробації за місцем проживання, для постановки на облік та відбування
покарання\ проходження іспитового строку.

Мені роз'яснено, що порушення без поважної причини даної підписки без
поважних причин буде розглядатись як ухилення від відбування покарання\
проходження іспитового строку. У зв'язку з чим судом, відповідно до ч.2 ст.78
КК України, може бути замінено цю міру покарання позбавленням \
обмеженням волі.

Засуджений _____

(підпис)

Додаток Г

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
доктор юридичних наук, професор
Єгор НАЗИМКО
«15» 12 2023 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гранкіної Валентини на тему «Наглядова пробація при виконанні
покарань альтернативних позбавленню волі» в освітній процес
Донецького державного університету внутрішніх справ**

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Ганна БУГА, начальник відділу організації наукової роботи, доктор юридичних наук, доцент

Члени комісії: 1. Ольга ГАПОНЮК, начальник навчально-методичного відділу, кандидат економічних наук, доцент

2. Олена ВОЛОБУЄВА, проректор ДонДУВС, кандидат юридичних наук, професор, полковник поліції

3. Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, завідувач докторантури, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

2. Комісія встановила:

Результати наукового дослідження Гранкіної Валентини на тему: «Наглядова пробація при виконанні покарань альтернативних позбавленню волі», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», використовуються в освітньому процесі Донецького державного університету внутрішніх справ при викладанні таких навчальних дисциплін як «Кримінально-виконавче право», «Кримінальне право», «Кримінологія». Доповнення, внесені автором до лекційних матеріалів із зазначених тем, підготовлені на достатньому теоретичному та методичному рівні та ґрунтуються на результатах проведеного автором глибокого дослідження особливостей застосування наглядової пробації під час виконання покарань альтернативних позбавленню волі з урахуванням норм міжнародного та чинного національного законодавства, у зв'язку із чим можуть бути впроваджені у науково-дослідній роботі курсантів, студентів, слухачів та освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ.

В якості наукових джерел в лекціях рекомендовано такі публікації дисертанта:

1. Hrankina V.I. Re-socialization of convicted persons: stage and methods. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues (JLERI)*. 2020. Т.№ 23. № 4.
2. Гранкіна В.І. Щодо впровадження інституту пробації в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. №3. С. 135-144.
3. Гранкіна В.І. Окремі аспекти реалізації досудової пробації в Україні. *Jurnal uljuridic national: teorie şipractică*. 2020. № 5 (45) С.75-81.
4. Гранкіна В.І. Щодо дефініцій та сутності діяльності пробації. *Науковий вісник МГУ. Серія: «Юриспруденція»*, 2021. № 50 С.133-148.
5. Гранкіна В.І. Вплив держави на реалізацію постпенітенціарних заходів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021 № 6 С. 53-57.
6. Гранкіна В.І. Пробація як захід запобігання злочинності. *Кримінологічна безпека населених пунктів: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 31 липня 2020 року)*. Маріуполь: МДУ, 2020. С. 59-62.
7. Гранкіна В. І. Оцінка ризиків та потреб – елемент соціально-виховної роботи з суб'єктами пробації. *Актуальні питання досудового розслідування: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 16 жовтня 2020 року)*. Кривий Ріг, 2020. С. 60-64
8. Гранкіна В.І. Реалізація рекомендацій Правил Ради Європи про пробацію з допомоги сім'ям засуджених в умовах сьогодення: можливість чи утопічність? *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 30 квітня - 01 травня 2021 року)*. Східноукраїнська наукова юридична організація, 2021. С. 132-135.
9. Гранкіна В. І. Організація досудової пробації за правом зарубіжних країн. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у XXI столітті: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 18 - 19 березня 2021 року)*. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2021. С. 127-131.
10. Гранкіна В.І. Окремі аспекти взаємодії органів пробації з суспільством. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Протидія кримінальним правопорушенням на території ООС» (22 жовтня 2021 року м. Маріуполь)*, 2021. С. 53-55
11. Гранкіна В.І. Інститут пробації за проектом нового кримінального кодексу України . *I Міжнародний пенітенціарний форум «Пенітенціарна система у глобальному вимірі» (м. Рівне, 29 – 30 жовтня 2021 р.)* Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2021. С. 88-91.
12. Гранкіна В.І. Пенітенціарна пробація в системі кримінальної юстиції. *IX науково-практична конференція «Кримінально-виконавча система*

України та її роль в розбудові правової і соціальної держави» (м. Чернігів, 17 червня 2022 р.) Академія Державної пенітенціарної служби, 2022. С. 35-38.

Декан факультету № 1

 Ольга КОВАЛЬОВА

Завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1

 Андрій УДОД

Голова комісії:

 Ганна БУГА

Члени комісії:

 Ольга ГАПОНЮК

 Олена ВОЛОБУЄВА

 Юлія ДАНИЛЕВСЬКА

Зареєстровано в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в освітній процес Додаток 07. листопада 2023р.

 / Сергія Свирідова
відділ організації наукової роботи

Додаток Д

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
доктор юридичних наук, професор
Ігор НАЗИМКО
2023 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гранкіної Валентини Ігорівни на тему: «Наглядова пробація при виконанні
покарань альтернативних позбавленню волі»
в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету
внутрішніх справ**

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Ганна БУГА, начальник відділу організації наукової роботи, доктор юридичних наук, доцент.

Члени комісії: 1. Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, завідувач докторантури, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,

2. Тетяна ПОНОМАРЬОВА, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням, кандидат юридичних наук,

3. Андрій УДОД, завідувач кафедри кримінального права та кримінології, кандидат юридичних наук.

2. Комісія встановила:

Результати дисертаційного дослідження Валентини Гранкіної на тему: «Наглядова пробація при виконання покарань альтернативних позбавленню волі», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (науковий напрям «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право») мають важливе теоретико-правове значення для розвитку науки кримінально-виконавчого права та використовуються в науково-дослідній діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень, спрямованих на подальший розвиток науки кримінально-виконавчого права. У результаті проведеного дисертаційного дослідження розв'язано конкретне наукове завдання, зміст якого полягав у комплексному дослідженні застосування наглядової пробації при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі. Сформовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Закону України «Про пробацію», Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України.

Голова комісії

Ганна БУГА

Члени комісії:

Юлія ДАНИЛЕВСЬКА

Тетяна ПОНОМАРЬОВА

Андрій УДОД

*Зареєстровано в науковій об'єкти архіву
впровадження результатів наукових досліджень в
науково-дослідну діяльність ДДУВС*

Додаток Е

**МВС УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

юр. адр.: пр. Луїна, 89, м. Маріуполь, 87510

факт. адр. (для листування):

вул. Велика Перспективна, 1,

м. Кропивницький, 25015

E-mail: info@dnuvs.in.ua

сайт: www.dnuvs.ukr.education

код згідно з ЄДРПОУ 08571423

25.01.2023

№ 394/6-2023

Директору

Департаменту юридичного

забезпечення Міністерства

внутрішніх справ України

Денису ГОРБАСЮ

Копія:

Директору

Департаменту освіти, науки та

спорту Міністерства внутрішніх

справ України

Інні ЯЩУК

На № _____

від _____

Про підготовку змін і доповнень до
законодавства України

Направляємо для розгляду і можливого використання у роботі пропозиції змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення діяльності пробації, що були опрацьовані при підготовці дисертаційного дослідження на тему: «Наглядова пробація при виконанні покарань альтернативних позбавленню волі» в Донецькому державному університеті внутрішніх справ здобувачкою наукового ступеня доктора філософії Валентиною Гранкіною.

- Додатки:
1. Пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Закону України «Про пробацію», Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України на 3 арк. в 1 прим.
 2. Порівняльна таблиця на 9 арк. в 1 прим.

З повагою
ректор

Сергій ВІТВІЦЬКИЙ

Валентина Гранкіна, 067 774 07 29

Додаток Ж

Додаток № 1 до листа ДонДУВС
від 15.01. 2023 року № 391/16-2023

ПРОЕКТ

ЗАКОН УКРАЇНИ

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України
щодо удосконалення діяльності пробації»

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Кримінальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25–26, ст. 21):

1) у статі 76

частину першу доповнити пунктом 3 наступного змісту « повідомляти уповноважений орган з питань пробації про допит, затримання або привід до Національної поліції».

частину третю доповнити пунктом 7 наступного змісту « відшкодувати заподіяну шкоду\ збитки»

після слів «суд, покладає обов'язки» слова « передбачені частиною другою цієї статті» замінити на « передбачені частиною третьою цієї статті»

2. У Кримінальному процесуальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 9–13, ст. 88):

1) частину другу ст.314 КПК України в наступній редакції:

Підготовче судове засідання відбувається за участю обвинуваченого (крім випадків, коли здійснювалося спеціальне досудове розслідування), прокурора, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представника уповноваженого органу з питань пробації, згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом для судового розгляду. Після виконання вимог, передбачених

статтями 342-345 цього Кодексу, головуючий з'ясовує в учасників судового провадження їх думку щодо можливості призначення судового розгляду.

У разі встановлення об'єктивної неможливості ознайомитися з матеріалами дізнання у порядку, передбаченому частиною п'ятою статті 301 цього Кодексу, суд за клопотанням сторони кримінального провадження вирішує питання про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів дізнання, про що постановляє відповідну ухвалу.

2) частину другу ст.314⁻¹ КПК України в наступній редакції:

Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального проступку, нетяжкого або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості кримінального правопорушення, крім випадків, передбачених цим Кодексом

3. У Законі України «Про пробацію» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.93) :

1) абзац 6 статті 6 викласти у наступній редакції:

проведення соціально-виховної роботи із засудженими та за потреби надання психологічної допомоги (консультацій) членам сім'ї засудженого

2) частину першу статті 10 викласти у наступній редакції:

Наглядова пробація – це система контрольно - наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Така система включає в себе елементи супроводу та спостереження за додержанням суб'єктами пробації правил соціально-прийнятної поведінки; виконанням обов'язків визначених, встановлених та

покладених судом; проведенням виключно необхідного втручання в життя особистості, що індивідуалізує механізми і способи реалізації кримінального покарання.

Щодо осіб засуджених до обмеження волі, направлення яких здійснюється для відбування покарання до виправних центрів, - наглядова пробація застосовується виключно в частині контрольно-наглядових заходів.

II. Цей закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

**Здобувачка ступеня
доктора філософії**

Валентина ГРАНКІНА

Додаток № 2 до листа ДонДУВС
від 26.01.2023 року №391/16-2023

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
до проекту закону України
«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України
щодо удосконалення діяльності пробації»

Кримінальний кодекс України		
Чинна редакція	Запропонована редакція	Обґрунтування
Стаття 76. Обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням 1. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням суд покладає на засудженого такі обов'язки: 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання. 2. На осіб, засуджених за злочини, пов'язані з домашнім насильством, суд може покласти інші обов'язки та заборони, передбачені <u>статтею 91¹</u> цього Кодексу 3. На осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, суд може додатково покласти такі обов'язки: 1) попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого;	Стаття 76. Обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням 1. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням суд покладає на засудженого такі обов'язки: 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання; 3) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про допит, затримання або привід до Національної поліції 2. На осіб, засуджених за злочини, пов'язані з домашнім насильством, суд може покласти інші обов'язки та заборони, передбачені <u>статтею 91¹</u> цього Кодексу 3. На осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, суд може додатково покласти такі обов'язки:	3 метою вдосконалення теоретичних положень про застосування до засуджених обов'язків достатніх та необхідних для досягнення цілей покарання, запропоновано покладання на суб'єктів пробації нових обов'язків, впровадження яких має покращити контрольно-наглядову складову при удосконаленні реалізації наглядової пробації.

2) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації; 3) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано відповідну посаду (роботу); 4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою; 5) пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб; 6) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля. На особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, суд покладає обов'язки, передбачені частиною другою цієї статті, необхідні і достатні для її виправлення з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання.	1) попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого; 2) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації; 3) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано відповідну посаду (роботу); 4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою; 5) пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб; 6) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля; 7) відшкодувати заподіяну шкоду\збитки. На особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, суд покладає обов'язки, передбачені частиною третьою цієї статті, необхідні і достатні для її виправлення з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання.	
4. Нагляд за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, здійснюється уповноваженим органом з питань пробації за місцем проживання, роботи або навчання засудженого, а щодо	4. Нагляд за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням,	

засуджених військовослужбовців - командирами військових частин.	здійснюється уповноваженим органом з питань пробації за місцем проживання, роботи або навчання засудженого, а щодо засуджених військовослужбовців - командирами військових частин.	
Кримінальний процесуальний кодекс України		
Стаття 314. Підготовче судове засідання Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження. 2. Підготовче судове засідання відбувається за участю обвинуваченого (крім випадків, коли здійснювалося спеціальне досудове розслідування), прокурора, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом для судового розгляду. Після виконання вимог, передбачених статтями 342-345 цього Кодексу, головує в учасників судового провадження їх думку щодо можливості призначення судового розгляду.	Стаття 314. Підготовче судове засідання Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження. 2. Підготовче судове засідання відбувається за участю обвинуваченого (крім випадків, коли здійснювалося спеціальне досудове розслідування), прокурора, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, представника уповноваженого органу з питань пробації, згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом для судового розгляду. Після виконання вимог, передбачених статтями 342-345 цього Кодексу, головує в учасників судового провадження їх думку щодо можливості призначення судового розгляду. У разі встановлення об'єктивної неможливості ознайомитися з матеріалами	Відсутність змоги представника органу пробації приймати участь у підготовчому судовому засіданні позбавляє його можливості заздалегідь роз'яснити обвинуваченому мету, порядок складання досудової доповіді, його процесуальні права, отримати більш повно всю необхідну інформацію стосовно особи обвинуваченого. Таким чином втрачається можливість оперативної комунікації пробації із обвинуваченим. Крім того, будучи відсутнім, представник пробації не зможе висловлювати думку щодо можливості визначення розумних та достатніх строків для складання досудової доповіді. З метою підвищення рівня якості реалізації досудової пробації запропоновано внести зміни до законодавства.

У разі встановлення об'єктивної неможливості ознайомитися з матеріалами дізнання у порядку, передбаченому частиною п'ятою статті 301 цього Кодексу, суд за клопотанням сторони кримінального провадження вирішує питання про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів дізнання, про що постановляє відповідну ухвалу. 3. У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення: 1) затвердити угоду або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468-475 цього Кодексу; 2) закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4-8, 10 частини першої або частиною другою статті 284 цього Кодексу; 3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам цього Кодексу; 4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення невідсудності кримінального провадження; 5) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання	дізнання у порядку, передбаченому частиною п'ятою статті 301 цього Кодексу, суд за клопотанням сторони кримінального провадження вирішує питання про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів дізнання, про що постановляє відповідну ухвалу. 3. У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення: 1) затвердити угоду або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468-475 цього Кодексу; 2) закрити провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4-8, 10 частини першої або частиною другою статті 284 цього Кодексу; 3) повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам цього Кодексу; 4) направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення невідсудності кримінального провадження; 5) призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання	
--	--	--

про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; 6) доручити представнику персоналу органу пробації скласти досудову доповідь. 4. Ухвала про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру може бути оскаржена в апеляційному порядку. 5. У підготовчому судовому засіданні суд у випадках, передбачених цим Кодексом, за власною ініціативою або за клопотанням обвинуваченого, його захисника чи законного представника, чи за клопотанням прокурора і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини вирішує питання щодо складання досудової доповіді, про що постановляє ухвалу із зазначенням строку підготовки такої доповіді.	про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; 6) доручити представнику персоналу органу пробації скласти досудову доповідь. 4. Ухвала про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру може бути оскаржена в апеляційному порядку. 5. У підготовчому судовому засіданні суд у випадках, передбачених цим Кодексом, за власною ініціативою або за клопотанням обвинуваченого, його захисника чи законного представника, чи за клопотанням прокурора і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини вирішує питання щодо складання досудової доповіді, про що постановляє ухвалу із зазначенням строку підготовки такої доповіді.	
Стаття 314¹. Складання досудової доповіді 1. З метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання представник уповноваженого органу з питань пробації складає досудову доповідь за ухвалою суду. 2. Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні нетяжкого або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо	Стаття 314¹. Складання досудової доповіді 1. З метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання представник уповноваженого органу з питань пробації складає досудову доповідь за ухвалою суду. 2. Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні кримінального проступку, нетяжкого або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього	З набуттям чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» впроваджено інститут кримінальних проступків, наслідок чого істотних змін зазнала класифікація кримінальних правопорушень. Діяння, які раніше відносились до категорії злочинів невеликої тяжкості, переведено до категорії кримінальних проступків. Однак у законі відсутні вказівки, які б стосувались складення досудової доповіді щодо особи, що обвинувачується у вчиненні кримінального проступку.

неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину, крім випадків, передбачених цим Кодексом. 3. Форма, зміст та порядок складання досудової доповіді про обвинуваченого визначаються законодавством. 4. Досудова доповідь не складається: 1) щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності; 2) щодо особи, яка вже відбуває покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі; 3) щодо неповнолітнього, стосовно якого прокурором у порядку, передбаченому статтею 497 цього Кодексу, складено клопотання про застосування до нього примусових заходів виховного характеру; 4) щодо неповнолітнього, який не досяг віку кримінальної відповідальності, за наявності підстави для застосування примусових заходів виховного характеру відповідно до параграфу 2 глави 38 розділу VI цього Кодексу; 5) щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру; 6) щодо особи, до якої застосовано умовно-дострокове звільнення від	обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, крім випадків, передбачених цим Кодексом. 3. Форма, зміст та порядок складання досудової доповіді про обвинуваченого визначаються законодавством. 4. Досудова доповідь не складається: 1) щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності; 2) щодо особи, яка вже відбуває покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі; 3) щодо неповнолітнього, стосовно якого прокурором у порядку, передбаченому статтею 497 цього Кодексу, складено клопотання про застосування до нього примусових заходів виховного характеру; 4) щодо неповнолітнього, який не досяг віку кримінальної відповідальності, за наявності підстави для застосування примусових заходів виховного характеру відповідно до параграфу 2 глави 38 розділу VI цього Кодексу; 5) щодо особи, стосовно якої прокурором складено клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру; 6) щодо особи, до якої застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, проте вона вчинила	
---	--	--

відбування покарання, проте вона вчинила новий злочин протягом невідбутої частини покарання; 7) у разі якщо під час підготовчого судового засідання ухвалено судове рішення про затвердження угоди, передбаченої цим Кодексом. 5. Досудова доповідь не може використовуватися у кримінальному провадженні як доказ винуватості обвинуваченого у вчиненні злочину. 6. Досудова доповідь долучається до матеріалів кримінального провадження	новий злочин протягом невідбутої частини покарання; 7) у разі якщо під час підготовчого судового засідання ухвалено судове рішення про затвердження угоди, передбаченої цим Кодексом. 5. Досудова доповідь не може використовуватися у кримінальному провадженні як доказ винуватості обвинуваченого у вчиненні злочину. 6. Досудова доповідь долучається до матеріалів кримінального провадження	
Закон України «Про пробацію»		
Стаття 6. Завдання пробації 1. Завданнями пробації є: підготовка досудових доповідей щодо обвинувачених; здійснення нагляду за засудженими до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, особами, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років; виконання певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;	Стаття 6. Завдання пробації 1. Завданнями пробації є: підготовка досудових доповідей щодо обвинувачених; здійснення нагляду за засудженими до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, особами, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років; виконання певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;	Використовуючи знання з кримінології можемо з впевненістю констатувати, що сім'я виступає головним первинним соціальним осередком, який стримує її членів від становлення на кримінально протиправний шлях. В контексті впровадження в пробаційну діяльність України європейського досвіду важливим є відновлення, підтримка та закріплення психологічно сприятливого, контакту членів сім'ї із засудженим з метою недопущення майбутнього рецидиву. Саме тому на законодавчому рівні необхідно означити можливість виконання органами пробації функції із психологічної допомоги членам сім'ї засуджених осіб.

направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів; реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими; здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення; реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень	направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів; реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими та за потреби надання психологічної допомоги (консультацій) членам сім'ї засудженого; здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення; реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень	
Стаття 10. Наглядова пробація 1. Наглядова пробація - це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів.	Стаття 10. Наглядова пробація 1. Наглядова пробація - це система контролюно - наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Така система включає в себе елементи супроводу та спостереження за додержанням суб'єктами пробації правил	Оскільки наглядова пробація являє собою складну систему соціально-правової діяльності, яка реалізується за рахунок симбіозу контрольних, наглядових та соціально-виховних заходів, паралельно пов'язану із виконанням певних видів кримінальних покарань, альтернативних позбавленню чи обмеженню волі, дефініція «наглядова пробація» має зазнати законодавчих змін.

2. Порядок здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими затверджується центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері пробації. 3. Орган пробації під час наглядової пробації реалізовує пробаційні програми стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. 4. До реалізації пробаційних програм можуть залучатися підприємства, установи та організації незалежно від форми власності. 5. <u>Порядок розроблення та реалізації пробаційних програм</u> визначається Кабінетом Міністрів України.	соціально-прийнятної поведінки; виконанням обов'язків визначених, встановлених та покладених судом; проведенням виключно необхідного втручання в життя особистості, що індивідуалізує механізми і способи реалізації кримінального покарання. Щодо осіб засуджених до обмеження волі, направлення яких здійснюється для відбування покарання до виправних центрів, - наглядова пробація застосовується виключно в частині контрольного-наглядових заходів 2. Порядок здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими затверджується центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері пробації. 3. Орган пробації під час наглядової пробації реалізовує пробаційні програми стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. 4. До реалізації пробаційних програм можуть залучатися підприємства, установи та організації незалежно від форми власності. 5. <u>Порядок розроблення та реалізації пробаційних програм</u> визначається Кабінетом Міністрів України.	
--	--	--

Здобувачка ступеня
доктора філософії

Валентина ГРАНКІНА

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА
ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ**

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. M.Kalatur, Y.Levchenko, T.Myroniuk, V.Hrankina, Y.Huzenko Re-socialization of convicted persons: stage sand methods. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues (JLERI)*. 2020. Т№ 23. № 4.
2. Гранкіна В.І. Щодо впровадження інституту пробації в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. №2. С. 135-144.
3. Гранкіна В.І. Окремі аспекти реалізації досудової пробації в Україні. *Jurnal uljuridic national: teorie şipractică*. 2020. № 5 (45) С.75-81.
4. Гранкіна В.І. Щодо дефініцій та сутності діяльності пробації. *Науковий вісник МГУ. Серія: «Юриспруденція»*, 2021. № 50 С.133-148.
5. Гранкіна В.І. Вплив держави на реалізацію постпенітенціарних заходів. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2021 № 6 С. 53-57.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Гранкіна В. І. Пробація як захід запобігання злочинності. *Кримінологічна безпека населених пунктів: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Маріуполь, 31 липня 2020 року). Маріуполь: МДУ, 2020. С. 59-62.
7. Гранкіна В. І. Оцінка ризиків та потреб – елемент соціально-виховної роботи з суб'єктами пробації. *Актуальні питання досудового розслідування: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Кривий Ріг, 16 жовтня 2020 року). Кривий Ріг, 2020. С. 60-64

8. Гранкіна В. І. Реалізація рекомендацій Правил Ради Європи про пробацію з допомоги сім'ям засуджених в умовах сьогодення: можливість чи утопічність? *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 30 квітня - 01 травня 2021 року). Східноукраїнська наукова юридична організація, 2021. С. 132-135.

9. Гранкіна В. І. Організація досудової пробації: досвід зарубіжних країн. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у XXI столітті*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 18 - 19 березня 2021 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2021. С. 127-131.

10. Гранкіна В.І. Окремі аспекти взаємодії органів пробації з суспільством. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Протидія кримінальним правопорушенням на території ООС»* (22 жовтня 2021 року м. Маріуполь), 2021. С. 53-55

11. Гранкіна В.І. Інститут пробації за проектом нового кримінального кодексу України . *I Міжнародний пенітенціарний форум «Пенітенціарна система у глобальному вимірі»* (м. Рівне, 29 – 30 жовтня 2021 р.) Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2021. С. 88-91.

12. Гранкіна В.І. Роль пенітенціарної пробації в системі кримінальної юстиції. IX науково-практична конференція «Кримінально-виконавча система України та її роль в розбудові правової і соціальної держави» (м. Чернігів, 17 червня 2022 р.) Академія Державної пенітенціарної служби, 2022. С. 35-38.